

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

2022 Випуск 10

**UKRAINIAN JOURNAL ON LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Новальська, докторка історичних наук, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Заступник головного редактора

Надія Бачинська, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Відповідальний секретар

Галина Салата, докторка історичних наук, доцентка, Київський університет культури, Київ, Україна

Члени редакційної колегії

Валентина Бездрабко, докторка історичних наук, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Андрій Білоцицький, доктор технічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Майя Войцеховська, докторка наук в галузі бібліології та інформології, професорка, Університет Гданська, Гданськ, Польща

Генрік Голлендер, доктор гуманітарних наук, Асоціація EBIV, Варшава, Польща

Ірина Давидова, докторка наук із соціальних комунікацій, професорка, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Оксана Збанацька, докторка наук із соціальних комунікацій, доцентка Київський університет культури, Київ, Україна

Олена Каракоз, кандидатка історичних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв Київ, Україна

Ірене Лопатовська, докторка філософії в галузі інформаційних наук, доцентка, Інститут Пратта, Нью-Йорк, США

Оксана Матвієнко, докторка педагогічних наук, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Людмила Прокопенко, кандидатка культурології, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Зоряна Свердлик, кандидатка історичних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Олег Сербін, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Алла Соляник, докторка педагогічних наук, професорка, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Марія Хейг, докторка філософії в галузі інформаційної науки і технології, доцентка, Університет Вісконсін-Мілуокі, Мілуокі, США

Editorial board

Editor-in-chief

Tetiana Novalska, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief

Nadiia Bachynska, PhD in Education, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Executive Editor

Halyna Salata, DSc in History, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Members of the Editorial Board

Valentyna Bezdrabko, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Andrii Biloshchyskyi, DSc in Technical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Maja Wojciechowska, DSc in Bibliology and Information Science, Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland

Henryk Hollender, PhD in Humanities, EBIV Association, Warsaw, Poland

Iryna Davydova, DSc in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Oksana Zbanatska, DSc in Social Communications, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Olena Karakoz, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts Kyiv, Ukraine

Irene Lopatovska, PhD in Information Sciences, Associate Professor, Pratt Institute, New York, USA

Oksana Matvienko, DSc in Education, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Liudmyla Prokopenko, PhD in Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Zoriana Sverdlyk, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Oleh Serbin, DSc in Social Communications, Senior Researcher, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Alla Solianyuk, DSc in Education, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Maria Haigh, PhD in Information Science and Technology, Associate Professor, University of Wisconsin-Milwaukee, Milwaukee, USA

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

Ukrainian Journal on Library and Information Science

Scientific Journal

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018

**Випуск 10
ISSUE 10**

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ
KYIV
KNUKIM PUBLISHING
2022

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до наказу МОН України від 17.03.2020 року № 409 за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Затверджено до друку та опублікування в мережі Інтернет Вченою радою Київського національного університету культури і мистецтв (протокол №7 від 05.12. 2022 р.)

Відповідальний редактор
Т. Новальська

Літературний редактор
К. Спрогіс

Редактор-перекладач
англійського тексту
С. Гурбанська

Бібліографічний редактор
І. Стригун

УДК 02(477)(06)

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук : наук. журн. / редкол.: Т. Новальська (голов. ред.), Н. Бачинська (заст. голов. ред.), Г. Салата (відп. секр.) та ін. ; відп. ред. Т. Новальська ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2022. – Вип. 10. – 210 с.

У випуску представлено публікації, в яких систематизовано знання про видову специфіку електронних баз даних Вінницької ОУНБ, проаналізовано соціальну мережу TikTok як засіб інтернет-маркетингу бібліотек України, розглянуто актуальні питання трансформації інформаційних ресурсів публічних бібліотек, обґрунтовано цифрові комунікації як інструмент інноваційної діяльності бібліотек, визначено нормативно-правове забезпечення впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ, виявлено особливості діяльності бібліотек ОТГ Одещини в умовах воєнного стану та контент краснавчих ресурсів бібліотек Півдня України.

Авторами визначено основні тенденції та напрями взаємодії Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського із закладами вищої освіти в умовах інформаційної технологізації. У статтях, присвячених особливостям бібліотечно-інформаційної освіти, розкрито розбудову вищої бібліотечно-інформаційної освіти в країнах Азії, обґрунтовано міждисциплінарність освітньо-професійної програми «Інтернет-журналістика та блогінг» у спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», доведено цифрове спрямування освітньо-професійної програми «Управління документацією у цифровому середовищі». Проаналізовано сучасні тенденції розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади у контексті прийняття ефективних управлінських рішень, доведена актуальність питань кібербезпеки та кіберзахисту в українському суспільстві. У започаткованій рубриці «Бібліотечна біографіка» подано матеріали про знану книгознавицю, бібліотекознавицю, педагогиню та історикиню Таїсію Іванівну Ківшар.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, магістрантів, усіх, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Адреса редакційної колегії: КНУКіМ, м. Київ, вул. Чигоріна, 14, каб. 75
тел.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ No 23138-12978 Р від 08.02.2018 р.

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Київський національний університет
культури і мистецтв, 2022
© Автори статей, 2022

The Journal is included in the category "B" of the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of study: 029 – Information, Library and Archives Management by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 17 March 2020 № 409.

*Approved for publication and publication on the Internet by
the Academic Council of Kyiv National University of Culture and Arts
(Minutes of Meeting No. 7 from 05.12.2022)*

Responsible editor

T. Novalska

Literary editor

K. Sprogis

English text editor

S. Hurbanska

Bibliographic editor

I. Stryhun

UDC 02(477)(06)

Ukrainian Journal on Library and Information Sciences : science journal / ed. board: T. Novalska (ed.-in-chief), N. Bachynska (deputy-ed.-in-chief), H. Salata (ed. secretary) et al. ; resp. ed. T. Novalska ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv : KNUKiM PUBLISHING, 2022. – Vol. 10. – 210 p.

The issue presents publications that systematise knowledge about the special features of electronic databases of the Vinnytsia Regional Universal Scientific Library, analyse the TikTok social network as a means of internet marketing of Ukrainian libraries, consider topical issues of transformation of information resources of public libraries, substantiate digital communications as a tool for library innovation, determine the regulatory and legal support for the introduction of information technologies in the activities of archival institutions, reveal features of libraries of the united territorial community of Odesa Oblast under martial law and the content of local history resources of libraries in the south of Ukraine.

The authors identify the main trends and directions of interaction between the Vernadsky National Library of Ukraine and higher education institutions in the context of information technology. In the articles devoted to the features of library and information education, the development of higher library and information education in Asian countries is revealed, the interdisciplinary nature of the educational and professional programme "Online journalism and blogging" in the content of the "Information, Library and Archival Studies" field of study is justified, and the digital direction of the educational and professional programme "Document Management in the Digital Environment" is proved. The authors analyse current development trends of information and analytical support of state authorities in the context of making effective management decisions and prove the relevance of cyber security and cyber protection issues in Ukrainian society. The new section "Library Biographies" presents materials about the well-known bibliographer, librarian, teacher, and historian – Taisiia Kivshar.

The publication is aimed at a wide range of library and information workers, scholars, university lecturers, Doctoral candidates, PhD students, and MSc students, all of whom study theoretical and applied aspects in social communications and information and communication technology.

Address of editorial board: KNUCA, Kyiv, 14 Chyhorina St., off. 75
tel.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Certificate of state registration of printed mass media:

KB No 23138-12978 P from 08.02.2018

ISSN 2616-7654 (Print)

ISSN 2617-8427 (Online)

© Kyiv National University
of Culture and Arts, 2022
© Authors of articles, 2022

ЗМІСТ

CONTENTS

БІБЛІОТЕКА У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ LIBRARY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

- Оксана Антонюк*
ВИДОВА СПЕЦИФІКА ЕЛЕКТРОННИХ
КРАЄЗНАВЧИХ БАЗ ДАНИХ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ 10
Oksana Antonyuk
VARIETY SPECIFICS
OF ELECTRONIC LOCAL HISTORY
DATABASES OF VINNYTSIA
REGIONAL UNIVERSAL
SCIENTIFIC LIBRARY
- Надія Маранчак*
СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА ТІКТОК ЯК
ЗАСІБ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ 22
Nadiya Maranchak
TIKTOK SOCIAL NETWORK AS A
MEANS OF INTERNET MARKETING
OF LIBRARIES IN UKRAINE
- Євгеній Чумак*
ТРАНСФОРМАЦІЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ 36
Yevhenii Chumak
INFORMATIONAL RESOURCES
TRANSFORMATION
OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES
CURRENT CONDITIONS
- Іван Ярема*
ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ 49
Ivan Yarema
DIGITAL COMMUNICATIONS
AS MEANS OF INNOVATIVE
ACTIVITY OF PUBLIC LIBRARIES
IN UKRAINE

БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА ПРАКТИКА: ІНФОРМАЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

LIBRARY AND ARCHIVE PRACTICE: INFORMATION AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS

- Олена Артеменкова*
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВНИХ
УСТАНОВ УКРАЇНИ 62
Olena Artemenkova
REGULATORY AND LEGAL
SUPPORT FOR INFORMATION
TECHNOLOGIES IMPLEMENTATION
IN THE ARCHIVAL INSTITUTIONS
ACTIVITY OF UKRAINE
- Ірина Бурміс*
ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД ОДЕЩИНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ:
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ 70
Iryna Burmis
PUBLIC LIBRARIES OF THE UNITED
TERRITORIAL COMMUNITIES
OF ODESA REGION IN CONDITIONS
OF MARTIAL STATE:
ACTIVITY PECULIARITIES
- Євген Забіянов*
ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕНТУ
КРАЄЗНАВЧИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК
ПІВДНЯ УКРАЇНИ 79
Yevhen Zabiianov
CONTENT FEATURES OF LOCAL
HISTORY RESOURCES OF LIBRARIES
IN THE SOUTH OF UKRAINE

- Оксана Клименко, Олена Сокур*
**ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІЗ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ** 92
- Оксана Klymenko, Olena Sokur*
**INTERACTION OF THE NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE NAMED
AFTER V. I. VERNADSKYI WITH
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
IN THE CONTEXT OF INFORMATION
TECHNOLOGY**
- Людмила Кузнецова*
**ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ВТРАТИ ТА ВИКЛИКИ** 105
- Liudmyla Kuznetsova*
**PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE
IN TERMS OF THE MARTIAL STATE:
LOSSES AND CHALLENGES**
- Олена Осієвська*
**НАУКОВЕ ВИВЧЕННЯ
ДОКУМЕНТІВ КИЇВСЬКОЇ
МИТРОПОЛІЇ СИНОДАЛЬНОГО
ПЕРІОДУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОГО
ДЖЕРЕЛА** 114
- Olena Osiyevska*
**SCIENTIFIC STUDY
OF METROPOLITANATE
OF KYIV DOCUMENTS
IN THE SYNODAL PERIOD
AS AN INFORMATION SOURCE**

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА
LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

- Надія Бачинська*
**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
«ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛІСТИКА ТА
БЛОГІНГ»: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ
У ЗМІСТІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА
АРХІВНА СПРАВА»** 126
- Nadiia Bachynska*
**EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL
PROGRAMME “ONLINE JOURNALISM
AND BLOGGING”: INTERDISCIPLINARY
CONTENT OF THE SPECIALITY
“INFORMATION, LIBRARY
AND ARCHIVAL MANAGEMENT”**
- Анатолій Гуменчук*
**ОСОБЛИВОСТІ РОЗБУДОВИ
СИСТЕМИ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНО-
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
В КРАЇНАХ АЗІЇ** 137
- Anatolii Humenchuk*
**THE DEVELOPMENT FEATURES
OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM
IN LIBRARY AND INFORMATION
EDUCATION IN ASIAN COUNTRIES**
- Оксана Матвієнко, Михайло Цивін*
**«УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ
У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ» –
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
«ЦИФРОВОГО» СПРЯМУВАННЯ** 151
- Oksana Matvienko, Mykhailo Tsyvin*
**“DOCUMENTATION MANAGEMENT
IN DIGITAL ENVIRONMENT” –
EDUCATIONAL PROFESSIONAL
PROGRAMME OF DIGITAL DIRECTION**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**
THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE FUNCTIONING
OF THE INFORMATION SPACE

- Сергій Палій*
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ
ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ
УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
(НА ПРИКЛАДІ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
ВЛАДИ УКРАЇНИ)
- 166
- Serhii Paliy*
CURRENT TENDENCIES OF
INFORMATIONAL AND ANALYTICAL
SOFTWARE DEVELOPMENT
IN THE CONTEXT
OF EFFECTIVE MANAGEMENT
DECISION-MAKING
(ON THE EXAMPLE OF STATE
AUTHORITIES OF UKRAINE)

- Зоряна Свердлик*
КІБЕРБЕЗПЕКА ТА КІБЕРЗАХИСТ:
ПИТАННЯ ПОРЯДКУ ДЕННОГО В
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ
- 175
- Zoriana Sverdlyk*
CYBER SECURITY AND CYBER
PROTECTION: TOPICS ON THE
AGENDA IN UKRAINIAN SOCIETY

БІБЛІОТЕЧНА БІОГРАФІКА

LIBRARY BIOGRAPHY

- Тетяна Новальська*
ЗНАНИЙ КНИГОЗНАВЕЦЬ,
БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ, ПЕДАГОГ ТА
ІСТОРИК – ТАЇСІЯ ІВАНІВНА КІВШАР
- 190
- Tetiana Novalska*
A WELL-KNOWN BIBLIOGRAPHER,
LIBRARIAN, TEACHER AND
HISTORIAN – TAIISIYA KIVSHAR

**БІБЛІОТЕКА
У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**LIBRARY
IN THE DIGITAL ENVIRONMENT**

УДК 027.53(477.44):[004.65:908
DOI: 0.31866/2616-7654.10.2022.269439

ВИДОВА СПЕЦИФІКА ЕЛЕКТРОННИХ КРАЄЗНАВЧИХ БАЗ ДАНИХ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Оксана Антонюк,
аспірантка,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
e-mail: sanavinkray@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0964-4980

У статті проаналізовано ресурси власної генерації Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки, що є центром інформаційної підтримки краєзнавчих досліджень Вінницького регіону. Наведено перелік та здійснено характеристику електронних краєзнавчих баз даних, які спрямовані на інформаційну підтримку теоретичних і практичних аспектів краєзнавчої діяльності в регіоні. Доведено, що на цьому етапі у центрі уваги є інтеграція бібліографічних інформаційних ресурсів, використання сучасних інформаційних технологій для розширення сфери послуг, забезпечення бібліотек основними бібліографічними, повнотекстовими інформаційними ресурсами. Все це збагачує інформаційний потенціал бібліотеки, розширює інформаційну базу для впровадження різноманітних запитів, надає користувачам нові можливості для інформаційного забезпечення наукової діяльності.

Мета статті полягає в аналізі стану видової специфіки електронних краєзнавчих баз даних Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки (ВОУНБ), їхніх змістових і жанрових особливостей та визначенні напрямів вдосконалення організації їх формування.

Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні методів наукового пізнання (аналітико-синтетичного, статистичного, контент-аналізу електронних краєзнавчих баз даних, зокрема електронно-бібліографічного масиву).

Наукова новизна. Впровадження інформаційних технологій значно збагатило ефективну краєзнавчу бібліографічну діяльність ВОУНБ та зробило доступнішими її результати – краєзнавчі інформаційні продукти та послуги. Особлива увага приділена ресурсам власної генерації, а саме електронним краєзнавчим базам даних ВОУНБ.

Висновки. Отримані результати дослідження засвідчили тенденцію до домінування у використанні у культурному процесі бібліографічних краєзнавчих електронних інформаційних ресурсів. Аналіз використання та зацікавленості користувачів представленою інформацією та надання відкритого віддаленого доступу доводять важливість краєзнавчого контенту, покликаного сприяти формуванню історико-культурної ідентичності регіону в контексті історії держави.

Ключові слова: Вінницька ОУНБ, електронні бази даних, персоналії, краєзнавчі бібліографічні ресурси

ВСТУП

Період незалежності України відзначається активним впровадженням нових інформаційних технологій в електронно-бібліотечній галузі. Завдяки посиленому застосуванню комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній галузі невідмінно збільшується інформаційний потенціал обласних бібліотек, що нині стали центрами регіональних бібліотечно-інформаційних систем, накопичення, опрацювання, зберігання та використання видань на всіх носіях інформації. У зв'язку з цим важливим є визначення тенденцій та перспектив розвитку краєзнавчої бібліотечної діяльності, зокрема, створення електронних

каталогів, повнотекстових, фактографічних баз даних, забезпечення віддаленого пошуку інформації та доступу до неї.

Цифрове середовище сприяє розвитку краєзнавчої діяльності в бібліотеках, принципово надаючи нові можливості для створення, зберігання та популяризації ресурсів краєзнавчих знань, забезпечуючи їх широку доступність. Диджиталізація відкриває абсолютно нові можливості для поширення інформації. Тому бібліотеки намагаються активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології для обробки інформації в цифровому вигляді, поширювати краєзнавчі матеріали в мережі інтернет з метою популяризації регіональної історії, усвідомлення спадщини минулого та популяризації національної і культурної ідентичності.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Безперечним лідером дослідження краєзнавчої діяльності бібліотек є професорка Н. М. Кушнарєнко, яка присвятила цій темі свою докторську дисертацію, низку навчальних посібників, фундаментальних статей. Особливості формування краєзнавчих баз даних як перспективного напрямку розвитку інформаційного забезпечення краєзнавства в інформаційному суспільстві та системного формування бібліотечних краєзнавчих електронних ресурсів досліджені в наукових розвідках О. Михайлової (2013), С. Денисенко (2003), М. Кузнецової (2009), Н. Кушнарєнко (2005), В. Петрикова (2002) та ін.

Зосередження уваги на бібліотечних інформаційних ресурсах у контексті соціокомунікаційних процесів і формування суспільства знань, розкриття шляхів вирішення проблеми актуалізації та інтелектуального доступу до масивів історико-культурної і наукової інформації здійснено К. Лобузіною (2012). Спробу теоретичного обґрунтування видової структури складу краєзнавчих електронних бібліотечних ресурсів, продуктів та послуг, визначення компонентів системи електронних ресурсів із краєзнавства, що становлять структуру комплексної моделі видової класифікації на місцевому та регіональному рівнях, окреслила М. Кузнецова (2009). Ці ресурси мають сприяти вирішенню актуальних проблем сучасного краєзнавства в регіональних наукових бібліотеках, від яких залежить подальший розвиток інформаційно-бібліографічного забезпечення.

Харківська науковиця Н. Кушнарєнко пояснює визначення краєзнавчих баз даних як «сукупність взаємопов'язаних даних, що за своїм змістом стосуються певної місцевості всередині країни, поданих у відповідному форматі на машинному носіїві» (Кушнарєнко, 2007, с. 299) та виділяє шість складових елементів краєзнавчих баз даних: документографічні, повнотекстові, фактографічні, адресно-довідкові, персональні, тематичні. Державний стандарт «Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» подає визначення «баз даних» як сукупності взаємопов'язаних даних, організованої відповідно до певних правил опису, зберігання та маніпулювання, поданих у формі, придатній для автоматичного опрацювання, й призначеній задовольняти інформаційні потреби користувачів інформації. Розрізнення здійснюється за наступними видами: бібліографічна, фактографічна, реферативна, лексикографічна, повнотекстова база даних (ДСТУ, 2014).

Створення власної цифрової бібліотеки краєзнавчих повнотекстових баз, електронних продуктів ВОУНБ розглядали: Г. Авраменко (2017), О. Антонюк (2017,

2021a, 2021b; Antoniuk, 2022), Г. Слотюк (2008, 2011). Проте не досліджено сучасний стан видової специфіки електронних краєзнавчих баз даних регіональної бібліотеки, їх змістову наповненість та спрямованість як інструменту впливу на комунікаційну динамічність та активність у задоволенні інформаційних потреб користувачів.

Аналіз попередніх розвідок свідчить, що, незважаючи на наявні праці, питання формування краєзнавчих баз даних, зокрема власної генерації, висвітлені недостатньо і потребують окремого наукового дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поширення нових інформаційних технологій сформувало необхідні передумови ВОУНБ для створення електронних краєзнавчих баз даних «від бібліографічних до повнотекстових, що функціонують у різноманітних програмних середовищах власного інформаційного виробництва бібліотеками, виготовлення інформаційно-аналітичних продуктів у режимі «інформація на базі інформації», продуктів, що ефективно розкривають наявні бібліотечні фонди на рівні занурення в змістовну глибину видань, розгляду основних ідей, висновків, прогнозів» (*Електронні інформаційні ресурси бібліотек*, 2011, с. 5).

Завдяки мережній інфраструктурі, що інтенсивно розвивається, ці ресурси стають потенційно доступними будь-якому користувачу мережі та «відкривають» необмежені перспективи для розширення користувацької аудиторії. Принцип організації електронних краєзнавчих баз даних забезпечує можливість накопичення, збереження та надання різноманітних ресурсів у віддаленому доступі.

В Україні розвиток краєзнавчого напрямку є традиційним для обласних бібліотек. За результатами наукового дослідження «Сучасна організаційна структура і кадрове забезпечення краєзнавчої діяльності в регіональних бібліотеках України», проведеного у 2019 р. Національною історичною бібліотекою України, наголошено: «Вінницька ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва має найбільшу кількість краєзнавчих БД – 13 <...> на сайті бібліотеки доступні понад 10 краєзнавчих» (*Краєзнавча робота*, 2019, с. 27).

Основою сучасного інформаційно-бібліографічного обслуговування із краєзнавства є електронний каталог та краєзнавчі електронні бази даних власної генерації, функціонування здійснюється на базі сектору створення краєзнавчих баз даних відділу краєзнавства ВОУНБ. Головною метою є виокремлення та створення конкретної бази даних, відповідно присвяченої або персоналії, або тематичному масиву. База даних дає чітке уявлення про стан бібліографічної забезпеченості окремих проблем, що дозволяє робити висновки про актуальність підготовки інформаційних ресурсів по окремих проблемах та темах, групування бібліографічних записів персоналій. Через потреби сучасних користувачів в отриманні повнотекстової інформації спостерігається тенденція підвищення інформативності бібліографічних БД шляхом приєднання до бібліографічних записів повних текстів публікацій (у форматі PDF, Word).

Упродовж 1957–2002 рр. ВОУНБ видавала щорічний універсальний бібліографічний показник «Література про Вінницьку область за ... рік» – своєрідний регіональний літопис життя краю. До показника включалися книги, найбільш важливі публікації краєзнавчого змісту із наукових, періодичних видань. З активним роз-

витком інформаційно-електронних технологій, починаючи з 2003 р., цей щорічник став основою для створення й активного наповнення електронної бази даних (ЕБД) «Література про Вінницьку область». На сьогодні це одна із найбільших баз, яку наповнюють фахівці відділу краєзнавства спільно з бібліографами-краєзнавцями районних бібліотек. Станом на червень 2022 р. обсяг бази становить 151 450 бібліографічних записів статей періодичних видань, опублікованих у регіональній та всеукраїнській пресі, матеріали з наукових збірників. Із моменту свого створення ресурс привернув увагу краєзнавців, викладачів і студентів. Структура та наповнення БД систематизовані згідно зі схемою для краєзнавчих каталогів з урахуванням вимог сучасності та специфіки краю. БД надає унікальні можливості для краєзнавчої діяльності бібліотеки, а саме забезпечує повноту відбору регіональної інформації внаслідок багатофункціонального національного поповнення свого фонду та його розкриття за допомогою аналітико-синтетичної обробки джерел, виявлення регіональних матеріалів у просторах інтернету. Особливістю бази «Література про Вінницьку область» є наявність авторитетного файлу із розробленими предметними рубриками з урахуванням особливостей Вінницького регіону. Це дозволяє з більшою глибиною провести систематизацію документів бази даних, розкрити їх зміст згідно з тематикою. Для забезпечення ефективного пошуку база містить бібліографічні та лексикографічні словники. Матеріали відображають усі сторони життя Вінниччини, хроніку суспільно-політичного, культурного, мистецького життя.

База даних «Голодомор» створена у 2005 р. та вміщує бібліографічні записи окремих видань, публікації у наукових збірниках, альманахах, всеукраїнських та регіональних засобах масової інформації, матеріали конференцій, спогади та свідчення очевидців, інформацію про заходи із вшанування пам'яті жертв трагедії, меморіалізацію тих страшних подій у кожному населеному пункті Вінниччини в роки голодоморів в Україні (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947). Станом на червень 2022 р. внесено 1298 записів.

Виокремлена база даних «Бібліотека» (2005 р.), в якій вміщені матеріали про діяльність бібліотеки, зокрема публікації її провідних фахівців. Бібліографічні записи вміщують наукові, довідкові, бібліографічні, методичні, періодичні видання, підготовлені фахівцями ВОУНБ за період її функціонування. Низка видань, яка вміщена у базі, підготовлена у співпраці з іншими організаціями, установами Вінниччини та провідними науковцями і краєзнавцями міста. База станом на червень 2022 р. нараховує 2759 бібліографічних записів.

До 1000-ліття від дня заснування пам'ятки культурної спадщини національного значення – Лядівського Усікновенського скельного чоловічого монастиря (1013 р.) с. Лядова Могилів-Подільського району Вінницької області у 2013 р. була створена база даних «Лядівський монастир». Станом на червень 2022 р. база містить 271 бібліографічний запис. Вони знайомлять із діяльністю монастиря, його відбудовою, віднайденням старовинних монастирських дзвонів у Дністрі, подільським православним ярмарком на його території, розвитком туризму тощо. Заслуговує на увагу книга Віталія Володимировича Давиденка, українського політолога, економіста, журналіста, доктора політичних наук, кандидата філософських наук, академіка Української академії політичних наук, заслуженого працівника соціальної сфери України «Монастир» (Вінниця, 2013), яка перевидавалася 5 разів загальним накладом понад 20 тисяч примірників, неодноразово

ставала лауреатом літературних премій, у тому числі у 2013 р. відзначена літературною премією імені Михайла Стельмаха.

Важливим джерелом краєзнавчої інформації є база даних «Вінниччина в роки Другої світової війни» (2013 р.), записи якої висвітлюють основні віхи суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного життя краю в часи воєнного лихоліття: період окупації Вінниччини у 1941–1944 рр., оборонні бої на її території, злodianня фашистських окупантів щодо мирного населення, спалені села, голокост, гетто, в'язнів нацистських концтаборів, польову ставку Гітлера «Вервольф», трудові ресурси цивільного населення Вінниччини та систему примусової праці за часів окупації, оstarбайтерів, антифашистський рух опору на Вінниччині у 1941–1944 рр., партизанський рух у 1941–1944 рр., націоналістичне підпілля на Вінниччині в роки Другої світової війни, діяльність ОУН-УПА, участь вінничан в антинацистському європейському русі опору, визволення Вінниччини від гітлерівських загарбників, інформацію про Героїв Радянського Союзу – учасників визволення Вінниччини, уродженців Вінниччини на фронтах Другої світової війни, вінничан – повних кавалерів ордена Слави, меморіалізацію ратного подвигу вінничан у Другій світовій війні, меморіальні комплекси, пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки, відзначення річниць звільнення Вінниччини від нацистської окупації в незалежній Україні; відображення подвигу вінничан у художній літературі, творах мистецтва, на сценах театрів Вінниччини тощо. Станом на червень 2022 р. база містить 1309 бібліографічних записів.

Із початком у 2014 р. російсько-української війни виникла нагальна потреба у зборі інформації про учасників Революції гідності та ООС (АТО) і вшанування пам'яті мешканців області, які загинули, захищаючи незалежність України. У рамках проекту «Фіксуємо сьогодні для історії» (Вінницька ОУНБ, ГО «Асоціація бібліотек Вінниччини») у 2014 р. створено повнотекстову базу «Вінниччани – учасники Революції гідності та ООС (АТО)». Бібліографічні записи інформують про життя і діяльність учасників Революції гідності та ООС (АТО). Серед них вінничани Герої України: Валерій Олександрович Брезденюк (1963–2014), український художник, відомий своїми малюнками на воді; Леонід Петрович Полянський (1975–2014), залізничник зі Жмеринки, останні роки мешкав у Києві; Максим Миколайович Шимко (1979–2014), історик, учасник Клубу історичної реконструкції «Білий вовк», козак 4-ї сотні Самооборони Майдану; Юрій Вікторович Коваленко (1977–2014), український військовик, підполковник, -заступник командира загону спеціального призначення 3-го окремого полку спеціального призначення оперативного командування «Південь» Сухопутних військ Збройних сил України; Дмитро Олександрович Майборода (1980–2014), український військовик, майор, командир екіпажу літака АН-26 456-ї окремої бригади військово-транспортної авіації Повітряних сил Збройних сил України; Костянтин Вікторович Могилко (1978–2014), український військовик, підполковник, командир літака, командир ескадрильї «Блакитна стежа» 15-ї окремої бригади транспортної авіації Повітряних сил Збройних сил України; Євген Михайлович Пікус (1979–2014), український військовик, полковник Державної прикордонної служби України; В'ячеслав Анатолійович Семенов (1969–2015), старший лейтенант, заступник начальника першої прикордонної застави оперативно-бойової прикордонної комендатури Могилів-Подільського прикордонного загону; Сергій Станіславович Собко (нар.

1984 р.), український військовик, полковник Збройних сил України, бригадний генерал (2022), командир 128-ї окремої гірсько-штурмової бригади, начальник штабу – заступник командувача сил територіальної оборони Збройних сил України. Через військову агресію Російської Федерації з 24 лютого 2022 р. база поповнюється новими іменами захисників із Вінниччини.

Важливою частиною збереження бібліотечних фондів є оцифрування видань. При цьому важливо отримувати цифрові копії, придатні для безпечного зберігання, якісного розпізнавання тексту та подальшого використання документів в інформаційних системах. Із метою забезпечення організації виготовлення якісних оцифрованих копій та надання доступу до них віддаленим користувачам було створено базу даних «Оцифровані видання», що вміщує повнотекстові видання – власну бібліографічну продукцію, оцифровані раритетні, рідкісні джерела. Станом на червень 2022 р. у базі 769 записів. Принагідно відзначити, що представлена значна частина документів краєзнавчого характеру: «Звіт про діяльність бюро Робмеду за 1925–26 рік», «Записки Вінницького Українського Педагогічного Технікуму» (Вінниця, 1929), «Отчет Подольского губэкономсовещания Украинскому экономическому совету: апрель-сентябрь 1922 г.: с приложением краткого исторического обзора Советского строительства и народного хозяйства на Подолии за 1917–1922 гг.» (Вінниця, 1922), «Отчет Правления общему собранию попечительства о недостаточных учениках Винницкого реального училища. За 1914 год» (Вінниця: Тип. Балмазіи и Ландвигера, 1915), «Отчетъ о состояніи церковно-приходскихъ школъ Подольской епархіи за 1888/9 учебный годъ» (без міста, 1890) та інші. Серед бібліографічних видань: «Вінниччина в контексті Української революції 1917–1921 років» (Вінниця, 2021), «Економіка України: книги вінницьких видавництв: до 30-річчя незалежності України (Вінниця, 2021, електронне видання), «З поглядом у минуле та сьогодення історії» (до 60-річчя від дня народження науковця Івана Мироновича Романюка) (Вінниця, 2022) та інші.

«Календар знаменних і пам'ятних дат» (2005 р., повнотекстова) подає перелік про визначні події історії, суспільно-політичного, громадського та культурного життя області, ювілеї уродженців краю та видатних діячів, життя і діяльність яких пов'язані з Вінниччиною, інформацію про непересічні досягнення наших земляків як в області, так і в Україні. В межах одного запису до короткого змісту події додаються основні віхи життя особистості та джерела інформації. Обсяг записів станом на червень 2022 р. нараховує 1654 одиниці.

У рамках проекту «Голоси живої історії» (реалізований у 2018 р.) за результатами збору усної історичної спадщини було створено базу даних «Усна історія», що включає інформацію про документи Фонду усної історичної спадщини. Переважно представлено більшість зібраних та опрацьованих інтерв'ю, спогадів, розповідей, записів свідчень учасників антитерористичної операції, Революції гідності та подій на Майдані, внутрішньо переміщених осіб з АР Крим, Донецької і Луганської областей України. Також вдалося зафіксувати розповіді волонтерів, які поділилися своїми враженнями від спілкування з воїнами АТО (ООС) та жителями прифронтових населених пунктів. На червень 2022 р. база даних вміщує 115 записів.

Із метою збереження унікальних раритетних краєзнавчих періодичних видань кінця XIX – початку XX ст., що зберігаються у відділі краєзнавства, створено локальну повнотекстову електронну базу даних «Краєзнавчі періодичні видання

кінця XIX – початку XX ст.» (2020 р.). Вона представляє видання, які розкривають громадсько-політичне життя краю, його культурно-просвітні, ліберально-буржуазні, демократичні, прогресивні настрої. База містить опис та повний текст губернських, повітових, міських, військових, сільськогосподарських газет різних товариств, комітетів та організацій, видання тимчасового й разового характеру, а також додатки до газет. Станом на червень 2022 р. у базі 386 бібліографічних записів. Тут також значна частина оцифрованих періодичних видань 1919 року – періоду визвольних змагань, однієї з унікальних на сьогодні сторінок історії української преси, а саме «Новий шлях» (1919), «Подольский край» (1919), «Подольское слово» (1919), що відображали політичні, соціально-економічні й культурні події в Україні та Поділлі під впливом національно-визвольних змагань.

В українському суспільстві зростає інтерес до персоніфікації його історії в постанях усіх рівнів – від національного до регіонального. Сучасні можливості формування значних масивів бібліографічної інформації дають змогу поєднати різні види документів, електронні тексти, гіперпосилання в одному місці – базі даних, створюють принципово нове середовище для інтеграції, опрацювання та використання бібліографічних знань про окремих осіб. Становлення та розвиток електронних ресурсів регіональної біографічної інформації, збереження документно-інформаційних ресурсів як бази наукових досліджень, наукове, аналітичне, бібліографічне опрацювання інформації, створення корпоративних електронних інформаційних ресурсів і забезпечення використання світового потоку інформації висвітлено у колективній монографії українських науковців (*Інформаційна складова*, 2012).

ВОУНБ має досвід створення інформаційних продуктів у галузі біографістики – баз даних, бібліографій та біобібліографій, метою яких є зібрання бібліографічних записів про визначних осіб Вінниччини, чие життя та діяльність тісно пов'язані із регіоном. Ці бази сприятимуть розкриттю фонду ВОУНБ, задоволенню інформаційних запитів користувачів, створенню бібліографічних посібників.

До персональних електронних краєзнавчих баз даних входять інформаційні джерела різного походження, оскільки вони мають акумулювати електронну бібліографічну інформацію, повнотекстові біографічні інформаційні джерела, в тому числі архівні і музейні, дослідження науковців, твори літераторів.

У структурі ресурсу: біографія діяча, бібліографія його праць та матеріалів про нього, окремі повнотекстові твори та інші додаткові матеріали, зокрема фотогалерея, присвячена особистості, а також матеріали, що розкривають діяльність установи, яка носить його ім'я. Вміщено інформацію про нагороди, премії, пам'ятники, наукові читання, пов'язані з ім'ям видатної особи, тощо.

Електронна база даних «Василь Стус» (започаткована 2008 р.) включає бібліографічні записи із книг, посібників, збірників, періодичних видань, матеріалів інтернету, що висвітлюють життя та творчість В. Стуса на Вінниччині. Станом на червень 2022 р. внесено 2016 бібліографічних записів. База створювалася в ході підготовки фундаментального науково-допоміжного покажчика «Постать Василя Стуса над плином часу», присвяченого 70-річчю від дня народження письменника-земляка, Героя України.

Електронна база даних «Михайло Коцюбинський та Вінниччина» (створена 2012 р.) включає бібліографічні записи із книг, посібників, збірників, періодичних

видань, ресурсів інтернету, що висвітлюють життя та творчість М. Коцюбинського на Вінниччині. Станом на червень 2022 р. містить 1119 бібліографічних записів. Коцюбинський Михайло Михайлович – український письменник-класик, громадський діяч. Народився в м. Вінниця, дитинство та юність минули в селах і містечках Поділля – Барі, Кукавці, Шаргороді, Станіславчику, Пикові.

Електронна база даних «Тарас Шевченко та Вінниччина» (започаткована 2012 р.) включає бібліографічні записи із книг, посібників, збірників, періодичних видань, матеріалів інтернету, що висвітлюють життя та творчість Т. Шевченка на Вінниччині. Станом на червень 2022 р. містить 1231 бібліографічний запис. Шевченко Тарас Григорович – видатний український поет, художник, мислитель. 1846 р. він у складі Археографічної комісії подорожував Поділлям, за кілька днів Шевченко перетнув Вінниччину з північного сходу на південний захід через поштові станції – Морозівку, Плисків, Брацлав, Шпиків, Джурин, Серби, Могилів-Подільський, Яришів, Муровані Курилівці.

Електронна база даних «Михайло Грушевський і Вінниччина» (започаткована 2016 р.) містить бібліографічні записи із книг, посібників, збірників, періодичних видань, матеріалів інтернету, що висвітлюють життя та діяльність М. Грушевського на Вінниччині. Станом на червень 2022 р. вміщує 399 бібліографічних записів. Грушевський Михайло Сергійович – одна з найвидатніших постатей в історії України, визначний вчений, політичний діяч, письменник, публіцист. Життям та діяльністю пов'язаний із Вінниччиною, зокрема із с. Сестринівка, нині Хмільницького району.

Повнотекстова бібліографічна електронна база даних «Микола Леонтович і Вінниччина» (2020) наповнюється тематичними бібліографічними записами із видань, посібників, збірників, періодичних видань тощо, що висвітлюють життя та творчість М. Леонтовича. Леонтович Микола Дмитрович – всесвітньо відомий композитор, хоровий диригент, педагог, фольклорист, музично-громадський діяч.

ВОУНБ накопичила достатній досвід зі створення та функціонування електронних краєзнавчих баз даних власної генерації. Перспективою розвитку такого типу ресурсів вважаємо доопрацювання вже створених баз даних повнотекстових версій бібліографічних записів у поєднанні з оцифрованими копіями.

Вочевидь, у недалекому майбутньому більш відчутною стане навігаторська функція працівників бібліотек. І не лише в бібліографічній сфері, як це маємо на сьогодні в практичній роботі. Ідеться про налагодження доступу до повнотекстових матеріалів, активну допомогу замовникам у відборі такої інформації, підготовку її до ефективного практичного використання (*Електронні інформаційні ресурси бібліотек*, 2011, с. 14).

ВИСНОВКИ

Краєзнавча діяльність є одним із важливих напрямів роботи ВОУНБ, спрямованих на створення різноманітних ресурсів, багатоаспектне розкриття історії та сучасного життя Вінницького регіону. Інформаційною основою цієї діяльності є фонд ВОУНБ. Необхідною умовою найповнішої реалізації краєзнавчих досліджень є залучення інформаційних ресурсів власної генерації, повнотекстових ресурсів, створення баз даних регіональної спрямованості з глибоким аналітико-синтетичним опрацюванням контенту.

Аналіз використання баз даних краєзнавчої спрямованості засвідчив, що пошуговування ними значно полегшує тематичний пошук для користувачів. Водночас створювати краєзнавчі бази даних варто з урахуванням попиту на ці продукти.

Зазначено, що створені краєзнавчі бази даних у кілька разів підвищують ефективність пошуку тематичної, персональної інформації та стануть цінним джерелом під час вивчення певних періодів історії Вінниччини, значного внеску окремих діячів у розвиток регіону.

Реалії сьогодення надають можливість створення історико-дослідницької бібліографічної бази власної генерації, виступати ефективним комунікаційним каналом у площині користувач–бібліотека та є перспективним напрямом у розвитку інформаційних ресурсів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Авраменко Г. М., Антонюк О. Ю. Цифрова бібліотека – бібліотека майбутнього (з досвіду створення повнотекстової краєзнавчої бази даних у Вінницькій ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва). *Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 листоп. 2017 р. / ред.: Т. С. Кудласевич, М. А. Поліщук. Київ, 2017. С. 12–18.
- Антонюк О. Ю. Електронні бібліографічні ресурси регіональної наукової бібліотеки. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів Четвертої міжнар. наук. конф., Київ, 20–22 трав. 2021 р. / упоряд. М. М. Цілина. Київ, 2021а. С. 87–89.
- Антонюк О. Ю. Електронні персональні бази даних наукової бібліотеки. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 5–7 жовт. 2021 р.). / відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2021б. С. 361–364.
- Денисенко С. О. Інтеграція краєзнавчих фондів бібліотек регіону в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2003. 22 с.
- ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. Чинний від 2013.29.11. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 46 с. (Національний стандарт України).
- Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : монографія / авт. кол.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін. Київ : НБУВ, 2011. 235 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002172> (дата звернення: 25.05.2022).
- Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства : монографія / авт. кол.: О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. Київ : НБУВ, 2012. 202 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003170> (дата звернення: 25.05.2022).
- Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюлетень. Вип. 30 / Нац. іст б-ка України ; підгот.: В. П. Кисельова, О. В. Покропивна ; ред. О. В. Михайлова. Київ, 2019. 83 с.
- Кузнєцова М. Класифікація бібліотечних електронних ресурсів з краєзнавства як платформа функціонування їхньої цілісної системи. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 6. С. 24–28.
- Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ : Знання, 2007. С. 502 с.

- Кушнаренко Н. М. Стратегічні напрями краєзнавчої діяльності бібліотек в умовах електронного середовища. *Бібліотечне краєзнавство: нові технології* : матеріали міжнар. семінару, 22–23 берез. 2005 р. / уклад.: Н. І. Полянська, В. О. Ярошик. Харків, 2005. С. 4–10.
- Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / відп. ред. О. С. Онищенко. Київ : НБУВ, 2012. 252 с.
- Михайлова О., Чеховська І. Краєзнавчі веб-ресурси регіональних бібліотек на сайті Національної історичної бібліотеки України. *Бібліотечний вісник*. 2013. № 6. С. 16–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2013_6_6 (дата звернення: 25.05.2022).
- Петрикова В. Т. Краєзнавчий бібліотечно-інформаційний сервіс в умовах інформаційного ринку. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2002. Вип. 9. С. 7–15.
- Слотюк Г. М. Краєзнавчі продукти бібліотек Вінниччини у мережі Інтернет: структурно-видовий склад. *Краєзнавство: історичний досвід та перспективи розвитку* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Вінниця, 13–15 жовт. 2010 р. Вінниця, 2011. С. 60–61.
- Слотюк Г. М. Система краєзнавчих електронних баз даних – важливий сегмент інформаційних ресурсів бібліотеки. *Краєзнавство в системі розвитку духовності і культури регіону* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Вінниця, 21–23 жовт. 2008 р. Вінниця, 2008. С. 48–54.
- Antoniuk O. Oral history research fund and electronic database «Oral history» as parts of electronic memory of Ukraine. *Scientific Research and Innovation* : 1st International Scientific and Practical Internet Conference (Dnipro, April 7–8, 2022). Dnipro, 2022. P. 17–19.

REFERENCES

- Avramenko, H. M., & Antoniuk, O. Yu. (2017, November 2). Tsyfrova biblioteka – biblioteka maibutnoho (z dosvidu stvorennia povnotekstovoi kraieznavchoi bazy danykh u Vinnytskii OUNB im. K. A. Timiriazieva) [The digital library is the library of the future (from the experience of creating a full-text local history database at the K. A. Timiryazev National University of Vinnytsia)]. In T. S. Kudlasevych, M. A. Polishchuk (Eds.), *Bibliotekne kraieznavstvo u kulturnomu prostori Ukrainy [Library local studies in the cultural space of Ukraine]*, Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (pp. 12–18.), Kyiv, Ukraine. National Historical Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Antoniuk, O. Yu. (2021a, May 20–22). Elektronni bibliografichni resursy rehionalnoi naukovi biblioteki [Electronic bibliographic resources of the regional scientific library]. In M. M. Tsilyna (Comp.), *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti [Information, communication and knowledge management in a globalized world]*, Proceedings of the 4th International Scientific Conference (pp. 87–89), Kyiv, Ukraine. KNUKiM Publishing Center [in Ukrainian].
- Antoniuk, O. Yu. (2021b, October 5–7). Elektronni personalni bazy danykh naukovi biblioteki [Electronic personal databases of the scientific library]. In M. V. Ivanova (Ed.), *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Vid upravlinnia resursamy – do upravlinnia znanniamy [Library. Science. Communication. From resource management to knowledge management]*, Proceedings of the International Scientific Conference (pp. 361–364), Kyiv, Ukraine. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Denysenko, S. O. (2003). *Intehratsiia kraieznavchykh fondiv bibliotek rehionu v umovakh informatyzatsii [Integration of local history funds of libraries of the region in the conditions of informatization]* [Abstract of DSc Dissertation, Kharkov State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Ukrainskyi instytut naukovo-tekhnichnoi ta ekonomichnoi informatsii. (2014). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotekno-informatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat [Infor-*

- mation and documentation. *Library and information activity. Terms and definitions*] (DSTU 7448:2013) [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M., Popyk, V. I., Lobuzina, K. V., Samokhina, N. F., Kaliberda, N. Yu., Dobko, T. V., Soloidenko, H. I., Kulakovska, T. L., Chupryna, L. A., Matviichuk, A. V., Kudinov, M. O., & Yaremenko, L. M. (2011). *Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnogo i dukhovnogo potentsialu ukrainskoho suspilstva [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]* [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002172> [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I., Polovynchak, Yu. M., Hrachak, T. Yu., Voroshyllov, O. V., Matviichuk, A. V., Symonenko, O. V., & Kulakovska, T. L. (2012). *Informatsiina skladova sotsiokulturnoi transformatsii ukrainskoho suspilstva [Informational component of sociocultural transformation of Ukrainian society]* [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003170> [in Ukrainian].
- Kyselova, V. P., & Pokropyvna, O. V. (Comps.). (2019). *Kraieznavcha robota v bibliotekakh Ukrainy [Local history work in the libraries of Ukraine]* [Fact sheet] (O. V. Mykhailova, Ed.; Iss. 30). National Historical Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kuznetsova, M. (2009). *Klasyfikatsiia biblioteknykh elektronnykh resursiv z kraieznavstva yak platforma funktsionuvannia yikhnoi tsilnisnoi systemy [Classification of library electronic resources on local history as a platform for the functioning of their integrated system]*. *Bulletin of the Book Chamber*, 6, 24–28 [in Ukrainian].
- Kushnarenko, N. M. (2007). *Bibliotekne kraieznavstvo [Library local history]*. *Znannia* [in Ukrainian].
- Kushnarenko, N. M. (2005, March 22–23). *Stratehichni napriamy kraieznavchoi diialnosti bibliotek v umovakh elektronnoho seredovyscha [Strategic directions of local history activities of libraries in the electronic environment]*. In N. I. Polianska, V. O. Yaroshyk (Comps.). *Bibliotekne kraieznavstvo: novi tekhnologii [Library regional studies: new technologies]*, Proceedings of the International Seminar (pp. 4–10), Kharkiv, Ukraine. Kharkiv Korolenko State Scientific Library [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. (2012). *Tekhnologii orhanizatsii znannievnykh resursiv u bibliotekno-informatsiinii diialnosti [Technologies for the organization of knowledge resources in library and information activities]* (O. S. Onyshchenko, Ed.) [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Mykhailova, O., & Chekhovska, I. (2013). *Kraieznavchi veb-resursy rehionalnykh bibliotek na saiti Natsionalnoi istorychnoi biblioteky Ukrainy [Local history web resources of regional libraries on the website of the National Historical Library of Ukraine]*. *Biblioteknyi visnyk*, 6, 16–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2013_6_6 [in Ukrainian].
- Petrykova, V. T. (2002). *Kraieznavchi bibliotekno-informatsiinyi servis v umovakh informat-siynoho rynku [Local history library and information service in the conditions of the information market]*. *Academic Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine*, 9, 7–15 [in Ukrainian].
- Slotiuk, H. M. (2011). *Kraieznavchi produkty bibliotek Vinnychchyny u merezhi Internet: strukturno-vydovyi sklad [Local history products of Vinnytsia libraries on the Internet: structural and species composition]* In *Kraieznavstvo: istorychnyi dosvid ta perspektyvy rozvytku [Local studies: historical experience and development prospects]*, Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference (pp. 60–61), Vinnytsia, Ukraine. K. Timiryazev Vinnytsia Regional Universal Scientific Library [in Ukrainian].
- Slotiuk, H. M. (2008, October 21–23). *Systema kraieznavchykh elektronnykh baz danykh – vazhlyvyi sehment informatsiinykh resursiv biblioteky [The local history electronic database system is an important segment of the library's information resources]*. In *Kraieznavstvo v systemi rozvytku dukhovnosti i kultury rehionu [Local studies in the system of development of spirituality and culture of the region]*, Proceedings of the International Scientific and

Practical Conference (pp. 48–54), Vinnytsia, Ukraine. K. Timiryazev Vinnytsia Regional Universal Scientific Library [in Ukrainian].

Antoniuk, O. (2022, April 7–8). Oral history research fund and electronic database "Oral history" as parts of electronic memory of Ukraine. In *Scientific Research and Innovation, Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference* (pp. 17–19), Dnipro, Ukraine. Marenichenko V. V. [in English].

UDC 027.53(477.44):[004.65:908

Oksana Antonyuk,

PhD Student,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

e-mail: sanavinkray@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0964-4980

VARIETY SPECIFICS OF ELECTRONIC LOCAL HISTORY DATABASES OF VINNYTSIA REGIONAL UNIVERSAL SCIENTIFIC LIBRARY

The resources of own generation of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library, which is the centre of information support to the local history studies of Vinnytsia region, have been analysed in this article. A list of electronic local history databases has been highlighted, as well as their specification has been described. These objects of studying are aimed at providing information support of theoretical and practical aspects of the local history activities in the mentioned region. It has been proved that at this stage the areas of focus include integration of bibliographic information resources, usage of modern information technologies for expanding the scope of services, providing libraries with core bibliographic, full-text information resources. All this enriches the information capacity of the library, broadens the information base in order to implement a variety of requests, provides the users with new opportunities related to information support for scientific activity.

The aim of the article is to analyse the state of variety specifics of electronic local history databases of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library (VRUSL), their content and genre characteristics, and determine the directions of their formation improvements.

Research methodology is based on the methods of scientific knowledge (analytical and synthetic method, statistic method, content-analysis of electronic local history databases, in particular, electronic bibliographic data).

The scientific novelty. Information technologies implementation has significantly contributed to the efficiency of VRUSL local history bibliographic activity, and made its results more available, e.g. local history information products and services. In this research, a special focus has been put on the resources of own generation, that is electronic local history databases of VRUSL.

Conclusions. Obtained research results have proved the tendency of use domination of bibliographic local history electronic information resources in the cultural process. The analysis of the users' application and their interest in presented information, as well as opportunities of distant open access, prove the importance of local history content which calls for regional historical and cultural identity formation in the context of state history.

Keywords: Vinnytsia RUSL, electronic databases, personalities, local history bibliographic resources.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2022р.

УДК 316.472.4:[004.77:339.138]:02(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269440

СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА ТІКТОК ЯК ЗАСІБ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Надія Маранчак,
старша викладачка кафедри комп'ютерних наук
Київського національного університету
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: nmaranchack@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1772-1854

Метою статті є обґрунтування актуалізації використання бібліотеками України соціальної мережі TikTok як ефективного засобу інтернет-маркетингу та виявлення його специфіки на платформі.

Методологія дослідження. Досягненню поставленої мети сприяло використання сукупності наукових методів: аналізу, синтезу, індукції, комплексності та усебічності пізнання, інформаційної діагностики, узагальнення, абстрагування та систематизації. Зокрема, за допомогою методу статистичного аналізу стало можливим з'ясування стану присутності бібліотек України в TikTok.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні стану присутності бібліотек України в соціальній мережі TikTok, аргументації необхідності та ефективності використання бібліотечними закладами цієї платформи як засобу інтернет-маркетингу, а також в окресленні методів його успішної реалізації. Запропоновано використання терміна «слідкувач», який є офіційним у соціальній мережі TikTok у його локалізації для України, і означає «користувач, який підписався на сторінку».

Висновки. Сьогодні використання публічними бібліотеками України соціальної мережі TikTok як засобу інтернет-маркетингу актуалізується через перспективні можливості на цій платформі, а саме: охоплення цільової аудиторії (91 % аудиторії TikTok); налагодження ефективної комунікації з користувачами через трендовий формат контенту TikTok; формування іміджу діджиталізованого та популярного закладу серед молоді; широкий інструментарій для самостійного створення якісного контенту; просування без вкладень рекламного бюджету завдяки алгоритмам і віральності платформи та рівні шанси потрапляння в «Рекомендоване» як у сторінок мільйонників, так і у нових облікових записів.

Специфічними методами успішної реалізації бібліотечного відеоконтенту в соціальній мережі TikTok як основи ефективного інтернет-маркетингу на цій платформі виявились: попереднє визначення контенту для своєї сторінки, який би користувачі копіювали; адаптація під бібліотечну тематику трендів TikTok; дотримання правила зацікавлення аудиторії з перших трьох секунд відео; використання у створенні контенту результатів останніх досліджень актуальних тенденцій TikTok; регулярне створення контенту (3–5 роликів на тиждень) та аналіз найуспішніших форматів публікацій.

Ключові слова: бібліотека; TikTok; інтернет-маркетинг; соціальна мережа; молодь; тренд; відеоконтент

ВСТУП

Реклама в TikTok – один із дійових засобів залучення бібліотеками цільової аудиторії, а саме користувачів віком від 13 до 35 років, які становлять на сервісі 91 % всієї української користувацької бази (Маранчак, 2021, с. 95).

В умовах швидкої інтеграції молоді в соціальну мережу TikTok, яка стала основною платформою для спілкування цілого покоління по всьому світу, актуа-

лізується завдання для бібліотек освоєння цього майданчика як засобу інтернет-маркетингу.

Інтернет-маркетинг як процес включає систему дій і заходів, починаючи від дослідження середовища (ринку і суб'єктів ринкових відносин у мережі інтернет) і закінчуючи просуванням інтернет-брендів і налагодженням системи їх обслуговування (Гранчак & Скітер, 2019, с. 37–38).

Враховуючи статистичні дані, за якими сьогодні аудиторія активних користувачів додатка в Україні становить понад 10,55 млн українців (Шкіль, 2022), для бібліотек зростає необхідність пройти вищезазначені кроки на новій платформі та заявити свою присутність у TikTok для цільової аудиторії з метою підтримки тісного зв'язку та ефективної комунікації з потенційними користувачами «зрозумілою» для них мовою, а саме «мовою TikTok», а також із метою популяризації бібліотечних послуг. З такою кількістю користувачів TikTok посів 4 місце у п'ятірці найпопулярніших соціальних мереж-гігантів в Україні станом на 2022 рік після YouTube (28 млн), Instagram (16,1 млн) та Facebook (15,45 млн) (Шкіль, 2022).

З огляду на комунікаційний потенціал відеосервісу, а також розвиток TikTok у стратегічно важливу одиницю інтернет-маркетингу, на нашу думку, бібліотекам, орієнтованим на молодь, варто якнайшвидше усвідомити потенціал цієї платформи для просування бібліотечних послуг та підтримки іміджу діджиталізованого закладу, а науковцям детально вивчити технології просування через короткі відео на цій платформі з ракурсу їх використання бібліотечними закладами. Адже, як стверджують науковці, сьогодні відеоконтент є найефективнішим засобом передачі інформації, і люди, особливо молодь, набагато частіше дивляться коротке відео, ніж читають текстове оголошення, тому бібліотекарі можуть скористатися цим рівнем взаємодії, використовуючи TikTok (Bogan, 2021).

Водночас, як вважає М. Маранчак (2021), бібліотекознавці майже не досліджують нові комунікаційні інтернет-інструменти в контексті розбудови репутаційних стратегій бібліотек, зокрема популярні серед молоді соціальні мережі (TikTok, Instagram, YouTube) (с. 21).

Провівши власну пошукову роботу та аналіз бібліотечних сторінок у відеосервісі TikTok, можемо підтвердити, що на сьогодні для бібліотек України інтернет-маркетинг у соціальній мережі TikTok – це новий і неосвоєний досвід. За результатами дослідження, станом на жовтень 2022 року лише одиниці бібліотечних закладів в Україні включили у свій маркетинговий інструментарій технології цієї платформи, причому початком їх діяльності в соціальній мережі визначено 2021 рік, у меншості – 2022-й.

Створені сторінки виявлено у 8 закладів, серед яких активних на цей час облікових записів – 3, неактивних сторінок (малонаповнених або з довгою стрічкою контенту, з високим або низьким показником успішності) – 5, і 4 облікові записи (активні та неактивні) зі значною кількістю переглядів, уподобань та слідкувачів. Під терміном «слідкувач» сторінки TikTok маємо на увазі офіційний термін соціальної мережі TikTok у його локалізації для України, який означає «користувач, який підписався на сторінку» цієї платформи. «Слідкувачі» – це назва відповідного розділу у профілі облікового запису в TikTok. Пропонуємо впровадити цей термін у подальший науковий обіг для назви споживачів інформації, які підписані на певний обліковий запис у TikTok.

Серед останніх перерахованих сторінок у TikTok, створених бібліотеками України:

– обліковий запис Вінницької центральної міської бібліотеки імені І. Бевза (@vin.city.lib), який має 457 слідкувачів і понад 21 тисячу уподобань. Відео сторінки збирає близько 8 тисяч переглядів, зокрема рекордні для контенту бібліотеки – 15,4, 27,4 та 93,7 тисяч переглядів (Вінницька центральна міська бібліотека імені І. Бевза, 2022);

– обліковий запис бібліотеки № 117 для дітей Дарницького району міста Києва (@biblioteka_117), контент якого, поряд із 200-ми слідкувачами й середньою кількістю переглядів – 500, збирає також від 13 до 52 тисяч переглядів (Бібліотека № 117, 2022);

– обліковий запис бібліотеки ТНБК «Школа-ліцей 6» імені Н. Яремчука (@biblioteka.school6.ter), відео якого збирає близько 10 тисяч переглядів при тому, що сторінка створена у вересні 2022 року (Бібліотека ТНБК «Школа-ліцей 6», 2022);

– обліковий запис бібліотеки-філії № 5 КЗК «Міська дитяча бібліотека» КМР (@kinderlibrary5), який нараховує понад 4 тисячі слідкувачів і понад 60 тисяч уподобань. Ролики дитячої бібліотеки збирають близько 7 тисяч переглядів, також зустрічаються відео з тисячними та мільйонними переглядами (Бібліотека Добрика, 2021).

Результати проведеного дослідження присутності бібліотек України в TikTok дозволяють констатувати наявність проблемної ситуації, яка полягає в суперечності між об'єктивною необхідністю активізації застосування бібліотеками України перспективних можливостей та інструментів інтернет-маркетингу в TikTok і нерозробленістю теоретико-методичного обґрунтування ефективних стратегій їх системної реалізації.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні актуалізації використання бібліотеками України соціальної мережі TikTok як ефективного засобу інтернет-маркетингу та виявлення його специфіки на платформі.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягненню поставленої мети сприяло використання сукупності наукових методів, зокрема аналізу, індукції, комплексності, узагальнення, абстрагування, систематизації.

Під час визначення теоретичного підґрунтя дослідження та опрацювання наявних матеріалів і наукових праць було застосовано оглядово-аналітичний метод та метод синтезу. З'ясувати причини актуалізації використання бібліотеками України соціальної мережі TikTok як засобу інтернет-маркетингу допоміг метод комплексності та усебічності пізнання. Метод статистичного аналізу дав змогу з'ясувати стан присутності бібліотек України на цій відеоплатформі та визначити кількісні результати, яких вони досягли.

Для виявлення специфіки реалізації бібліотеками інтернет-маркетингу в TikTok були використані методи узагальнення, абстрагування та систематизації. Застосування методу індукції дало змогу провести узагальнення і зробити висновок стосовно можливості використання досвіду роботи в TikTok успішних компаній та організацій для бібліотек. Метод інформаційної діагностики (експрес-аналіз) виявився ефективним під час вивчення окремих практик роботи українських

брендів і компаній із цією соціальною мережею з метою надання практичних рекомендацій бібліотекам щодо перспективного ведення облікового запису.

Джерельну основу дослідження становили публікації у фахових і профільних виданнях, контент вебсайтів.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Комплексної характеристики актуалізації використання бібліотеками України соціальної мережі TikTok як ефективного засобу інтернет-маркетингу та його специфіки на платформі в науковій літературі наразі не представлено.

Так, як про один із дійових засобів залучення бібліотеками цільової аудиторії про рекламу в TikTok згадується у дисертаційній роботі М. Маранчака (2021), який також наводить приклади деяких можливостей сервісу, що можуть стати корисними для публічних бібліотек та їхніх користувачів, і зазначає, що бібліотекознавці майже не досліджують нові комунікаційні інтернет-інструменти в контексті розбудови репуатаційних стратегій бібліотек, зокрема популярну серед молоді соціальну мережу TikTok.

Загальні особливості розвитку та функціонування зазначеної платформи у сучасних умовах і передумови популярності TikTok у різних країнах світу розкрито в статті І. Пономаренко (2019). У праці також визначено конкурентні позиції TikTok серед соціальних мереж, які популярні серед активних користувачів інтернету, та проаналізовано ключові риси цільової аудиторії сервісу. Наявні дані щодо TikTok узагальнено Б. Гавриленко (2020), зокрема, з'ясовано особливості наявної комунікації українських брендів у соціальній мережі.

Загальні правила присутності на майданчику були наведені у статті Є. Таллер (2021), окремі інструменти та особливості реалізації інтернет-маркетингу в TikTok описані в працях Р. Іванина та П. Микитася (2022), Д. Осік (2021), Т. Грицик (2022) та інших дослідників.

Також варто зазначити праці закордонних авторів, які торкнулися зазначеної проблеми саме для бібліотечних закладів. Питання стратегії початку роботи з TikTok розкрив Р. Стівенс (Stephens, 2022), практичні поради та ідеї для просування бібліотек у TikTok висвітлив А. Хьорш (Hursh, 2021), окремі способи використання TikTok бібліотеками схарактеризував К. Боган (Bogan, 2021).

Однак, хоча окремі аспекти порушеної нами проблеми і знайшли своє відображення в зазначених працях, тема вимагає подальших досліджень, бо саме недостатність доведених причин актуалізації присутності бібліотек України в TikTok та обґрунтування загальної специфіки реалізації інтернет-маркетингу бібліотек на новій платформі призводить до повільного освоєння бібліотечними закладами невивченого майданчика.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В Україні за останній рік кількість користувачів соціальних мереж зросла – від 60 % населення у 2021 році до 76,6 % у липні 2022-го (Шкіль, 2022). В таких умовах перед бібліотеками постає завдання пошуку та утримання нових споживачів бібліотечних послуг в онлайн-просторі, і, відповідно, зростає необхідність освоєння нових популярних майданчиків та постійної модернізації засобів інтернет-маркетингу під новітні тенденції цифрового світу.

Для того, щоб позиціонувати себе як сучасний цифровізований заклад і не втрачати уваги digital-розвинутої молоді 2020-х, яка швидко інтерпретує свої вподобання під нові тренди, бібліотекам необхідно оперативнo освоювати нові засоби інтернет-маркетингу, а саме розширювати свої канали та інструменти просування синхронно до пріоритетів цільової аудиторії і сучасних трендів. Під «трендом» мається на увазі: 1) новий, тривалий, сучасний напрям діяльності, стилю, моди; 2) наявна тенденція; 3) напрям розвитку в будь-якій сфері життя або певне явище, продукт, предмет, що задає тон у цій галузі (Белова & Войтович, 2019, с. 16).

Один із таких каналів просування – соціальна мережа TikTok, яка є найбільшою спільнотою за всю історію інтернету (Маранчак, 2021, с. 94) і яка продовжує швидко зростати. Про це свідчать результати дослідження DataReportal станом на червень 2022 року, за якими соціальна мережа додає в середньому понад 650 тисяч нових користувачів щодня протягом останніх трьох місяців, що дорівнює майже 8 новим користувачам щосекунди. Також TikTok є найбільш завантажуваним мобільним додатком у 2021 році (Kemp, 2022).

Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що можливості використання соціальної мережі TikTok із погляду охоплення цільової аудиторії колосальні. Зокрема, для залучення бібліотеками молодого покоління. Поряд із тим, що TikTok вже не вважається суто соціальною мережею «для підлітків, які танцюють», бо з появою у 2021 році повноцінного рекламного кабінету платформа здобула лояльність бізнесу, покоління Z (1996–2010 роки народження) залишається основою аудиторії TikTok (Галлер, 2021). З огляду на це, є можливість налагодження комунікації з представниками покоління Z методом пропозиції актуальних послуг за допомогою коротких тематичних відео (Пономаренко, 2019, с. 233).

TikTok базується саме на авторському контенті користувачів, тому він не залишається сталим. Мінливість контенту є однією із запорук популярності додатка. Відсутність правил формує атмосферу креативності та дає можливість користувачам самим визначати, що стане трендом та як контент буде трансформуватись із часом. Така невизначеність і тримає користувачів у додатку, підсилює інтригу та цікавість до публікацій, які постійно трансформуються (Гавриленко, 2020, с. 13).

В TikTok відбувається неформальна комунікація зі споживачами інформації, яка сприяє формуванню довіри та як наслідок приверненню уваги до бібліотеки. Для спілкування зі своїми читачами у TikTok бібліотекам необхідно адаптувати під бібліотечну тематику тренди платформи – теми та ідеї, які користуються найбільшою популярністю у соціальній мережі та є запорукою успішності роликів. Це дасть можливість пропонувати користувачам популярні для комунікації в TikTok формати взаємодії.

Щоб довести маркетингову важливість онлайн-присутності в TikTok, достатньо надихнутися успішними прикладами організацій та компаній, які раніше усвідомили потенціал TikTok і вже досягли своєї цільової аудиторії.

Національний маркетинговий «Алло» став першою в Україні компанією, яка зареєструвала офіційний обліковий запис у TikTok, це відбулося восени 2019 року. За рік обліковий запис зібрав понад 340 тисяч слідкувачів та мільйонні перегляди відео. Просте відео з кросівкою та кількома коробками в обліковому записі fashion рітейлера «Intertop» набрало 15,8 млн переглядів, понад 358 тисяч уподобань та 110 тисяч коментарів лише за 4 дні (Корпоративний TikTok, 2020).

Серед українських державних установ також є цікаві та успішні приклади: патрульна поліція Києва завела свій власний профіль у TikTok ще у грудні 2019 року. Оскільки одним із головних завдань поліції є запобігання злочинам, то київські поліцейські вирішили через короткі відео розповідати про власні робочі будні та пропагувати дотримання законів серед молодих користувачів додатка (Гавриленко, 2020, с. 31–32). На сьогодні сторінка патрульної поліції має понад 134 тисячі слідкувачів та 1,5 млн уподобань на відео.

Пошук за ключовим словом «бібліотека» у стрічці TikTok виявив у ТОПі відео бібліотеки № 117 для дітей Дарницького району міста Києва, яке переглянуло понад 52 тисячі користувачів і збрало понад 10 тисяч уподобань, при тому, що сторінка налічує 209 слідкувачів (Бібліотека № 117, 2022). Також наведемо приклад успішного ведення облікового запису бібліотеки-філії № 5 КЗК «Міська дитяча бібліотека» КМР, яка була створена в 2020 році та має понад 4 тисячі слідкувачів і понад 60 тисяч уподобань. Ролики дитячої бібліотеки збирають близько 7 тисяч переглядів, також зустрічаються відео з тисячними та мільйонними переглядами (Бібліотека Добрика, 2021). Новостворена у вересні 2022 року сторінка бібліотеки ТНВК «Школа-ліцей 6» імені Н. Яремчука показує результат за місяць у 10 тисяч переглядів відео (Бібліотека ТНВК «Школа-ліцей 6», 2022). Вінницька центральна міська бібліотека імені І. Бевза має 457 слідкувачів і понад 21 тисячу уподобань. Відео облікового запису збирає близько 8 тисяч переглядів, зокрема рекордні для контенту сторінки – 15,4, 27,4 та 93,7 тисяч переглядів (Вінницька центральна міська бібліотека імені І. Бевза, 2022).

Такі результати суперечності кількості слідкувачів і переглядів, а також часового відрізка між створенням сторінки та успішним просуванням публікації можливі через віральність (*англ.* viral – вірусний) платформи, яка забезпечує високу швидкість поширення та зростання популярності контенту. Великі маркетингові можливості платформи роблять TikTok доступним для будь-яких організацій та компаній – від великих філій до мікрофірм. Таким чином, просування бренду, товару чи послуги в TikTok може бути абсолютно невитратним.

За умови створення ефектного контенту в TikTok можна в короткий термін отримати тисячі переглядів без вкладень рекламного бюджету. Алгоритм платформи не рекомендує відео в залежності від кількості слідкувачів в обліковому записі. Спочатку опубліковане відео TikTok показує кільком сотням людей, а потім, в залежності від переглядів та реакцій, починає показувати його масово.

Як зазначає А. Хьорш (Hursh, 2021), у TikTok не так багато контенту про бібліотеки та читання. Хоча соціальна мережа має багато користувачів, рівень конкуренції у стрічці за тип бібліотечного вмісту дуже низький, адже на платформі розміщено лише кілька бібліотек. Це означає, що вміст бібліотечного контенту має більше можливостей привернути увагу та завоювати популярність у TikTok, ніж на інших платформах.

«Рекомендації» – саме у цьому розділі TikTok показуються основні тренди, найпопулярніші відео, актуальна музика тощо. Найважливішою особливістю цієї соціальної мережі є те, що платформа сама просуває у стрічку молодих та перспективних блогерів. Сторінка з мільйонами передплатників та щойно створений обліковий запис мають однакові шанси на те, щоб стати популярними. Все залежить від популярності контенту та відгуку аудиторії (уподобання, коментарі та перегляди).

Таким чином, завдяки TikTok бібліотеки можуть контактувати з величезною активною аудиторією та нарощувати кількість передплатників або досягати інших маркетингових цілей без грошових вкладень. І це є великим плюсом для офіційних організацій, таких як бібліотеки, у яких бюджет не передбачає просування в соціальних мережах.

На нашу думку, є кілька стратегічно важливих завдань, які попередньо потрібно виконати перед запуском сторінки в TikTok, – це проведення аналізу цільової аудиторії та розробка стратегії, що передбачає визначення: а) цільової аудиторії; б) її вподобань; в) виду контенту, який знімає цільова аудиторія для свого облікового запису; г) ефективного виду контенту для своєї сторінки, який би користувачі копіювали.

TikTok пропонує велику кількість інструментів для самостійного виготовлення роликів: користувачі можуть створювати відео з додаванням музики, знімати короткі відеокліпи з можливістю їхнього редагування, вбудовування ефектів, фільтрів, наліпок. Також можна зшивати відео (вставляти у ролик інше відео з TikTok), створювати «імітації співу» до пісень та багато іншого.

Соціальна мережа TikTok у 2020 році збільшила тривалість відеоконтенту із 15 секунд до однієї хвилини, нині – до трьох хвилин. За інформацією інтернет-сервісу, вже тестуються п'яти-десятихвилинні відео. Отже, ця платформа може стати корисною для публічних бібліотек та їхніх користувачів, адже є можливість експериментувати з тематикою контенту та тривалістю відео (Маранчак, 2021, с. 170).

Цього року сервіс запропонував використовувати готові вбудовані шаблони, які значно спрощують роботу створення контенту – з шаблонами роликів можна зробити більш динамічними та креативними. Тематика різноманітна: від челенджів (*англ.* challenge – жанр інтернет-ролика) і журналів до 3D-Zoom ефекту. Всі шаблони доступні й безкоштовні. Щоб вийшов професійний ролик, достатньо обрати один із них та додати фото чи відео з галереї телефону (Грицик, 2022).

За нашими спостереженнями, формат TikTok дозволяє навіть серйозну тему пояснити коротко, яскраво та зрозуміло. Д. Осіік (2021) виділяє три головні правила створення роликів, які дозволять вдало запустити сторінку в TikTok:

- ролики повинні бути трендовими (формат TikTok) і доречними до облікового запису. Треба не лише розуміти тренди мережі, але й враховувати специфіку сторінки;
- не бути продуктовими з перших хвилин. Не бажано ставити логотип на відео, адже, по-перше, соціальна мережа може розцінити це як рекламу та заблокувати публікацію; по-друге, користувачі не дивляться роликів з логотипом у TikTok;
- намагатись зацікавити аудиторію з перших трьох секунд, інакше глядач переключиться чи перемотає ролик на кінець.

Перші три секунди відео каналу мають вирішальне значення. Якщо не привернути увагу користувачів протягом цього часу, ймовірність того, що воно буде доступне більшій кількості людей, зменшиться, адже платформа фіксує час, витрачений на перегляд ролика, а щоб обліковий запис став популярним, відео потрібно переглянути до кінця. Але якщо залучити користувача протягом цих перших трьох секунд, час перегляду та відсоток завершення, ймовірно, будуть вищими.

Щоб потрапити у стрічку рекомендованих відео, бібліотекам потрібно моніторити найбільш резонансні тренди, челенджі та теги. Блогери весь час спосте-

рігають за тим, що відбувається, щоб встигнути взяти участь у загальному русі та зробити популярний контент ("Що можна знімати", 2022).

Також, на наш погляд, бібліотекам необхідно стежити за останніми дослідженнями актуальних тенденцій і нових інструментів TikTok та адаптовувати виявлені тренди під свій контент і бібліотечну тематику.

Наведемо приклад одного із запропонованих досліджень. Компанія Semrush проаналізувала, що працює в TikTok і на яких елементах слід зосередитися в підході до контенту в 2022 році, щоб стати популярним. У дослідженні було розглянуто 300 найпопулярніших кліпів TikTok за рік і визначено спільні елементи для успіху.

У трендових відео найулюбленішими жанрами виявилися: гумор (36,5 %), танці (21,9 %), тварини (21,3 %), мода (10 %), відео на природі (9 %), лайфхаки (*англ.* life hack – корисна порада), здоров'я та добробут (7 %), кулінарія і рецепти (5,6 %), а також реакції (3,7 %). Найпоширенішою емоцією серед глядачів вірусних відео TikTok визначено щастя (58 % роликів створені з метою виклику цієї емоції). Відео з музикою в середньому стали кращими за всіма показниками залученості, ніж інші, а у центрі уваги із проаналізованих трендових роликів опинилась людина (понад один із трьох вірусних роликів зосереджені на людині, яка говорить протягом перших трьох секунд) (Харьковчук, 2021).

Підсумок наступний: якщо бібліотеки створюватимуть контент відповідно до трендів, а саме використовуватимуть в ідеях теми та жанри, які посіли перші місця в результаті досліджень, будуть створювати ролики, які приносять радість глядачам або викликать інші позитивні емоції, та налагодять більш особисті відносини (віч-на-віч) зі своїми глядачами, то збільшать шанси того, що їх контент потрапить у розділ «Рекомендоване» в TikTok, і відповідно – його побачать більше користувачів.

Крім того, результати дослідження, за якими 83 % проаналізованих вірусних роликів у TikTok були отримані з неперифікованих (*нізньолат.* verificatia – підтвердження) облікових записів, говорять про те, що новоствореним сторінкам бібліотек, які, на відміну від компаній-гігантів і популярних брендів, не можуть розраховувати на офіційне підтвердження свого облікового запису, мають рівні шанси на те, що їх відео «злетить» на цій платформі.

TikTok формує стрічку, враховуючи (Осік, 2021):

- глибину перегляду відео (як довго користувач дивиться відео, не перемикаючись);
- взаємодію з відео (уподобання, репости, коментарі, блокування відео тощо);
- інформацію про відео (хештеги, написи, ефекти та інше);
- налаштування пристрою та облікового запису (мовні переваги, розташування, тип мобільного пристрою).

Кожен зареєстрований на сервісі користувач при правильному веденні сторінки здатний привернути до себе увагу і заробити популярність. Трендовий контент у TikTok може бути не пов'язаний із бібліотечною темою напряму, проте він здатен допомогти підвищити залученість користувачів до облікового запису та звернути їх увагу на інший контент сторінки.

На нашу думку, важливими факторами є якість відео та спосіб подачі інформації. Можна згенерувати безліч тем і рубрик контенту, про які бібліотека створюватиме короткі ролики в TikTok: реклама нових надходжень, послуг, анонси

подій, огляд книг, інтерактиви, гумор, новини з бібліотечного світу в цілому тощо. Головне завдання – цікаво зняти ідею. Адже унікальна ідея, знята без творчого погляду, ефектного ракурсу чи модних елементів, не стане вірусною, а створення такого контенту, який би користувачі копіювали, – головна мета в просуванні відео на сервісі. Але звичайна ідея, знята цікаво і з динамікою, може зайти в рекомендації на тисячі переглядів.

Специфікою реалізації просування бібліотек у TikTok також є врахування роботи алгоритмів сервісу. Самі розробники радять викладати п'ять роликів на тиждень. Якщо їх буде менше, ніж три–чотири, алгоритм соціальної мережі може штучно урізати охоплення відео (Іванина & Микитась, 2022).

TikTok вішає ярлики на облікові записи користувачів у перші місяці після їх створення. Якщо сторінка отримує ярлик «мертвого облікового запису», і її ролики в середньому отримують менше 100 переглядів, на її виведення в «Рекомендоване» може бути затрачено багато ресурсу. В такому випадку найпростіший варіант – створити нову сторінку або опублікувати дуже влучне і актуальне відео із ТОП-3 хештегом, наприклад, інтригуюче відео до Гелловіну. Ситуативні ролики можуть допомогти «оживити» сторінку (Осік, 2021).

Ми вважаємо, для ефективної роботи облікового запису бібліотекам також потрібно створювати контент, за допомогою якого можна безпосередньо звертатися і спілкуватися з аудиторією каналу, залучати її до взаємодії. Потрібно визначити, які формати відео працюють найкраще не тільки з погляду переглядів, а й із погляду відвідувань, реєстрацій та інших офлайн-дій аудиторії, адже просування в TikTok не повинне закінчуватися на самій платформі – доцільним є вихід споживачів у реальний світ із конкретними цільовими діями.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу підсумувати той факт, що бібліотеки України майже не використовують соціальну мережу TikTok як засіб інтернет-маркетингу, але можна назвати багато причин, чому бібліотекам варто освоїти цей майданчик, серед них:

1) 91 % аудиторії TikTok – цільова аудиторія бібліотек. Соціальна мережа дає можливість налагодження комунікації з представниками покоління Z, яке є основою аудиторії сервісу;

2) присутність бібліотек у TikTok – можливість позиціонувати себе як сучасний цифровізований заклад, який підтримує останні тенденції в комунікаційних технологіях, що сприяє формуванню позитивного іміджу бібліотек серед молоді;

3) популярний формат контенту TikTok, а саме короткі відео, – ефективний спосіб підтримки тісної взаємодії з користувачами через перегляди, уподобання, коментарі тощо. TikTok пропонує велику кількість інструментів для самостійного створення роликів TikTok-формату, що є одним із ключових методів потрапляння відео у стрічку «Рекомендоване» і, відповідно, отримання більшого охоплення;

4) існує безліч успішних українських кейсів державних організацій, серед яких патрульна поліція України, які досягли успіху на платформі TikTok;

5) просування бібліотек у TikTok може відбуватися без вкладень рекламного бюджету завдяки алгоритмам і віральності платформи, які забезпечують однакові

можливості просування публікації як для сторінок мільйонників, так і для нових облікових записів.

В цьому дослідженні нами також виявлено специфіку ефективного інтернет-маркетингу бібліотек України в соціальній мережі TikTok, а саме через успішну реалізацію відеоконтенту, яка потребує:

- попереднього визначення цільової аудиторії, її вподобань, виду контенту, який знімає цільова аудиторія для свого облікового запису, та ефективного виду контенту для своєї сторінки, який би користувачі копіювали;
- адаптації під бібліотечну тематику трендів TikTok та участі у загальному русі соціальної мережі;
- дотримання правила зацікавлення аудиторії з перших трьох секунд відео та спонукання перегляду ролика до кінця;
- використання у створенні контенту результатів останніх досліджень актуальних тенденцій і нових інструментів TikTok;
- регулярного створення контенту (3–5 роликів на тиждень) та аналізу найуспішніших форматів публікацій.

Подальші наукові дослідження допоможуть бібліотекам отримати системний підхід до TikTok та покрокові рекомендації щодо створення ефективного контенту на платформі та його просування і, відповідно, успішного розширення своїх маркетингових можливостей.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Белова Т. Г., Войтович Н. Ю. Сучасні тренди у маркетинговому середовищі підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 23 (1). С. 16–19. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/5.pdf (дата звернення: 09.10.2022).
- Бібліотека № 117. #бібліотека #wesanderson #київ #рек #фур. *TikTok*. 23.02.2022. URL: https://www.tiktok.com/@biblioteka_117/video/7068013242316016902?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 (дата звернення: 02.10.2022).
- Бібліотека Добрика. #бібліотека #бібліотекадобрика. *TikTok*. 07.12.2021. URL: https://www.tiktok.com/@kinderlibrary5/video/7038967962484624645?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 (дата звернення: 21.11.2022).
- Бібліотека ТНБК «Школа-лицей 6». #бібліотека #вчимотренди #читай #діти #школа #читати-модно #читатикруто #рекомендації #глобальныерекомендации. *TikTok*. 05.10.2022. URL: https://www.tiktok.com/@biblioteka.school6.ter/video/7150935020272635141?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 (дата звернення: 02.10.2022).
- Вінницька центральна міська бібліотека імені І. Бевза. #вінницькаміськабібліотека #бібліотека #вінниця #читачі #рекомендації #україна #діти #робота #роботаздійми #книги. *TikTok*. 15.06.2022. URL: https://www.tiktok.com/@vin.city.lib/video/7109470668755946757?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 (дата звернення: 02.10.2022).
- Гавриленко Б. Ю. Особливості використання платформи TikTok у комунікації українських брендів : магістер. робота : 061 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ, 2020. 98 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/18356> (дата звернення: 09.10.2022).

- Гранчак Т., Скітер Т. Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. Вип. 4. С. 36–55. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817>
- Грицик Т. Шаблони TikTok: як використовувати. *AIN*. 13 серп. 2022. URL: <https://ain.ua/2022/08/13/shablony-tiktok-yak-vykorystovuvaty/> (дата звернення: 09.10.2022).
- Іванина Р., Микитась П. Як часто і коли потрібно публікувати ролики в TikTok? *Elit-Web*. 16 лют. 2022. URL: <https://elit-web.ua/ua/blog/luchshee-vremya-dlya-postinga-v-tiktok> (дата звернення: 09.10.2022).
- Корпоративний Tik Tok акаунт АЛІО зібрав понад 5 мільйонів лайків. *RAU*. 18 листоп. 2020. URL: <https://rau.ua/press-release-uk/korporatyvnyj-tik-tok-akkaunt-allo-zibrav-ponad-5-miljoniv-lajkiv/> (дата звернення: 09.10.2022).
- Маранчак М. М. Стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2021. 274 с.
- Осік Д. Чи можна зламати алгоритми соцмереж: Facebook, Instagram, TikTok. *RAU*. 1 берез. 2021. URL: <https://rau.ua/novyni/zlamaty-algorytmy-sotsmerezh/> (дата звернення: 09.10.2022).
- Пономаренко І. В. TikTok-маркетинг. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 36. С. 230–234. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct36-37>
- Таллер Є. Навіщо брендам потрібен TikTok і за якими правилами грати на платформі? *НВ*. 21 лют. 2021. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/prosuвання-v-tiktok-yak-vikorystovuvati-platformu-plyusi-i-minusi-tiktok-50143206.html> (дата звернення: 09.10.2022).
- Харьковчук О. Тренди вірусного контенту в TikTok – дослідження SEMRush. *Webpromo*. 23.11.2021. URL: <https://web-promo.ua/ua/blog/trendy-virusnogo-kontenta-v-tiktok-issledovanie-semrush/#trendovye-zhanry-video-v-tiktok> (дата звернення: 09.10.2022).
- Шкіль, Л. 28 млн в YouTube, 10 млн у TikTok: як війна змінила українські соцмережі. *AIN*. 6 серп. 2022. URL: <https://ain.ua/2022/08/06/yak-vijna-zminyła-soczmerezhi/> (дата звернення: 09.10.2022).
- Що можна знімати в TikTok, щоб стати популярним в 2022. *MARKETER*. 19.01.2022. URL: <https://marketer.ua/ua/tiktok-trends-2022/> (дата звернення: 09.10.2022).
- Bogan K. TikTok: 8 Ways Libraries Are Using It. *Librarians on TikTok*. 25.10.2021. URL: <https://dontyoushushme.com/2021/10/25/tiktok-8-ways-libraries-are-using-it/> (access: 09.10.2022).
- Hursh A. The Library's Guide to TikTok: The Pros and Cons of Joining One of the Hottest Social Media Platforms. *Super Library Marketing: Practical Tips and Ideas for Library Promotion*. 2021. URL: <https://superlibrarymarketing.com/2021/04/26/librarytiktok/> (access: 09.10.2022).
- Kemp S. Digital 2022: Global Overview Report. *DataReportal*. 26 January 2022. URL: https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report?utm_source=Global_Digital_Reports&utm_medium=Article&utm_campaign=Digital_2022 (access: 09.10.2022).
- Stephens, R. Getting started with TikTok for library marketing. *Public Services Quarterly*. 2022. Vol. 18, Iss. 1. P. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.1080/15228959.2021.2008286>

REFERENCES

- Bielova, T. H., & Voitovych, N. Yu. (2019). Suchasni trendy u marketynhovomu seredovyshchi pidprijemstva [Modern trends in the marketing environment of the enterprise]. *Uzhorod National University Herald. Series: International Economic Relations And World Economy*,

- 23(1), 16–19. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/5.pdf [in Ukrainian].
- Biblioteka № 117 [@biblioteka_117]. (2022, February 23). #biblioteka #wesanderson #kyiv #rek #fyp [library #wesanderson #kyiv #rek #fyp] [Video]. TikTok. https://www.tiktok.com/@biblioteka_117/video/7068013242316016902?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 [in Ukrainian].
- Biblioteka Dobryka [@kinderlibrary5]. (2021, December 7). #biblioteka #bibliotekadobryka [#library #librarydobrika] [Video]. TikTok. https://www.tiktok.com/@kinderlibrary5/video/7038967962484624645?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 [in Ukrainian].
- Biblioteka TNVK "Shkola-litsei 6" [@biblioteka.school6.ter]. (2022, October 5). #biblioteka #vchymotrendy #chytai #dity #shkola #chytatymodno #chytatykruto #rekomendatsii #hlobalnyerekomendatsyy [#library #learningtrends #read #children #school #readable #chitakruto #recommendations #globalrecommendations] [Video]. TikTok. https://www.tiktok.com/@biblioteka.school6.ter/video/7150935020272635141?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 [in Ukrainian].
- Vinnytska tsentralna miska biblioteka imeni I. Bevza [@vin.city.lib]. (2022, June 15). #vinnytskamiskabiblioteka #biblioteka #vinnytsia #chytachi #rekomendatsii #ukraina #dity #robota #robotazditmy #knyhy [#Vinnytskamiskabiblioteka #library #Vinnytsia #readers #recommendations #ukrainia #children #work #robotazditmy #books] [Video]. TikTok. https://www.tiktok.com/@vin.city.lib/video/7109470668755946757?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 [in Ukrainian].
- Havrylenko, B. Yu. (2020). *Osoblyvosti vykorystannia platformy TikTok u komunikatsii ukrainskykh brendiv* [Peculiarities of using the TikTok platform in the communication of Ukrainian brands] [Master's thesis, National University of Kyiv-Mohyla Academy]. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/18356> [in Ukrainian].
- Hranchak, T., & Skiter, T. (2019). Internet-marketynh u diialnosti bibliotek Ukrainy [Internet marketing in the activities of Ukrainian libraries]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 4, 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817> [in Ukrainian].
- Hrytsyk, T. (2022, August 13). *Shablony TikTok: yak vykorystovuvaty* [TikTok Templates: How to Use]. AIN. <https://ain.ua/2022/08/13/shablony-tiktok-yak-vykorystovuvaty/> [in Ukrainian].
- Ivanyna, R., & Mykytas, P. (2022, February 16). *Yak chasto i koly potribno publikuvaty rolyky v TikTok?* [How often and when should you post videos on TikTok?]. Elit-Web. <https://elit-web.ua/ua/blog/luchshee-vremya-dlya-postinga-v-tiktok> [in Ukrainian].
- Korporatyvnyi Tik Tok akkaunt ALLO zibrav ponad 5 milioniv laikov [Corporate Tik Tok account ALLO has collected more than 5 million likes]. (2020, November 18). RAU. <https://rau.ua/press-release-uk/korporatyvnyi-tik-tok-akkaunt-allo-zibrav-ponad-5-miljoniv-lajkiv/> [in Ukrainian].
- Maranchak, M. M. (2021). *Stratehii reputatsiinoho internet-marketynhu publichnykh bibliotek Ukrainy* [Reputational internet marketing strategies of public libraries of Ukraine] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Osiik, D. (2021, March 1). *Chy mozhna zlamaty alhorytmy sotsmerezh: Facebook, Instagram, TikTok* [Is it possible to hack the algorithms of social networks: Facebook, Instagram, TikTok]. RAU. <https://rau.ua/novyni/zlamaty-alhorytmy-sotsmerezh/> [in Ukrainian].
- Ponomarenko, I. V. (2019). TikTok-marketynh [TikTok marketing]. *Market Infrastructure*, 36, 230–234. <https://doi.org/10.32843/infrastruct36-37> [in Ukrainian].
- Taller, Ye. (2021, February 21). *Navishcho brendam potriben TikTok i za yakymy pravylamy hraty na platformi?* [Why do brands need TikTok and what are the rules for playing on the platform?]. HB. <https://biz.nv.ua/ukr/experts/prosuvannya-v-tiktok-yak-vikoristovuvati-platformu-plyusi-i-minusi-tiktok-50143206.html> [in Ukrainian].

- Kharkovchuk, O. (2021, November 23). Trendy virusnoho kontentu v TikTok – doslidzhennia SEMRush [TikTok Viral Content Trends – SEMRush Research]. *Webpromo*. <https://web-promo.ua/ua/blog/trendy-virusnogo-kontenta-v-tiktok-issledovanie-semrush/#trendovye-zhanry-video-v-tiktok> [in Ukrainian].
- Shkil, L. (2022, August 6). *28 mln v YouTube, 10 mln u TikTok: yak viina zminyla ukrainski sotsmerezhi [28 million in YouTube, 10 million in TikTok: how the war changed the Ukrainian social network]*. AIN. <https://ain.ua/2022/08/06/yak-vijna-zminyla-soczmerezhi/> [in Ukrainian].
- Shcho mozhna znimaty v TikTok, shchob staty populiarnym v 2022 [What can be filmed in TikTok to become popular in 2022]*. (2022, January 19). MARKETER. <https://marketer.ua/ua/tiktok-trends-2022/> [in Ukrainian].
- Bogan, K. (2021, October 25). *TikTok: 8 Ways Libraries Are Using It*. Librarians on TikTok. <https://dontyoushushme.com/2021/10/25/tiktok-8-ways-libraries-are-using-it/> [in English].
- Hursh, A. (2021). *The Library's Guide to TikTok: The Pros and Cons of Joining One of the Hottest Social Media Platforms*. Super Library Marketing: Practical Tips and Ideas for Library Promotion. <https://superlibrarymarketing.com/2021/04/26/librarytiktok/> [in English].
- Kemp, S. (2022, January 26). *Digital 2022: Global Overview Report*. DataReportal. https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report?utm_source=Global_Digital_Reports&utm_medium=Article&utm_campaign=Digital_2022 [in English].
- Stephens, R. (2022). Getting started with TikTok for library marketing. *Public Services Quarterly*, 18(1), 59–64. <https://doi.org/10.1080/15228959.2021.2008286> [in English].

UDC 316.472.4:[004.77:339.138]:02(477)

Nadiya Maranchak,
Senior Lecturer, Department
of Computer Science,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: nmaranchack@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1772-1854

TIKTOK SOCIAL NETWORK AS A MEANS OF INTERNET MARKETING OF LIBRARIES IN UKRAINE

The aim of the article is to substantiate the actualization of the use of the TikTok social network by libraries of Ukraine as an effective means of Internet marketing and to identify its specifics on the platform.

The research methodology. The achievement of this goal was facilitated by the use of a set of scientific methods: analysis, synthesis, induction, complexity and comprehensiveness of cognition, information diagnostics, generalization, abstraction and systematization. In particular, using the method of statistical analysis, it became possible to clarify the state of the presence of libraries of Ukraine in TikTok.

The scientific novelty of the study is to determine the state of the presence of libraries in Ukraine in the TikTok social network, to argue the necessity and effectiveness of using this platform by library institutions as a means of Internet marketing, as well as to identify methods of its successful implementation. It is proposed to use the term “slidkvach”, which is the official term of the TikTok social network in its localization for Ukraine, and means “the user who subscribed to the page”.

Conclusions. Today, the use of the TikTok social network by public libraries of Ukraine as a means of Internet marketing is actualized through promising opportunities on this platform,

namely: reaching the target audience (91% of the TikTok audience); establishing effective communication with users through the TikTok trending content format; creating an image of a digitalized and popular institution among young people; a wide range of tools for self-creation of quality content; promotion without investment of the advertising budget thanks to the algorithms and virality of the platform; equal chances of getting into the “Recommended” for both millionaires’ pages and new accounts.

Specific methods of successful implementation of library video content in the TikTok social network as the basis for effective Internet marketing on this platform turned out to be: preliminary definition of content for their page that users would copy; adaptation to the library theme of TikTok trends; compliance with the rule of audience to interest from the first three seconds of the video; using the results of the latest research on current TikTok trends in content creation; regular content creation (3–5 videos per week) and analysis of the most successful publication formats.

Keywords: library, TikTok, Internet marketing, social network, youth, trend, video content.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2022 р.

УДК 027.5:004](477)"20"
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269445

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Євгеній Чумак,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: Chumakevgeniyy@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0056-7977*

Мета статті – обґрунтувати трансформацію інформаційних ресурсів публічних бібліотек України у сучасних умовах.

Методологічна основа статті базувалася на системному, інформаційно-сервісному та модерністському підходах і застосуванні принципів об'єктивності та всебічності пізнання. Органічне поєднання методів структурно-функціонального аналізу, синтезу та когнітивного дозволило успішно реалізувати поставлену мету.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні поділу інформаційних ресурсів бібліотек залежно від етапів запровадження новітніх технологій у бібліотечні процеси на традиційні, інноваційні та новітні. Проаналізовано наявні та запропоновано авторське розуміння терміна «електронні інформаційні ресурси бібліотек». Аргументована необхідність застосування електронних інформаційних ресурсів (е-каталог, електронна бібліотека, колекції оцифрованих видань) публічними бібліотеками як важливими складниками інфосфери суспільства.

Висновки. Цифровізація стимулює загальну тенденцію трансформації публічних бібліотек України в хаби з комплексного опрацювання усіх видів інформації на всіх носіях. Використання в бібліотечній практиці нових медіа сприяє продукуванню актуальних електронних інформаційних ресурсів, що знаменує третій етап застосування інформаційно-комунікаційних технологій у роботу бібліотек. У публічних бібліотеках України нині сформовано такі види електронних інформаційних ресурсів: а) електронні каталоги; б) повнотекстові бази даних; в) електронні колекції текстових аналогів друкованих видань; г) колекції оцифрованих видань; д) електронні документи, які не мають друкованих аналогів; е) електронні публікації аудіо- та відеоінформації; ж) мультимедійні продукти. Електронні інформаційні ресурси збагачують асортимент і включають такі аудіовізуальні продукти: аудіозаписи, фільми, відео, слайди, презентації тощо, серед яких – виставки і екскурсії бібліотекою, реклама нових надходжень, зустрічі онлайн із відомими людьми чи вирішення актуальних питань громади та ін. Власні акаунти у соціальних мережах (Facebook, Twitter, Pinterest, Instagram), месенджерах (WhatsApp, Telegram, Viber), відеохостингах (YouTube), з одного боку, мають значний потенціал для популяризації бібліотеки, з іншого, є платформою апробації затребуваності створюваних бібліотеками електронних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: публічні бібліотеки України, цифровізація, функції бібліотеки, інформаційні ресурси, електронні інформаційні ресурси бібліотек.

ВСТУП

Розширення виробництва електронних інформаційних ресурсів є однією із найпомітніших і суттєвих ознак сучасного суспільства. Зазначимо, електронні технології охопили і бібліотечну сферу – традиційну галузь накопичення, збере-

ження та використання інформації. З часом саме застосування новітніх технологій у бібліотечні процеси дало відчутний поштовх для розвитку всіх напрямів бібліотечної справи. Збагачення та урізноманітнення асортименту інформаційних ресурсів, у тому числі електронних, відбувається завдяки упровадженню новітніх технологій у бібліотечні процеси, що позитивно вплинуло на удосконалення обслуговування читачів як безпосередньо у бібліотеках, так і через дистанційні форми, значно розширивши коло користувачів за їх межами. Затребуваність в організованій верифікованій інформації посилюється в умовах інформаційної війни на тлі повномасштабної воєнної агресії, яку розв'язала Російська Федерація проти незалежної України. Сьогодні у рамках формування повноцінного громадянського суспільства в Україні помітно змінюються акценти й у діяльності українських публічних бібліотек, адже вони дедалі чіткіше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення. Наявний досвід трансформації інформаційних ресурсів книгозбірень відповідно до сучасних суспільних запитів на інформаційне забезпечення свідчить, що бібліотеки стають ефективним та незамінним суспільним інструментом задоволення інформаційних потреб для всіх категорій користувачів в Україні та за кордоном.

Мета статті – обґрунтувати трансформацію інформаційних ресурсів публічних бібліотек України у сучасних умовах.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічна основа статті ґрунтується на системному, інформаційно-сервісному та модерністському підходах і застосуванні принципів об'єктивності та всебічності пізнання. Органічне поєднання методів структурно-функціонального аналізу (вперше запропоновано аргументований поділ інформаційних ресурсів публічних бібліотек України за видами використання інформаційно-комунікаційних технологій на традиційні, інноваційні та новітні), синтезу (сприяв об'єднанню розрізненої інформації, яка репрезентує інформаційно-комунікаційну діяльність як базис формування, структурування та інтеграції у консолідований простір електронних інформаційних ресурсів) та когнітивного (вивчення контенту вебсайтів українських книгозбірень, акаунтів у соціальних медіа) дозволило успішно реалізувати поставлену мету.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Аналіз останніх публікацій доводить, що питання розвитку вітчизняного інформаційного середовища, електронних ресурсів та їхнього місця в системі комунікацій перебуває у полі уваги як науковців, так і практиків бібліотечної справи. Серед них вирізняються праці фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, в яких розглянуто основні тенденції еволюції вітчизняного інформаційного середовища (*Розвиток ресурсної бази*, 2012) та шляхи піднесення суспільної значущості бібліотек, які покликані розвивати інтелектуальний і духовний потенціал нашого народу (*Електронні інформаційні ресурси*, 2011).

Дослідженню інноваційного розвитку публічних бібліотек України на етапі інформатизації суспільства, трансформації в їхній організаційній структурі присвячено доробок Т. Вилегжаниної (2009).

Формування, упорядкування та управління бібліотечними електронними інформаційними ресурсами у контексті сучасних соціокомунікаційних процесів розглянуто К. Лобузіню (2012). Г. Шемаєвою (2008) проаналізовано роль бібліотек у продукуванні електронних інформаційних ресурсів та організації доступу до них через створення корпоративних електронних каталогів, формування електронних бібліотек, репозитаріїв, наукових порталів. В. Копанєва (2009) обґрунтувала необхідність розбудови у бібліотеках нового інформаційного складника – фонду плинних мережевих ресурсів. Наголошено на кооперативному підході щодо створення архіву науково-інформаційних і суспільно значущих інтернет-ресурсів провідними галузевими та регіональними бібліотеками.

На необхідності впровадження корпоративних технологій у діяльність бібліотек України акцентовано у дисертації Н. Гавриш (2012). У роботі досліджено теоретичні і практичні аспекти формування бібліотечних корпоративних ресурсів. Є. Корнілова (2007) підкреслює, що побудова корпоративної мережі повинна здійснюватися на основі розподіленого збереження ресурсів і доступу до них із використанням єдиних протоколів обміну та місця для централізованого збереження.

В. Касаткін (2013; б.р.) довів, що інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотек невинно переміщується у цифрове середовище, тим самим трансформується обличчя бібліотеки ХХІ ст., активно запроваджуються нові форми і методи інформаційного обслуговування користувачів локальними та мережевими електронними ресурсами. С. Терентьев (2022) аргументував, що вебсайт публічної бібліотеки України є важливим складником системи її електронних ресурсів, та його наповнення повинно орієнтуватися на всі категорії користувачів.

Важливим складником джерельної бази нашого дослідження стали вебсайти бібліотек України (нами виокремлено кращий досвід у формуванні та репрезентації електронних інформаційних ресурсів обласних універсальних наукових бібліотек Вінниччини, Рівненщини, Хмельниччини та Чернівеччини).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цифровізація істотно посилила традиційні функції публічної бібліотеки – просвітницьку, інформаційну, комунікаційну, культурно-виховну, меморіальну та дозвілєву. Публічні бібліотеки України дотримуються стратегії переходу від традиційної книгозбірні до динамічного інформаційного центру, що стало можливим завдяки організаційним змінам, які відбулися на тлі широкомасштабного впровадження інформаційних технологій у всі виробничі процеси. Саме публічні бібліотеки сьогодні активно створюють власні інформаційні продукти, формують інформаційний контент та ресурси, заповнюючи український сегмент інтернету, утворюючи у своїй структурі ланцюги управління цими процесами.

Законом України «Про Національну програму інформатизації» (1998) визначено, що інформаційні ресурси – це «сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)».

В українському бібліотекознавстві термін «електронні ресурси» вперше представили дослідники І. Антоненко та О. Баркова. У своєму дослідженні вчені констатували, що цей термін «вміщує такі аспекти поняття, як цифрова форма фіксації інформації, комп'ютерні засоби та програмне забезпечення для відтворення

та керування, електронне середовище для розповсюдження (комп'ютерні мережі та засоби телекомунікаційного зв'язку)» (Антоненко & Баркова, 2004, с. 14).

В. Копанева (2009) детально охарактеризувала термін «інформаційний ресурс», акцентуючи увагу на понятті «електронний інформаційний ресурс», який включає цифрову форму фіксації інформації, комп'ютерні засоби та програмне забезпечення для відтворення керування ресурсами, електронне середовище для поширення даних (комп'ютерні мережі та засоби телекомунікаційного зв'язку).

Згідно з ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять», інформаційні ресурси – це «систематизоване зібрання документів в інформаційних системах, призначене для забезпечення інформаційних потреб користувачів інформації у визначеній сфері діяльності» (2014). Отже, за видом інформації, призначеної для сприйняття електронними ресурсами, є: електронні дані, електронні програми або їх поєднання. Залежно від режиму доступу вони поділяються на електронні ресурси локального та віддаленого доступу (ДСТУ 8302:2015, 2017).

Вважаємо за доцільне запропонувати поділ бібліотечно-інформаційних ресурсів залежно від використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у бібліотечній справі України на *традиційні* (до початку 1990-х років), *інноваційні* (початок 1990-х – 2010-ті роки) та *новітні* (2010-ті роки – дотепер). Безсумнівно, такий поділ є умовним, адже темпи запровадження в бібліотечну практику ІКТ залежать від багатьох чинників і є різними для бібліотек всіх типів (залежить від техніко-технологічної бази та кадрового потенціалу), але він характеризує якісне перетворення у змісті інформаційних потоків і, відповідно, трансформації контенту бібліотечних продуктів.

Таким чином, електронні бібліотечно-інформаційні ресурси – це нематеріальна сукупність відомостей, які зібрані, опрацьовані та зберігаються на бібліотечних серверах, передаються за допомогою електронних, мережевих або програмних засобів, завжди функціонують у режимі онлайн і використовуються задля підвищення ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування інформаційних потреб суспільства. Електронні ресурси є новими і специфічними об'єктами бібліотечно-інформаційного опрацювання, які кардинально відрізняються від документів на паперових носіях, що традиційно опрацьовуються у книгозбірнях. Різні режими доступу, типи носіїв, системні вимоги, динаміка інформаційного вмісту та специфіка взаємодії з користувачем – це саме ті особливі характеристики, які зумовлюють специфіку опрацювання електронних ресурсів (Антоненко & Баркова, 2004).

Переваги електронних інформаційних ресурсів бібліотек (ЕІРБ) виявляються на всіх чотирьох рівнях використання: *перший рівень користувача* (дозволяє у вигідний час та потрібному вигляді використати необхідний ІР); *другий рівень книгозбірні* (сприяє розширенню асортименту продуктів та сервісів і залученню географічно віддаленої аудиторії); *третій рівень держави* (зростає соціальна значущість бібліотек як базових інституцій інформаційної структури суспільства); *четвертий рівень наднаціональний* (є надійним інструментом розкриття фондів бібліотек та їх інтеграції у світовий інформаційний простір).

Прикладом інноваційних ЕІРБ виступає електронний каталог, який є багатофункціональним за призначенням, доступним 24/7 і зручним у пошуку для рівня цифрової грамотності користувача. Електронний каталог – найсуттєвіший ре-

зультат діяльності публічної бібліотеки зі створення електронних інформаційних ресурсів із метою оперативного розкриття фондів для інформаційного забезпечення користувачів. Сьогодні електронні каталоги публічних бібліотек розвиваються у двох напрямках:

1. Інтеграція ресурсів бібліотек через *формування зведених електронних каталогів*, що функціонує як інтегративна система і по суті є єдиною точкою доступу до ЕІРБ бібліотек. Позитивним прикладом є «Зведений електронний каталог бібліотек м. Миколаєва» (<https://e-catalog.mk.ua/>), через який надано доступ до ЕК та інших БД учасникам проекту.

2. Удосконалення довідково-пошукового апарату електронних каталогів через *розширення бібліографічного запису рубриками і підрубриками рубрикаторів*, тезаурусом термінів, авторитетними файлами тощо. Для прикладу, на рис. 1 представлено можливість пошуку за класифікаторами та розширеним переліком полів у проєкті «Зведений електронний каталог бібліотек Хмельницької області» (http://lib.khmnu.edu.ua/asp/php_zk/page_lib.php).

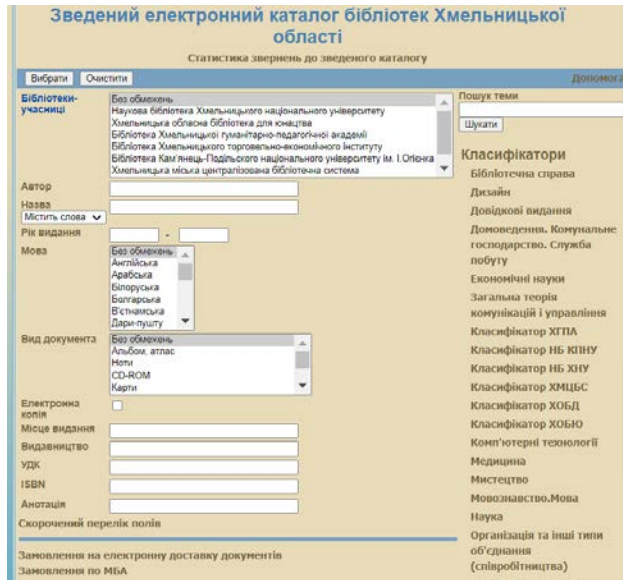

Рис. 1. Пошук за класифікаторами та розширеним переліком полів у Зведеному електронному каталозі бібліотек Хмельницької області

Ще одне питання, яке постало перед бібліотеками країни, полягало у розширенні бібліографічного запису посиланням на повний текст документів – відбувається формування електронної бібліотеки на основі електронного каталогу. Таким чином, в Україні було розпочато створення електронних бібліотек на національному і галузевому рівнях, і розвиваються вони нині як складні інформаційно-бібліотечні системи, повнотекстові бази даних, мультимедійні та віртуальні бібліотеки, повнотекстові розширення електронних каталогів. Двоєдине завдання електронної бібліотеки зосереджене на інтеграції всіх ЕІРБ та ефективній навігації по них.

Обласні універсальні наукові бібліотеки створюють регіональні портали, а їхнє інформаційне наповнення становить законодавча база та нормативно-методичне забезпечення обласних державних адміністрацій, блоки інформації щодо економічного стану регіону, документи краєзнавчого характеру, довідково-аналітичні бази даних тощо. Ці портали забезпечують доступ до регіональних і світових ресурсів. Фактично всі ОУНБ є учасниками унікального проєкту «Культура України», координатором якого є Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.

Нині організація знань у бібліотечному форматі характеризується стрімким нарощуванням масиву структурованих електронних інформаційних ресурсів, особливо актуальних в умовах у тому числі повномасштабної воєнної агресії та інформаційної війни. Аналіз, синтез, структурування нагальної, а головне, достовірної інформації, виходить на передній план гарантування безпеки та загалом збереження української державності.

У публічних бібліотеках зібрано унікальні краєзнавчі документи, накопичено значний досвід їхнього опрацювання та введення у суспільний доступ, сформовано потужний кадровий потенціал, який втілює та розвиває бібліотечні процеси на основі інформаційних технологій, що результується у запровадженні в суспільний обіг електронних інформаційних ресурсів власної генерації.

З метою розширення можливостей вільного доступу громадян до правової інформації шляхом повного розкриття фонду юридичної літератури та надання користувачам доступу 24/7 до електронних ресурсів правового змісту на сайтах публічних бібліотек створено і успішно функціонують Центри правової інформації, де надається доступ до ресурсів із питань національного та міжнародного права, вітчизняних електронних баз даних правової інформації, світових інформаційних ресурсів із правових питань.

Також успішно діють Центри європейської інформації, основним завданням яких є підвищення обізнаності громадян із питань європейської інтеграції, знайомство із країнами Європейського Союзу, їхньою культурою, мовою, європейськими освітніми програмами та умовами об'єднання України з європейським освітнім простором тощо. Треба зауважити, що вся інформація щодо діяльності публічних бібліотек у рамках цього проєкту зібрана і розміщена на сайтах книгозбірень.

З 2014 р. від самого початку російської агресії проти України, з анексією української Автономної Республіки Крим, а згодом окупацією значної частини Донецької та Луганської областей, включно з обласними містами, публічні бібліотеки активно включилися в інформаційні процеси зі створення регіональної джерельної бази про події, які відбуваються в сучасній історії нашої держави та інформаційне забезпечення внутрішньо переміщених осіб (Бібліотеки як центри, 2014)

Електронний каталог та електронні бази даних, які нині є потужним інформаційним ресурсом, створеним в основному на базі регіональних інформаційних джерел, прийшли на зміну традиційному картковому каталогу і тематичним картотекам. До прикладу, е-каталог Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки включає шість *тематичних баз даних* ("Е-каталог", б.р.): *Книга, Аналітика, Література про Вінницьку область, Голодомор, Вінничани, Імідж-каталог*.

Зазначимо, що е-ресурс *Вінничани* функціонує і на сайтах районних ЦБС області. До прикладу, бібліотека Хмільницького району формує інформаційний ресурс «Статті про учасників Майдану та АТО» з місцевих періодичних видань

«Життєві обрії» та «Я і місто», в якому у хронологічному порядку розміщено інформацію про події на теренах району та м. Хмільник від початку подій на Майдані з листопада 2013 р. до сьогодення. Зауважимо, що цей ресурс у майбутньому стане складником загальнодержавної джерельної бази для осмислення та вивчення історичних подій у цей непростий історичний період нашої країни, коли виборюється справжня Українська Незалежність.

Потужним інформаційним ресурсом обласних бібліотек є е-бібліотеки, які надають користувачам нові можливості роботи з інформаційними ресурсами. Так, в електронній бібліотеці ВОУНБ представлено краєзнавчі інформаційні ресурси, зокрема повнотекстові бази даних «Літературна Вінниччина» (тексти творів вінницьких письменників), «Історико-краєзнавчі дослідження» (нариси істориків та краєзнавців області). Також тут представлена цифрова колекція відділу рідкісних і цінних видань – це унікальні краєзнавчі документи кінця XIX – середини XX ст. Вагомим складником е-бібліотеки ВОУНБ є колекція бібліографічних покажчиків, збірників матеріалів, довідкових та статистичних документів тощо, підготовлених працівниками книгозбірні. Крім того, в е-бібліотеці представлено оцифровану краєзнавчу періодику кінця XIX – початку XX ст. ("Електронна бібліотека", б.р.).

У 2015 р. Рівненською обласною універсальною науковою бібліотекою було започатковано проєкт «Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції», мета якого – збереження культурної та мистецької спадщини краю, популяризація її у світі через оприлюднення та надання необмеженого доступу користувачам до унікальних надбань видатних особистостей регіону (Хамедюк, 2018).

Сьогодні на порталі бібліотеки опрацьовано та виставлено дев'ять *цифрових колекцій*: «Пісня долю вишила», «Слово» Йосипа Пацули, «Вселенська тимчасовість» Анатолія Криловця, «Дослідник з душею письменника і художника» Валерій Войтович, «Триєдність Неба, Землі, Людини у текстильному світі Тетяни Лукашевич», «Відчуття коріння...», «Струни душі», «Талант із Божою іскрою», Цифровий архів Рівненської обласної газети «Червоний прапор» ("Відомі люди Рівненщини", б.р.).

Слід наголосити, що надання послуг сучасними публічними бібліотеками України базується не тільки на використанні фонду конкретної бібліотеки. Перехід на нові технології та докорінна модернізація всіх бібліотечних процесів призвела до використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу та місцезнаходження як документа, так і користувача. Головною метою бібліотечних інновацій є підвищення рівня бібліотечно-інформаційної діяльності для максимального задоволення інформаційних, освітніх, наукових, культурних, дозвіллевих тощо запитів користувачів.

З одного боку, бібліотеки пропонують доступ до інформаційних ресурсів, які належать іншим суб'єктам інформаційного простору, з іншого – самі створюють електронні інформаційні ресурси (е-каталоги, бази даних, колекції оцифрованих видань тощо), які функціонують в інтернет-просторі поза межами книгозбірень. Як зазначають науковці, сучасна бібліотека поступово перетворюється на хаб, який концентрує та розподіляє інформаційні потоки (*Електронні інформаційні ресурси*, 2011).

Традиційні функції діяльності публічних бібліотек – забезпечення інформаційних, освітніх, культурних, дозвіллевих та інших потреб користувачів (п. 1 ст. 1 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу») – сьогодні зазнали та продовжують зазнавати докорінних трансформацій. Поступово ці бібліотеки вихо-

дять за рамки традиційних книгозбірень, адже користувача приваблюють багатофункціональні, сучасні та відкриті простори – інформаційно-ресурсні майданчики з упорядкованим фондом та широкою ресурсною базою. Отже, публічні бібліотеки із традиційних книгозбірень поступово переформатовуються у відкриті для своїх громад простори, займаючи своє місце у системі «дім–бібліотека–робота».

На сайтах обласних бібліотек функціонують інформаційні портали, які надають користувачам об'єктивну актуальну інформацію щодо подій у регіоні, корисні посилання на офіційні органи влади тощо. До прикладу, Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека імені М. Івасюка на своєму сайті формує інформаційний ресурс для осіб з особливими потребами з активними посиланнями на сайти, зокрема, Верховної Ради України, Державної служби зайнятості, Міністерства молоді та спорту України, Офіційне представництво Президента України, Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України, також сайти для людей з обмеженими фізичними можливостями, вадами опорно-рухового апарату, мовлення, слуху і зору ("Простягни руку допомоги", б.р.).

Використання в бібліотечній практиці нових медіа сприяє продукуванню актуальних ЕІР, що знаменує третій етап застосування ІКТ у роботу бібліотек. Електронні інформаційні ресурси збагачують асортимент і включають такі аудіовізуальні продукти: аудіозаписи, фільми, відео, слайди, презентації тощо, серед яких – виставки і екскурсії бібліотекою, реклама нових надходжень, зустрічі онлайн із відомими людьми чи вирішення актуальних питань громади та ін. Власні акаунти у соціальних мережах (Facebook, Twitter, Pinterest, Instagram), месенджерах (WhatsApp, Telegram, Viber), відеохостингах (YouTube), з одного боку, мають значний потенціал для популяризації бібліотеки, з іншого, є платформою апробації затребуваності створюваних ЕІР.

Сьогодні є об'єктивна потреба у визначенні, удосконаленні та практичному втіленні такої стратегії розвитку публічних бібліотек, яка б найповніше задовольняла потреби інформаційного суспільства. Сучасна система інформаційно-комунікаційного забезпечення в Україні залишається найбільш людиноцентричною сферою, одним із визначальних чинників політичної, економічної, соціальної організації суспільства, оскільки саме бібліотеки віддзеркалюють інтелектуальний, духовний, культурний, освітній та зрештою і економічний потенціал країни.

ВИСНОВКИ

Отже, цифровізація стимулює загальну тенденцію трансформації публічних бібліотек України в хаби з комплексного опрацювання всіх видів інформації на всіх носіях. На нашу думку, це – важливий тренд сучасності та досить оптимістична тенденція, адже вселяє гарантовану перспективу для розвитку бібліотек і зміцнення їхньої ролі у суспільстві.

Таким чином, нині функціонує модель цифровізованої бібліотеки як широкого комплексу інтегрованих соціокультурних функцій, зведених електронних ресурсів (бібліотечно-архівно-музейно-інтернетних тощо), інтегрованих інформаційних сервісів (офлайн, онлайн, індивідуальних і масових). Запит на такий об'єднаний інформаційний комплекс у суспільстві надзвичайно стійкий.

Сьогодні цифровізація значно посилила традиційні бібліотечні функції, а організація знань у бібліотечному форматі характеризується стрімким нарощуван-

ням масиву структурованих електронних інформаційних ресурсів. Електронні бібліотечно-інформаційні ресурси – це нематеріальна сукупність відомостей, які зібрані, опрацьовані та зберігаються на бібліотечних серверах, передаються за допомогою електронних, мережових або програмних засобів, завжди функціонують у режимі онлайн і використовуються задля підвищення ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування інформаційних потреб суспільства. Перехід на нові технології та докорінна модернізація всіх бібліотечних процесів уже призвела до використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу та місцезнаходження як документа, так і користувача.

У публічних бібліотеках України нині сформовано такі види електронних інформаційних ресурсів: а) електронні каталоги; б) повнотекстові бази даних; в) електронні колекції текстових аналогів друкованих видань; г) колекції оцифрованих видань; д) електронні документи, які не мають друкованих аналогів; е) електронні публікації аудіо- та відеоінформації; ж) мультимедійні продукти.

Потребує подальшого вивчення управління системою електронних наукових ресурсів на засадах інтеграції різних наукових підходів у рамках єдиної пошукової системи, користування ними, створення умов для комфортного доступу до знань та сприяння розширенню кола користувачів публічних бібліотек.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Антоненко І., Баркова О. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення. *Бібліотечний вісник*. 2004. № 2. С. 11–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2004_2_5 (дата звернення: 25.11.2022).
- Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами. *Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека* : вебсайт. 2014. URL: <https://bit.ly/3hJrFHg> (дата звернення: 26.11.2022).
- Вилегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України. *Бібліотечна планета*. 2009. № 3. С. 6–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2009_3_2 (дата звернення: 25.11.2022).
- Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції. *Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека* : вебсайт. URL: <http://libr.rv.ua/ua/about/94-vidomi-lyudi-rivnencshini-cifrovi-kolektsii/> (дата звернення: 25.11.2022).
- Гавриш Н. Б. Формування корпоративних бібліотечно-інформаційних ресурсів як складової інформаційної інфраструктури фармацевтичної галузі України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 /. Харк. держ. акад. культури. Харків, 2012. 20 с.
- ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. Чинний від 2013.29.11. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 415 с. (Національний стандарт України).
- ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Чинний від 2016.07.01 Київ : УкрНДНЦ, 2017. 16 с. (Національний стандарт України).
- Е-каталог. *Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека* : вебсайт. URL: <https://library.vn.ua/e-catalog> (дата звернення: 26.11.2022).
- Електронна бібліотека. *Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека* : вебсайт. URL: <https://library.vn.ua/e-library> (дата звернення: 25.11.2022).

- Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : монографія / авт. кол.: О. С. Онищенко, Л. А. О. С., Дубровіна, В. М. Л. А., Горовий В. М. та ін. ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2011. 235 с. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/electroinfo.pdf> (дата звернення: 26.11.2022).
- Касаткін В. Специфіка використання інформаційних технологій у бібліотечних інформаційних ресурсах. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2681> (дата звернення: 25.11.2022).
- Касаткін В. Специфіка відображення інформаційних ресурсів на бібліотечних сайтах (інформація про фонди та користувачів). *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2013. Вип. 35. С. 365–374.
- Копанєва В. О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2009. 198 с.
- Корнілова Є. Корпоративні технології у наукових бібліотеках. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 4. С. 7–12.
- Лобузін К. В. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 252 с.
- Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.11.2022).
- Простягни руку допомоги. *Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека імені М. Івасюка* : вебсайт. URL: <https://sites.google.com/site/prostagnirukudopomogi/> (дата звернення: 26.11.2022).
- Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища : колект. монографія / О. С. Онищенко О. С., В. М. Горовий В. М., Л. А. Дубровіна Л. А. та ін. ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2012. 194 с. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/monograf2012-2.pdf> (дата звернення: 25.11.2022).
- Статті про учасників Майдану та АТО. *Комунальний заклад «Бібліотека для дорослих» Хмельницької міської ради* : вебсайт. URL: <http://hm-library.com.ua/index.php?type=menu&ato&part4> (дата звернення: 26.11.2022).
- Терентьев С. О. Електронні ресурси в системі комунікацій публічних бібліотек України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 21–26. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263807>
- Хамедюк А. І. Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції. *Мапа бібліотечного досвіду : проєкт бібліотек Рівненщини за 2018 рік* / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка, Рівнен. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; ред.-упоряд. Н. П. Волян. Рівне, 2018. С. 9–10. URL: <http://lib.rv.ua/data/library/img/55.pdf> (дата звернення: 25.11.2022).
- Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Харк. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2008. 289 с.

REFERENCES

- Antonenko, I., & Barkova, O. (2004). Elektronni resursy yak ob'ekt katalohizatsii: istoriia pytannia, terminolohiia, formatne zabezpechennia [Electronic resources as an object of cataloging: history of the issue, terminology, format support]. *Bibliotечnyi visnyk*, 2, 11–22. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2004_2_5 [in Ukrainian].
- Vynnytska oblasna universalna naukova biblioteka. (2014). *Biblioteki yak tsenry pidtrymky hromady v umovakh voiennoi zahrozy: robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy*

- [*Libraries as Community Support Centers in War Threats: Working with Internally Displaced Persons*]. <https://bit.ly/3hJrFHg> [in Ukrainian].
- Vylehzhaniina, T. (2009). Innovatsii – vyznachalniyi faktor rozvytku bibliotek Ukrainy [Innovations are a determining factor in the development of Ukrainian libraries]. *Bibliotekna planeta*, 3, 6–9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2009_3_2 [in Ukrainian].
- Rivnenska oblasna universalna naukova biblioteka. (n.d.). *Vidomi liudy Rivnenshchyny. Tsyfrovii koleksii* [Famous people of Rivne region. Digital collections]. Retrieved November 25, 2022, from <http://libr.rv.ua/ua/about/94-vidomi-lyudi-rivnenshchiny-cifrovi-koleksii/> [in Ukrainian].
- Havrysh, N. B. (2012). *Formuvannia korporatyvnykh bibliotekno-informatsiinykh resursiv yak skladovoi informatsiinoi infrastruktury farmatsevtichnoi haluzi Ukrainy* [Formation of corporate library and information resources as a component of the information infrastructure of the pharmaceutical industry of Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Ukrainskyi instytut naukovo-tekhnichnoi ta ekonomichnoi informatsii. (2014). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotekno-informatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat* [Information and documentation. Library and information activity. Terms and definitions] (DSTU 7448:2013) [in Ukrainian].
- Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine. (2017). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliohrafichne posylannia. Zahalni polozhennia ta pravyla skladannia* [Information and documentation. Bibliographic reference. General provisions and rules of drafting] (DSTU 8302:2015) [in Ukrainian].
- Vynnytska oblasna universalna naukova biblioteka. (n.d.). *E-kataloh* [E-catalog]. Retrieved November 26, 2022, from <https://library.vn.ua/e-catalog> [in Ukrainian].
- Vynnytska oblasna universalna naukova biblioteka. (n.d.). *Elektronna biblioteka* [Electronic library]. Retrieved November 25, 2022, from <https://library.vn.ua/e-library> [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M., Popyk, V. I., Lobuzina, K. V., Samokhina, N. F., Kaliberda, N. Yu., Dobko, T. V., Soloidenko, H. I., Kulakovska, T. L., Chupryna, L. A., Matviichuk, A. V., Kudinov, M. O., & Yaremenko, L. M. (2011). *Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnoho i dukhovnoho potentsialu ukrainskoho suspilstva* [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society] [Monograph]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. <http://nbuviap.gov.ua/images/nauk-mon/electroinfo.pdf> [in Ukrainian].
- Kasatkin, V. (n.d.). *Spetsyfika vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii u biblioteknykh informatsiinykh resursakh* [The specifics of the use of information technologies in library information resources]. OldConf. Retrieved November 25, 2022, from <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2681> [in Ukrainian].
- Kasatkin, V. (2013). *Spetsyfika vidobrazhennia informatsiinykh resursiv na biblioteknykh saitakh (informatsiia pro fondy ta korystuvachiv)* [Specificity of display of information resources on library sites (information about funds and users)]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 35, 365–374 [in Ukrainian].
- Kopaniava, V. O. (2009). *Biblioteka yak tsentr zberezhennia informatsiinykh resursiv Internetu* [The library as a center for preserving information resources of the Internet] [Monograph]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kornilova, Ye. (2007). *Korporatyvni tekhnolohii u naukovykh bibliotekakh* [Corporate technologies in scientific libraries]. *Biblioteknyi visnyk*, 4, 7–12 [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. V. (2012). *Tekhnolohii orhanizatsii znannivnykh resursiv u bibliotekno-informatsiini diialnosti* [Technologies of organization of knowledge resources in library and information activities] [Monograph] (O. S. Onyshchenko, Ed.). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].

- Verkhovna Rada of Ukraine. (1998, February 4). *Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii [On the National Informatization Program]* (Law, № 74/98-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Chernivetska oblasna universalna naukova biblioteka imeni M. Ivasiuka. (n.d.). *Prostiahny ruku dopomohy [Give a helping hand]*. Retrieved November 26, 2022, from <https://sites.google.com/site/prostagnirukudopomogi/> [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Dubrovina, L. A., Popyk, V. I., Kostenko, L. Y., Chupryna, L. A., Ivanova, N. I., Lobuzina, K. V., Vitushko, N. S., Matviichuk, L. O., & Hranchak, T. Yu. (2012). *Rozvytok resursnoi bazy vitchyznianoho informatsiinoho seredovyscha [Development of the resource base of the domestic information environment]* [Monograph]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. <http://nbuviap.gov.ua/images/nauk-mon/monograf2012-2.pdf> [in Ukrainian].
- Komunalnyi zaklad "Biblioteka dlia doroslykh" Khmilnytskoi miskoi rady. (n.d.). *Statti pro uchasykiv Maidanu ta ATO [Articles about the participants of the Maidan and ATO]*. Retrieved November 26, 2022, from <http://hm-library.com.ua/index.php?type=menu&ato&part4> [in Ukrainian].
- Terentiev, S. O. (2022). Elektronni resursy v systemi komunikatsii publichnykh bibliotek Ukrainy [Electronic resources in the communications system of public libraries in Ukraine]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 21–26. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263807> [in Ukrainian].
- Khamediuk, A. I. (2018). Vidomi liudy Rivnenshchyny. Tsyfrovi kolektsii [Famous people of Rivne region. Digital collections]. In N. P. Volian (Ed.), *Mapa bibliotechnoho dosvidu: proiekt bibliotek Rivnenshchyny za 2018 rik [Map of library experience: 2018 Rivne region libraries project]* (pp. 9–10). Rivnenska oblasna universalna naukova biblioteka. <http://libr.rv.ua/data/library/img/55.pdf> [in Ukrainian].
- Shemaieva, H. V. (2008). *Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii [Electronic resources of libraries of Ukraine in the system of scientific communications]* [Monograph]. Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].

UDC 027.5:004](477)"20"

Yevhenii Chumak,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: Chumakevgeniyy@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0056-7977

INFORMATIONAL RESOURCES TRANSFORMATION OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES CURRENT CONDITIONS

The aim of the article is to found the informational resources transformation of Ukrainian public libraries in current conditions.

The methodological basis of the article is based on systemic, informational-service and modernist approaches, as well as on the application of objectivity and knowledge comprehensiveness principles. The organic combination of structural-functional analysis, synthesis and cognitive methods has made it possible to successfully realise the set goal.

The scientific novelty consists in founding the division of libraries informational resources depending on the stages of innovative technologies implementation into library processes into traditional, modern and new ones. The existing technologies have been analysed, additionally, the author's understanding of the term «electronic informational resources of libraries» has been offered. The necessity of using electronic informational resources (e-catalog, electronic library, collections of digitised editions) by public libraries as important components of society infosphere has been argued.

Conclusions. Digitisation stimulates the general tendency of transformation of Ukrainian public libraries into hubs for complex processing all types of information, and on all possible ways. The application of new media in library practice contributes to the production of relevant electronic informational resources, which marks the third stage of using informational and communication technologies in the libraries activity. Nowadays, Ukrainian public libraries have the following types of electronic informational resources: a) electronic catalogues; b) full-text databases; c) electronic collections of text analogues of printed publications; d) collections of digitised publications; e) electronic documents that do not have printed analogues; f) electronic publications of audio and video information; g) multimedia products. Electronic informational resources enrich the assortment, and include the following audiovisual products: audio recordings, films, videos, slides, presentations, etc., including libraries exhibitions and tours, advertising of new materials, online meetings with famous people, or solutions of current community issues, etc. Certain accounts in social networks (Facebook, Twitter, Pinterest, Instagram), messengers (WhatsApp, Telegram, Viber), video hosting (YouTube), on the one hand, have a significant potential for popularising the library, still, on the other hand, are a platform for approving the demand for created electronic informational resources.

Keywords: public libraries of Ukraine, digitisation, library functions, informational resources, library electronic informational resources.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2022 р.

УДК 316.422:316.77-028.63]:027.022(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269461

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

*Іван Ярема,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: ivanyarema06@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2843-5087*

Мета дослідження – репрезентувати сучасну цифрову комунікацію як інноваційний інструмент публічних бібліотек України та важливість її розбудови в умовах кризових явищ.

Методологія дослідження базується на застосуванні сукупності загальнонаукових методів узагальнення і аналізу, синтезу і прогнозування та спеціальних бібліотекознавчих методів. Органічне поєднання системного, соціокомунікаційного та структурно-функціонального підходів сприяло досягненню поставленої мети.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні ціннісного підходу щодо індивідуалізації сервісної діяльності публічних бібліотек, коли забезпечення комфортного для користувача комунікаційного середовища в умовах цифровізації суспільних процесів стає провідною ціллю; виокремлено бібліотечні інновації, які базуються на новітніх інформаційних технологіях, але мають різні соціальні та технологічні обґрунтування, зокрема: організаційні, сервісні, продуктні, технічні, бізнесові.

Висновки. У сучасних умовах публічні бібліотеки виконують роль інформаційних хабів, куди стікаються інформаційні потоки для їх подальшого опрацювання та перерозподілу відповідно до користувацьких потреб. Провідною ціллю індивідуалізації сервісної діяльності виступає забезпечення комфортного для користувача комунікаційного середовища.

Розмаїття інновацій, які стрімко увійшли у бібліотечну діяльність, мають різні соціальні та технологічні обґрунтування. Нами виділено такі: організаційні, сервісні, продуктні, технічні, бізнесові. Сьогодні діяльність вітчизняних публічних бібліотек розвивається за інноваційними напрямками з використанням різноманітних каналів комунікації з користувачами, зокрема, власних сайтів, блогів, соціальних мереж, месенджерів, онлайн-платформ, медіа-форматів, власних каналів у TikTok та YouTube.com.

Бібліотеки України наповнюють інформаційний простір власними продуктами (базами даних, електронними каталогами, колекціями оцифрованих видань тощо), надають віртуальні послуги, організують доступ до зовнішніх ресурсів та багато іншого. Упровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотечні процеси вивело на якісно новий рівень бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів. Цифрова модель бібліотеки сьогодні дозволяє вести повноцінний діалог із віддаленими користувачами та допускати їх до бібліотечних послуг на рівні з тими читачами, які працюють з інформацією безпосередньо у книгозбірнях.

Ключові слова: цифровізація, інформаційні потреби, обслуговування користувачів, цифрова модель бібліотеки, комунікація, публічні бібліотеки України.

ВСТУП

Сучасні глобалізаційні процеси та стрімка цифровізація суспільства надають необмежені можливості доступу до інформаційно-інтелектуальних ресурсів світу, а також створюють умови для продукування великих обсягів нової інформації. Діяльність публічних бібліотек України з інформаційного забезпечення освіти,

культури, науки, дозвілля тощо набуває особливого значення. Адже функціональне навантаження вітчизняної бібліотечної сфери визначається залежно від інформаційних потреб як окремих користувачів, так і запитів суспільства в цілому. Саме ця тенденція нині визначає вектор розвитку інформаційної функції через створення бібліотечно-інформаційного контенту на сайтах публічних бібліотек України, блогах та сторінках у соціальних мережах. Потреба в інформаційно-аналітичному бібліотечному контенті обумовлена суспільним запитом задля об'єктивного уявлення щодо основних тенденцій змін у змістовому наповненні великих масивів інформації, що відображають розвиток суспільних течій і процесів (Кузьменко & Загуменна, 2021).

Нова інформаційна ера генерує нові формати й духовного розвитку суспільства, які оформлені у відповідні запити на певні конкретні вимоги користувачів та види затребуваної інформації. Цифровізація характеризується також створенням нових сегментів соціальної взаємодії, розвитком інформаційних центрів й ускладненням зв'язків між їхніми складниками. Тобто у цих інформаційних потоках важливе місце належить консолідованим осередкам – публічним бібліотекам.

Таким чином, віртуалізація комунікаційного простору, активізація функціонування бібліотек у цифровому середовищі виступають важливими чинниками у визначенні пріоритетних каналів подання інформації через посилення комунікаційної функції вітчизняних публічних бібліотек. Упровадження нових сервісних стратегій комунікації передбачає формування і нових переваг через визначення цільових груп онлайн-користувачів, вивчення їх інформаційних потреб та індивідуалізації бібліотечного обслуговування, формулювання пріоритетів щодо наповненості контенту та вибору мережевих каналів надання інформаційних продуктів і послуг, запровадження креативних форм і методів бібліотечного обслуговування з метою підтримки постійної комунікації та зацікавленості інтернет-аудиторії.

Мета статті – репрезентувати сучасну цифрову комунікацію як інноваційний інструмент публічних бібліотек України та важливість її розбудови в умовах кризових явищ.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження базується на застосуванні сукупності загальнонаукових методів узагальнення і аналізу, синтезу і прогнозування та спеціальних бібліотекознавчих методів. Органічне поєднання системного, соціокомунікаційного та структурно-функціонального підходів сприяло досягненню поставленої мети.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Теоретичному обґрунтуванню сутності і змісту терміна «бібліотечна комунікація» присвячено дослідження О. Клименко і О. Сокур (Klymenko & Sokur, 2021). Визначено, що це – заздалегідь спланована діяльність у соціокультурному просторі сучасного суспільства. Аргументовано, що у контексті теорії соціальних комунікацій актуальним є інституціалізація терміна «бібліотечна комунікація» як окремого виду професійного спілкування та рушійної сили трансформації бібліотечної справи загалом.

Розбудова інноваційних каналів комунікації сучасних публічних бібліотек безпосередньо пов'язана з упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій

і невіддільна від традиційного гуманістичного призначення та соціокультурної місії книгозбірні в суспільному розвитку. Загальні проблеми та напрями трансформації діяльності бібліотек в умовах цифровізації суспільства розроблялися у працях Н. Бачинської, Т. Вилегжаніної, О. Воскобойнікової-Гузевої, В. Горового, К. Лобузінної, О. Онищенко, В. Попика та інших дослідників. Зокрема, Т. Вилегжаніна (2009) переконливо довела, що інноваційному розвитку бібліотек сприяють нові інформаційні технології, саме з їх упровадженням і здійснюється стратегія переходу від традиційної книгозбірні до динамічного інформаційного центру.

О. Онищенко (2021) ґрунтовно розкрив вплив цифрових технологій на трансформацію сучасних бібліотек, перетворення їх у науково-інформаційні комплекси інтегрованих соціокультурних функцій. Зокрема, науковець окреслив коло завдань, яке бібліотечному співтовариству необхідно буде вирішувати у найближчому майбутньому. Також дослідник впевнено звернув увагу на невідкладність цифрових трансформацій у бібліотечній галузі, адже зволікання бібліотек при вирішенні цих питань може у найближчому майбутньому призвести до витіснення їх на другий план у процесі становлення цифрового суспільства потужнішими інтеграторами інформації.

Бібліотечні інновації, які реалізуються зокрема і через соціальні медіа, досліджували О. Бак, Л. Бакуменко, В. Бондаренко, С. Гарагуля, Н. Кунанець, Т. Новальська, Л. Прокопенко, Л. Савицька, В. Струнгар та інші. Роль соціальних медіа як каналів комунікації розглянуто у дослідженні О. Бак (2017). На основі аналізу висвітлено ефективне позиціонування бібліотеки у соціомедійному просторі на основі критеріїв вибору ресурсу, грамотному розміщенні проєктів задля утримання своєї аудиторії у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі. Л. Савицькою (2016) обґрунтовано важливість репрезентації діяльності бібліотек у соціальних мережах. Дослідницею доведено, що використання соціальних медіа дозволяє підтримувати комунікацію між бібліотекою і суспільством, формувати та укріплювати взаємну довіру, повагу і розуміння.

Особливості діяльності публічних бібліотек в умовах цифрових трансформацій висвітлювали О. Башун, В. Загуменна, О. Кузьменко, Л. Люборенко, Ю. Новальська, З. Савіна, Н. Черниш та інші. Процеси трансформації основних функцій сучасної бібліотеки у задоволенні зростаючих інформаційних потреб користувачів та посилення ролі бібліотек в умовах цифровізації представлено у праці О. Кузьменко і В. Загуменної (2021). Зокрема аргументовано, що, використовуючи цифрові технології та сучасні засоби комунікації, розширюючи свої функції, бібліотека активніше запроваджує нові канали доступу, засоби створення та обробки інформації.

Важливим у контексті обраної теми є дисертаційне дослідження М. Маранчака (2021), в якому автор наголошує, що апробованими інтернет-стратегіями підвищення репутації бібліотеки є піднесення якості сервісу обслуговування усіх категорій користувачів, цілеспрямована активність у соціальних мережах та планомірна робота у сфері бібліотечного PR. Представленню різних комунікаційних моделей у діяльності бібліотек закладів вищої освіти в умовах інформатизації присвячено дисертацію Т. Колесникової (2012).

Спираючись на моніторинг сайтів вітчизняних бібліотек та їхні сторінки у соціальних мережах, О. Воскобойнікова-Гузева (2016) через розкриття особливого зрізу національного інформаційного простору доводить, що книгозбірні транслиують світові позиції держави, її громадянського суспільства, пересічного гро-

мадянина стосовно історичних періодів та сучасних подій в Україні. Також варто наголосити, що дослідники в основному акцентують увагу на соціальній комунікації бібліотек в умовах інформаційного суспільства.

Представлений аналіз публікацій, які стосуються підходів до вивчення питання функціонування сучасних бібліотек в умовах цифровізації, не вичерпує зміст усього предметного поля досліджень, однак надає уявлення щодо досягнення поставленої мети.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні трансформації, які характеризуються зростанням швидкості обертаності інформації у суспільстві, виробництвом зростаючих обсягів нової інформації, необхідністю впровадження організованої системи обробки наявних інформаційних ресурсів, вимагають застосування все досконаліших інформаційно-комунікаційних технологій цифрової комунікації. Накопичена упродовж століть у публічних бібліотеках важлива для соціокультурного середовища та унікальна за історичною цінністю інформація, яка через слабе техніко-технологічне забезпечення досі недостатньо залучена у суспільні процеси, відчутно програє новоствореним інформаційним центрам зберігання і поширення даних. Без налагодження ефективних каналів сучасної комунікації з користувачами будуть і надалі применшуватися значення бібліотечних фондів і соціальна ефективність використання цієї інформації для суспільного розвитку.

Активізація процесів переходу публічних бібліотек до нових технологій, сучасних організаційних рішень управління зростаючими інформаційними потоками зумовлена посиленням суспільного запиту та розширенням каналів комунікації цифровими засобами. Зауважимо, що посилення важливої соціальної функції публічних бібліотек не зменшує магістральної – оперативне надання затребуваної інформації, що нині визначає нові інноваційні методи її поширення. Саме такий підхід дозволить підвищити статус бібліотеки як рівноправного соціального інституту із забезпечення просвітницьких, освітніх, наукових, культурних, дозвілєвих потреб суспільства, що є нагальною необхідністю при переході від традиційного формату до інноваційного (Таенчук & Ковалевський, 2019).

Сьогодні бібліотека виконує роль інформаційного хабу, куди стікаються інформаційні потоки для їх подальшого опрацювання та перерозподілу відповідно до користувацьких потреб, що вимагає підвищення якості надання бібліотечно-інформаційних послуг, забезпечення комплексного, багатоаспектного підходу до вирішення нагальних завдань, які стоять перед українським суспільством.

Провідним завданням сучасної публічної бібліотеки є інформаційне забезпечення як жителів громади, так і суспільства в цілому. На тлі впровадження техніко-технологічних інновацій відбувається стрімка перебудова традиційної моделі обслуговування у сервісну. Складність полягає у необхідності адекватного поєднання паралельних методологічних парадигм: традиційної та цифрової (офлайнової та онлайнної), тобто створення і впровадження гібридної, враховуючи особливості менталітету нашого народу.

З 2005 р. на сайтах публічних бібліотек активно працює сервіс «Віртуальна бібліографічна довідка» – корпоративний проєкт, який було ініційовано Національною бібліотекою України для дітей. Учасниками корпоративного сервісу

«Об'єднана віртуальна довідкова служба» є публічні бібліотеки всіх регіонів України. Також на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек функціонують «Віртуальні довідкові служби».

Отже, на перший план виступає партнерська модель діяльності бібліотек, яка передбачає встановлення діалогу між бібліотекою та користувачем і його індивідуальним запитом. Цифрові технології дозволяють вибудовувати різні партнерські відносини на бібліотечних сайтах – від приватного діалогу через служби «Запитай бібліотекаря», «Запитай бібліографа», «Віртуальна довідка», «Електронна доставка документів» до комунікації на організованих колективних платформах через проєктну діяльність. Прикладом індивідуалізованих онлайн-послуг є такі типові розділи сайту Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка:

- онлайн-запис до бібліотеки;
- онлайн-замовлення документів;
- онлайн-замовлення екскурсій;
- онлайн-замовлення для ЗМІ;
- продовження терміну користування книгою;
- віртуальна довідка;
- електронна доставка документів.

Зауважимо, що служба «Запитай бібліотекаря» працює в режимі «Спілкуйся в чаті зі сторінкою» у соціальній мережі Messenger. Своєю місією бібліотека декларує «сприяння безперервній освіті, культурному збагаченню, підвищенню якості життя шляхом вільного доступу до інформації та читання для задоволення» (<http://libkor.com.ua/#>). Потрібно наголосити, що сервіс «Зворотній» функціонує на сайтах публічних бібліотек через віртуальну кнопку швидкого доступу опції «Зв'яжіться з нами», «Надіслати повідомлення» тощо.

На сайті Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки функціонує послуга «E-mail-розсилка інформації», за допомогою якої користувачу пропонується, фізично не відвідуючи книгозбірню та не переглядаючи розділи сайту, отримувати на особисту е-скриньку персоналізовану інформацію щодо бібліотечних заходів, нових надходжень до фонду за обраною тематикою, підготовлені списки літератури з конкретної теми тощо (<http://libr.rv.ua/ua/read/39-e-mail-rozsilka-dokumentiv>). Слід зазначити, що розсилка формується бібліотекарями з урахуванням індивідуальних запитів, саме тому користувач отримує максимально корисну для себе інформацію.

Сьогодні діяльність Української бібліотечної асоціації зосереджується на організації і проведенні заходів, які у тому числі спрямовані на поширення в суспільстві цифрової грамотності, піднесенні цифрової культури, розповсюдженні знань з інформаційно-комунікаційних технологій та каналів цифрової комунікації (Ярема, 2022). Міністерство цифрової трансформації України та Українська бібліотечна асоціація 11 січня 2020 р. підписали Меморандум про співпрацю. За цією угодою у межах проєкту «Дія. Цифрова освіта», що є складником національного проєкту «Дія» – онлайн-сервісу державних послуг задля побудови системи «Держава у смартфоні», сторони зобов'язалися сприяти розвитку цифрової грамотності суспільства. Таким чином, було поставлено за мету в найближчі

три роки навчити цифровій грамотності шість мільйонів українців (<https://ula.org.ua/en/255-programi-proekti-2/4488-dia-tsyfrova-osvita>).

З 2020 р. започатковано щотижневі тренінги «Будь на часі! Курс цифрової грамотності за проектом «Дія. Цифрова освіта», на яких користувачі бібліотек дізнаються про цифрові компетенції та необхідність освоєння їх для повсякденного комфортного життя. У межах проекту «Будь на часі!» публічні бібліотеки надають усім охочим доступ до національної онлайн-платформи із цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта» на безкоштовній основі (<http://libkor.com.ua/nashi-proekti/53>). Бібліотека-хаб цифрової освіти – це місце, де кожен громадянин може опанувати навички із цифрової грамотності, переглядаючи освітні серіали, записи вебінарів тощо. Бібліотеки, комунікуючи з обласними державними адміністраціями, співпрацюючи з органами місцевого самоврядування, стали амбасадорами національного проекту «Дія. Цифрова освіта», пропагуючи його зміст на своїх вебсайтах, акаунтах у соціальних мережах і месенджерах, рекламуючи у засобах масової інформації, поступово розширюючи коло учасників та перетворюючись на партнерські офлайн- та онлайн-хаби проекту (Ярема, 2022).

Таким чином, провідною ціллю індивідуалізації сервісної діяльності публічних бібліотек є забезпечення дружнього до користувача, комфортного комунікаційного середовища в умовах цифровізації суспільних процесів.

Нині у бібліотечному обслуговуванні спостерігається поєднання усталеної практики з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій, традиційне інформаційне забезпечення збагачується наданням електронних продуктів і послуг телекомунікаційними засобами. Такий стрімкий перехід зумовив підвищення інформаційної та соціокультурної ролі бібліотеки у сучасних соціокомунікаційних процесах в українському суспільстві. Розмаїття інновацій, які стрімко увійшли у бібліотечну сферу, надзвичайно вражає. Акцентуємо, що всі вони засновані на новітніх інформаційних технологіях, але мають різні соціальні та технологічні обґрунтування:

- *організаційні* (е-каталоги, бази даних);
- *сервісні* (віртуальні послуги);
- *продуктні* (е-колекції, мультимедійні продукти тощо);
- *технічні* (представлення інформації на сайтах, у соціальних мережах, месенджерах, блогах);
- *бізнесові* (платні послуги) тощо.

Цифрові технології дозволяють комплексно підходити до розв'язання завдань із бібліотечно-інформаційного обслуговування, у результаті чого користувач одержує якісний інформаційний продукт без фізичного відвідування бібліотек, музеїв та архівів. Т. Вилегжаніна (2009) констатує, що за останні кілька років інформаційний складник посів вагоме місце як у розвитку суспільства, так і в діяльності публічних бібліотек України. За ініціативи Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки України започатковано проект «Історична Волинь», який на корпоративних засадах підтримують Національна історична бібліотека України, Хмельницька, Тернопільська, Житомирська, Волинська обласні універсальні наукові бібліотеки, обласні музеї та архіви цих регіонів. Метою проекту є створення бібліографічної і повнотекстової баз даних про Волинь та надання вільного доступу до неї на однойменному сайті (<http://istvolyn.info>).

Сьогодні інформаційно-комунікаційна діяльність публічних бібліотек України розвивається за інноваційними напрямками з використанням різноманітних креативних форм комунікації з користувачами, зокрема, соціальних медіа – сучасних діджитал-інструментів для успішної внутрішньої і зовнішньої взаємодії. З березня 2020 р. від початку карантинних обмежень, пов'язаних із запобіганням поширенню коронавірусної інфекції COVID-19, з'ясувалося, що сайти більшості публічних бібліотек України не були надійними каналами надання комплексних онлайн-продуктів і послуг, спрямованих на системну реалізацію інформаційної, соціокультурної, виховної, освітньої, рекреаційної функцій (Маранчак, 2021). А з 24 лютого 2022 р., коли Російська Федерація розпочала повномасштабну війну проти України, публічні бібліотеки максимально активізували використання соціальних медіа при комунікації зі своїми користувачами, внутрішньо переселеними особами, волонтерами тощо, а також у професійному середовищі, зокрема:

- соціальні мережі (Facebook, Twitter, Instagram, Telegram);
- месенджери (Viber, Messenger, WhatsApp);
- онлайн-платформи (Zoom, Google Meet тощо);
- медіа-формати (подкасти);
- власні канали у TikTok та YouTube.com.

Саме ці канали є дійовими інструментами комунікації з оперативного інформування, надання офіційної інформації і забезпечують вільний доступ до затребуваної інформації та нових знань.

Як зазначає О. Бак (2017, с. 7), «присутність бібліотеки у соціальних медіа – не данина моді, а необхідність, яка викликана бурхливим розвитком сучасного інформаційно-комунікаційного простору». Саме завдяки соціальним мережам бібліотеки оприлюднюють новини, активно комунікують із користувачами, поширюють фото- та відеоматеріали тощо. Ми погоджуємося із С. Бурміс (2022, с. 91), що «останнім часом наявна тенденція до зменшення кількості відвідувань офіційних сайтів і перенесення активності користувачів до соціальних мереж та блогів, а тому, якщо підійти раціонально до організації навігації, то офіційний сайт і інші віртуальні інтернет-представництва бібліотеки можуть доповнювати та популяризувати один одного».

Треба підкреслити, що бібліотеки перебувають у постійному пошуку сучасних та ефективних форм обслуговування користувачів, активно впроваджують нові інформаційні технології, прагнучи відповідати викликам і вимогам часу. Це ще раз доводить, що бібліотеки необхідні українському суспільству, яке наразі динамічно трансформується.

Ми погоджуємося з думкою О. Воскобойнікової-Гузевої (2016, с. 16) щодо того, що «цінністю бібліотеки є її індивідуальний підхід до користувача, увага до соціально вразливих категорій населення, людей з особливими потребами». Бібліотека асоціюється у суспільстві з територією безпеки, місцем психологічного та фізичного комфорту. Саме тут можуть отримати гарантовану підтримку внутрішньо переміщені особи, учасники війни та їхні сім'ї, бібліотекарі задіяні у волонтерському русі, займаються благодійністю, у тому числі через створені тематичні сторінки на бібліотечних сайтах та у соціальних медіа, співпрацюючи з центрами соціальної допомоги, тощо.

Сьогодні в умовах гібридної війни, яку розв'язала Російська Федерація проти України, нагальним завданням вітчизняних бібліотек є заохочення користувачів

до критичного мислення при споживанні будь-якої інформації задля ефективного протистояння ворожій інформаційній експансії через спонукання їх звертатися тільки до офіційних і авторитетних джерел інформації, забезпечувати повноту та неупередженість інформаційного простору, створювати і підтримувати об'єктивне інформаційне середовище.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах публічні бібліотеки виконують роль інформаційних хабів, куди стікаються інформаційні потоки суспільства, громади, окремого читача для їх подальшого опрацювання та перерозподілу відповідно до користувацьких потреб. Провідною ціллю індивідуалізації сервісної діяльності виступає забезпечення комфортного для користувача комунікаційного середовища.

Розмаїття інновацій, які стрімко увійшли у бібліотечну діяльність, мають різні соціальні та технологічні обґрунтування. Нами виділено такі: організаційні, сервісні, продуктивні, технічні, бізнесові. Сьогодні діяльність вітчизняних публічних бібліотек розвивається за інноваційними напрямками з використанням різноманітних каналів комунікації з користувачами, зокрема, власних сайтів, блогів, соціальних мереж, месенджерів, онлайн-платформ, медіа-форматів, власних каналів у TikTok та YouTube.com.

Бібліотеки України наповнюють інформаційний простір власними продуктами (базами даних, електронними каталогами, колекціями оцифрованих видань тощо), надають віртуальні послуги, організовують доступ до зовнішніх ресурсів та багато іншого. Впровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотечні процеси вивело на новий рівень бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів. Цифрова модель бібліотеки сьогодні дозволяє вести повноцінний діалог із віддаленими користувачами та допускати їх до бібліотечних послуг на рівні з тими читачами, які працюють з інформацією безпосередньо у книгозбірнях.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бак О. В. Аналіз соціальних мереж із погляду найбільшої ефективності для просування бібліотеки в Інтернеті. *Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс* : матеріали круглого столу, Харків, 31 жовт. 2017 р. / редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва ; Харків. нац. мед. ун-т. Харків : ХНМУ, 2017. С. 3–8. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/19059/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звернення: 25.11.2022).
- Бурміс І. В. Віртуальний простір публічних бібліотек Одещини як один з факторів успішного функціонування сучасної бібліотеки. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : матеріали П'ятої міжнар. наук. конф., м. Київ, 23–24 черв. 2022 р. / упоряд. : З. М. Сverdлик, М. М. Цілина. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2022. С. 91–93. URL: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/28.06.22-_Zbirnyk-materialiv_-2022.pdf (дата звернення: 26.11.2022).
- Вилегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України. *Бібліотечна планета*. 2009. № 3. С. 6–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2009_3_2 (дата звернення: 25.11.2022).

- Воскобойнікова-Гузєва О. Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 1. С. 12–17.
- Колесникова Т. О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2012. 22 с.
- Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 38–44. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715>
- Маранчак М. М. Стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2021. 16 с.
- Онищенко О. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4. С. 3–9.
- Савицька Л. Використання соціальних мереж для популяризації інформаційних ресурсів бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 44. С. 54–61.
- Таснчук М. В., Ковалевський Г. Є. Особливості комунікації бібліотеки в епоху цифровізації. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2019. Вип. 11, т. 1. С. 165–170. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/issue/view/212> (дата звернення: 25.11.2022).
- Ярема І. І. Особливості розвитку цифрової комунікації в інформаційно-технологічних процесах сучасної України. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : матеріали П'ятої міжнар. наук. конф., м. Київ, 23–24 черв. 2022 р. / упоряд.: З. М. Свєрдлик, М. М. Цілина. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2022. С. 240–242. URL: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/28.06.22-_Zbirnyk-materialiv_-2022.pdf (дата звернення: 25.11.2022).
- Klymenko O. Z., Sokur O. L. Library Communication in the Socio-Cultural Space of Modern Society. *University Library at a New Stage of Social Communications Development* : Conference Proceedings. Dnipro, 2021. No. 6. P. 159–164. DOI: https://doi.org/10.15802/unilib/2021_248190

REFERENCES

- Bak, O. V. (2017, October 31) Analiz sotsialnykh mrezezh iz pohliadu naibilshoi efektyvnosti dlia prosuvannya biblioteky v Interneti [Analysis of social networks from the point of view of the greatest effectiveness for promoting the library on the Internet]. In I. V. Kyrychok, T. B. Pavlenko, N. D. Haieva (Eds.). *Sotsialni media dlia bibliotek: seredovyshche, resurs, servis* [Social media for libraries: environment, resource, service], Proceedings of the Roundtable Conference (pp. 3–8), Kharkiv, Ukraine. Kharkiv National Medical University. https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/19059/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf [in Ukrainian].
- Burmis, I. V. (2022, June 23–24). Virtualnyi prostir publichnykh bibliotek Odeshchyny yak odyn z faktoriv uspishnoho funktsionuvannya suchasnoi biblioteky [The virtual space of Odesa public libraries as one of the factors of the successful functioning of the modern library]. In Z. M. Sverdlyk, M. M. Tsilyna (Comps.). *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti* [Information, communication and knowledge management in a globalized world], Proceedings of the 5th International Scientific Conference (pp. 91–93), Kyiv, Ukraine. KNUKіM Publishing Center. http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/28.06.22-_Zbirnyk-materialiv_-2022.pdf [in Ukrainian].

- Vylehzhaniina, T. (2009). Innovatsii – vyznachalniyi faktor rozvytku bibliotek Ukrainy [Innovations are a determining factor in the development of Ukrainian libraries]. *Bibliotechna planeta*, 3, 6–9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2009_3_2 [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. (2016). Sotsiokomunikatsiina diialnist providnykh bibliotek Ukrainy v novitnikh umovakh [Social communication activity of leading libraries of Ukraine in modern conditions]. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, 12–17 [in Ukrainian].
- Kolesnykova, T. O. (2012). *Komunikatsiini modeli diialnosti bibliotek VNZ v umovakh informatyzatsii* [Communication models of university library activities in the conditions of informatization] [Abstract of PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. I., & Zahumenna, V. V. (2021). Transformatsiia ta rozshyrennia funktsii bibliotek u suchasnomu tsyfrovomu prostori [Transformation and expansion of library functions in the modern digital space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 38–44. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715> [in Ukrainian].
- Maranchak, M. M. (2021). *Stratehii reputatsiinoho internet-marketynhu publichnykh bibliotek Ukrainy* [Reputational Internet Marketing Strategies of Public Libraries of Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. (2021). Tsyfrovizatsiia – stratehichniy shliakh rozvytku bibliotechnoi sfery [Digitization is a strategic way of development of the library sphere] *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 3–9 [in Ukrainian].
- Savytska, L. (2016). Vykorystannia sotsialnykh merezh dlia populiaryzatsii informatsiinykh resursiv bibliotek [Use of social networks to popularize library information resources]. *Academic Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine*, 44, 54–61 [in Ukrainian].
- Taienchuk, M. V., & Kovalevskiy, H. Ye. (2019). Osoblyvosti komunikatsii biblioteki v epokhu tsyfrovizatsii [Peculiarities of library communication in the age of digitization]. *Bulletin of Student Scientific Society*, 11(1), 165–170. <https://vestnik-sss.donnu.edu.ua/issue/view/212> [in Ukrainian].
- Yarema, I. I. (2022, June 23–24). Osoblyvosti rozvytku tsyfrovoy komunikatsii v informatsiino-tehnolohichnykh protsesakh suchasnoi Ukrainy [Peculiarities of the development of digital communication in the information technology processes of modern Ukraine]. In Z. M. Sverdlyk, M. M. Tsilyna (Comps.). *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti* [Information, communication and knowledge management in a globalized world], Proceedings of the 5th International Scientific Conference (pp. 240–242), Kyiv, Ukraine. KNUKiM Publishing Center. http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/28.06.22-_Zbirnyk-materialiv_-2022.pdf [in Ukrainian].
- Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2021). Library Communication in the Socio-Cultural Space of Modern Society. *University Library at a New Stage of Social Communications Development*, Conference Proceedings (No. 6, pp. 159–164), Dnipro, Ukraine. Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan. https://doi.org/10.15802/unilib/2021_248190 [in English].

UDC 316.422:316.77-028.63]:027.022(477)

Ivan Yarema,
*PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: ivanyarema06@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2843-5087*

DIGITAL COMMUNICATIONS AS MEANS OF INNOVATIVE ACTIVITY OF PUBLIC LIBRARIES IN UKRAINE

The aim of the article is to represent modern digital communication as an innovative mean of public libraries in Ukraine, and the importance of its development in crisis phenomena conditions.

The research methodology founds on the application of a set of general scientific methods (generalisation, analysis, synthesis, prognostication), and special librarian ones. The organic combination of systemic, sociocommunicative, structural and functional research ways has contributed to the achievement of the set goal.

The scientific novelty of the study consists in substantiating the value approach to the individualisation of public libraries service activity, when providing a friendly, comfortable communication environment for the user in conditions of digitalisation of social processes becomes the leading aim. Library innovations have been singled out. They are based on innovative information technologies, but have different social and technological grounds, in particular: organisational, service, product, technical, business.

Conclusions. In current conditions, public libraries play the role of information hubs, where information streams flow for their further processing and redistribution according to users' needs. The main goal of individualising the service activity is to provide a user-friendly and comfortable communication environment.

The variety of innovations that have rapidly met library activities have different social and technological grounds. We have highlighted the following: organisational, service, product, technical, business ones. Nowadays, the activity of brightly public libraries is developing in innovative directions using various channels of communication with users, in particular, their own sites, blogs, social networks, messengers, online platforms, media formats, channels in TikTok and YouTube.

Libraries of Ukraine fill the information space with their own products (databases, electronic catalogues, collections of digitised publications, etc.), provide virtual services, organise access to external resources, etc. The implementation of modern information technologies into library processes has brought library and information users' services to a new level. The library digital model of today makes it possible to conduct a full-fledged dialogue with distant users, and allow them to access library services at the same level as those readers who work with information directly in book collections.

Keywords: digitisation, information needs, user service, digital library model, communication, public libraries of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2022 р.

**БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА ПРАКТИКА:
ІНФОРМАЦІЙНІ
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

**LIBRARY
AND ARCHIVE PRACTICE:
INFORMATIONAL
AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS**

УДК 004:930.25(477):34.018
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269462

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

*Олена Артеменкова,
аспірантка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: artemenko415@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3226-9472*

Мета статті – проаналізувати вітчизняну нормативно-правову базу щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ країни.

Методологічну основу статті сформував комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. Використано нормативний підхід; методи аналізу, джерелознавчого пошуку, структурно-функціональний, описовий.

Наукова новизна полягає у констатації факту демократичності доступу до інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України, адже нині значно розширилась свобода доступу до архівних документів; архіви відкрили свої фонди для всіх бажаючих; у більшості випадків скористатися архівною інформацією тепер можна, не виходячи з дому, 24/7; у пріоритеті – інтереси окремого користувача.

Висновки. Упорядкування законодавчої бази для якнайшвидшого та якнайширшого впровадження інформаційних технологій в архівну галузь країни є складним і надзвичайно актуальним завданням, яке потребує постійної уваги та значних зусиль як нормотворців, так і провідних фахівців галузі, добре обізнаних із проблемними питаннями. У найближчій перспективі пріоритетними завданнями мають стати: 1) цифровізація всіх процесів в архівній справі країни, діловодстві та державній системі страхового фонду документів; 2) організація формування і забезпечення гарантованого збереження документів Національного архівного фонду України як складника вітчизняної та світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства; 3) популяризація архівної справи через широке висвітлення архівних документів до пам'ятних і ювілейних дат, визначних подій в історії України; 4) забезпечення реалізації державної політики у сфері створення та ефективного функціонування державної системи страхового фонду документів.

Ключові слова: архівна галузь, архівна інформація, Державна архівна служба України, електронний документообмін, Національний архівний фонд України, цифровізація.

ВСТУП

Визначальним вектором розвитку сучасного суспільства є його трансформація в інформаційний простір. Однією із провідних функцій цих перетворень є забезпечення зв'язку між державними органами влади, установами і організаціями та громадянським суспільством.

Архівна справа – це специфічна галузь, яка охоплює наукові, політико-правові, культурологічні та техніко-економічні аспекти організації зберігання і використання всієї сукупності архівних документів країни. Архіви є важливим складником інформаційної та культурної життєдіяльності суспільства, що охоплює на-

укові, організаційні, правові, технологічні, економічні та інші питання діяльності фізичних і юридичних осіб, які тісно пов'язані з нагромадженням, обліком, збереженням архівних документів та їх залученням до суспільного обігу.

Зазначимо, що за роки незалежності в Україні відбулися достатньо вагомі зміни у нормативно-правовому забезпеченні як для загального розвитку архівної галузі, так і у сфері впровадження інформаційних технологій у роботу архівних установ зокрема. На початку 90-х років ХХ ст. перед вітчизняними архівістами постало нагальне завдання модернізації чинної тоді законодавчої бази (як «спадок» Радянського Союзу) відповідно до нових суспільних реалій. В умовах зміни державного апарату та розширення кола інституцій, які не належали до державного сектору економіки, необхідно було створити нормативну базу, яка б відповідала і майбутнім суспільним викликам.

Водночас відбувався процес виникнення нових видів документації, які підлягали архівному збереженню, тому існувала потреба врегулювання термінів їх збереження та підготовки нових переліків. Зasadничим документом в оновленій нормативно-правовій базі незалежної України став Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993), який регулює відносини, пов'язані з формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду. Зауважимо, що цей закон уже має кілька суттєвих редакцій та змін, зокрема, у першій редакції було визначено основні засади експертизи цінності документації, у подальших – уточнено положення та терміни.

Отже, демократизація України, побудова правової держави, утвердження громадянського суспільства, євроінтеграційні процеси – все це актуалізує нормативно-правові та інформаційно-комунікаційні засади управління в усіх сферах діяльності, зокрема й архівній.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову базу України щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ країни.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті сформував комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. Використано нормативний підхід; методи аналізу, джерелознавчого пошуку, структурно-функціональний, описовий.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Теоретико-методологічні засади дослідження впровадження інформаційних технологій у діяльність українських архівів базуються на ґрунтовних наукових розробках авторитетних фахівців вітчизняної архівної справи, зокрема, Г. Бойко (2012), Г. Боряка (2002, 2003), І. Матяш (2004), К. Новохатського (2003), Я. Калакури (2017), Л. Юдіної (2004) та інших.

Зокрема, І. Матяш висвітлює процес реформування архівної галузі та організаційні заходи щодо реалізації державної політики демократизації архівної справи (Матяш, 2004). Питанням упровадження інформаційних технологій в архівну сферу присвячено публікацію Г. Бойко (2012). Авторка також презентує можливість інформаційно-пошукової системи «ПОЛІДАР», яка була розроблена у Державному архіві Київської області.

Публікації Г. Боряка та К. Новохатського – знаних фахівців українського архівознавства – охоплюють досить широке проблемне поле розбудови вітчизняної архівної галузі: від вироблення законодавчої бази до впровадження інформаційних технологій (Боряк, 2002; Боряк & Новохатський, 2003).

З'ясуванню сутності правового, інноваційно-інформаційного та організаційно-технологічного забезпечення менеджменту в архівній справі, їхнього місця, ролі та значення для управлінського процесу галузі як важливого чинника підвищення ефективності діяльності архівів щодо збереження Національного архівного фонду та надання якісних архівних послуг присвячено публікацію Я. Калакура (Калакура, 2017).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Створення сучасної нормативно-правової бази функціонування архівної справи в Україні має на меті гарантування повноцінного функціонування Національного архівного фонду (НАФ) України та продуктивну діяльність усієї системи архівних установ країни, які й забезпечують формування НАФ, збереження та використання архівних документів.

Державна архівна служба України (з 1999 по 2010 р. – Державний комітет архівів України) є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері архівної справи та діловодства, саме на нього покладено функцію управління галуззю, зокрема контроль і нормативно-методичне забезпечення ведення діловодства. У межах своїх повноважень Державна архівна служба України безпосередньо бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у цій сфері, здійснює нормативно-правове регулювання відносин між спорідненими установами, визначає перспективи та пріоритети діяльності, є міжгалузевим координатором, здійснює функціональне регулювання та забезпечує міжнародне співробітництво. Як зазначає І. Матяш, спираючись на науково-дослідний потенціал галузі, активно співпрацюючи з науковими установами Національної академії наук України, закладами вищої освіти, Державна архівна служба України розробляє стратегію архівного будівництва, конкретні програми її реалізації, впливає на матеріально-фінансове забезпечення архівів, кадрову політику, впроваджує цифровізацію галузі (Матяш, 2004). Зазначимо, що Державна архівна служба України також контролює роботу архівних установ та служб діловодства, здійснює організаційне забезпечення їхньої діяльності (нормативно-правове, науково-методичне та інформаційне).

Саме Державна архівна служба України є розпорядником Національного архівного фонду, який станом на 01.01.2021 р. налічував 82,7 млн од. обл. на різних носіях інформації, організовує його формування, державну реєстрацію і облік, забезпечує збереження його документів та функціонування архівної інформації.

Знаковою подією у розбудові архівної справи у незалежній державі стало прийняття Верховною Радою України у грудні 1993 р. Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». Саме це означило початок національного архівного законотворення та основу нормативно-правового забезпечення галузі. Як зазначає І. Матяш, «уперше на законодавчому рівні було визначено правові засади функціонування системи архівних установ та запроваджено нову цілісну категорію культури і права – Національний архівний фонд» (Матяш, 2004, с. 10).

Зазначимо, що у 2000 р. із метою реалізації комплексної програми створення галузевої інформаційної системи при Державному комітеті архівів України було створено Центр інформаційних технологій. Значущим результатом роботи Центру стала розробка програмного продукту «Архівні фонди України», який був орієнтований на створення е-версій місцевих фондів каталогів задля їхньої інтеграції в єдину національну систему. Також важливе значення для популяризації українських архівних ресурсів та репрезентації вітчизняних архівних установ у світі мало відкриття офіційного сайту Державної архівної служби України (<http://www.archives.gov.ua>), який згодом було розбудовано у загальноукраїнський архівний портал як стратегічну платформу інформатизації галузі.

Фахівці архівної галузі наголошують, що головною відповіддю на суспільні виклики щодо доступу є загальна інформатизація архівної справи України. Нині концепція, стратегія і тактика системної цифровізації архівної сфери узгоджуються з Державною програмою інформатизації країни і водночас корелюються з низкою міжнародних інформаційних проектів, які розробляються під егідою ЮНЕСКО, Ради Європи тощо.

У 1990-х роках розроблено та впроваджено законодавчі документи, які регулюють створення єдиної інформаційної системи і доступ до неї, зокрема Закони України «Про інформацію» (1992) та «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998), які спрямовані на забезпечення безперешкодного доступу громадян і суспільства до будь-якої інформації, що не становить державної таємниці, на основі широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994) регулює правові відносини у сфері захисту інформації за умови дотримання права власності на інформацію фізичних та юридичних осіб, права доступу і обмеження на доступ до неї. Закон гарантує, що без дозволу власника доступ до інформації, яка обробляється в автоматизованих системах, здійснюється лише згідно з правилами розмежування доступу.

Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі» (2000) передбачено створення незалежних економічних, правових, технічних та інших умов задля забезпечення доступу широким верствам населення, організаціям та установам усіх форм власності, органам державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктам підприємницької діяльності, навчальним та культурним закладам до мережі інтернет; створення для них пільгових умов для задоволення потреб у цих послугах.

Оскільки Україна взяла курс на розбудову інформаційного суспільства, упродовж 2011–2012 рр. Кабінетом Міністрів України було прийнято низку нормативно-правових актів, які були спрямовані на перехід органів виконавчої влади на безпаперовий документообіг та запровадження системи електронної взаємодії між ними (Бойко, 2012). Нагальними потребами були введення в архівних установах системи електронного документообігу із включенням її у подальшому до загального електронного документообігу країни, розробка і впровадження методичного забезпечення організації контролю з боку Державної архівної служби України за застосуванням електронного документообігу в усіх органах вико-

навчої влади. Для виконання вищезазначених завдань необхідно було вирішити комплекс питань нормативно-правового, організаційного, методичного та іншого забезпечення.

Основу правового регулювання функціонування архівів становлять норми Конституції України, цивільного, трудового й адміністративного законодавства, сукупність законів про Національний архівний фонд, державну службу, інформацію, державну таємницю, культуру, бібліотечну та музейну справи, укази, постанови та розпорядження Президента України та Кабінету Міністрів України, місцевих органів влади, а також внутрішня нормативна база та службові інструкції.

Отже, виявлений комплекс чинних нормативно-правових актів щодо архівної справи України нами поділено на такі групи:

1) Конституція України, ст. 34 якої гарантує громадянам право на доступ до вільного вибору, збереження, використання та поширення усної, письмової чи іншого виду інформації, а ст. 32 гарантує право кожного громадянина на інформацію, ознайомлення в установах і організаціях, в тому числі архівах, із генеалогічними даними про себе і своїх рідних, якщо така інформація не захищена державною та іншою таємницею;

2) Закони України, що стосуються архівної справи: «Про інформацію» (1992), яким передбачено забезпечення кожного громадянина інформацією як одним із важливих напрямів державної інформаційної політики та визнання інформації об'єктом особистих немайнових прав чи об'єктів особистих прав фізичних та юридичних осіб; «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (1993), який урегульовує відносини, пов'язані з формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду; «Про Національну програму інформатизації» (1998) та «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998), які чітко регламентують загальні засади формування, виконання та корегування Національної програми інформатизації з розв'язання питання забезпечення інформаційних потреб громадян України, у тому числі для генеалогічних досліджень та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення; «Про доступ до публічної інформації» (2011), яким визначено порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що є у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес; «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» (2018), що передбачає здійснення заходів стосовно впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання і споживання цифрових технологій;

3) організаційно-розпорядчі документи у сфері діловодства та архівної справи: проект «Стратегії розвитку архівної справи до 2025 року» (2020); рішення Колегії державного комітету архівів України «Основні правила роботи державних архівів України» (2004); державний стандарт України «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» (2004) та інші відомчі документи.

Саме цими нормативними документами було закладено основи діяльності архівних установ у незалежній Україні.

Таким чином, аналізуючи нормативно-правове забезпечення як підґрунтя впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ України, можемо констатувати, що доступ до інформаційних ресурсів Національного архівного фонду набув демократичного характеру:

- значно розширилась свобода доступу до архівних документів;
- архіви відкрили свої фонди як пересічним громадянам України, так і зарубіжним дослідникам;
- скористатися архівною інформацією тепер можна, не виходячи з дому, 24/7;
- інтереси окремого користувача стали у пріоритеті.

Але залишаються і правові обмеження доступу до архівних ресурсів, які покликані захищати інтереси держави та особисті права і свободи громадян України.

ВИСНОВКИ

Інформаційні технології, їхнє широке застосування у різних сферах суспільної діяльності є одними із найважливіших інструментів сталого розвитку країни, що сприяє підвищенню технологічного, економічного, соціального та культурного рівня загалом. Саме тому упорядкування законодавчої бази задля якнайшвидшого та якнайширшого впровадження інформаційних технологій в архівну галузь, де невід'ємним та важливим складником є оцифрування архівних документів, – надзвичайно актуальне завдання, яке потребує постійної уваги і певних зусиль, саме тому воно відноситься до пріоритетів щодо розвитку галузі. Пошук шляхів вирішення цієї проблеми триває досі.

Як справедливо наголошує Г. Боряк (2002), активізації співпраці архівів зі своїми користувачами сприяла чітка регламентація вітчизняної законодавчої бази щодо діяльності архівних установ, обов'язків і відповідальності взаємодіючих сторін (с. 163). Розробка та впровадження нормативно-правового забезпечення має принципове значення не тільки для реформування архівної галузі, але й захисту суверенності та національних інтересів України в архівній сфері, зміцнення позицій у міжнародному правовому просторі.

У найближчій перспективі пріоритетами Державної архівної служби України є:

- цифровізація всіх процесів в архівній справі, діловодстві та державній системі страхового фонду документації;
- організація формування та забезпечення гарантованого збереження документів Національного архівного фонду України як складника вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства;
- популяризація архівної справи через широке висвітлення архівних документів до пам'ятних та ювілейних дат, визначних подій в історії України;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері створення та ефективного функціонування державної системи страхового фонду документів ("Національний архівний фонд", б.р.).

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бойко Г. В. Шляхи реалізації основних пріоритетів розвитку архівної галузі (впровадження інформаційних технологій). *Архіви України*. 2012. № 5 (281). С. 47–53.
- Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*. 2002. № 4–6 (250). С. 141–169.
- Боряк Г., Новохатський К. Модерне архівне законодавство України: від тоталітарної спадщини до демократичних стандартів. *Архіви України*. 2003. № 4–6 (252). С. 5–10.
- Калакура Я. С. Правове, інноваційно-інформаційне та організаційно-технологічне забезпечення архівного менеджменту. *Архіви України* 2017. № 5/6 (310-311). С. 162–182.
- Матяш І. Б. Організація архівної справи в сучасній Україні. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2004. Вип. 11. С. 10–26.
- Національний архівний фонд. *Державна архівна служба України* : офіц. вебпортал органу виконав. влади. URL: <https://bit.ly/3FVNA7y> (дата звернення: 26.11.2022).
- Юдіна Л. Особливості правового доступу до інформаційних ресурсів НАФ, що зберігаються в архівах, музеях та бібліотеках. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2004. Т. 12. С. 72–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_12_11 (дата звернення: 25.11.2022).

REFERENCES

- Boiko, H. V. (2012). Shliakhy realizatsii osnovnykh priorytetiv rozvytku arkhivnoi haluzi (vprovadzhenia informatsiinykh tekhnolohii) [Ways of implementing the main priorities of the development of the archival industry (introduction of information technologies)]. *Archives of Ukraine*, 5(281), 47–53 [in Ukrainian].
- Boriak, H. V. (2002). Elektronni arkhivni publikatsii v Interneti: problemy reprezentatsii informatsiinykh resursiv [Electronic archival publications on the Internet: problems of representation of information resources]. *Archives of Ukraine*, 4–6(250), 141–169 [in Ukrainian].
- Boriak, H., & Novokhatskyi, K. (2003). Moderne arkhivne zakonodavstvo Ukrainy: vid totalitarnoi spadshchyny do demokratychnykh standartiv [Modern archival legislation of Ukraine: from totalitarian heritage to democratic standards]. *Archives of Ukraine*, 4–6(252), 5–10 [in Ukrainian].
- Kalakura, Ya. S. (2017). Pravove, innovatsiino-informatsiine ta orhanizatsiino-tekhnologichne zabezpechennia arkhivnoho menezhmentu. [Legal, innovative-informational and organizational-technological support of archival management]. *Archives of Ukraine*, 5–6(310–311), 162–182 [in Ukrainian].
- Matiash, I. B. (2004). Orhanizatsiia arkhivnoi spravy v suchasni Ukraini [Organization of archival affairs in modern Ukraine]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 11, 10–26 [in Ukrainian].
- State Archival Service of Ukraine. (n.d.). *Natsionalnyi arkhivnyi fond [National Archive Fund]*. Retrieved November 26, 2022, from <https://bit.ly/3FVNA7y> [in Ukrainian].
- Yudina, L. (2004). Osoblyvosti pravovoho dostupu do informatsiinykh resursiv NAF, shcho zberihaiutsia v arkhivakh, muzeiakh ta bibliotekakh [Peculiarities of legal access to NAF information resources stored in archives, museums and libraries]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 12, 72–75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_12_11 [in Ukrainian].

UDC 004:930.25(477):34.018

Olena Artemenkova,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: artemenko415@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3226-9472

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT FOR INFORMATION TECHNOLOGIES IMPLEMENTATION IN THE ARCHIVAL INSTITUTIONS ACTIVITY OF UKRAINE

The aim of the article is to analyse the blighty regulatory and legal basis for information technologies implementation in the archival institutions activity.

The methodological basis of the article forms a set of general scientific and special methods of scientific research. The normative approach is used, as well as methods of analysis, source research, structural and functional method, descriptive method.

The scientific novelty is in the statement of democratic access to information resources of the National Archival Fund of Ukraine, because nowadays the freedom of access to archival documents has significantly expanded; archives opened their funds to all visitors; in most cases, now one can use archival information without leaving home 24/7; the individual user's interests are in priority.

Conclusions. Streamlining the legal basis for the fastest and widest information technologies implementation in the archival industry of the country is a complex and extremely urgent task that requires constant attention and intense efforts, both rule makers and leading experts in this field who are knowledgeable in problematic issues. In the near future, the priority tasks should be: 1) digitisation of all processes in the state archive work, office management, and state system of insurance documentation; 2) organisation of forming and ensuring guaranteed preservation of documents in the National Archival Fund of Ukraine as a component of blighty and world cultural heritage, and information resources of society; 3) popularisation of archival work through the wide highlighting of archival documents to memorable and anniversary dates, significant events in the history of Ukraine; 4) ensuring the realisation of state policy in the field of creation and effective functioning of the state system of insurance documents fund.

Keywords: archival sphere, archival information, State Archival Service of Ukraine, electronic document exchange, the National Archival Fund of Ukraine, digitisation.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2022 р.

УДК 027.022:352.07](477.74)"364"
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269464

**ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ
ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД ОДЕЩИНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ**

*Ірина Бурміс,
аспірантка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: burmis@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7427-4854*

Метою статті є виявлення особливостей діяльності публічних бібліотек Одещини в умовах воєнного стану з акцентуванням уваги на основних напрямках їх роботи з моменти повномасштабного вторгнення російських військ.

Методологія дослідження базується на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, системності та комплексності пізнання. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та спеціальних (збір та обробка інформації вибіркового спостереження, контент-аналіз) методів на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні та систематизації нових і відомих даних про роботу публічних бібліотек Одещини в умовах воєнного стану.

Висновки. Стверджується, що в умовах повномасштабного вторгнення та війни з Росією публічні бібліотеки Одещини, за підтримки громад й інших колег по цеху, по суті, перетворилися на важливі осередки життєдіяльності ОТГ, медіа- та культурні центри, територію співтворення, порозуміння, психологічного комфорту і безпеки. Коротко описано, що, долаючи серйозні виклики й загрози, публічний бібліотечний простір регіону сьогодні позиціонується не лише як простір просвітництва та толерантності, культури, науки і освіти, але й як національно-патріотичний і антикризовий осередок підтримки, консолідації та зростання соціального і людського капіталу. Увагу зосереджено на тому, як під час війни публічні бібліотеки солідаризуються із громадами, використовують усі дієві форми та методи співпраці для допомоги громаді, опираючись на власні напрацювання та досвід. Зазначено, що у рамках співпраці з органами місцевого самоврядування публічні бібліотеки Одеської області активно сприяють формальній і неформальній освіті, самоосвіті та розвитку громади, популяризують читання і надають доступ до книжкового фонду, виконують свої функції як культурні центри (лекції, дискусії з різними фахівцями, книжкові виставки, майстер-класи, творчі зустрічі тощо), проводять заходи та уроки національно-патріотичного виховання, підтримують Збройні Сили України, забезпечують інформаційно-консультативну підтримку, допомагають біженцям і внутрішньо переміщеним особам з якомога швидшою адаптацією на новому місці та інтеграцією у місцеву громаду.

Ключові слова: Одеська область, російсько-українська війна, публічні бібліотеки, об'єднані територіальні громади, медіа- та культурні центри, підтримка, допомога.

ВСТУП

Життя українських громад (далі в тексті – ОТГ) кардинально змінилося 24 лютого 2022 р., коли російські війська вторглися в нашу країну. Повномасштабна військова агресія з боку Російської Федерації значно сповільнила децентралізаційні процеси, що, зі свого боку, спровокувало кризу в багатьох громадах. Усі регіони поділилися на ті, що постраждали більше, і ті, що менше. Незважаючи на загрози ракетних ударів і подекуди «прильоти» з фатальними наслідками, Одеська область серед інших південних регіонів (Миколаївщина і тим більше Херсонщина) опинилась у кращому становищі. При цьому важливо не забувати про боротьбу за острів Зміїний, підпорядкований Ізмаїльському району, обстріли приморських ОТГ (Сергіївської, Лиманської, Дивізійської, Татарбунарської).

Важке становище ОТГ Одеської області (значне скорочення фінансування у зв'язку з воєнним станом та багато соціальних проблем) відбилося також і на роботі публічних бібліотек. Як соціокультурні, медіа- та документально-комунікативні центри, які сприяють розширенню життєвих інтересів і розвитку соціальної мобільності особистості, невід'ємна частина інформаційної структури ОТГ, публічні бібліотеки регіону (і не лише Одещини) попри нелегкі часи демонструють високий рівень злагодженості в роботі з органами місцевого самоврядування. Як зазначають С. Сердюк і С. Герасимова, їх роль в умовах війни, що доводить практична робота, здебільшого зростає, і не лише через якісну зміну напрямів діяльності чи позиціонування як комунікативних центрів ОТГ, але й тому, що вони перетворюються на «точки опори та зростання соціального і людського капіталу». Попри серйозні загрози і виклики, бібліотекарі показали й продовжують демонструвати надзвичайно високий рівень комунікацій, знань і культури в цілому, спроможність до змін та професійну мобільність, «навіть у воєнний час залишаються осередками інтелектуальної свободи та громадянської активності, провідниками національних ідей та європейських цінностей, просторами просвітництва і толерантності, культури, науки і освіти... нині вони є життєво необхідними установами, які потрібні людям» (Сердюк & Герасимова, 2022, с. 14).

Мета статті є виявлення особливостей діяльності публічних бібліотек Одещини в умовах воєнного стану з акцентуванням уваги на основних напрямках їх роботи з моменту повномасштабного вторгнення російських військ.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Звертаючись сьогодні до теми діяльності бібліотек та актуальних питань бібліотечної справи України в умовах війни, виявляємо, що вони ґрунтовно не досліджені й лише зараз з огляду на повномасштабну російсько-українську війну починають поступово і по-новому осмислюватись у рамках методичних семінарів, онлайн-конференцій, інформаційних оглядів-презентацій, а також на рівні нечисельних публікацій. У цьому ключі варто відзначити презентацію Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського «Діяльність бібліотек в умовах війни»; обласний онлайн-семінар «Бібліотеки Одещини у мирний час (2021 р.) і особливості діяльності у реаліях воєнного стану (2022 р.)» на базі Комунальної установи «Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. С. Грушевського»; науково-практичний семінар «Медичні бібліотеки в умовах війни», в якому взяли участь провідні медичні бібліотеки країни; zoom-семінар

«Бібліотеки Чернігівщини в реаліях війни» та інші заходи, які, на переконання авторки, надалі проводитимуться все частіше.

Щодо публікацій, то найперше відзначимо аналітичну довідку з досвіду роботи одеських публічних бібліотек під час війни (*Публічні бібліотеки*, 2022), а також статті та апробації таких авторів, як С. Сердюк і С. Герасимова (2022), Є. Забіянов (2022), Ю. Новальська (2022), А. Ржеуський, Н. Кунанець і В. Добровольська (2022), М. Сахарова та Я. Хіміч (2022). Аналіз цієї інформації підводить до висновку, що проблеми діяльності публічних бібліотек ОТГ в умовах воєнного стану потребують більш глибокого осмислення та дослідження.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження базувалася на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, системності та комплексності пізнання. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та спеціальних (збір та обробка інформації вибіркового спостереження, контент-аналіз) методів на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З перших днів російсько-української повномасштабної війни публічні бібліотеки активізувалися та актуалізували накопичені за попередні вісім років російської агресії на сході України досвід роботи і знання, виступаючи важливими соціальними інститутами, працівники яких пережили кардинальні зміни у своїй свідомості та шукають нові форми допомоги своїй громаді та країні у важкі часи.

Якщо говорити про місцеве самоврядування на Одещині, то воно справді зіткнулося із серйозними викликами. Як повідомило інформаційне агентство «Юг. Today» з посиланням на Одеську обласну державну адміністрацію, зі слів заступника начальника Одеської обласної військово-цивільної адміністрації Д. Радулова, щонайменше вісім ОТГ у регіоні показали свою неефективність: Василівська, Городненська, Криничненська, Кубейська, Лиманська селищна, Мологівська, Петропавлівська і Яськівська громади ("Вісім громад на Одещині", 2022). Незважаючи на це, майже всі органи місцевого самоврядування усіх рівнів продовжують активно співпрацювати з військовими адміністраціями та військовим командуванням, погоджуючи у разі потреби між собою окремі повноваження. Зокрема, це стосується і великого напливу внутрішньо переміщених осіб, робота з якими в рамках повноважень ОТГ передбачає організацію реєстрації відповідного статусу, видачу довідок, а також розміщення людей, які покинули свої оселі, за допомогою членів громад.

У той час як на державному рівні істотно підвищено ефективність взаємодії між органами державної влади, керівництвом ОТГ та представниками громадських і волонтерських організацій, на регіональному саме бібліотеки стали для своїх спільнот, громад та новоприбулих точкою опори, місцем сили і простором для згуртованих дій. Тим самим вони підтримують свої громади на місцях і водночас перебудовують свій функціонал у нових умовах.

Як зазначає Ю. Новальська, головними громадянськими та професійними завданнями публічних бібліотек під час війни є: захист інформаційного простору (підготовка корисної інформації і проведення освітніх заходів стосовно протидії фей-

кам, дезінформації та боротьбі з кіберзагрозами); участь у формуванні Національної цифрової бібліотеки України (збір фактів, свідчень, документів про війну); просвітницька та інформаційна робота (розміщення на сайтах і блогах публічних бібліотек корисної інформації для переселенців, дитячих малюнків про війну, робіт митців, які підтримують українців у боротьбі з агресором); надання онлайн-підтримки (організація спільно із психологами і медиками онлайн тренінгів із надання першої домедичної допомоги, а також лекцій із надання психологічної підтримки, емоційної розрядки завдяки перегляду кінофільмів чи бібліотерапії); організація бібліотечних послуг (облаштування у приміщеннях бібліотек зручних і комфортних робочих місць для дистанційної роботи переміщеним особам, надання для користування комп'ютерного обладнання, проведення курсів із медіаграмотності та вивчення іноземної мови); волонтерські проекти (облаштування місць укриття у підвальних приміщеннях бібліотек, волонтерських пунктів із розподілу і доставки гуманітарної допомоги, пунктів приготування їжі для біженців, швидка «перекваліфікація» працівників бібліотек для допомоги Збройним Силам України тощо); благодійна діяльність і збір коштів для Збройних Сил України (Новальська, 2022).

Прикладом самовизначення публічних бібліотек Одеської області в нових воєнних реаліях було проведення 12 квітня 2022 р. на базі Комунальної установи «Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. С. Грушевського» обласного онлайн-семінару «Бібліотеки Одещини у мирний час (2021 р.) і особливості діяльності у реаліях воєнного стану (2022 р.)». У рамках зазначеного семінару прозвучали доповіді «Бібліотеки Одеської області: кращі практики співпраці з громадами – аналітика та перспективи» (Ю. Амелъченко), «Прийнявши виклики – разом до Перемоги! (з досвіду роботи Одеської обласної бібліотеки для юнацтва)» (Л. Маленко), «Діяльність бібліотек для дітей Одеської області за 2021 рік та в період воєнного стану» (Т Палій), «Бібліотечні медіацентри: нові реалії – нові завдання. Досвід роботи медіацентрів Одещини» (Любашівська публічна бібліотека КЗ «Центр культури і дозвілля» Любашівської селищної ради Одеської області), «Публічні бібліотеки в умовах воєнного часу: з досвіду роботи бібліотек Одеської області» (Г. Діденко) та ін. (Про проведення обласного онлайн-семінару, 2022).

Бібліотеки Одещини працюють і роблять все можливе, аби підтримати своїх читачів, організують різноманітні заходи для дорослих і дітей, беруть участь у патріотичних флешмобах, поетичних марафонах. Арцизька міська публічна бібліотека у цей важкий період працює під гаслом «Читаймо – і перемагаймо!», запрошуючи на читання, спілкування та ігри, щоб люди мали можливість хоч на якийсь час забути про війну. Також для підняття бойового духу захисників та місцевих жителів у бібліотеці юні музиканти міста виконують патріотичні пісні та діляться світлинами в соціальних мережах. Балтська публічна бібліотека організувала нову послугу «Бібліотечне укриття», що передбачає психологічну підтримку, вільний доступ до інформації/інтернету, перегляд фільмів і мультфільмів, різноманітні настільні та інтерактивні ігри, знайомство з періодичними виданнями (журнали, газети) тощо. Працівники бібліотек м. Білгорода-Дністровського у ці нелегкі часи намагаються підтримувати користувачів, спілкуватися та обговорювати з ними новини, допомагають підбирати цікаві книги. Бібліотекарі Бородінської громади запустили флешмоб «Я вірю в свою армію», звернувшись разом із читачами зі словами підтримки до українських захисників.

У Любашівській публічній бібліотеці проводиться соціокультурна робота та здійснюється видача літератури. Двічі на тиждень тут працює пункт психологічної підтримки, що допомагає людям, які потерпають від війни. Консультації надаються практикуючими психологами в онлайн- та офлайн-режимах. Окрім психологічних консультацій, завдяки ОТГ і бібліотеці у Любашівці працює пункт юридичних консультацій та відбуваються лекції з історії українського мистецтва «Натхненні Україною».

Підтримка патріотизму, морально-психологічного духу та арттерапія є важливими напрямками співпраці місцевих громад і бібліотек Одещини. 16 березня 2022 року публічна бібліотека Саф'янівської сільської ради Ізмаїльського району з метою підтримки патріотичного та морального духу користувачів відкрила флешмоб книжково-ілюстративних виставок, де були представлені книги, що прославляють хоробрість і незламність української нації, Збройних Сил України та країни в цілому. А 22 березня 2022 року бібліотека-філія у с. Кам'янка спільно з комунальним закладом «Публічна бібліотека Саф'янівської сільської ради» провели семінар «Законодавчі новації бібліотечної сфери», під час якого наголошено на важливості нормативних документів і законодавчих засад регламентації діяльності бібліотек, окрема увага акцентована на Державній програмі національно-патріотичного виховання.

Бібліотеки Ренійської громади долучились до відзначення Дня українського добровольця, презентуючи тематичні виставки та онлайн-перегляди. У Долинській сільській бібліотеці відбулась година патріотичного читання «З Україною в серці», під час якої всі присутні читали вірші видатних українських поетів. При цьому варто зазначити, що на сторінці бібліотеки у Facebook регулярно викладаються відеосюжети з патріотичними піснями та віршами, прямі ефіри з українськими письменниками та багато іншої важливої і корисної інформації в цей непростий час.

До 90-річчя з дня заснування Одеської області в бібліотеках були оформлені тематичні виставки: «Краю мій, ти частка Батьківщини» (Підгірне), «3 Днем народження, українська перлина!» (Красне), книжково-ілюстративна виставка «Одещина – степова перлина Причорномор'я» (Тарутинська селищна бібліотека для дорослих), книжкова виставка «Одещина – мій рідний край» (Вільне), «Сповнена сонцем Одещина» (Тарутинська дитяча бібліотека) (*Публічні бібліотеки, 2022, с. 14*).

Під час воєнного стану у складних та невизначених умовах для місцевих культурних і творчих спільнот вкрай важливо підтримувати професійні зв'язки, мати нагоду зустрічатися, обмінюватися ідеями та досвідом. Саме бібліотечний простір сьогодні сприймається громадою як місце зустрічей, підтримки, розради, приємного спілкування, цікавого дозвілля, а також «територією співтворення та порозуміння». Тут навчаються взаємоповазі, толерантності та взаємопідтримці, проходять палкі дискусії, створюються проєкти, народжуються ідеї, відзначають свята і пам'ятні дати. Іншими словами, публічні бібліотеки сьогодні постають одним із центрів культурного життя ОТГ.

Усвідомлюючи важливість саме цієї їхньої місії, до підтримки та розвитку таких культурних комунікацій долучаються не лише місцеві громади, а й колеги з іншого бібліотечного цеху. Приміром, йдеться про Одеську національну наукову бібліотеку, на базі якої у травні 2022 р. відбулося відкрите засідання Одеської обласної організації Національної спілки письменників України за участю

провідних письменників і журналістів області. Презентація нових творів і обмін думками щодо сучасних літературних процесів є важливим сегментом культурної комунікації в рамках бібліотечного простору ОТГ, адже українська література в роки війни відіграє особливу історичну та національну роль. Більше того, на таких заходах працівники публічних бібліотек мають змогу взяти участь у традиційних формах роботи (лекціях, дискусіях із різними фахівцями, творчих зустрічах, книжкових виставках, презентаціях, майстер-класах тощо), активно долучаючись до формування ціннісних орієнтирів особистості й суспільства та вкотре доводячи відданість своїй місії – бути культурними осередками громади, сприяти її розвитку, вихованню в ній поваги до рідної мови та традицій.

Аналізуючи бібліотечний інтернет-контент Одещини, переконаємось, що попри повномасштабну війну бібліотеки різних видів, включаючи публічні, не припиняли працювати, намагаючись задовольняти потреби усіх користувачів у повному обсязі. Вони продовжують відзначати знакові дати в контексті української культури та історії, акцентуючи увагу на моральній стійкості та незламності, якої нині потребує суспільство. Як приклад, до Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя в бібліотеках Тарутинської ТГ пройшли інформаційні хвилини, патріотичні години та були оформлені тематичні виставки (бібліотеки-філії сіл Красне, Рівне, Вільне). У Красненській сільській бібліотеці провели урок патріотизму «Крим – це Україна» (*Публічні бібліотеки*, 2022, с. 12). Не обійшлося і без заходів, присвячених Шевченківським дням, вшанування Великодніх свят, Всесвітнього дня вишиванки, не оминули увагою День Чорнобильської трагедії, Всесвітній день книги та авторського права, Всесвітній день поезії, День слов'янської писемності і культури та ін.

У зв'язку з війною особливої актуальності набули заходи із промоції книги і читання. Приміром, цього року в рамках проведення щорічного конкурсу читачьких відгуків «Книголюб», що його ініціює Одеська національна наукова бібліотека спільно з ГО «Ротарі клуб "Одеса-Рішельє"», Одеська обласна бібліотека для юнацтва та молоді й Одеська обласна організація Національної спілки письменників України, були залучені читачі, незалежно від географії їх проживання (Сердюк & Герасимова, 2022, с. 11).

ВИСНОВКИ

Таким чином, як бачимо, в умовах повномасштабної російсько-української війни публічні бібліотеки Одещини за підтримки громад та інших колег по цеху, по суті, перетворилися на важливі осередки життєдіяльності ОТГ, медіа- та культурні центри, територію співтворення, порозуміння, психологічного комфорту і безпеки. Долаючи серйозні виклики й загрози, публічний бібліотечний простір регіону сьогодні позиціонується не лише як простір просвітництва та толерантності, культури, науки і освіти, але й як національно-патріотичний та антикризовий осередок підтримки, консолідації та зростання соціального і людського капіталу. Якщо у мирні часи ОТГ намагалися створити всі сприятливі умови для повноцінного функціонування бібліотек, зберегти їх кадровий склад, то сьогодні публічні бібліотеки солідаризуються з громадами, використовують усі дійові форми та методи співпраці для допомоги громаді, опираючись на власні напрацювання та досвід. Сприяння формальній та неформальній освіті, самоосвіті та роз-

витуку, промоції книги і читання, виконання своєї функції як культурних центрів (лекції, дискусії з різними фахівцями, книжкові виставки, майстер-класи, творчі зустрічі тощо), заходи і уроки національно-патріотичного виховання, підтримка Збройних Сил України, інформаційно-консультативна діяльність, допомога біженцям і внутрішньо переміщеним особам з якомога швидшою адаптацією на новому місці та інтеграцією у місцеву громаду – це той приблизний функціонал, яким сьогодні опікуються публічні бібліотеки Одеської області, зокрема, й у рамках співпраці з органами місцевого самоврядування.

З-поміж перспектив подальшого дослідження варто відмітити важливість поглибленого вивчення співпраці публічних бібліотек області з Одеською ОУНБ імені М. С.Грушевського, Одеською національною науковою бібліотекою, а також із публічними бібліотеками інших регіонів України в умовах війни.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Вісім громад на Одещині визнали неефективними в умовах війни, серед них – Ясківська ОТГ. *Біляївка.City*. 7 верес. 2022. URL: <https://bilyayivka.city/articles/235364/visimgromad-na-odeschini-viznali-neefektivnimi-v-umovah-vijni-sered-nih-yaskivska-otg> (дата звернення: 25.11.2022).
- Забянов Є. Робота медіахабу в умовах воєнного стану: досвід роботи Одеської ОУНБ ім. М. С. Грушевського. *Бібліотечна планета*. 2022. № 2 (96). С. 31–32.
- Новальська Ю. В. Публічні бібліотеки України в умовах воєнного стану. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 4–6 жовт. 2022 р.). URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1492> (дата звернення: 26.11.2022).
- Про проведення обласного онлайн-семінару : наказ Департаменту культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культур. спадщини Одес. ОДА від 4 квіт. 2022 р. № 6. URL: <https://app.box.com/s/35umirr7cudc9lfdwkpqy3ren5tgm26x> (дата звернення: 25.11.2022).
- Публічні бібліотеки в умовах воєнного часу: з досвіду роботи бібліотек Одеської області: аналіт. довідка з досвіду роботи / упоряд. Г. П. Діденко ; Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культур. спадщини Одес. облдержадмін., Одес. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Грушевського. Одеса, 2022. 20 с.
- Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е., Добровольська В. В. Інформаційне обслуговування користувачів бібліотек технічних закладів вищої освіти України в умовах карантину та воєнного стану: порівняльний аналіз. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 57–65.
- Сахарова М., Хімич Я. Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 65–74.
- Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3 (29). С. 9–14.

REFERENCES

- Visim hromad na Odeshchini vyznaly neefektyvnymy v umovakh viiny, sered nykh – Yaskivska OTH [Eight communities in Odesa region were recognized as ineffective in war conditions, among them – Yaskiv OTG]. (2022, September 7). Bilyayivka.City. <https://bilyayivka.city/articles/235364/visim-gromad-na-odeshini-viznali-neefektivnimi-v-umovah-vijni-sered-nih-yaskivska-otg> [in Ukrainian].
- Zabiiianov, Ye. (2022). Robota mediakhabu v umovakh voiennoho stanu: dosvid roboty Odeskoi OUNB im. M. S. Hrushevskoho [The work of the media hub in the conditions of martial law: the experience of the work of the Odesa OUNB named after M. S. Hrushevskiy]. *Bibliotechna planeta*, 2(96), 31–32 [in Ukrainian].
- Novalska, Yu. V. (2022, October 4–6). Publichni biblioteki Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Public libraries of Ukraine under martial law]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Innovatsiini transformatsii resursiv i posluh* [Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services], Proceedings of the International Scientific Conference, Kyiv, Ukraine. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1492> [in Ukrainian].
- Departament kultury, natsionalnosti, relihii ta okhorony obektiv kulturnoi spadshchyny Odeskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii. (2022, April 4). *Pro provedennia oblasnoho onlain-seminaru* [About holding a regional online seminar] (Order No. 6). <https://app.box.com/s/35umirr7cudc9lfdwkpky3ren5tgm26x> [in Ukrainian].
- Didenko, H. P. (Comp.) (2022). *Publichni biblioteki v umovakh voiennoho chasu: z dosvidu roboty bibliotek Odeskoi oblasti: Analitychna dovidka z dosvidu roboty* [Public libraries in wartime conditions: from the experience of Odesa region libraries: Analytical report on work experience]. Odeska oblasna universalna naukova biblioteka imeni M. Hrushevskoho [in Ukrainian].
- Rzheuskyi, A. V., Kunanets, N. E., & Dobrovolska, V. V. (2022). Informatsiine obsluhovuvannia korystuvachiv bibliotek tekhnichnykh zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh karantynu ta voiennoho stanu: Porivnialnyi analiz [Information service for users of libraries of technical institutions of higher education of Ukraine under conditions of quarantine and martial law: A comparative analysis]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 57–65 [in Ukrainian].
- Sakharova, M., & Khimich, Ya. (2022). Rozrobka ta aktualizatsiia komunikatsiinoi polityky biblioteki v umovakh voiennoho stanu: Kryzovi komunikatsii. [Development and actualization of the library's communication policy under martial law: Crisis communications]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 65–74 [in Ukrainian].
- Serdiuk, S., & Herasymova, S. (2022). Biblioteki Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia prioritetiv [Libraries of Ukraine during the war: adaptation to new realities and determination of priorities]. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(29), 9–14 [in Ukrainian].

UDC 027.022:352.07](477.74)"364"

Iryna Burmis,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: burmis@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7427-4854

PUBLIC LIBRARIES OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES OF ODESA REGION IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE: ACTIVITY PECULIARITIES

The aim of the article is to highlight peculiarities of public libraries activity in Odesa region, taking into account the martial state conditions, and paying special attention to the main directions of their work processes since the full-scale invasion of Russian troops.

The methodology of this research is based on general scientific principles of theory and practice unity, systematicity and complexity of cognition. In order to achieve the set goal, the usage of methods on research empirical and theoretical levels has been applied: general scientific methods (description, analysis, synthesis, comparison, generalisation), and special ones (information collecting and processing of the selective observation, content analysis).

The scientific novelty of this study grounds on the generalisation and systematisation of new and certain data about public libraries activity in Odesa region in martial state conditions.

Conclusions. It is confirmed that in conditions of full-scale invasion, as well as war with Russia in total, public libraries of Odesa region, essentially, have transformed into important foundations of life activity in OTC (Odesa territorial communities), media- and cultural centres, territories of co-creation, understanding, psychological comfort and security owing to support of communities and other colleagues by interest. It has been shortly described that overcoming the serious challenges and threats, nowadays, public libraries space of the region is positioned not only as a space of enlightenment and tolerance, culture, science and education, but also as a national-patriotic and anti-crisis hub of support, consolidation and growth of the social and human capital. The attention is put on the fact that during the war public libraries stand in solidarity with communities, use all efficient forms and methods of cooperation for helping communities relying on their own work developments and experience. It has been determined that in the aspect of cooperation with local self-government structures, public libraries of Odesa region actively promote the formal and non-formal education, self-education and community progress, as well as popularise reading and give access to the book fund, perform their functions as cultural centres (lectures, discussions with different specialists, book exhibitions, master-classes, creative meetings, etc.), conduct events and classes of national patriotic education, support the Armed Forces of Ukraine, provide informative and consulting support, help refugees and internally displaced people with all possible fast adaptation to the new place and integration into the local community.

Keywords: Odesa region, Russian-Ukrainian war, public libraries, united territorial communities, media- and cultural centres, support, help.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2022 р.

УДК 02:908](477.7)

DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269466

ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕНТУ КРАЄЗНАВЧИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК ПІВДНЯ УКРАЇНИ

*Євген Забіянов,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: j_zb@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4959-9099*

У зв'язку із всебічним використанням інформаційно-комунікаційних технологій відбуваються зміни в інформаційних потребах краєзнавчого змісту. Читацький попит теперішньої аудиторії спонукає до розширення інформаційного забезпечення, цифровізації інформації та збільшення краєзнавчого контенту в електронному сегменті.

Метою статті є аналіз контенту краєзнавчих ресурсів бібліотек Півдня України та виокремлення особливостей його формування щодо задоволення читацьких інтересів.

Методологією дослідження обрано контент-моніторинг офіційних веб-сайтів, електронних бібліотек і блогів бібліотек Миколаївщини, Херсонщини, Одещини та оглядово-аналітичний метод опрацювання наявного теоретичного надбання із теми дослідження.

Наукова новизна полягає у висвітленні специфіки формування та різноманіття контенту електронних краєзнавчих інформаційних ресурсів з орієнтацією на задоволення читацьких запитів, адже користувачі краєзнавчими документами останнім часом виявляють підвищений інтерес до документів на новітніх носіях інформації.

У **висновках** визначено роль краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек Півдня України в інформаційному просторі регіону, а також подальші перспективи їх генези та розвитку. Акцентовано, що одним із пріоритетних напрямів краєзнавчої діяльності бібліотек у формуванні регіональної ідентичності є спільна діяльність бібліотечних установ із культурно-освітніми, науково-дослідними, архівними установами, громадськими ініціативами та організаціями. Наголошено, що інтенсивний розвиток цифрових бібліотечних проєктів у поєднанні з вивченням краєзнавчих інформаційних потреб відкривають додаткові шляхи для реалізації завдань бібліотек із забезпечення широкого доступу користувачів до унікальних краєзнавчих контентних ресурсів та відіграють надзвичайно важливу роль в інформаційному просторі регіону.

Внесено пропозиції щодо вдосконалення цифрового контенту із краєзнавства в поєднанні з вивченням краєзнавчих інформаційних потреб.

Ключові слова: бібліотеки, краєзнавчі електронні ресурси, краєзнавчий контент, читацькі інформаційні потреби.

ВСТУП

За умов активного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій сучасними напрямками краєзнавчої діяльності бібліотек є збереження і представлення історико-краєзнавчої спадщини у цифровому форматі та створення нових електронних ресурсів. Читацький попит теперішньої аудиторії, окрім надання доступу до традиційних фондів, спонукає до розширення переліку інформаційно-комунікаційних послуг, цифровізації інформації та збільшення краєзнавчого контенту електронних ресурсів бібліотек.

Розвиток комп'ютеризації, цифровізації та медіатизації дозволив задовольняти різноманітні потреби користувачів. Використання сучасних форм і методів обслуговування стимулює різні групи користувачів залишитися або повернутися до бібліотеки знову (Сидоренко, 2015, с. 273). Завдяки сучасним технологіям бібліотеки популяризують краєзнавчі ресурси, цінні та унікальні фонди, інформують про видатні події регіону, залучають до інформування та читання (Добровольська та ін., 2019, с. 99).

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Огляд фахової літератури засвідчив, що питанням формування вітчизняних краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек присвячено публікації таких науковців, як С. Денисенко, М. Кузнецова, Н. Кушнарченко, Н. Любовець. Акцентуючи на тому, що унікальність краєзнавчих інформаційних ресурсів, продуктів і послуг бібліотек дає їм змогу посісти у світовому електронному просторі належне специфічне місце (Кушнарченко, 2007, с. 231), Н. Кушнарченко констатувала, що бібліотеки мають інтегрувати внутрішні та зовнішні краєзнавчі інформаційні ресурси для повного й оперативного задоволення краєзнавчих інформаційних потреб своїх і сторонніх користувачів (Кушнарченко, 2004, с. 156). При цьому М. Кузнецова зазначила, що створення краєзнавчих ресурсів на вебсайтах обласних і міських публічних бібліотек України і вебпроектів із краєзнавства на регіональних інформаційних бібліотечних порталах здійснюється розрізнено та хаотично (Кузнецова, 2011). Зі свого боку, С. Денисенко розроблено концептуальні засади єдиного розподіленого краєзнавчого фонду бібліотек регіону (Денисенко, 2001), а Н. Любовець наголосила на тому, що корпоративність бібліотек сприятиме створенню єдиного унікального культурно-інформаційного простору (Любовець, 2015).

Контент та інформаційний потенціал краєзнавчих ресурсів наукових бібліотек України досліджували В. Кисельова, О. Михайлова та І. Чеховська, О. Мар'їна, С. Онищенко та інші. Стан представлення краєзнавчої інформації на сайтах і блогах бібліотек, а також кращих зразків контенту проаналізовано С. Онищенко (Онищенко, 2009). Проблеми участі бібліотек у формуванні та використанні цифрового контенту порушуються О. Мар'їною (Мар'їна, 2012). У контексті застосування рекомендацій наукових досліджень В. Кисельова, О. Михайлова та І. Чеховська окреслювали подальші перспективи щодо якісних зрушень в організації краєзнавчого контенту вебсайтів бібліотек (Кисельова та ін., 2015).

Дослідженням загальних питань специфіки змісту і структури краєзнавчих інформаційних потреб користувачів на сучасному етапі займалися Л. Климчук (2013а, 2013б), С. Патрикєй (2013), Л. Саєнко (2018).

Здобутки наукових бібліотек Півдня України (Миколаївщини, Херсонщини, Одещини) у проектній роботі із краєзнавчого напрямку в умовах цифровізації інформаційно-бібліотечних ресурсів та сервісів розглядали В. Агаркова, Ю. Амельченко, О. Білик, І. Бірюкова, О. Некипелова, М. Подрезова.

Однак особливості формування контенту краєзнавчих ресурсів бібліотек Півдня України досі не були предметом спеціального розгляду, що обумовлює актуальність представленої дослідження.

Метою статті є аналіз контенту краєзнавчих ресурсів бібліотек Півдня України та виокремлення особливостей його формування щодо задоволення читачьких потреб.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні було застосовано метод контент-моніторингу краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек Півдня України. Джерелами для аналізу було обрано офіційні вебсайти, електронні бібліотеки та блоги бібліотек Одеси, Миколаєва і Херсона. За допомогою оглядово-аналітичного методу опрацьовано наявні теоретичні надбання із теми цього дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування інформаційного суспільства, розповсюдження інформаційних технологій, цифровізація та перехід до суспільства знань є характерними рисами сучасності. Глобальні трансформації активно вплинули на краєзнавчу діяльність бібліотек у сучасному інформаційному просторі, зокрема впровадженні інноваційних форм роботи та проектної діяльності щодо вибору форм і методів популяризації краєзнавчої інформації, а також використанні інформаційних технологій, що дозволило формувати краєзнавчі бази даних, електронні інформаційні ресурси тощо (Бірюкова, 2020, с. 75).

Проте сучасні краєзнавчі електронні інформаційні ресурси не завжди формують свій контент з урахуванням потреб користувачів (Климчук, 2013b, с. 13; Саєнко, 2018, с. 576). Тому орієнтація на інформаційні потреби зазвичай визначає успіх реалізації будь-якої форми обслуговування певного користувача. Поняття «краєзнавчі потреби» ідентифікуємо як потреби в документах, інформації та знаннях про певну місцевість (регіон) країни (Кушнаренко, 2007, с. 210).

Визначення специфіки краєзнавчих інформаційних потреб має провідне значення для якісного створення контенту краєзнавчих електронних ресурсів та максимального задоволення потреб краєзнавців (Климчук, 2013b, с. 13). За цих обставин результати вивчення інформаційних потреб певним чином впливають на комплектування фондів; бібліотечно-інформаційне обслуговування; менеджмент і маркетинг бібліотечної справи, і тут кожен із цих напрямів вимагає своєрідної методики і організації (Новальська, 2010, с. 150).

Зазначимо, бібліотеки Півдня України почали активно урізноманітнювати свої форми і методи обслуговування читачів, поглиблювати змістовне наповнення власних інформаційних ресурсів особливо в останнє десятиліття. Цьому сприяє залучення нових форм і методів пропаганди знань (Сидоренко, 2015, с. 273).

За даними опитувань та анкетувань встановлено, що користувачі краєзнавчими документами останнім часом виявляють підвищений інтерес до документів на новітніх носіях інформації (Любовець, 2015, с. 364; "Опитування «Миколаїв – місто»", 2021; Саєнко, 2018, с. 577), надають перевагу самостійному пошуку краєзнавчої інформації та рідше використовують друковані документи краєзнавчого змісту. Втім, регулярна активність використання користувачами цих видів документів суперечить рівню укомплектованості цифровими копіями та електронними версіями фондів інформаційних установ, доступності та насиченості краєзнавчою інформацією в електронному сегменті (Климчук, 2013b, с. 18).

Останнім часом спостерігається стабільний інтерес до краєзнавчих ресурсів південного регіону України. З розвитком, упровадженням та використанням інтернет-технологій у повсякденній практиці на сайтах бібліотек представлено низку різноманітних проєктів, які втілюють нові ідеї та форми їхньої діяльності. Головною метою інновацій, які упроваджуються у практику роботи, є покращення обслуговування користувачів, створення комфортних умов для якісного задоволення читацьких запитів, а також забезпечення розумного балансу між необхідністю інновацій і збереженням цінних бібліотечних традицій (Добровольська та ін., 2019, с. 99).

Значну роботу з популяризації краєзнавчих ресурсів і задоволення культурних, освітніх, інформаційних, науково-дослідних та інших потреб користувачів проводять фахівці Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ).

Із 2019 р. за сприяння Українського культурного фонду розпочався активний процес створення цифрової бібліотеки «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки», яка забезпечує віддалений доступ до найцінніших рідкісних книжкових пам'яток із фондів ОННБ.

Метою цифрової бібліотеки «Скарби України» є створення започаткування страхового фонду книжкових пам'яток, які підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання; забезпечення вільного віддаленого доступу до документів із фонду бібліотеки; поширення інформації про культурне надбання України; впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність бібліотеки; створення сегмента Української цифрової бібліотеки. Одними з перших оцифровано найбільш цінні й рідкісні краєзнавчі книжкові та періодичні видання. Загалом електронна колекція включає 32 442 електронних копії сторінок 108 оцифрованих видань з історії та культури України (Бірюкова, 2020, с. 81).

З метою задоволення потреб у доступі до краєзнавчої інформації, а також вирішення проблеми доступу до документів, які мають історико-краєзнавчу та культурно-просвітницьку цінність у вивченні та популяризації історії Одеси, в 2020 р. ОННБ було здійснено презентацію проєктів «Історія Одеси на сторінках рідкісних періодичних видань 24/7» та «Одеські хронописи: свідки історії на шпальтах грецькомовної періодики початку ХХ століття».

«Історія Одеси на сторінках рідкісних періодичних видань 24/7» – проєкт оцифрування та забезпечення доступу до фонду унікальної періодики. Вільний онлайн-доступ до такої інформації дає можливість ознайомитися з історією, суспільним життям, літературою, науковими досягненнями, подіями, які відбувались у минулому, здійснити подорож у часі та побачити світ очима попередніх поколінь. За матеріалами газет можна пізнати в окремих епізодах, деталях історію розвитку міста Одеса, його будівництва та благоустрою, події культурно-мистецького життя тощо (Авер'янова, 2019).

У рамках проєкту «Одеські хронописи: свідки історії на шпальтах грецькомовної періодики початку ХХ століття» було оцифровано понад 2700 сторінок одеських грецькомовних газет – найбільш значущого історичного документального масиву інформації про життя греків в Одесі на початку ХХ ст., раніше малодоступних через особливий режим зберігання. На переконання ініціаторів проєкту – Одеської філії Грецького фонду культури, – його реалізація не лише дозволить активізувати дослідження соціального, культурного, політичного та економічного

життя грецької спільноти Одеси і зарубіжжя, але й дійово слугуватиме поглибленню українсько-грецького співробітництва у культурно-гуманітарній та освітній сферах ("Історія на шпальтах", 2021). Оцифровані видання представлено в окремих колекціях цифрової бібліотеки «Скарби України» на сайті ОННБ.

Вартий уваги блог відділу краєзнавчої літератури та бібліографії Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки (ООУНБ) імені М. С. Грушевського «Одеський краєзнавець». Так, основне наповнення змісту його розділів здійснюється за темами: «Що читати про край», «Славетні земляки», «Письменники-ювіляри», «Туристична Одеса», «Історія ООУНБ» та ін. Також на сторінках блогу зосереджені посилання на сайти державних установ, фото Одеси різних періодів історії, кінострічок про Одесу, відеоролики про Одещину, інформація про віртуальні виставки, «Мапа Одеси» тощо (*Краєзнавча робота*, 2014).

Важливим складником інформаційного ресурсу також є його електронний документний фонд, формування якого здійснюється шляхом збереження електронних оригінал-макетів власних видань Одеської ОУНБ імені М. С. Грушевського. Користувачі можуть ознайомитися та завантажити випуски багатосерійних бібліографічних покажчиків «Міста і містечка Одещини», «Нові книги про Одещину», «Література про Одеську область», «Хроніка ООУНБ», календарів «Знаменні і пам'ятні дати Одещини» та нововведений випуск біобібліографічних покажчиків «Одеські бібліофіли».

Інформація, опублікована у блозі, призначена для широкого кола користувачів. Водночас блог не може замінити інформацію про увесь краєзнавчий контент, який має бути розміщений на сайті регіональної книгозбірні (*Краєзнавча робота*, 2014).

Із 2016 р у бібліотеці задля задоволення читацьких запитів впроваджено сканування літератури. Нині на сайті бібліотеки на сторінці «Цифрова бібліотека» надано доступ до найцінніших друкованих краєзнавчих і місцевих документів, виданих із 1887 по 1916 р. та розподілених за темами «Історія бібліотеки» та «Історія Одещини». Незважаючи на пілотність проекту (4–6 книг на рік), контент ресурсу розкриває теми з історії, розвитку медицини, сільського господарства, торгівлі та промисловості, мистецтва і букіністичної справи як самого м. Одеса, так і Півдня України.

На орієнтацію на потреби сучасного «віртуального» користувача спрямована діяльність Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Подрезова, 2017, с. 221). Інформаційні технології в роботі з рідкісними і цінними виданнями використовуються для оцифрування фондів, що відбувається у рамках «Концепції створення електронної бібліотеки рідкісних видань». Зараз на сайті бібліотеки розміщено понад 600 одиниць повнотекстових електронних версій європейських та вітчизняних стародруків, рідкісних і цінних видань XIX–XX ст. (у тому числі «україніка» та краєзнавча література про Одесу й Північне Причорномор'я), а також картографічні матеріали.

Користувачі Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова отримують можливість вільно працювати з віртуальними примірниками, а бібліотека водночас може обмежити використання їх оригіналів, що дозволяє захистити ці видання від фізичного руйнування. Саме тому бібліотекою насамперед оцифровуються видання підвищеного попиту, рідкісні, найбільш цінні, старі або видання, наявні у фонді в обмеженій кількості примірників (Подрезова, 2014, с. 29).

Окрім того, фахівці Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова працюють над створенням електронної колекції фонду

газетних публікацій, які є виданнями активного попиту, що перебувають в аварійному стані. Оцифровано 1208 одиниць цінного газетного фонду видань «Одеський вестник» та «Одесский листок» (Подрезова, 2017, с. 214).

Як наголосила директор Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, «нові форми діяльності самої бібліотеки повинні змінити парадигму поняття «сучасна бібліотека» і теоретичних уявлень про її завдання, функції та місце в сучасному суспільстві, зокрема в управлінні інформаційною діяльністю. Сьогодні фонд рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки Одеського національного університету нараховує понад 116 тис. одиниць зберігання, включаючи книги з історичних іменних колекцій. Всі придбані технічні засоби та матеріали спрямовані на збереження цього фонду – унікального об'єкта, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства» (Подрезова, 2017, с. 215).

В умовах комп'ютеризації бібліотек Херсонська ОУНБ імені Олеса Гончара вважає збільшення свого інформаційного потенціалу шляхом створення електронних ресурсів із питань краєзнавства. Тому широка популяризація краєзнавчих видань та документів – одна з найважливіших її функцій. Основними напрямками у краєзнавчій діяльності бібліотеки можна виділити історичне краєзнавство, літературне та культурно-мистецьке краєзнавство, етнографічне краєзнавство, вивчення бібліотечної історії краю.

Серед провідних електронних ресурсів Херсонської ОУНБ імені Олеса Гончара віртуальні проекти «Краєзнавство Таврії» та «Електронна бібліотека», які викликають найбільшу зацікавленість у споживачів краєзнавчої інформації.

Віртуальний проект «Краєзнавство Таврії» – це сукупність міні-проектів, які містять різноманітну, різногалузеву комплексну інформацію про минуле, сьогодення й майбутнє краю у контексті українського, європейського та світового розвитку (Добровольська та ін., 2019, с. 99; Любовець, 2015, с. 365):

- «Херсонщина: час, події, люди...» надає користувачській аудиторії доступ до різнобічної за формою і змістом краєзнавчої інформації про різні аспекти минулого та сьогодення Таврійського краю;

- «Херсонщина 24/7» допомагає вивчати історію краю через різноманітні вікторини, головоломки, кросворди та квести;

- «Цікава історія» розповідає про модні тенденції старого Херсона, його кримінальне минуле, відомих винахідників, пов'язаних із краєм;

- завдяки «Сторінками херсонських газет» можна дізнатися, про що писали місцеві періодичні видання, які друкувались у м. Херсоні у XIX – на початку XX ст.

«Електронна бібліотека» Херсонської ОУНБ імені Олеса Гончара представлена краєзнавчими, рідкісними та цінними виданнями, доступними лише зареєстрованим користувачам. Уся сукупність цифрового документального спадку з фонду бібліотеки містить матеріали з історії населених пунктів сучасної Херсонщини, організації охорони здоров'я і медичної допомоги Півдня України, становлення та розвитку бібліотек Херсона, літературознавства, а також твори місцевих авторів, що становлять історичну, культурну, наукову та освітню цінність.

Краєзнавчі інформаційні потреби якісно задовольняють проекти Миколаївської ОУНБ імені О. Гмирьова «Електронна бібліотека місцевих видань» та Web-library «Аркасівська спадщина».

«Електронна бібліотека місцевих видань» має значний обсяг довідкової, бібліографічної, фактографічної інформації про Миколаївщину, різні аспекти історії краю. Цей ресурс містить бібліографічні описи, анотації творів та їхні повнотекстові версії. Структура «Електронної бібліотеки» розподілена за категоріями: «Дореволюційні книги про Миколаївщину», «Місцеві дореволюційні періодичні видання», «Місцеві довоєнні і післявоєнні видання», «Сучасні видання місцевих авторів», «Різне» (у цій категорії розміщено електронні версії книг не тільки місцевих авторів, а й наданих бібліотеці авторами з інших регіонів) (Білик, 2017).

Web-library «Аркасівська спадщина» із 2020 р. представляє в медійному просторі бібліографічну, фактографічну, повнотекстову, образотворчу та аудіовізуальну інформацію про родину Аркасів. Родовід Аркасів охоплює великий період історії України. У XIX – на початку XX ст. аркасівський рід був одним із найвідоміших на півдні України. Це були військово-морські та військові діячі, видатні представники культури і мистецтва. Найбільше Аркаси займалися історією, музикою і театром, менше – літературою (Агаркова, 2021, с. 21).

Упродовж багатьох років сторінки життя і багатогранна діяльність членів родини вивчалися істориками та краєзнавцями, і, таким чином, на сьогодні накопичено потужний масив інформації, який розпорошено по фондах різних установ та організацій і залишається недоступним для широкого кола користувачів. Цей електронний ресурс об'єднав разом матеріали, що стосуються Аркасів і зберігаються у фондах Миколаївської ОУНБ, Державного архіву Миколаївської області, Миколаївського обласного краєзнавчого музею, Першої української гімназії ім. Миколи Аркаса. Завдяки цьому він надає доступ віртуальним користувачам до понад 350 оцифрованих матеріалів, серед яких – листування з відомими композиторами, літераторами, редакторами періодичних видань, режисерами та артистами, представниками громадських товариств, історична література, видання із природознавства, літературознавства, мовознавства, техніки та сільського господарства, рукописи художніх і наукових творів, службові папери, звіти, проекти будинків, унікальні фотоматеріали, мапи. Більша частина музейних і архівних матеріалів ніколи не публікувалася у друкованих та електронних джерелах. Завдяки співпраці бібліотеки із членами громадської організації «Українське товариство «Просвіта» Миколаївщини» та іншими краєзнавцями краю на електронному ресурсі також розміщені наукові статті і монографії про життя та діяльність Аркасів, а також прозові та поетичні художні твори, які написані миколаївськими авторами ("«Духовні світи» родини", 2020).

Одним із пріоритетних напрямів у роботі Центральної міської бібліотеки імені М. Л. Кропивницького м. Миколаєва є забезпечення доступу до краєзнавчої інформації, збереження й популяризація місцевих культурних і громадських надбань через створення нових, оригінальних електронних продуктів, серед яких одним із найцікавіших є проєкт «Краєзнавча бібліотека». Цей ресурс репрезентує повнотекстові документи кращих краєзнавчих видань миколаївських авторів. Окрім того, його вирізняє багатовекторність інформації, яка задовольняє різні професійні, вікові й освітні потреби віддалених користувачів. Матеріали розміщені за темами: «Історія та сьогодення», «Проза та поезія», «Довідкові видання», «Релігія Миколаївщини» та «Наука і культура». Формуванню контенту електронної краєзнавчої бібліотеки сприяють партнерські відносини з миколаївським видавництвом І. Гудим, що спеціалізується на випуску книг краєзнавчої темати-

ки, а також завдяки тісному співробітництву із відомими миколаївськими істориками, ученими, письменниками і публіцистами. Наразі фахівцями книгозбірні продовжено пошук оптимальної моделі подання краєзнавчої інформації на краєзнавчому веб-ресурсі, який перебуває на стадії редагування та наповнення. Адже саме це дозволить виділити цю електронну бібліотеку із числа схожих, зробити її особливою, унікальною (Некипелова, 2009, с. 24).

Цікавими та затребуваними стають інтернет-ресурси «E-FreeLibrary» та «Краєзнавчий калейдоскоп» Миколаївської обласної бібліотеки для юнацтва завдяки регіонально-краєзнавчим зв'язкам із Миколаївським обласним краєзнавчим музеєм, Миколаївським обласним благодійним фондом «Індиго», Миколаївською єпархією УПЦ, видавництвом І. Гудим, краєзнавцями і колекціонерами міста (Добровольська та ін., 2019, с. 99).

Модель партнерства, по-перше, допомагає бібліотеці формувати контент власних електронних ресурсів, а також виступати репрезентантом літературно-історичної спадщини регіону та популяризації творчого доробку місцевих авторів. По-друге, задовольняється читацький попит на дослідження літературної біографії та духовного життя міста, історію розвитку літератури в Миколаєві, вивчення життя і творчості місцевих письменників та письменників-земляків.

ВИСНОВКИ

Таким чином, створенню власних краєзнавчих електронних ресурсів і формуванню їх унікального контенту як пріоритетному та перспективному напряму діяльності приділяють більшість бібліотек Півдня України. Водночас сучасні краєзнавчі інформаційні потреби аудиторії спонукають до розширення діапазону обслуговування, зокрема надання вільного доступу до цифрових джерел інформації розміщених на краєзнавчих електронних ресурсах бібліотек. При цьому нарощення краєзнавчо-ресурсного потенціалу бібліотек Миколаївщини, Херсонщини та Одещини ще не набуло системності, про що свідчить статистика відвідуваності ресурсів, періодичність оновлення контенту та кількість завантажень наявних оцифрованих матеріалів.

Виокремимо тенденцію формування краєзнавчого інформаційного контенту відповідно до запитів користувачів. За такої умови спостерігається їх різноманітність і тематична індивідуальність. У зв'язку з чим розширюється й коло електронних документів. Так само вдосконалення та різноманіття цифрового контенту із краєзнавства підвищить рівень бібліотек у цифровому медіапросторі.

Заразом, одним із пріоритетних напрямів краєзнавчої діяльності бібліотек у формуванні синергетики регіональної ідентичності є взаємодія та корпоративність бібліотечних установ. Сумісність дій сприятиме нарощенню унікального культурно-інформаційного простору як у межах окремої області, так і власне південного регіону загалом, забезпечить оперативність задоволення зростаючого попиту на краєзнавчу інформацію. Відповідно, особливого значення набуває процес співробітництва бібліотек із культурно-освітніми, науково-дослідними, архівними установами, громадськими ініціативами та організаціями.

Інтенсивний розвиток цифрових бібліотечних проєктів у поєднанні з вивченням краєзнавчих інформаційних потреб відкривають додаткові шляхи для реалізації завдань бібліотек із забезпечення широкого доступу користувачів до

унікальних краєзнавчих контентних ресурсів та відіграють надзвичайно важливу роль в інформаційному просторі регіону.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Авер'янова Т. Від бібліотечних архівів – до цифрової онлайн доступності. *Одеські вісті*. 2019. 14 груд.
- Агаркова В. В., Боголюбова М. М., Онкович А. Д., Онкович Г. В. Бібліотечна блогодидактика (бібліодидактика) як складник медіадидактики. *Медіасфера и медіаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве : сб. науч. ст. / М-во внутр. дел Республики Беларусь, Могилев. ин-т М-ва внутр. дел Республики Беларусь ; редкол.: С. В. Вендиктов и др. Могилев : Могилев. ин-т МВД, 2021. С. 7–24.*
- Білик О. Електронні ресурси бібліотек на допомогу читачу. *Бібліотечна планета*. 2017. № 1. С. 16–21. URL: <https://library.te.ua/2017/04/01/writes-about-us2017-029/> (дата звернення: 25.11.2022).
- Бірюкова І. Цифрові проєкти як складова культурно-просвітницької діяльності Одеської національної наукової бібліотеки. *Записки історичного факультету*. 2020. № 31 С. 72–85. DOI: <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037>
- Денисенко С. О. Концептуальні засади формування єдиного розподіленого краєзнавчого фонду бібліотек регіону. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2001. Вип. 7. С. 46–51.
- Добровольська В. В., Сидоренко Т. В., Сидоренко А. І. Культурні практики публічних бібліотек Півдня України в контексті динаміки соціокультурного поступу регіону. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2019.191782>
- «Духовні світи» родини Аркасів. *Николаевские новости*. 18.09.2020. URL: <http://www.ni-knews.mk.ua/2020/09/18/duhovni-sviti-rodini-arkasiv/> (дата звернення: 25.11.2022).
- Історія на шпальтах грецькомовної періодики початку ХХ століття. *Вечерняя Одесса*. 31 авг. 2021. № 96. URL: <http://vo.od.ua/rubrics/raznoe/46854.php> (дата звернення: 26.11.2022).
- Кисельова В., Михайлова О., Чеховська І. Зміни в організації краєзнавчого контенту на сайтах регіональних бібліотек у контексті рекомендацій наукових досліджень Національної історичної бібліотеки України. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 42. С. 52–61.
- Климчук Л. В. Інформаційні технології як засіб вдосконалення документаційного забезпечення краєзнавчих потреб. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство*. 2013а. Вип. 3. С. 208–210.
- Климчук Л. В. Структура і зміст краєзнавчих інформаційних потреб користувачів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013b. № 4. С. 12–20.
- Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюлетень. / Нац. іст. б-ка України ; підгот.: В. П. Кисельова, О. В. Михайлова, І. В. Чеховська ; ред. Т. С. Кудласевич. Київ, 2014. Вип. 25. URL: <https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2019/07/16/krznav25.pdf> (дата звернення: 26.11.2022).
- Кузнецова М. М. Системне формування краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек як складової соціально-комунікаційного простору регіону : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Харк. держ. акад. культури. Харків, 2011. 21 с.

- Кушнарченко Н. М. Бібліотечне краєзнавство – стратегія розвитку теорії і практики в умовах електронного середовища. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2004. Вип. 12/13. С. 151–158.
- Кушнарченко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ : Знання, 2007. 502 с.
- Любовець Н. І. Мемуарний потенціал ресурсів бібліотечного краєзнавства. *Українська біографістика*. 2015. Вип. 12. С. 359–376.
- Мар'їна О. Ю. Бібліотека у процесах формування цифрового контенту. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 2. С. 41–46.
- Некипелова О. Краєзнавчі електронні ресурси: погляд крізь призму сайту Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва. *Бібліотечна планета*. 2009. № 2. С. 22–24.
- Новальська Т. Бібліотечне читачезнавство як складова спеціального бібліотекознавства. *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2010. Вип. 4. С. 146–152.
- Онищенко С. Краєзнавчі ресурси на сайтах обласних бібліотек. *Бібліотечна планета*. 2009. № 2. С. 18–22.
- Опитування «Миколаїв – місто, що читає». *Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека*. 14 груд. 2021. URL: <http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/novini/4697-opituvannya-mikolajiv--misto-shcho-chitae> (дата звернення: 26.11.2022).
- Патрикей С. Інформаційні потреби вчених-краєзнавців (за результатами соціологічного дослідження). *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 8. С. 25–30.
- Подрезова М. О. Університетська бібліотека в період незалежної України (1991–2017). *Два століття служіння книзі. Історія Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 1817–2017* : монографія / М. В. Алексєнко, М. О. Подрезова, О. В. Полевщикова, В. П. Пружина, В. В. Самодурова ; наук. ред. І. М. Коваль ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. Одеса : ОНУ, 2017. С. 205–223.
- Подрезова М. О. Стратегія розвитку наукової бібліотеки в умовах інформатизації суспільства. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2014. Т. 19, вип. 1. С. 11–31.
- Саєнко Л. І. Інформаційні потреби користувачів краєзнавчих документів Одеської національної наукової бібліотеки. *Бібліотека. Наука. Комунікація: 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 лист. 2018 р.) / ред.: О. М. Василенко, Л. А. Дубровіна, В. І. Попик та ін. ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. С. 575–578.
- Сидоренко Т. В. Культурно-просвітницька функція бібліотеки (з досвіду бібліотек Півдня України). *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. Миколаїв : МФ КНУКІМ, 2015. Ч. 1. С. 272–274.

REFERENCES

- Averianova, T. (2019, December 14). Vid bibliotechnykh arkhiviv – do tsyfrovoy onlain dostupnosti [From library archives to digital online accessibility]. *Odeski visti* [in Ukrainian].
- Aharkova, V. V., Boholiubova, M. M., Onkovych, A. D., & Onkovych, H. V. (2021). Bibliotechna blohodydaktyka (bibliodydaktyka) yak skladnyk mediadydaktyky [Library blog didactics (bibliodidactics) as a component of media didactics]. In *Mediasfera i mediaobrazovanie: spetsyfika vzaimodeistviya v sovremennom sotsiokul'turnom prostranstve* [Media sphere and media education: the specifics of interaction in the modern socio-cultural space], Collection of scientific papers (pp. 7–24). Mogilovskiy Institut MVD [in Ukrainian].

- Bilyk, O. (2017). Elektronni resursy bibliotek na dopomohu chytachu [Electronic resources of libraries to help the reader]. *Bibliotekna planeta*, 1, 16–21. <https://library.te.ua/2017/04/01/writes-about-us2017-029/> [in Ukrainian].
- Biriukova, I. (2020). Tsyfrovi proiekty yak skladova kulturno-prosvitnytskoi diialnosti Odeskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki [Digital projects as a component of cultural and educational activity of Odesa national scientific library]. *Paper of Faculty of History*, 31, 72–85. <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037> [in Ukrainian].
- Denysenko, S. O. (2001). Kontseptualni zasady formuvannia yedynoho rozpodilenoï kraieznavchoho fondu bibliotek rehionu [Conceptual foundations of the formation of a single distributed local history fund of libraries of the region]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 7, 46–51 [in Ukrainian].
- Dobrovolska, V. V., Sydorenko, T. V., & Sydorenko, A. I. (2019). Kulturni praktyky publichnykh bibliotek Pivdnia Ukrainy v konteksti dynamiky sotsiokulturnoho postupu rehionu [Cultural practices of public libraries of the South of Ukraine in the context of dynamics of socio-cultural action of region]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 3, 96–101. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2019.191782> [in Ukrainian].
- "Dukhovni svity" rodyny Arkasiv ["Spiritual worlds" of the Arkas family]. (2020, September 18). Nikolaevskie novosti. <http://www.niknews.mk.ua/2020/09/18/duhovni-sviti-rodini-arkasiv/> [in Ukrainian].
- Istoriia na shpaltakh hretskomovnoi periodyky pochatku XX stolittia [History in the columns of Greek-language periodicals of the beginning of the 20th century]. (2021, August 31). *Vechernyaya Odessa*, 96. <http://vo.od.ua/rubrics/raznoe/46854.php> [in Ukrainian].
- Kyselova, V., Mykhailova, O., & Chekhovska, I. (2015). Zminy v orhanizatsii kraieznavchoho kontentu na saitakh rehionalnykh bibliotek u konteksti rekomendatsii naukovykh doslidzhen Natsionalnoi istorychnoi biblioteki Ukrainy [Changes in organization of local studies content on websites of regional libraries in context of recommendations of scientific researches of the National historical library of Ukraine]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 42, 52–61 [in Ukrainian].
- Klymchuk, L. V. (2013a). Informatsiini tekhnolohii yak zasib vdoskonalennia dokumentatsiinoho zabezpechennia kraieznavchykh potreb [Information technologies as a means of improving documentation support for local history needs]. *Scientific papers Kamianets-Podilsky National Ivan Ohienko University. Series: Library Science. Book Science*, 3, 208–210 [in Ukrainian].
- Klymchuk, L. V. (2013b). Struktura i zmist kraieznavchykh informatsiinykh potreb korystuvachiv [Structure and content of local history information needs of users]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 12–20 [in Ukrainian].
- Kyselova, V. P., Mykhailova, O. V., & Chekhovska, I. V. (Comps.). (2014). *Kraieznavcha robota v bibliotekakh Ukrainy: Informatsiinyi biuletyn* [Local history work in the libraries of Ukraine: Information bulletin] (T. S. Kudlasevych, Ed.; Vol. 25). Natsionalna istorychna biblioteka Ukrainy. <https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2019/07/16/krznav25.pdf> [in Ukrainian].
- Kuznetsova, M. M. (2011). *Systemne formuvannia kraieznavchykh elektronnykh resursiv bibliotek yak skladovoi sotsialno-komunikatsiinoho prostoru rehionu* [Systematic formation of local history electronic resources of libraries as a component of the social and communication space of the region] [Abstract of PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Kushnarenko, N. M. (2004). Bibliotekne kraieznavstvo – stratehiia rozvytku teorii i praktyky v umovakh elektronnoho seredovyscha [Library local history – a strategy for the development of theory and practice in the conditions of the electronic environment]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 12–13, 151–158 [in Ukrainian].
- Kushnarenko, N. M. (2007). *Bibliotekne kraieznavstvo* [Library local history]. Znannia [in Ukrainian].
- Liubovets, N. I. (2015). Memuarnyi potentsial resursiv biblioteknoho kraieznavstva [Memoir potential resource library Local History]. *Biographistica Ukrainica*, 12, 359–376 [in Ukrainian].

- Marina, O. Yu. (2012). Biblioteka u protsesakh formuvannia tsyfrovoho kontentu [Library in the processes of digital content formation]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 41–46 [in Ukrainian].
- Nekypelova, O. (2009). Kraieznavchi elektronni resursy: pohliad kriz pryzmu сайту Tsentralnoi miskoi biblioteki imeni M. L. Kropyvnytskoho TsBS dlia doroslykh m. Mykolaieva [Local history electronic resources: a view through the prism of the website of the Central City Library named after M. L. Kropyvnytskyi Center for Adults in Mykolaiv]. *Bibliotekna planeta*, 2, 22–24 [in Ukrainian].
- Noval'ska, T. (2010). Bibliotekne chytacheznavstvo yak skladova spetsialnoho bibliotekoznavstva [Library readership as a component of special library science]. *Visnyk of the Lviv University. Series Bibliology, Library Studies and Informtions Tehnologies*, 4, 146–152 [in Ukrainian].
- Onyshchenko, S. (2009). Kraieznavchi resursy na saitakh oblasnykh bibliotek [Local history resources on the websites of regional libraries]. *Bibliotekna planeta*, 2, 18–22 [in Ukrainian].
- Mykolaiv'ska oblasna universalna naukova biblioteka. (2021, December 14). *Opytuvannia "Mykolaiv – misto, shcho chytaiе" [Survey "Mykolaiv is a city that reads"]*. <http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/novini/4697-opituvannya-mikolajiv--misto-shcho-chitae> [in Ukrainian].
- Patrykei, S. (2013). Informatsiini potreby vchenykh-kraieznavtsiv (za rezultatamy sotsiologichnoho doslidzhennia) [Informational needs of local historians (according to the results of a sociological study)]. *Bulletin of the Book Chamber*, 8, 25–30 [in Ukrainian].
- Podrezova, M. O. (2017). Universytetska biblioteka v period nezalezhnoi Ukrainy (1991–2017) [University library during the period of independent Ukraine (1991–2017)]. In M. Koval (Ed.), *Dva stolittia sluzhinnia knyzi. Istoriia Naukovoї biblioteki Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova, 1817–2017 [Two centuries of service to the book. History of the Scientific Library of the Odesa National University named after I. I. Mechnikov, 1817–2017]* (pp. 205–223). Odesa I. I. Mechnikov National University [in Ukrainian].
- Podrezova, M. O. (2014). Stratehiia rozvytku naukovoї biblioteki v umovakh informatyzatsii suspilstva [Strategy for the development of a scientific library in the conditions of informatization of society]. *Odessa National University Herald. Series: Library science, Bibliography studies, Bibliography*, 19(1), 11–31 [in Ukrainian].
- Saienko, L. I. (2018, November 6–8). Informatsiini potreby korystuvachiv kraieznavchykh dokumentiv Odeskoi natsionalnoi naukovoї biblioteki [Information needs of users of regional history documents of the Odesa National Scientific Library]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: 100-richchia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Library. Science. Communication: 100th anniversary of the Vernadsky National Library of Ukraine]*, Proceedings of the International of Scientific Conference (pp. 575–578). Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Sydorenko, T. V. (2015). Kulturno-prosvitnytska funktsiia biblioteki (z dosvidu bibliotek Pivdnia Ukrainy) [Cultural and educational function of the library (from the experience of libraries in the South of Ukraine)]. In *Stan ta perspektyvy rozvytku kulturolohichnoi nauky v Ukraini [The state and prospects of the development of cultural science in Ukraine]*, Abstracts of Papers of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Pt. 1, pp. 272–274). Mykolaiv'ska filiiа KNUKiM [in Ukrainian].

UDC 02:908](477.7)

Yevhen Zabiianov,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: j_zb@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4959-9099

CONTENT FEATURES OF LOCAL HISTORY RESOURCES OF LIBRARIES IN THE SOUTH OF UKRAINE

Due to the comprehensive use of information and communication technologies, there are changes in the information needs of local history content. The current audience's readership demand encourages the expansion of information support, digitalisation of information, and an increase in local history content in the electronic segment.

The aim of the article is to analyse the content of local history resources of libraries in the south of Ukraine and highlight the features of its formation to satisfy the readers' needs.

The research methodology includes the content monitoring of official websites, electronic libraries, and libraries' weblogs of Mykolaiv, Kherson, and Odesa regions, as well as the review and analytical method of studying the existing theoretical heritage on the research topic.

The scientific novelty is to highlight the features of the formation and diversity of content of electronic local history information resources with a focus on satisfying readers' requests since users of local history documents have recently shown an increased interest in documents on the latest data carriers.

Conclusions define the role of local history electronic resources of libraries in the south of Ukraine in the region's information space, as well as further prospects for their genesis and development. It is emphasised that one of the priority areas of local history activities of libraries in the formation of regional identity is the joint activity of library institutions with cultural, educational, research, archival institutions, community initiatives, and organisations. It is noted that the intensive development of digital library projects in combination with the study of local history information needs opens up additional ways to implement the tasks of libraries to ensure wide access of users to unique local history content resources and play an extremely important role in the information space of the region. The article offers suggestions for improving the digital content of local history in combination with the study of local history information needs.

Keywords: libraries, local history electronic resources, local history content, readers' information needs.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2022 р.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:378.4]:021.6(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269467

**ВЗАЄМОДІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІЗ ЗАКЛАДАМИ
ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ**

*Оксана Клименко,
кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка відділу наукових видань
Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського,
(Київ, Україна)
e-mail: klimenko_oz@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4821-8503*

*Олена Сокур,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
завідувачка відділу науково-методичної роботи
Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського,
(Київ, Україна)
e-mail: sokuro@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9861-3283*

Одним із найважливіших напрямів модернізації всієї бібліотечно-інформаційної сфери країни є налагодження тісної взаємодії вітчизняних бібліотек із закладами вищої освіти.

Метою статті є розкриття основних тенденцій та напрямів співпраці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з вітчизняними і закордонними закладами вищої освіти.

Методологічну основу статті сформував комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. Використано принцип єдності взаємозв'язку із сучасними умовами; нормативний та альтернативний підходи; методи аналізу, джерелознавчого пошуку, когнітивний, структурно-функціональний, описовий, синтезу.

Наукова новизна полягає в аргументуванні диверсифікаційної взаємодії НБУВ та ЗВО як інвазивного процесу у найближчому майбутньому за такими векторами: зміна стратегії практики та програм стажування; участь НБУВ у конкурсах студентських наукових робіт; якісна модифікація у сфері підвищення кваліфікації (НБУВ як база для викладачів профільних ЗВО і навпаки – профільні ЗВО як база для фахівців НБУВ) та ін.

Висновки. Вплив глобалізації та динамічної інформаційної технологізації суспільства вимагає прискорення інтеграційних процесів, модернізації розбудови структури і якісної стратегії взаємодії між ринками освітніх послуг та праці, тому: 1) потрібно швидкими темпами розвивати оптимальні форми взаємодії на партнерських засадах між профільними ЗВО та НБУВ, 2) інтенсифікувати процеси комунікації через збагачення методів взаємодії, урізноманітнення платформ (форуми, зустрічі, круглі столи тощо), 3) раціонально поширювати найкращий досвід як вітчизняної співдії, так і закордонної. Взаємодія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із закладами вищої освіти конструктивно розвивається у таких апробованих напрямках, як міжнародне співробітництво, співпраця, партнерство, інтеграція, координація та кооперація. Міжнародне співробітництво НБУВ із закордонними ЗВО реалізовується через традиційний документообмін, спільну організацію та активну участь у наукових конференціях, членство у редакційних колегіях періодичних фахових видань. Перспективним напрямом розвитку інформаційного сервісу є партнерська взаємодія НБУВ із бібліотеками провідних вітчизняних ЗВО.

Ключові слова: заклади вищої освіти; інтеграція; Київський національний університет культури і мистецтв; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; освіта; партнерство; проект; співпраця; співробітництво

ВСТУП

У сучасних умовах політичної, соціально-економічної та інноваційної перебудови України здійснюється і важливий процес модернізації всієї бібліотечно-інформаційної сфери країни. Одним із найважливіших напрямів цих перетворень є налагодження тісної взаємодії вітчизняних бібліотек із закладами вищої освіти (далі ЗВО). Нагальне питання сьогодення – визначення продуктивних форм їхньої взаємодії, що сприятиме удосконаленню освітнього процесу у цих ЗВО з урахуванням потреб практичної діяльності, встановлення змісту освіти, який відповідатиме найважливішим потребам галузі, і головне – ще на етапі підготовки майбутніх фахівців уже здійснюватиметься інтеграція освіти, наукової діяльності та виробництва.

Уявлення про функції наукових бібліотек, їхнє місце у науковій, освітній, культурній та інформаційній інфраструктурі останнім часом зазнали суттєвих змін, враховуючи невідворотну диджиталізацію усіх сфер буття українського соціуму та побудову соціально орієнтованого суспільства із прозорою демократією, імплементацію міжнародних стандартів і втілення європейських цінностей. *Провідними завданнями* наукових бібліотек нині є забезпечення вільного та необмеженого доступу до актуального вітчизняного і світового інформаційного простору, збереження, опрацювання та введення у суспільний обіг вже накопичених джерел через повсюдне запровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій розширення асортименту цифрових продуктів і електронних сервісів, медіатизацію діяльності, розгортання інституту репутації. Сьогодні, враховуючи новітні інформаційні потреби користувачів, бібліотекарі мають виконувати функції інформаційних фахівців-навігаторів із високим рівнем цифрової грамотності у динамічно зростаючих потоках інформації, а бібліотека – повноцінно функціонувати як багатопрофільний інформаційний центр 24/7.

У світовій практиці склалися і успішно реалізуються різноманітні форми взаємодії, що розрізняються залежно від цілей, характеру відносин, ступеня самостійності учасників тощо. Така співпраця дає суттєві переваги, зокрема, збагачує можливості для ефективнішого використання потенціалу усіх учасників, що істотно сприяє поліпшенню якості та розширенню асортименту продуктів і послуг, активному упровадженню і дійовому використанню інновацій, значному зростанню економічної вигоди, швидкій передачі передового практичного досвіду, широкій популяризації культурних надбань тощо.

Ключовими чинниками трансформаційної взаємодії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) із закладами вищої освіти, на наше переконання, є:

- дивергентне партнерство, яке втілюється у продуктивному вирішенні виникаючих питань, насамперед через залучення потенціалу провідних фахівців суб'єктів взаємодії;
- розвиток плідної співпраці сприяє інтелектуалізації та професіоналізації студентів ЗВО через організацію доступу до НБУВ як практичної бази, так і ресурсної;

– безперервне зміцнення системних зв'язків слугує збагаченню і вдосконаленню провідних напрямів діяльності суб'єктів взаємодії;

– робота над реалізацією спільних проектів створює сприятливі умови для покращення іміджу НБУВ як сучасного наукового центру доступу до інформаційних ресурсів та ключового інтегруючого складника національного науково-освітньо-культурного простору (Клименко & Сокур, 2020).

Для успішної взаємодії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із закладами вищої освіти базовими є такі цінності, як загальна консолідуюча спрямованість корпоративних інтересів залучених учасників:

- законність;
- відкритість і публічність;
- орієнтація на ділову комунікацію та продуктивне взаєморозуміння;
- цілеспрямована підтримка взаємної зацікавленості та відповідальності;
- добровільність і рівність учасників (Клименко, 2016).

Мета статті – розкриття основних тенденцій та напрямів співпраці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з вітчизняними і закордонними закладами вищої освіти.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті сформував комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. Принцип єдності взаємозв'язку із сучасними умовами дозволив представити конструктивну взаємодію Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із закордонними та вітчизняними закладами вищої освіти у сучасних умовах політичної, соціально-економічної та інноваційної перебудови України.

Застосування нормативного підходу дозволило аргументувати, що в епоху глобалізації, прискорення інтеграційних процесів та розбудови форм і методів взаємодії між ринками освітніх послуг і праці потрібно розвивати оптимальні форми взаємодії на партнерських засадах між профільними ЗВО та НБУВ, поживавити процеси комунікації, створивши різноманітні платформи (форуми, зустрічі, круглі столи тощо), поширювати найкращий досвід як вітчизняної взаємодії, так і закордонної.

Використання альтернативного підходу до диверсифікаційної взаємодії НБУВ та ЗВО дозволило характеризувати цей процес у найближчому майбутньому як інвазивний за такими векторами: зміна стратегій практики та програм стажування; участь НБУВ у конкурсах студентських наукових робіт; якісна модифікація у сфері підвищення кваліфікації (НБУВ як база для викладачів профільних ЗВО і навпаки – профільні ЗВО як база для фахівців НБУВ) та ін. Завдяки методу аналізу обґрунтовано та розкрито напрями діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, у яких реалізовується диверсифікаційна взаємодія НБУВ із ЗВО: наукова, бібліотечно-інформаційна та довідково-бібліографічного обслуговування, соціокультурна, культурно-освітня, адукаційна (або просвітня), видавнича.

Структурно-функціональний метод використано для виокремлення провідних завдань наукових бібліотек і оптимальних функцій бібліотекарів сьогодні в умовах модернізації всієї бібліотечно-інформаційної сфери України. Використання когнітивного методу дозволило репрезентувати базові цінності та ключові чинники трансформаційної взаємодії НБУВ із ЗВО.

Застосування описового методу сприяло формулюванню особливостей апробованих напрямів взаємодії НБУВ із закладами вищої освіти. Завдяки методу синтезу отримано висновки з узагальненого масиву достовірної наукової інформації, які відображають основні результати здійсненого дослідження основних тенденцій та напрямів плідної співпраці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з вітчизняними і закордонними закладами вищої освіти.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Теоретико-методологічні засади дослідження бібліотечної взаємодії базуються на ґрунтовних наукових розробках авторитетних вітчизняних бібліотекознавців. Зокрема, проблему зміни філософії бібліотек – від володіння до доступу – представлено розробками С. Гарагулі, І. Давидової, К. Лобузної, О. Мар'їної, Т. Новальської, Г. Шемаєвої та іншими. Організація інформаційно-комунікаційної взаємодії у бібліотечно-інформаційній сфері, регіональні стратегії, методи і форми організації співробітництва бібліотек із застосуванням нових технологій розглядалися Т. Вилегжаниною, О. Воскобойніковою-Гузевою, О. Клименко, Т. Колесніковою, І. Лобановською, В. Попиком, О. Сокур та іншими теоретиками і практиками бібліотечної справи.

Форми міжбібліотечної взаємодії та інтегрування бібліотечних ресурсів і сервісів детально проаналізовано І. Лобановською (Лобановська, 2014). Різновиди співпраці бібліотек України в умовах перетворень, що виникають під впливом вимог часу і розвитку інформаційних технологій у бібліотечно-інформаційній сфері, представлено О. Клименко (2016). Дослідницею визначено особливості та роль співпраці у процесі реалізації головних завдань бібліотек у формуванні національного інформаційного простору. Дисертаційна робота О. Сокур присвячена дослідженню питання ефективної взаємодії бібліотек наукових установ Національної академії наук України у контексті оцінки стану, тенденцій та перспектив процесів формування бібліотечно-інформаційних ресурсів задля інтеграції вітчизняного наукового інформаційного простору у світовий (Сокур, 2019). Дисертація С. Шемаєва розкриває багатоаспектність взаємодії у комунікаційному просторі України бібліотек, музеїв та архівів (Шемаєв, 2016). Т. Новальська окреслила основні напрями співпраці Київського національного університету культури і мистецтв та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Новальська, 2020).

Колективну монографію провідних фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського присвячено дослідженню сучасних тенденцій, інновацій та перспектив в інформаційно-комунікаційній діяльності українських бібліотек в умовах розвитку інформаційного суспільства та формування суспільства знань (*Інформаційно-комунікаційна діяльність*, 2017, с. 167). Представлено зарубіжний і вітчизняний досвід інтенсифікації процесів інтеграції наукових бібліотек із закладами науки, освіти та культури у науково-комунікаційному просторі України.

Теоретичні та практичні питання сучасних трансформаційних процесів у галузі бібліотечно-інформаційної сфери проаналізовано у монографії, яка була підготовлена фахівцями Науково-технічної бібліотеки Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна спільно з науковцями Харківської державної академії культури (*Університетська бібліотека*, 2016). Встановлено, що численні факти експериментування бібліотек закладів вищої освіти з широкими можливостями новітніх інформаційно-комунікаційних технологій доз-

воляють не тільки створювати новий освітньо-науковий простір, але й забезпечують генерацію, вилучення, підготовку і транспортування інформації та знань.

Взаємодія є важливим чинником інтеграції та консолідації культурної спадщини у глобалізованому світі, яка ґрунтується на концептуальних засадах розбудови світової інфраструктури е-науки (e-science). В академічному виданні «Словник української мови» термін «взаємодія» трактується як взаємний зв'язок між ким-, чим-небудь у дії (*Словник української мови*, 2012, с. 183).

У бібліотекознавстві та інших суміжних науках існує багато варіантів визначення терміна «взаємодія», кожен з яких акцентує увагу на певних складових, що відображає дискусійність у системі понять цілої сфери діяльності. На нашу думку, окремі дефініції є досить чіткими й адекватними, хоча певні моменти можуть викликати питання, адже номінально окреслюють лише загальні характеристики самого поняття «взаємодія», яке досить складно піддається дефінуванню.

Отже, в основі сучасної бібліотечної взаємодії лежить безпосередня та опосередкована комунікація, яка є складовою фахової діяльності, тобто встановлення результативних і продуктивних інформаційно-комунікаційних зв'язків, результатом яких є формування єдиного національного інформаційного простору та інтеграція його у світовий (Сокур, 2019).

Враховуючи багатоаспектність поняття «взаємодія», вважаємо, що взаємодія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з вітчизняними і закордонними закладами вищої освіти – це тісно пов'язаний із розвитком наукових досліджень інвазивний процес, що безперервно диверсифікує та підвищує свою реагентність завдяки кардинальній активізації партнерської співпраці, у тому числі змінами стратегій у питаннях стажування, залучення фахівців НБУВ до проведення конкурсів студентських наукових робіт, якісній модифікації взаємного підвищення кваліфікації, організації спільних наукових форумів, участі у роботі редакційних колегій фахових періодичних видань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Взаємодія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із закладами вищої освіти конструктивно розвивається у кількох напрямках, зокрема: міжнародне співробітництво, співпраця, партнерство, інтеграція, координація та кооперація, що результується у реалізації провідної місії книгозбірні національного рівня – збереження культурного надбання українського народу, надання доступу до соціально-значущої інформації – і позитивно впливає на створення привабливого іміджу головної наукової бібліотеки країни в умовах інформаційної технологізації суспільства.

Традиційною, апробованою десятиріччями формою взаємодії НБУВ із закордонними ЗВО є міжнародне співробітництво, зокрема, документообмін. Так, *науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник»* (започатковано 1993 р.), засновником якого є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, за міжнародним книгообміном надходить до бібліотек Каліфорнійського університету (США), Софійського університету святого Климента Охридського (Болгарія) та Ягеллонського університету (Республіка Польща). Результатом плідної взаємодії НБУВ із вітчизняними ЗВО стали тематичні випуски цього часопису: «Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна: минуле – сучасне – майбутнє» (№ 3, 2013) та «Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – 125» (№ 3, 2020). Зазначимо, фактично у кожному номері публікуються матеріали з історії та практичної діяльності бібліотек вітчизняних ЗВО.

Перспективним напрямом розвитку інформаційного сервісу є партнерська взаємодія НБУВ із бібліотеками провідних вітчизняних ЗВО, зокрема, Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Науково-технічною бібліотекою ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Науковою бібліотекою Національного університету «Києво-Могилянська академія» тощо, які є надійними багаторічними партнерами.

З 1998 р. за ініціативи НБУВ та Інституту проблем реєстрації інформації Національної академії наук України виконується корпоративний проєкт «Національна електронна бібліотека України» за участю Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Харківської державної академії дизайну і мистецтв, Житомирського державного університету імені Івана Франка, Київського національного університету будівництва і архітектури, Національного університету фізичного виховання і спорту України та інших вітчизняних ЗВО.

Учасники проєкту *Український реферативний журнал (далі УРЖ) «Джерело»* (започатковано 1995 р.) активно поповнюють інформаційний масив Реферативної бази даних (далі РБД) «Україніка наукова» (започатковано 1998 р.) своїми виданнями, надсилаючи до НБУВ не тільки поточну, а й ретроспективну інформацію. Плідна співпраця відбувається з бібліотеками таких ЗВО: Житомирський педагогічний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Міжрегіональна академія управління персоналом, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національний університет «Львівська політехніка», Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеський політехнічний університет, Приазовський державний технічний університет, Українська інженерно-педагогічна академія, Харківська академія дизайну і мистецтв, Харківський гуманітарний університет, Харківський національний університет радіоелектроніки та інші. Усього на сторінках УРЖ «Джерело» та РБД «Україніка наукова» відображається близько 500 назв наукових періодичних і продовжуваних видань провідних закладів вищої освіти України.

Диверсифікаційна взаємодія НБУВ із ЗВО, окрім видавничої, реалізується в інших напрямках діяльності, зокрема:

– наукова – відбуваються спільні науково-комунікаційні заходи (конференції, семінари, круглі столи та інших). До прикладу, Київський університет імені Бориса Грінченка з 2018 р. є співорганізатором Бібліотекознавчих студій, присвячених пам'яті професора М. С. Слободяника, які щорічно проводяться Інститутом бібліотекознавства НБУВ; викладачі вітчизняних ЗВО є членами спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 по захисту докторських і кандидатських дисертацій, яка функціонує на базі НБУВ;

– культурно-освітня – згідно з угодою про співпрацю НБУВ є базою практики для студентів профільних ЗВО м. Києва (Київський національний університет культури і мистецтв, Київський університет імені Бориса Грінченка та інші);

студенти-філологи на регулярній основі допомагають бібліотеці в опрацюванні фондів;

- з *адукаційною* метою фахівці НБУВ регулярно проводять практичні і лекційні заняття (групові та індивідуальні);
- у рамках *бібліотечно-інформаційного* та *довідково-бібліографічного обслуговування* відбуваються групові та індивідуальні консультації студентів і аспірантів (з опанування навичками користування послугами, сервісами та фондами НБУВ);
- активна *соціокультурна діяльність* НБУВ спрямована на популяризацію знань (Дні ознайомлення для студентів профільних факультетів. екскурсії, кіноперегляди, інтелектуальні квести тощо).

Зазначимо, багатомірність внутрішніх і зовнішніх комунікаційних зв'язків значною мірою залежить від внеску конкретних співробітників, їхньої персональної зацікавленості у плідних результатах, і саме це стимулює розвиток як конкретного закладу вищої освіти, так і цілої галузі. Так, понад півстоліття плідна співпраця об'єднує НБУВ та Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ) у навчально-методичній, науково-дослідній, науково-організаційній і практичній діяльності, що сприяє продуктивності та авторитетності цієї взаємодії.

Упродовж багатьох років свій досвід та знання студентам КНУКіМ передавали і передають співробітники НБУВ, які, вже маючи досвід бібліотечної роботи, співпрацювали і співпрацюють з одним із провідних університетів країни. За твердженням Т. Новальської, таке плідне співробітництво позитивно впливає на організацію навчальної та методичної роботи кафедр і практичну складову навчальних дисциплін КНУКіМ (Новальська, 2020). Серед авторитетних учених, які зробили вагомий внесок у функціонування вітчизняної вищої бібліотечно-інформаційної освіти, варто назвати Т. І. Ківшар, Г. І. Ковальчук, Т. Ю. Гранчак, Ю. М. Половинчак. Ефективною є співпраця між установами для проведення державної атестації бакалаврів і магістрів КНУКіМ. У різні роки Державну екзаменаційну комісію очолювали Л. А. Дубровіна, Т. В. Добко, Т. П. Павлуша, Г. І. Ковальчук, В. М. Горювий. Такі зустрічі фахівців під час іспитів, дискусії, обговорення сприяють розширенню взаємодії, плануванню шляхів подальшої співпраці між працівниками споріднених установ.

Плідним аспектом взаємодії НБУВ і КНУКіМ є науково-дослідна діяльність, зокрема участь у підготовці та атестації наукових кадрів, робота із членами спеціалізованих вчених рад установ, участь у редакційних колегіях фахових часописів, рецензуванні наукових праць, посібників, навчальних планів, робочих програм тощо. З 1996 по 2016 р. членкинею спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у НБУВ та аналогічної ради у КНУКіМ була Т. І. Ківшар. У 2009–2012 рр. Г. І. Ковальчук була членкинею спеціалізованої вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва. У 2007–2012 рр. Т. В. Новальська, докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри інформаційних технологій КНУКіМ була членкинею спеціалізованої ради НБУВ.

Результативна співпраця інституцій відбувається і на рівні рецензування наукових студій та збірників наукових праць, навчальних посібників і монографій тощо. Рецензії на видання КНУКіМ надавали Т. В. Добко, Л. А. Дубровіна, Т. І. Ківшар, О. З. Клименко, Г. І. Ковальчук, Н. І. Любовець. Водночас професорки КНУКіМ

В. В. Бездрабко та Т. В. Новальська неодноразово виступали рецензентками наукових досліджень науковців НБУВ.

У різний час співробітники НБУВ працювали у складі редакційних колегій часописів ЗВО, зокрема, Т. І. Ківшар працювала у журналах «Вісник Київського національного університету культури і мистецтв» (серія «Історія») та «Питання культурології» (КНУКіМ); Т. Ю. Гранчак до 2021 р. (включно) очолювала редакційну колегію журналу «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук» (КНУКіМ).

У рамках співпраці та міжнародного співробітництва членами наукових рад і редакційних колегій фахових періодичних та продовжуваних видань, які готує НБУВ (усі індексуються міжнародними базами даних), є викладачі закордонних та вітчизняних ЗВО.

Збірник наукових праць НБУВ «Рукописна та книжкова спадщина України» (започатковано 1993 р.) індексується у поважних наукометричних базах даних, насамперед у Web of Science, серед інших – Google Scholar, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Index Copernicus, Наукова періодика України, Україніка наукова, WorldCAT, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Research Bible, Open Access Infrastructure for Research in Europe, Directory of International Research Journals, Scientific Indexing Services та International Institute of Organized Research (IIOR). Членами редакційної ради видання є знані вчені закордонних та вітчизняних ЗВО (Університет Миколая Коперніка в Торуні (Республіка Польща), Кембриджський університет, Ноттінгемський університет (Велика Британія), Київський національний університет культури і мистецтв і Національний університет «Львівська політехніка»).

Організаційна діяльність – це ще один із напрямів співпраці НБУВ із закладами вищої освіти. Обмін науковими ідеями, практичним досвідом і здобутками, безпосередня та опосередкована професійна комунікація відбуваються під час організації та проведення наукових, науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, що проходять на базі НБУВ та ЗВО. Викладачі, науковці, практики, студенти, аспіранти беруть активну участь, яка результується в ефективному формуванні ієрархії зразків та цільових програм. Для прикладу, активними учасниками традиційної щорічної Міжнародної наукової конференції НБУВ «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями», яка у 2021 р. була проведена у змішаній формі, були працівники Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія», Наукової бібліотеки НПУ імені М. П. Драгоманова, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, бібліотеки Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, представники закордонних (Каліфорнійський університет у Лос-Анджелесі (США) і Єврейський університет в Єрусалимі (Держава Ізраїль)) та вітчизняних закладів вищої освіти (Київський національний університет культури і мистецтв, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв та ін.).

Тобто сьогодні Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – це сучасний центр інтелектуального доступу до інформаційних ресурсів, чільна мета діяльності якої – розбудова сегментів високотехнологічного суспільства знань, оптимальної інтеграції України у світовий науково-інформаційний та культурний простір, яка реалізується завдяки розвитку всіх потенційних можливостей

диверсифікаційної взаємодії із закордонними та вітчизняними закладами вищої освіти через міжнародне співробітництво, співпрацю, партнерство, інтеграцію, координацію та кооперацію (Клименко & Сокур, 2020).

Отже, проведений аналіз обґрунтував, що в епоху глобалізації, прискорення інтеграційних процесів та розбудови форм і методів взаємодії між ринками освітніх послуг і праці потрібно розвивати оптимальні форми взаємодії на партнерських засадах між профільними ЗВО та НБУВ, поживити процеси комунікації, створивши різноманітні платформи (форуми, зустрічі, круглі столи тощо), поширювати найкращий досвід як вітчизняної взаємодії, так і закордонної.

У найближчому майбутньому диверсифікаційна взаємодія НБУВ із ЗВО в умовах експансивної інформаційної технологізації суспільства розвиватиметься як інвазивний процес за такими векторами: зміна стратегій практики та програм стажування; участь НБУВ у конкурсах студентських наукових робіт; якісна модифікація у сфері підвищення кваліфікації (НБУВ як база для викладачів профільних ЗВО і навпаки – профільні ЗВО як база для фахівців НБУВ) та ін.

Прогнозованою нами найпродуктивнішою моделлю взаємодії НБУВ із профільними ЗВО має стати започаткування на постійній основі *програм стажування*, коли бібліотека бере на стажування студентів старших курсів профільних ЗВО і готує під свої вимоги спеціалістів, які набувають практичних навичок, проходять процес адаптації, знайомляться з корпоративною культурою тощо. До прикладу, пріоритет у працевлаштуванні надається найкращим випускникам, і у подальшому бібліотеці не потрібно витрачати кошти на навчання спеціалістів усім виробничим процесам. Це вигідно обом сторонам, адже цей вид партнерства насамперед задовольняє бібліотечні потреби у висококваліфікованих фахівцях, а також впливає на підвищення рівня практичної підготовки студентів у цілому. Для подальшого розвитку такої взаємодії необхідно внести це питання до стратегій НБУВ і профільних ЗВО.

Дійовими можуть стати *програми студентських конкурсів* від бібліотеки, що дасть можливість виявити та підтримати найобдарованіших студентів, стимулювати їхню зацікавленість науково-дослідною роботою або креативність і самостійність у вирішенні конкретних практичних ситуацій, з якими вони будуть стикатися у майбутньому.

Доцільно тісніше співпрацювати і у сфері *підвищення кваліфікації* викладачів профільних ЗВО на базі НБУВ. Враховуючи загальноосвітову тенденцію «освіта упродовж життя», швидке старіння фахових навичок, на нашу думку, ця модель партнерства має вплинути на усунення дисбалансу на ринку праці між попитом і пропозицією фахівців, коли знання і навички студентів-випускників не відповідають вимогам практики. У цьому аспекті актуалізується питання розгортання діяльності профільних ЗВО як бази підвищення кваліфікації для працівників НБУВ. У рамках дуальної освіти варто запропонувати проведення спільних наукових заходів як онлайн, так і у змішаній формі: печка-кучі викладачами ЗВО для працівників бібліотеки та воркшопи, майстер-класи, флешмоби фахівцями НБУВ для студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів.

Іншими дійовими моделями взаємодії НБУВ із профільними ЗВО має стати розбудова *системи екскурсій* до книгозбірні студентів із першого курсу навчання; *підготовка підручників*, практичних посібників та іншої навчальної літератури

у колаборації викладачів ЗВО та провідних фахівців НБУВ; підтримка *спільних досліджень*, підготовка *дипломних робіт* на базі НБУВ тощо.

ВИСНОВКИ

Вплив глобалізації та динамічної інформаційної технологізації суспільства вимагає прискорення інтеграційних процесів, модернізації розбудови структури і якісної стратегії взаємодії між ринками освітніх послуг і праці, тому: 1) потрібно швидкими темпами розвивати оптимальні форми взаємодії на партнерських засадах між профільними ЗВО та НБУВ, 2) інтенсифікувати процеси комунікації через збагачення методів взаємодії, урізноманітнення платформ (форуми, зустрічі, круглі столи тощо), 3) раціонально поширювати найкращий досвід як вітчизняної співдії, так і закордонної.

Взаємодія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із закладами вищої освіти конструктивно розвивається у таких апробованих напрямках, як міжнародне співробітництво, співпраця, партнерство, інтеграція, координація та кооперація. Міжнародне співробітництво НБУВ із закордонними ЗВО реалізовується через традиційний документообмін, спільну організацію та активну участь у наукових конференціях, членство у редакційних колегіях періодичних фахових видань. Перспективним напрямом розвитку інформаційного сервісу є партнерська взаємодія НБУВ із бібліотеками провідних вітчизняних ЗВО.

В умовах експансивної інформаційної технологізації суспільства диверсифікаційна взаємодія НБУВ із ЗВО розвиватиметься як інвазивний процес за такими векторами: зміна стратегій практики та програм стажування; участь НБУВ у курсах студентських наукових робіт; якісна модифікація у сфері підвищення кваліфікації та ін.

Перспективи подальших досліджень питання взаємодії ЗВО і бібліотек полягають у вивченні та запровадженні кращого зарубіжного досвіду формування партнерських відносин, їхніх форм і методів роботи. У зв'язку з цим виникає також необхідність теоретичного осмислення та розробки підходів до управління такою взаємодією. Саме цей аспект може бути тематикою подальших досліджень у сфері формування взаємовигідних партнерських відносин між закладами вищої освіти та вітчизняними бібліотеками.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / О. М. Василенко, Т. В. Добко, Н. Я. Зайченко, Н. Ю. Каліберда, О. Г. Кириленко, О. З. Клименко, Т. М. Коваль, Л. А. Литвинова, К. В. Лобузін, Н. Ф. Самохіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 410 с.
- Клименко О. Різновиди співпраці українських бібліотек в інформаційному суспільстві. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 44. С. 7–19.
- Клименко О., Сокур О. Взаємодія бібліотек Національної академії наук України з вітчизняними вищими навчальними закладами. *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій* : матеріали наук.-практ. інтер-

- нет-конф., (Ужгород, 15–19 черв. 2020 р.) / Держ. вищ. навч. закл. «Ужгород. нац. ун-т», Наук. б-ка. Ужгород, 2020. С. 75–81.
- Лобановська І. Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу: організаційний аспект. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 9. С. 16–19.
- Новальська Т. Основні напрями співробітництва Київського національного університету культури і мистецтв та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Життя в науці. Студії на пошану Любові Дубровіної* / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; відп. ред. О. Онищенко ; упоряд.: О. Боляк, Г. Боряк, Н. Зубкова, Г. Папакін, О. Степченко, Н. Шип. Київ : НБУВ, 2020. С. 181–191. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003837> (дата звернення: 25.11.2022).
- Словник української мови : в 20 т. / НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд ; голов. наук. ред. В. М. Русанівський. Київ : Наук. думка, 2012. Т. 2 : В – Відсріблитися / уклад.: Л. Л. Шевченко та ін. 975 с. (Словники України).
- Сокур О. Л. Взаємодія бібліотек наукових установ Національної академії наук України у формуванні вітчизняного наукового інформаційного простору: науково-організаційне забезпечення : дис... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 297 с.
- Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії : монографія / за заг. ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової ; Дніпропетров. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. міка В. Лазаряна. Дніпропетровськ, 2016. 202 с.
- Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. : 27.00.03 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2016. 20 с.

REFERENCES

- Vasylenko, O. M., Dobko, T. V., Zaichenko, N. Ya., Kaliberda, N. Yu., Kyrylenko, O. H., Klymenko, O. Z., Koval, T. M., Lytvynova, L. A., Lobuzina, K. V., & Samokhina, N. F. (2017). *Informatsiino-komunikatsiina diialnist naukovykh bibliotek v umovakh rozvytku suspilstva znan [Information and communication activities of scientific libraries in the context of the development of the knowledge society]* [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Klymenko, O. (2016). Riznovydy spivpratsi ukrainskykh bibliotek v informatsiinomu suspilstvi [Types of cooperation of Ukrainian libraries in the information society]. *Academic Papers of the Vernadsky National Library of Ukraine*, 44, 7–19 [in Ukrainian].
- Klymenko, O., & Sokur, O. (2020, June 15–19). Vzaiemodiia bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy z vitchyznianymy vyshchymy navchalnymy zakladamy [Interaction of libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine with domestic higher educational institutions]. In *Suchasni zavdannia ta priorityety diialnosti bibliotek vyshchyykh navchalnykh zakladiv: shliakh innovatsii [Modern tasks and priorities of the activities of libraries of higher educational institutions: the path of innovation]*, Proceedings of the Scientific and Practical Internet Conference (pp. 75–81), Uzhhorod, Ukraine. Scientific Library of Uzhhorod National University [in Ukrainian].
- Lobanovska, I. (2014). Vzaiemodiia osvitiyanskykh bibliotek Ukrainy u formuvanni intehrovanoho haluzevoho informatsiinoho resursu: orhanizatsiinyi aspekt [Interaction of educational libraries of Ukraine in the formation of an integrated industry information resource: organizational aspect]. *Bulletin of the Book Chamber*, 9, 16–19 [in Ukrainian].
- Novalska, T. (2020). Osnovni napriamy spivrobitnytstva Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv ta Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [The main directions of cooperation between the Kyiv National University of Culture and Arts and

- the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. In O. Onyshchenko (Ed.), *Zhyttia v nauksi. Studii na poshanu Liubovi Dubrovinoi [Life in science. Studios in honor of Lyubov Dubrovina]* (O. Boliak, H. Boriak, N. Zubkova, H. Papakin, O. Stepchenko & N. Shyp, Comps.; pp. 181–191). Vernadsky National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003837> [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. L., Tomilenko, L. M., Chumak, V. V., Shevchenko, I. V., Bilonozhenko, V. M., Vynnyk, V. O., Taranenko, O. O., Menko, L. M., Milchenko, O. S., Pohribna, O. O., & Vynnyk, V. O. (Comps.). (2012). *Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]* (V. M. Rusanivskiy, Ed; Vol. 2: V – Vidsriblytysia). Naukova dumka [in Ukrainian].
- Sokur, O. L. (2019). *Vzaiemodiia bibliotek naukovykh ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u formuvanni vitchyznianoho naukovoho informatsiinoho prostoru: naukovo-orhanizatsiine zabezpechennia [Interaction of libraries of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the formation of the national scientific information space: scientific and organizational support]* [PhD Dissertation, Vernadsky National Library of Ukraine] [in Ukrainian].
- Ilhanaieva, V. O., & Kolesnykova, T. O. (Eds.) (2016). *Universytetska biblioteka: nova sfera informatsiinoi vzaiemodii [University library: a new field of information interaction]* [Monograph]. Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan [in Ukrainian].
- Shemaiev S. O. (2016). *Vzaiemodiia bibliotek, muzeiv, arkhiviv u komunikatsiinomu prostori Ukrainy [Interaction of libraries, museums, archives in the communication space of Ukraine]* [Abstract of PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)НБҮВ:378.4]:021.6(477)

Oksana Klymenko,
PhD (History), Associate Professor,
Head of the Department of Science Publications
Institute of Library Science
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: klimenko_oz@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4821-8503

Olena Sokur,
PhD (Social Communications)
Head of the Department Of Scientific
And Methodical Affairs,
Institute of Library Science
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: sokuro@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9861-3283

INTERACTION OF THE NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE NAMED AFTER V. I. VERNADSKYI WITH HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF INFORMATION TECHNOLOGY

One of the most important areas of modernization of the entire library and information sphere of the country is the establishment of close interaction of domestic libraries with higher education institutions.

The aim of the article is to disclose the main trends and directions of fruitful cooperation of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine with domestic and foreign institutions of higher education.

The methodological basis of the article was formed by a complex of general scientific and special methods of scientific research. The principle of unity of interconnection with modern conditions is used; normative and alternative approaches; methods of analysis, source search, cognitive, structural-functional, descriptive, synthesis.

The scientific novelty is to argue the diversification interaction of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine with domestic and foreign institutions of higher education as an invasive process in the near future by the following vectors: change of practice strategies and internship programs; V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine participation in competitions of student scientific works; Qualitative modification in the field of advanced training (V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine as a base for teachers of profile higher education institutions and vice versa profile higher education institutions – base for V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine specialists) and others.

Conclusions. The impact of globalization and dynamic information technology of society requires acceleration of integration processes, modernization of structure and qualitative strategy of interaction between the educational services market and the labor market, so 1) it is necessary to develop optimal forms of interaction on partnerships between profile higher education institutions and V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine at a rapid rate Communications through the enrichment of interaction methods, diversification of platforms (forums, meetings, round tables, etc.), 3) rationally spread the best experience of both domestic interaction and foreign. The interaction of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine with higher education institutions is constructively developed in such tested areas as international cooperation, cooperation, partnership, integration, coordination and cooperation. International cooperation of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine with foreign higher education institutions is implemented through traditional document exchange, joint organization and active participation in scientific conferences, membership in the editorial boards of periods of professional publications. The promising direction of development of information service is the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine partner interaction with the libraries of leading domestic higher education institutions.

Keywords: higher education institutions; integration; Kyiv National University of Culture and Arts; V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine; education; partnership; project; cooperation; collaboration

Стаття надійшла до редакції 04.09.2022 р.

УДК 027.022(477)"364"
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269471

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВТРАТИ І ВИКЛИКИ

*Людмила Кузнецова,
кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка навчально-наукового інституту
Київського національного університету
культури і мистецтва,
(Київ, Україна)
e-mail: liudmilakyiv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1915-518X*

Метою статті є дослідження та узагальнення наслідків руйнувань і втрат публічних бібліотек України під час повномасштабного наступу Росії на територію України з 24 лютого 2022 року.

Методологія дослідження ґрунтується як на загальнонаукових методах – аналізу, синтезу, так і застосовуються інформаційний, ретроспективний методи дослідження, за допомогою яких простежується стан публічних бібліотек під час російської військової агресії на територію України і окупації окремих територій із лютого 2022 року.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації широкого фактичного матеріалу стану українських бібліотек під час російської військової агресії; вперше введено у науковий обіг окремі статистичні дані та інформаційні матеріали щодо втрат і зруйнування публічних бібліотек під час повномасштабного наступу РФ із лютого 2022 р.

Висновок. Досліджуючи наслідки руйнування і втрат публічних бібліотек із початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України, можна визначити основні тенденції:

- спостерігається скорочення мережі публічних бібліотек в усіх регіонах України, особливо в зонах військових бойових дій;
- відбуваються процеси руйнування і пошкодження (повне або часткове) будівель бібліотек, втрати ними матеріально-технічних засобів (комп'ютери, мультимедійне обладнання, меблі тощо);
- триває повна або часткова втрата бібліотечних фондів окремими публічними бібліотеками, особливо у Харківській, Запорізькій, Миколаївській, Донецькій та інших прифронтових областях;
- нині вже фіксуються втрати в ході війни, але визначений розмір завданих збитків публічних бібліотек досить орієнтовний і збільшуватиметься із продовженням війни;
- незалежно від складної ситуації в умовах воєнного стану і продовження збройної агресії, публічні бібліотеки намагаються проводити волонтерську, просвітницьку, інформаційну діяльність.

Враховуючи, що бібліотеки відіграють значну роль у збереженні національних інтересів, проблема захисту бібліотечних фондів в умовах війни є важливою складовою культурної політики української держави. Міністерству культури та інформаційної політики необхідно вже нині, не чекаючи завершення війни, розробляти разом з іншими державними структурами пропозиції по відновленню пошкоджених будівель бібліотек, збереженню існуючих і створенню нових фондів. Основними завданнями бібліотекарів має бути також збереження для майбутніх поколінь пам'яті про героїчну боротьбу українців за свою державу під час збройної російської агресії, систематизація документальних свідчень про бойовий шлях ЗСУ, добровольчих батальйонів, діяльність територіальної оборони, волонтерів, фактів злодіяння російських агресорів під час тимчасової окупації окремих регіонів України.

Ключові слова: бібліотека, фонди, національно-культурна спадщина, Російська військова агресія, воєнний стан.

ВСТУП

З початком повномасштабного наступу Росії на територію України 24 лютого 2022 р. країна-агресор поставила за мету ліквідувати українську державу і українців як націю, тому російські війська руйнують українські міста і села, знищують історико-культурні цінності, жорстоко вбивають громадян нашої країни.

Велику цінність у збереженні традицій та національно-культурної спадщини мають бібліотеки усіх видів. Під час воєнного стану їх роль особливо зростає, враховуючи їх інформаційно-просвітницьку, комунікативно-організаційну, історико-культурну функції. Тому захист бібліотечних будівель, збереження і відновлення фондів бібліотек є складовою частиною культурної політики зі збереження національно-культурної спадщини України в сучасних умовах.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Аналіз публікацій із теми дослідження свідчить, що в їх більшості йдеться про стан та діяльність бібліотек, починаючи з 2014 року, з моменту збройної агресії Росії проти України. Робота бібліотек під час повномасштабного наступу РФ на територію України, в умовах воєнного стану, досліджується лише в окремих наукових працях. Так, значення і роль бібліотек під час війни, спроби їх адаптації в умовах воєнного стану аналізують В. Здановська (2022), Т. Вилегжаніна (2022), С. Сердюк і С. Герасимова (2022) та ін. Частина публікацій на сторінках журналів «Бібліотечна планета», «Бібліотечний форум: історія, теорія і практика» за 2022 рік присвячена досвіду організації діяльності окремих бібліотек в умовах війни у різних регіонах – на Львівщині, Хмельниччині, Черкащині, Одещині та ін. І лише деякі публікації висвітлюють втрати бібліотек під час повномасштабного наступу РФ, у тому числі і в умовах тимчасової окупації. Так, С. Острога (2022) аналізує роботу бібліотек Сумщини під час окупації. С. Моїсєєва (2022), розкриваючи новий формат діяльності Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки Good Library, ділиться досвідом виживання після двох окупацій. М. Чегринець (2022) характеризує руйнування, яких зазнала Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка під час російських обстрілів міста. Питання міжнародної підтримки українських бібліотек під час повномасштабного наступу Росії на територію України висвітлюються на сторінках «Бібліотечного вісника» ("Наука та бібліотечна справа", 2022). Заслугують на увагу результати дослідження НБУ імені Ярослава Мудрого щодо стану публічних бібліотек України в умовах російської збройної агресії, що проводяться бібліотекою за дорученням Міністерства культури та інформаційної політики, які узагальнили Н. Розколупа і В. Здановська (Кравченко та ін., 2022а, 2022б). Його метою є «моніторинг стану публічних бібліотек регіонів (сільських, селищних, міських, обласних) в умовах російської збройної агресії (втрати фондів, матеріально-технічної бази тощо) та аналіз впливу агресії на діяльність публічних бібліотек України у 2022 р.» (Кравченко та ін., 2022а). Проблеми щодо втрат бібліотек в умовах російської військової агресії піднімалися і під час проведення онлайн-марафону «Бібліотека і війна: тримаємо стрій!», що відбувся 30 вересня 2022 р. ("Бібліотечний марафон", 2022).

Отже, руйнівний вплив російської військової агресії на діяльність публічних бібліотек України з початком повномасштабної війни лише частково висвітлюється в сучасній історіографії.

Метою статті є дослідження і узагальнення наслідків руйнувань і втрат публічних бібліотек України під час повномасштабного наступу Росії на територію України з 24 лютого 2022 року.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення поставленої мети забезпечувалося використанням загальнонаукових методів аналізу та синтезу. Застосовувалися також інформаційний, ретроспективний методи, за допомогою яких простежувався стан бібліотек під час російської військової агресії на територію України і окупації окремих територій. Матеріалами дослідження слугували документи Міністерства культури та інформаційної політики та інших державних структур, результати розвідок щодо публічних бібліотек Наукової бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, онлайн-ресурси за 2022 рік, в яких висвітлюється діяльність бібліотек.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз широкого кола документів, поточної інформації, статистичних даних свідчить, що за вісім місяців із початку повномасштабної агресії Росії на територію України мережа публічних бібліотек України зазнала значних негативних наслідків. За даними Міністерства культури та інформаційної політики, «станом на 1 січня 2022 року публічних бібліотек було 14 511» ("В Україні попри війну", 2022). Зміни у мережі публічних бібліотек, втрати ними фондів докладно простежимо за даними таблиці, складеної автором за результатами перших двох етапів дослідження «Публічні бібліотеки в умовах збройної російської агресії», проведених НБУ імені Ярослава Мудрого за дорученням МКІП на підконтрольних Україні територіях (Кравченко та ін., 2022a, 2022b).

Таблиця 1.

Зміни мережі та орієнтовні втрати публічних бібліотек України
 (лютий–серпень 2022 р.)

Статистичні дані станом на:	Кількість публічних бібліотек на підконтрольних Україні	Кількість зруйнованих бібліотечних будівель		Кількість бібліотек, які втратили фонди		Орієнтовний розмір збитків, які зазнали публічні бібліотеки (грн.)
		повністю зруйнованих	зазнали значних пошкоджень, потребують капітального ремонту	повністю втратили бібліотечні фонди	частково втратили бібліотечні фонди	
23.02.2022р.	14 351					
25.05.2022р.	11 876	19	115	21	101	4 373 957
25.08.2022р.	11 558	24	127	28	118	45 200 000

За даними таблиці 1, простежується тенденція значного скорочення мережі публічних бібліотек у результаті російської збройної агресії навіть на підконтрольній українській території. За 6 місяців із кінця лютого по серпень 2022 року припинили повністю або частково свою діяльність 2793 бібліотеки. Аналіз інформаційних матеріалів діяльності бібліотек в умовах воєнного стану надає можливість стверджувати, що причинами такого скорочення були часткове зруйнування будівель публічних бібліотек, тимчасове припинення роботи окремих бібліотек у зоні військових бойових дій у зв'язку з частими ракетними і бомбовими ударами по населених пунктах, припинення надання послуг бібліотеками, в яких відбувалися зміни кадрового персоналу, тощо.

В результаті збройної агресії, постійних артилерійських обстрілів і бомбових ударів по всій території України зазнали руйнування і пошкодження будівлі бібліотек, матеріально-технічні засоби, бібліотечні фонди. Станом на кінець серпня повністю зруйновано 24 бібліотечні будівлі (Табл. 1), зокрема: по 8 – у Харківській та Миколаївській областях; 3 – у Чернігівській, по 2 – у Київській та Запорізькій, 1 – у Житомирській (Кравченко та ін., 2022b). В цілому «пошкоджень та руйнувань зазнали 358 об'єктів, переважна більшість яких – у Донецькій області (31 %), у Київській – (21 %), Миколаївській – (13 %) та Харківській – (11 %)» ("В Україні попри війну", 2022).

Дані таблиці 1 свідчать, що 146 публічних бібліотек частково або повністю втратили свої фонди через російську агресію. Так, не зберігся жоден документ у 28-ми публічних бібліотеках, в основному, у регіонах, де велися бойові дії. На кінець серпня 2022 р. втратили свої фонди публічні бібліотеки: у Київській обл. – 2, Миколаївській – 8, Харківській – 8, Чернігівській – 3, Житомирській – 1, Запорізькій – 6 (Кравченко та ін., 2022b). Лише за три літні місяці повністю знищено усі документи фондів у 7 бібліотеках: у Миколаївській і Харківській областях, найбільше – у Запорізькій області (5 бібліотек). Крім того, як свідчать статистичні дані таблиці 1, 118 бібліотек втратили частину своїх фондів. На сьогодні неможливо точно порахувати розмір загальних збитків, які зазнали публічні бібліотеки (орієнтовно станом на кінець серпня вони становили 45,2 млн грн.), як і інших об'єктів культурної спадщини, поки не закінчиться війна.

Приклади значних руйнувань і пошкоджень українських бібліотек усіх видів, у тому числі і публічних, наведено у багатьох відкритих інтернет-джерелах. Так, у Київській області пошкоджено будівлю Макарівської публічної бібліотеки, яка є історичною пам'яткою початку ХХ ст., будівлі Ірпінської центральної міської і Бородянської центральної бібліотек. Також зазнали руйнування публічні бібліотеки у селах Київщини: Наливайківка, Гавронщина, Андріївка та ін. Зруйновано приміщення Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва. Під час тимчасової окупації частково зруйновано і пограбовано бібліотеки Сумщини. У Харкові пошкоджено публічні бібліотеки Салтівського, Київського і Шевченківського районів. У Луганській області зазнала значних пошкоджень Северодонецька міська публічна бібліотека. Через артилерійські обстріли зруйновано будівлі Донецької обласної бібліотеки для дітей і Центральної міської бібліотеки у Маріуполі Донецької обл. тощо.

Крім того, на сьогодні немає чіткого уявлення, що відбувається з бібліотеками на тимчасово окупованих територіях сходу і півдня України. За статистичними даними обласних військових адміністрацій, як засвідчила директор Українського

інституту книги О. Коваль, внаслідок російської агресії «до 4 тис. бібліотек опинилися в окупації» ("Через російську агресію пошкоджено", 2022). Причому російські війська не лише руйнують бібліотеки своїми постійними обстрілами, а й масово вилучають із бібліотек на окупованих територіях книги з історії та українську літературу, знищують їх або вивозять у невідомому напрямку. Ще у березні 2022 р. воєнна розвідка України повідомляла, що «на тодішніх захоплених територіях Луганської, Донецької, Чернігівської та Сумської областей російські війська вилучали і знищували українську літературу і підручники з історії. Найбільшу зацікавленість в окупантів викликали книжки про українські Майдани, АТО/ООС, історію українських визвольних змагань» (Дуляба, 2022). Наприклад, під час тимчасової окупації Бучі на Київщині російські окупанти, руйнуючи архів українських політв'язнів В'ячеслава Чорновола та Миколи Плахотнюка, також знищили усі книжки з колишнього фонду Чорновола та понад 60 повних комплектів десяти томника Чорновола ("Об'єкти культури та релігії", б.р.).

Варто зазначити, що Міністерство культури та інформаційної політики України вже на початку повномасштабного вторгнення РФ закликала фіксувати злочини проти культурної спадщини, вчинені російськими окупантами на території України. Для збору фото- та відеодоказів руйнування культурної спадщини МКІП у березні 2022 р. запустило веб-сайт: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua/> ("МКІП закликає фіксувати злочини", 2022). Окремою категорією на цій онлайн-платформі є розділ «бібліотеки».

Оскільки Росія намагається ліквідувати Україну як самостійну державу, знищити національно-культурну спадщину, то і перед публічними бібліотеками постали нові виклики в умовах воєнного стану. Міністерство культури та інформаційної політики у травні 2022 р. розробило Рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України (2022), де зазначається, «що в умовах збройної агресії російської федерації проти України актуалізація бібліотечних фондів є необхідною та, водночас, має відбуватися виважено, з урахуванням виду бібліотеки, і з застосуванням індивідуального підходу до кожного документа, який зберігається в її фонді».

Варто зазначити, що українські бібліотекарі сьогодні використовують усі можливі заходи, щоб забезпечити збереження фондів бібліотек, продовжити їх функціонування в умовах російської збройної агресії. У травні 2022 р. Благодійний фонд «Бібліотечна країна» та Українська бібліотечна асоціація започаткували Фонд допомоги українським бібліотекарям ("Допомога постраждалим", 2022). Також українським бібліотекам висловило солідарність і підтримку бібліотечне співтовариство світу: Британська бібліотека, Австрійська національна бібліотека, Державна бібліотека в Берліні, Національні бібліотеки Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Франції, Швеції, Фінляндії, Іспанії та інші; міжнародні співтовариства: CENL, IFLA, IMA, CERL, SLA та ін. ("Наука та бібліотечна справа", 2022, с. 108).

ВИСНОВКИ

Отже, досліджуючи наслідки руйнування і втрат публічних бібліотек із початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України, можна визначити основні тенденції:

– спостерігається скорочення мережі публічних бібліотек в усіх регіонах України, особливо в зонах військових бойових дій;

– відбуваються процеси руйнування і пошкодження (повне або часткове) будівель бібліотек, втрати ними матеріально-технічних засобів (комп'ютери, мультимедійне обладнання, меблі тощо);

– триває повна або часткова втрата бібліотечних фондів окремими публічними бібліотеками, особливо у Харківській, Запорізькій, Миколаївській, Донецькій та інших прифронтових областях;

– нині вже фіксуються втрати в ході війни, але визначений розмір завданих збитків публічних бібліотек досить орієнтовний і збільшуватиметься з продовженням війни;

– незалежно від складної ситуації в умовах воєнного стану і продовження збройної агресії, публічні бібліотеки намагаються проводити волонтерську, просвітницьку, інформаційну діяльність.

Враховуючи, що бібліотеки відіграють значну роль у збереженні національних інтересів, проблема захисту бібліотечних фондів в умовах війни є важливою складовою культурної політики української держави. Міністерству культури та інформаційної політики необхідно вже нині, не чекаючи завершення війни, розробляти разом з іншими державними структурами пропозиції по відновленню пошкоджених будівель бібліотек, збереженню існуючих і створенню нових фондів. Основними завданнями бібліотекарів має бути також збереження для майбутніх поколінь пам'яті про героїчну боротьбу українців за свою державу під час збройної російської агресії, систематизація документальних свідчень про бойовий шлях ЗСУ, добровольчих батальйонів, діяльність територіальної оборони, волонтерів, фактів злодіяння російських агресорів під час тимчасової окупації окремих регіонів України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Бібліотечний марафон «Бібліотека і війна: тримаємо стрій!». *Українська бібліотечна асоціація*. 30 верес. 2022. URL: <https://ula.org.ua/konferentsii-seminary-treninhy/seminary/icalrepeat.detail/2022/09/30/3556/-/bibliotechnyi-marafon-biblioteka-i-viina-trymaemo-strii-30-veresnia-2022-r> (дата звернення: 05.10.2022).

В Україні попри війну продовжують працювати понад 11500 бібліотек. *Укрінформ*. 1 жовт. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3583470-v-ukraini-popri-vijnu-prodovzuut-pracuvati-ponad-11-500-bibliotek.html> (дата звернення: 05.10.2022).

Вилегжаніна Т. Бібліотека – це свобода. *Бібліотечна планета*. 2022. № 3 (97). С. 4–6.

Допомога постраждалим бібліотекарям та бібліотекам. *Укрінформ*. 13 трав. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3481240-dopomoga-postrazdalim-bibliotekaram-ta-bibliotekam.html> (дата звернення: 12.07.2022).

Дуляба Н. Окупанти масово нищать бібліотеки та українські книги. *Львівський портал*. 25 трав. 2022. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2022/05/25/okupanty-masovo-nyshchat-biblioteku-ta-ukrainski-knyhy> (дата звернення: 12.06.2022).

Здановська В. Війна в Україні: бібліотечно-інформаційний фронт. *Бібліотечна планета*. 2022. № 2 (96). С. 5–8.

Кравченко С., Розколупа Н., Здановська В. ПБ України в умовах російської збройної агресії (результати першого етапу дослідження). *Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. 14 черв. 2022а. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=6096> (дата звернення: 20.07.2022).

- Кравченко С., Розколупа Н., Здановська В. Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії (результати другого етапу дослідження). *Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. 3 жовт. 2022b. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=6550> (дата звернення: 20.07.2022).
- МКІП закликає фіксувати злочини проти культурної спадщини, вчинені окупантами на території України. *Міністерство культури та інформаційної політики України* : офіц. сайт. 17 берез. 2022. URL: <https://mkip.gov.ua/news/6975.html> (дата звернення: 20.05.2022).
- Моїсеєва С. Мандрівна бібліотека: рецепт виживання після двох окупацій. *Бібліотечна планета*. 2022. № 3 (97). С. 8–10.
- Наука та бібліотечна справа в умовах воєнного стану в Україні: міжнародна підтримка. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 1 (265). С. 107–120. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bv_2022_1_11.pdf (дата звернення: 20.07.2022).
- Об'єкти культури та релігії під час війни. Київська область. *Державне підприємство «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв»*. URL: https://gdip.com.ua/pages/view/ob700kti_kulturi_ta_relg_pd_chas_vyni_kivska_oblast (дата звернення: 20.07.2022).
- Острога С. Бібліотеки Сумщини в умовах війни. *Бібліотечна планета*. 2022. № 2 (96). С. 8–11.
- Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. *Міністерство культури та інформаційної політики України*. 2022. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf> (дата звернення: 16.06.2022).
- Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3 (29). С. 9–14. URL: https://libraryforum.info/number_of_journal/81 (дата звернення: 10.10.2022).
- Чегриниць М. У тяжкі часи бібліотека згуртувала нас (Роздуми про мир і війну). *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3 (29). URL: https://libraryforum.info/number_of_journal/81 (дата звернення: 10.10.2022).
- Через російську агресію пошкоджено або зруйновано близько 60 бібліотек, до 4 тис. опинилися в окупації – директорка УІК. *Інтерфакс-Україна*. 23.05.2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/834162.html> (дата звернення: 30.07.2022).

REFERENCES

- Ukrainian Library Association (2022, September 30). *Bibliotechnyi marafon "Biblioteka i viina: trymaiemo strii!" [Library marathon "Library and war: let's keep the line!"]*. <https://ula.org.ua/konferentsii-seminari-treninhy/seminari/icalrepeat.detail/2022/09/30/3556/-/bibliotechnyi-marafon-biblioteka-i-viina-trymaiemo-strii-30-veresnia-2022-r> [in Ukrainian].
- V Ukraini popry viinu prodovzhuut pratsiyuvaty ponad 11500 bibliotek [In Ukraine, despite the war, more than 11,500 libraries continue to work]*. (2022, October 1). Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3583470-v-ukraini-popri-vijnu-prodovzuut-pracuvati-ponad-11-500-bibliotek.html> [in Ukrainian].
- Vylehzhaniya, T. (2022). Biblioteka – tsе svoboda [The library is freedom]. *Bibliotekna planeta*, 3(97), 4–6 [in Ukrainian].
- Dopomoha postrazhdalym bibliotekariam ta bibliotekam [Assistance to affected librarians and libraries]*. (2022, May 13). Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3481240-dopomoga-postrazhdalim-bibliotekaram-ta-bibliotekam.html> [in Ukrainian].

- Duliaba, N. (2022, May 25). *Okupanty masovo nyschat biblioteku ta ukrainski knyhy [The occupiers are massively destroying libraries and Ukrainian books]*. Lvivskiy portal. <https://portal.lviv.ua/news/2022/05/25/okupanty-masovo-nyschat-biblioteku-ta-ukrainski-knyhy> [in Ukrainian].
- Zdanovska, V. (2022). Viina v Ukraini: bibliotechno-informatsiinyi front [War in Ukraine: library and information front]. *Bibliotechna planeta*, 2(96), 5–8 [in Ukrainian].
- Kravchenko, S., Rozkolupa, N., & Zdanovska, V. (2022a, June 14). PB Ukrainy v umovakh rosiiskoi zbroinoi ahresii (rezultaty pershoho etapu doslidzhennia) [PB of Ukraine in conditions of Russian armed aggression (results of the first stage of the study)]. *Bloh Natsionalnoi biblioteku Ukrainy im. Yaroslava Mudroho*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=6096> [in Ukrainian].
- Kravchenko, S., Rozkolupa, N., & Zdanovska, V. (2022b, October 3). Publichni biblioteku Ukrainy v umovakh rosiiskoi zbroinoi ahresii (rezultaty drugoho etapu doslidzhennia) [Public libraries of Ukraine in the conditions of Russian armed aggression (results of the second stage of the study)]. *Bloh Natsionalnoi biblioteku Ukrainy im. Yaroslava Mudroho*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=6550> [in Ukrainian].
- Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2022, March 17). *MKIP zaklykaie fiksuvaty zlochyny proty kulturnoi spadshchyny, vchyneni okupantamy na terytorii Ukrainy [The ICIP calls for the recording of crimes against cultural heritage committed by the occupiers on the territory of Ukraine]*. <https://mkip.gov.ua/news/6975.html> [in Ukrainian].
- Moisieieva, S. (2022). Mandrivna biblioteka: retsept vyzhyvannia pislia dvokh okupatsii [The traveling library: a recipe for survival after two occupations]. *Bibliotechna planeta*, 3(97), 8–10 [in Ukrainian].
- Nauka ta bibliotechna sprava v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: mizhnarodna pidtrymka [Science and librarianship under martial law in Ukraine: international support]. (2022). *Bibliotechnyi visnyk*, 1(265), 107–120. http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bv_2022_1_11.pdf [in Ukrainian].
- Ob'iekty kultury ta religii pid chas viiny. Kyivska oblast [Objects of culture and religion during the war. Kyiv region]. (n.d.). The State Enterprise Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions. Retrieved July 20, 2022, from https://gdip.com.ua/pages/view/ob-700kti_kulturi_ta_relg_pd_chas_vyni_kivska_oblast [in Ukrainian].
- Ostroha, S. (2022). Biblioteku Sumshchyny v umovakh viiny [Libraries of the Sumy Oblast during the war]. *Bibliotechna planeta*, 2(96), 8–11 [in Ukrainian].
- Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2022). *Rekomendatsii Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy shchodo aktualizatsii bibliotechnykh fondiv u zviazku zi zbroinoiu ahresiiu rosiiskoi federatsii proty Ukrainy [Recommendations of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine regarding the updating of library funds in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]*. <https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf> [in Ukrainian].
- Serdiuk, S., & Herasymova, S. (2022). Biblioteku Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia prioritetiv [Libraries of Ukraine during the war: adaptation to new realities and determination of priorities]. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(29), 9–14. https://libraryforum.info/number_of_journal/81 [in Ukrainian].
- Chehrynets, M. (2022). U tiazhki chasy biblioteka zghurtuvala nas (Rozdumy pro myr i viinu) [In difficult times, the library united us (Reflections on Peace and War)]. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(29). https://libraryforum.info/number_of_journal/81 [in Ukrainian].
- Cherez rosiisku ahresiiu poskodzheno abo zruinovano blyzko 60 bibliotek, do 4 tys. opynylysia v okupatsii – dyrektorka UIK [About 60 libraries were damaged or destroyed due to Russian aggression, and up to 4,000 were under occupation – the director of the UIC]. (2022, May 23). Interfax-Ukraine. <https://interfax.com.ua/news/general/834162.html> [in Ukrainian].

UDC 027.022(477)"364"

Liudmyla Kuznetsova,
PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Educational
and Scientific Institute,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: liudmilakyiv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1915-518X

PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE IN TERMS OF THE MARTIAL STATE: LOSSES AND CHALLENGES

The aim of the article is to study and generalise the consequences of Ukrainian public libraries destruction and loss during the full-scale Russian invasion of the territory of Ukraine since Feb 24, 2022.

The research methodology is based on both general scientific methods, namely analysis and synthesis, and also informative and retrospective research methods, which are used to track the state of public libraries during the Russian military aggression directed to the territory of Ukraine, as well as certain territories occupation since Feb, 2022.

The scientific novelty of the study consists in systematisation of a wide range of actual material on the state of Ukrainian libraries during the Russian military aggression; for the first time, certain statistical data and informational materials on public libraries loss and destruction during the full-scale invasion of the Russian Federation since Feb, 2022 are introduced into scientific circulation.

Conclusions. Studying the consequences of public libraries destruction and loss since the beginning of the full-scale Russian invasion of the territory of Ukraine, it is possible to highlight the main tendencies:

- there is a reduction in the network of public libraries in all Ukrainian regions, especially in war zones;
- there are processes of destruction and damage (full or partial) of library buildings, additionally, their loss of material and technical means (computers, multimedia equipment, furniture, etc.);
- there is a complete or partial library funds loss by some definite public libraries, especially in Kharkiv, Zaporizhzhia, Mykolaiv, Donetsk and other frontline regions;
- nowadays, losses during the war are recorded, still, the determined amount sum of damage to public libraries is quite approximate, and it is going to increase with the war continuation;
- regardless of the difficult situation in conditions of the martial state, and the continuation of armed aggression, public libraries try to conduct volunteer, educational and informational activity.

Taking into account the fact that libraries play a significant role in saving national interests, the problem of protecting library funds in wartime is an important cultural policy component of Ukrainian state. Right now, without any delay, and not waiting when the war ends, The Ministry of Culture and Information Policy, in connection with other state structures, has an urgent necessity in elaborating offers considering the restoration of damaged library buildings, saving the existing funds, and constructing the new ones. The main tasks of librarians should be the following: to save the memory of the heroic struggle of Ukrainians for their state during the Russian armed aggression for future generations; to systematise documentary evidence about the combat path of the Armed Forces of Ukraine, volunteer battalions, territorial defense activity, volunteers' work, and crime facts of the Russian aggressors during the temporary occupation of certain Ukrainian regions.

Keywords: library, funds, national and cultural heritage, Russian military aggression, martial state.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2022 р.

УДК 001.891:002.1:[930.25:272-77(477.411)]
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269472

НАУКОВЕ ВИВЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОГО ДЖЕРЕЛА

*Олена Осієвська,
аспірантка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: Helena1913@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3254-4008*

Архівні матеріали про функціонування Київської митрополії становлять на сьогодні значну частину Національного архівного фонду України. В них міститься інформація, що стосується не лише суто церковного життя, але і справ культурного, соціального, економічного та політичного характеру.

У статті досліджується процес введення у науковий обіг документів Київської митрополії та розглядаються перепони, що стояли перед науковцями в різні періоди – імперський, радянський, сучасний.

Мета статті – розкриття процесу дослідження науковцями впродовж ХІХ – початку ХХІ століття документів Київської митрополії як інформаційного джерела.

Методологія дослідження спирається на застосування методів загального та спеціального характеру. Із загальних методів найбільш ефективними є діалектичний і логічний, за допомогою яких вивчався зв'язок між суспільними процесами та науковими дослідженнями. Зі спеціальних нами було застосовано історичний та порівняльний, що дало можливість простежити процес вивчення документів Київської митрополії як інформаційного джерела та досягнення у цьому напрямі в різні хронологічні проміжки часу.

Наукова новизна полягає у спробі узагальнити і з'ясувати умови та особливості дослідження інформаційного потенціалу документів Київської митрополії синодального періоду.

Висновки. Можемо виділити три основні періоди, впродовж яких тією чи іншою мірою дослідники звертали увагу та актуалізували інформаційний потенціал зазначених архівних джерел. Перший період – від кінця ХVІІІ і до початку ХХ століття – мав характер початкового ознайомлення і введення в науковий обіг окремих документів, меншою мірою комплексів документів, Київської митрополії. Другий період – це вже час функціонування радянської владної системи у 1920–1991 роках. Третій період вивчення документів як інформаційного джерела припадає на часи незалежності України після розпаду СРСР і починається від 1991 року.

Ключові слова: Київська митрополія, документи, архів, інформація, наука.

ВСТУП

Документи Київської митрополії синодального періоду доволі рідко вводяться до наукового обігу у повному обсязі і так само нечасто публікуються. Але вони містять у собі значну кількість цінної інформації, яка дозволяє більш детально уявити соціальні процеси в певних історичних умовах. Крім суто наукового значення цієї інформації, необхідно звернути увагу і на її використання з метою ідеологічної маніпуляції, що було надзвичайно поширено і в Російській імперії, і в радянський період, і в сучасній російській ідеології, особливо у зв'язку із поширенням концепції «російського світу».

Найбільш цінна інформація, яка використовується в наукових, соціальних чи політичних цілях, передовсім міститься у тих документах, які виконують функції первинного джерела. З їх допомогою з'ясовується реальна картина тих процесів, які безпосередньо впливають на розвиток суспільства і держави. Ці документи, після їх службового використання, потрапляють до архівів. І в подальшому вони служать основою для вивчення будь-якого суспільного процесу чи явища. Оскільки в сучасних українських умовах питання ролі у суспільному житті Церкви набуло ідеологічного значення, його розгляд та представлення в науковому і політичному дискурсі потребує широкого вивчення та оприлюднення на основі інформаційних ресурсів існуючої архівної і бібліотечної мережі. І насамперед це стосується документно-інформаційних ресурсів Київської митрополії синодального періоду.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Останнім часом тема інформаційного наповнення документів церковних структур набула особливого значення у зв'язку зі змінами, що почали відбуватися на соціально-політичному просторі України після відновлення її незалежності наприкінці ХХ ст. Цьому питанню було присвячено ряд сучасних досліджень, що стосувалися різних періодів функціонування Церкви як соціального інституту від часів Середньовіччя до радянського періоду включно. Серед вчених, хто звернув на нього увагу, назвемо таких дослідників, як К. Климова (*Нариси історії архівної справи*, 2002), О. Крижанівський (1993), Г. Папакін (2001), В. Ульяновський (1994) та ін. На сторінках їх праць піднімалися питання, пов'язані з осмисленням класифікації джерел, змістовного наповнення документів та історіографічного процесу. Однак слід зазначити, що процес вивчення саме документів Київської митрополії синодального періоду як інформаційного джерела досі залишався без уваги науковців. Очевидно, це зумовлено тим, що до цього часу в Україні не було створено навіть цілісного дослідження історії самої цієї структури, і натомість ми маємо тільки окремі праці, в яких представлено її епізоди.

Метою дослідження є розкриття процесу вивчення науковцями впродовж ХІХ – початку ХХІ століття документів Київської митрополії як інформаційного джерела.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В процесі роботи над публікацією нами було застосовано ряд методів загального та спеціального характеру. Із загальних методів найбільш ефективними є діалектичний і логічний, за допомогою яких вивчався зв'язок між суспільними процесами та науковими дослідженнями. Зі спеціальних нами було застосовано

історичний та порівняльний, що дало можливість простежити процес вивчення документів Київської митрополії як інформаційного джерела та досягнення у цьому напрямі в різні хронологічні проміжки часу. Основним матеріалом у дослідженні послужили наукові праці, в яких були представлені наукові результати вчених різних наукових шкіл і напрямів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукове вивчення інформаційного потенціалу церковних архівів почалося ще наприкінці XVIII століття. Перший період цього процесу тривав із зазначеного моменту і до початку XX століття. Він мав характер початкового ознайомлення і введення в науковий обіг окремих документів, меншою мірою комплексів документів, Київської митрополії. В цей час на українських землях повністю панують державні інституції Російської імперії.

Слід відзначити, що від самого початку вивчення інформаційного потенціалу церковних архівів переслідувало передусім ідеологічні цілі. В результаті створювалися наукові праці, що мали на меті використання отриманої інформації не заради об'єктивних висновків, а для обґрунтування російської імперської ідеї. Це і є саме той випадок, щодо якого С. Павленко зазначав: «Нерідко автори... перекручували або замовчували окремі факти, а нерідко вигадували те, чого насправді не було, і т. ін.» (*Історичне джерелознавство*, 2002, с. 81). Тому й постаті перших дослідників у цій сфері достатньо знакові – це російський політик і державний діяч Микола Бантиш-Каменський (1737–1814) та представники вищої церковної російської ієрархії пензенський єпископ Амвросій (Орнатський) (1778–1828) і київський митрополит Євгеній (Болховітінов) (1767–1837). Свідченням значного інтересу російської влади до українських церковних архівів у цей час є інформація про дозвіл її представникам пошуку та вилучення зі сховищ українських церковних структур Києва давніх документів. Ця політика почала проводитися ще з 1720 р. (Н. В., 1891) і була регулярною. Зокрема, маємо таку ж інформацію й щодо початку XIX століття: з цього приводу київський митрополит Серапіон (Александровський) вів листування із Московським університетом (Ластовська, 2022, с. 218).

Лише у 1850–1860-х роках вивчення українських церковних архівів набуває більш-менш системного характеру. Предтечею цього спочатку стало створення Тимчасової комісії для розгляду давніх актів у 1843 р., при цьому наголошувалося на тому, що необхідно здійснювати пошук документів й у монастирських архівосховищах (*Київський центральний архів*, 2002, с. 61). До цього процесу активно долучився тодішній український культурний діяч Пантелеймон Куліш (1819–1897). Вже наступним кроком стало створення у 1852 році Київського центрального архіву давніх актів. Щодо власне церковних архівів, то на них центральна російська влада звернула увагу тільки у 1865 році, коли було створено комісію для організації Синодального архіву у Санкт-Петербурзі (*Архівознавство*, 1998, с. 42). Звісно, цей факт призвів і до приділення більшої уваги місцевим архівам, у т. ч. і в Київській єпархії.

Проте це були заходи, що проводилися з метою збереження архівних документів. Безпосереднім поштовхом до вивчення архівних документів Київської митрополії, з нашого погляду, стало запровадження в рамках тодішньої Київської

епархії видань хоч і церковно-релігійного характеру, проте з історичними рубриками. Такими стали «Руководство для сельских пастырей» (1861) та «Киевские епархиальные ведомости» (1861). До їх видання були безпосередньо причетні такі відомі українські діячі, як Петро Лебединцев (1820–1896) та Феофан Лебединцев (1828–1888). Проривом у використанні інформації архіву Київської духовної консисторії стало опублікування у 1864 р. відомої праці краєзнавчого характеру її діловода Лаврентія Похилевича (1816–1893) «Сказання про населені місцевості Київської губернії».

Можна стверджувати, що саме завдяки цим дослідникам та їх публікаціям інформаційний потенціал церковних документів вперше був представлений і розкритий для подальших наукових досліджень. Головним наслідком їх діяльності стала публікація значної кількості церковних документів Київської митрополії (повністю та уривками) та введення до наукового обігу нової інформації різноманітного ґатунку – економічної, соціокультурної тощо. Опубліковані матеріали дотепер представляють значний інтерес для науковців і постійно ними використовуються.

Характерною рисою Російської імперії епохи проведення реформ стала поява різноманітних наукових товариств. Їх систематична діяльність в опрацюванні архівів прийшла на зміну аматорам-одиначкам та популяризаторам наукових знань. Тут можна погодитися із В. Бездрабко, що в той час «масово поширювалася практика збирання й систематизації документів, їхнього наукового опрацювання та дослідження, видання з метою популяризації історичних знань, ствердження ідентифікуючих процесів епохи становлення європейських націй. Активними провідниками більшості подібних заходів стали археографічні комісії, церковно-історичні й історико-філологічні товариства, інші наукові об'єднання...» (Бездрабко, 2011, с. 67). У Києві, зокрема, такими організаціями стали Київське церковно-історичне та археологічне товариство та Історичне товариство Нестора Літописця, створені у 1872 р. Звісно, у сфері інтересів їх членів опинилися й церковні архіви, де було виявлено значну кількість документів історичного значення. Серед них ми зустрічаємо цілий ряд прізвищ дослідників, котрі безпосередньо займалися виявленням та оприлюдненням документів, пов'язаних з історією Київської митрополії. Зокрема, це С. Голубев, П. Лашкар'єв, П. Лебединцев, Ф. Тітов та інші (Крайній, 2001).

Важливо відзначити, що стан церковних архівів у XIX – на початку XX ст. без перебільшення можна визначити як незадовільний. Умови, з якими зіткнулися дослідники в процесі виявлення документів, вказували на можливість втрати навіть тих матеріалів, які ще були доступними до вивчення та оприлюднення. Надзвичайно яскравим свідченням цього є публікація у 1905 році українського історика В. Пархоменка (1880–1942), в котрій він описував свої враження від роботи з монастирськими і церковними архівами за рік до цього і пропонував із метою порятунку документів створити щось на зразок «центрального малоросійського архіву». Насамперед дослідника неприємно вразила загальна ситуація з документами в «архіві старих справ при Київській духовній консисторії». Те, як він її описує, свідчить, що значна частина архівних документів, а, відповідно, й цінної інформації, просто загинули: «Архів відкритий, але дверей у ньому немає... Темно і брудно у цьому приміщенні... Справи у повному безладі, деякі підгнили. Нема опису справ, нема жодної системи у підборі справ... На жаль, багато вже розтяг-

нуто (про що мені заявляли в Київ. дух. академії), так як нагляду за цим архівом жодного не існує» (П-ко, 1905).

Другий період – радянський – це вже час функціонування радянської владної системи, що панувала над науковою, і припадає він на 1920–1991 роки. Цей період відзначається пануванням ідеологічного тиску у всіх дослідженнях, що впливало не лише на вибір теми, а й на оцінку та використання інформації з історичних джерел. Відповідно, вивчення архівних документів Київської митрополії можливе було лише за умови їх вибіркового оприлюднення та специфічного трактування. І хоча ставлення до вивчення документної бази Київської митрополії повністю визначалося ідеологією, позитивним моментом у цей період слід відзначити сам факт вилучення архівів із суто церковного середовища, де вони зберігалися далеко не завжди у задовільному стані, та їх концентрування під наглядом фахівців у спеціально визначених для збереження архівах – обласних і центральних.

На жаль, можна констатувати лише поодинокі дослідження їх інформаційного змісту в роки радянської влади, зокрема у 1920-х роках, коли тоталітарна влада ще не утвердилася на українських землях (Федоренко, 1929). Водночас слід відзначити, що саме в цей час до державних архівосховищ стали масово надходити церковні документи, завдяки чому була забезпечена набагато краща їх збереженість. У науковому ж плані найбільш допустимим на той період вважалося оприлюднення тієї інформації, яку можна було трактувати лише в контексті «класової боротьби» та «експлуататорської ролі» духовенства. Однак слід відзначити заслугу таких вчених, як О. Крижанівський (1944–2010) та В. Мордвінцев, котрі навіть у тих умовах змогли представити і широко розкрити інформаційний потенціал тих документів церковних структур Київської митрополії, які були дотичні до їх господарчої діяльності. Оскільки в радянський час не здійснювалося вивчення системи документів церковних структур, і їх не прийнято було характеризувати, дослідники могли лише вказувати на їх інформаційний потенціал, проте, знову ж таки, виключно з ідеологічної позиції. Саме тому, наприклад, О. Крижанівський і зазначав, що у документах містяться «дані про соціально-економічне становище монастирських селян, їх антифеодальну й визвольну боротьбу» (Крижанівський, 1991, с. 7). У подальшому вчений продовжив свою наукову діяльність, і у 1993 р. на сторінках часопису «Архіви України» він опублікував статтю, присвячену джерелам соціально-економічного характеру, в якій ще раз підкреслив «велику інформативність всього комплексу згаданих документів, більшість яких ще чекає на своїх дослідників» (Крижанівський, 1993, с. 79).

Третій період вивчення церковних документів як інформаційного джерела припадає на часи незалежності України після розпаду СРСР і починається із 1991 року. Цей період характеризується передовсім зміною методології у вивченні документів, їх широким оприлюдненням та спробами здійснити теоретичне осмислення як інформаційного комплексу.

Після падіння радянської влади у 1991 році українські науковці поступово звертають все більше уваги саме на архівні документи як інформаційну основу наукових досліджень з історії Церкви взагалі та Київської митрополії зокрема. Чи не вперше на інформаційний потенціал документів, пов'язаних із діяльністю цих структур, у 1994 році звернув увагу В. Ульяновський, котрий здійснив їх класифікацію і спробував охарактеризувати кожен групу джерел (актові, епістолярні

документи, нарративні, спеціальні, зображальні). При цьому він відзначив, що «за рівнем інформативності й об'єктивності... актові джерела... вважаються найбільш цінними» (Ульяновський, 1994, с. 9).

Тоді ж, у 1990-х роках, до широкого вжитку вводиться і поняття «церковний архів» (воно було відоме та використовувалося й у XIX ст., проте його розуміння саме наприкінці XX ст., у зв'язку з розвитком архівної справи, суттєво змінилося), хоча теоретичного обґрунтування воно поки що і не знаходить. Зокрема, чи не вперше це питання підняв у листопаді 1996 р. В. Ульяновський на Всеукраїнській конференції «Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи» у своїй доповіді «Церковні архіви України: історія, проблеми реконструкції та джерелознавчі класифікації». Продовжуючи цю проблематику, у 2001 р. М. Довбищенко дозволив собі виділити три основні види церковних архівів: 1) єпископські архіви, 2) монастирські архіви, 3) парафіяльні архіви (Довбищенко, 2001). З нашого погляду, це був дещо спрощений підхід до проблеми (можливо, тому, що автор не враховував сучасний стан архівів, а орієнтувався виключно на їх минуле), проте він був однією із перших спроб у теоретичному осмисленні поняття. Більш розширена і точніша схема була запропонована у 2002 р. К. Климовою (*Нариси історії архівної справи*, 2002, с. 20).

1990-ті роки в історії української науки відзначилися появою перших дисертаційних досліджень, пов'язаних із функціонуванням Київської митрополії та широким використанням саме архівної інформації. Як правило, ці праці з'являлися при вищих навчальних закладах. Серед них ми бачимо роботи В. Ластовського (1998), І. Лимана (1996), В. Мордвінцева (2000), О. Спінула (1998), М. Харишина (1995), О. Шевченко (1996) та ін. Зокрема, у В. Ластовського ми знайдемо інформаційну характеристику монастирських фондів Київської митрополії, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (Ластовський, 2002, с. 16).

Окрім вищих навчальних закладів, у 1990-х роках центрами розвитку відповідних наукових напрямів бачимо й інші наукові та державні установи. Задля більш злагодженої і ефективної діяльності між ними у 1995–1996 роках було налагоджено міжгалузеву співпрацю (Ляхоцький, 1996, с. 12). Сприяла цьому і поява нових видань: наприклад, у 1996 році – «Студій з архівної справи та документознавства» при Головному архівному управлінні Кабінету Міністрів України (нині – Державна архівна служба України) та Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства. Особливо слід відзначити у цій серії видання 2001 року (том 7), присвячене 2000-літтю Різдва Христового. Тоді на його сторінках з'явився цілий ряд статей теоретичного та практичного значення, в яких піднімалися питання, пов'язані із архівною системою Київської митрополії. Серед них виділимо праці Г. Папакіна, К. Климової, С. Кагамлик, О. Крижановського та ін. На увагу заслуговує публікація Г. Папакіна, в котрій представлена загальна картина наявності церковних фондів та їх інформаційного потенціалу в усій архівній системі України. У т. ч. він відзначав і потужність фондів тих структур, що належали до Київської митрополії синодального періоду (Папакін, 2001).

Попри весь успішний процес розвитку наукових знань у 1990-х роках, справжній прорив у вивченні архівних документів Київської митрополії розпочався тільки у 2000-х роках. З'являються ряд праць теоретичного і практичного характеру. При цьому, фактично, ці дослідження значно розширюють предмет самого поняття «церковний архів». Звісно, до нинішнього часу воно ще не остаточно

визначене у науковому середовищі, однак теоретичну основу під нього вже було закладено. На цей момент звернув увагу В. Ластовський у 2008 р. Здійснивши аналіз наукових досліджень та спираючись на існуючу архівну практику, він запропонував власне бачення поняття «церковний архів»: це – «1) комплекс документальних матеріалів, зосереджених у відповідній церковній інституції, котрий має безперервну історію накопичення; 2) умовна назва комплексу документальних матеріалів, що зосереджений у державному архіві у фондових зібраннях і стосується історії та організації конкретних церковних інституцій – консисторій, монастирів, церков і т. п.» (Ластовський, 2008, с. 57).

Значну роль у поглибленні знань із піднятої нами проблеми в цей період відігравали українські науково-освітні та державні інституції, при яких стали проводитися регулярні наукові конференції. Серед таких слід відзначити насамперед архівні установи, зокрема Укрдержархів (Державна архівна служба України), Центральний державний історичний архів України у м. Києві та інші, та установи культурно-освітнього напрямку, зокрема Національний заповідник «Софія Київська», Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник (із 2021 р. – Національний заповідник «Києво-Печерська лавра») та інші. У значній кількості публікацій, що з'являються за результатами їх діяльності, так чи інакше використовуються та характеризуються ті документи із сучасних архівів, що мають відношення до Київської митрополії синодального періоду, найчастіше із фондів 127 («Київська духовна консисторія») та 128 («Києво-Печерська лавра»). Одним із вагомих наукових результатів у дослідженні інформаційного потенціалу архівних матеріалів стало упорядкування тематичних покажчиків фонду 128 ЦДІАУК, здійснене С. Кагамлик у 2007–2008 роках під назвою «Архів Києво-Печерської лаври та заповідника». Власне, серед довідково-інформаційних видань такого плану воно є чи не єдиним на сьогодні в Україні.

На жаль, суспільно-політичні потрясіння та події 2014–2022 років, пов'язані із людськими, фінансовими, економічними та іншими втратами, внесли негативні зміни у процес розвитку наукових пошуків. Водночас можна відзначити і сплеск у цей період значного інтересу громадськості саме до документальної бази функціонування церковних структур в Україні.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можемо стверджувати, що дослідження інформаційного потенціалу документів Київської митрополії синодального періоду перебувало в центрі уваги науковців ще від кінця XVIII – початку XIX століття. Актуальним їх вивчення залишається і сьогодні. Можемо виділити три основні періоди, впродовж яких тією чи іншою мірою дослідники звертали увагу та актуалізували інформаційний потенціал зазначених архівних джерел. Перший період – від кінця XVIII і до початку XX століття – мав характер початкового ознайомлення і введення в науковий обіг окремих документів, меншою мірою комплексів документів, Київської митрополії. Він повністю припадає на період панування на українських землях державних інституцій Російської імперії. Другий період – це вже час функціонування радянської владної системи у 1920–1991 роках. І хоча ставлення до вивчення документної бази Київської митрополії повністю визначалося ідеологією, позитивним моментом у цей період слід відзначити сам факт вилучення архівів

із суто церковного середовища, де вони зберігалися далеко не завжди у задовільному стані, та їх концентрування під наглядом фахівців у спеціально визначених для збереження архівах – обласних та центральних. Третій період вивчення документів як інформаційного джерела припадає на часи незалежності України після розпаду СРСР. Цей період характеризується передовсім зміною методології у вивченні документів, їх широким оприлюдненням та спробами здійснити теоретичне осмислення як інформаційного комплексу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Архівознавство : підруч. для студентів вищ. навч. закл. України / Я. С. Калакура, Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна та ін. Київ, 1998. 316 с.
- Бездрабко В. До історії формування документознавства в Російській імперії. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2011. Т. 19, кн. 1. С. 56–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2011_19_1_9 (дата звернення: 28.11.2022).
- Довбищенко М. Українські церковні архіви литовсько-польської доби: історична доля та перспективи реконструкції. *Архіви України*. 2001. № 6 (248). С. 10–23. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2001_6\(248\)_2](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2001_6(248)_2) (дата звернення: 26.11.2022).
- Історичне джерелознавство : підруч. для студентів іст. спец. вищ. навч. закл. / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, Б. І. Корольов, С. Ф. Павленко, М. Г. Палієнко. Київ : Либідь, 2002. 488 с.
- Київський центральний архів давніх актів. 1852-1943 : зб. док. : у 2 т. / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. іст. архів. Київ, 2002. Том 1 : 1852–1921 / упоряд. Л. М. Муравцева. 456 с.
- Крайній К. К. Київське Церковно-історичне та археологічне товариство, 1872–1920. *Лаврський альманах*. Вип. 4, спецвип. 1. Київ, 2001. 104 с.
- Крижанівський О. Джерела до соціально-економічної історії церкви на Правобережній Україні (XVIII – перша половина XIX століття). *Архіви України*. 1993. № 1–3. С. 72–79.
- Крижанівський О. П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII – перша половина XIX ст.) : монографія. Київ : Вища шк., 1991. 127 с.
- Ластовська О. Книжки і книжкова справа в Києві на початку XIX століття. *Софійський часопис*. Вип. 6. Київ, 2022. С. 217–221.
- Ластовський В. В. Між суспільством і державою. Православна церква в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст. в історії та історіографії : монографія. Київ : Фенікс, 2008. 496 с.
- Ластовський В. Православна церква у суспільно-політичному житті України XVIII ст. (Переяславсько-Бориспільська єпархія) : монографія. Черкаси : ЧІУ, 2002. 137 с.
- Ляхощкий В. Основні напрями діяльності Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. *Студії з архівної справи та документознавства*. Т. 1. 1996. С. 4–12.
- Н. В. К історії церковних и монастирських архивов. *Кіевская старина*. 1891. Т. 34. С. 148–151.
- Нариси історії архівної справи в Україні / С. В. Абросимова, В. В. Бездрабко, В. В. Болдирев та ін. ; за заг. ред. І. Б. Матяш, К. І. Климової. Київ : КМ Академія, 2002. 612 с.
- Папакін Г. Церковні фонди християнських конфесій у складі Національного архівного фонду України: структура, зміст, історія надходження. *Студії з архівної справи та документознавства*. Т. 7. 2001. С. 7–13.
- П-ко В. Нескільки слов о малоросійських архивах. *Кіевская старина*. 1905. Т. 88. С. 136–138.
- Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні : у 3-х кн. Київ : Либідь, 1994. Кн. 1. 250 с.
- Федоренко П. До історії монастирських архівів. *Архівна справа*. 1929. Кн. 9/10. С. 102–104.

REFERENCES

- Kalakura, Ya. S., Boriak, H. V., Dubrovina, L. A., Klymova, K. I., Liakhotskyi, V. P., Matiash, I. B., Novokhatskyi, K. Ie., Papakin, H. V., Pyrih, R. Ia., Seliverstova, K. T., Sendyk, Z. O., Shurubura, A. K., & Sherbak, M. H. (1998). *Arkhivoznavstvo [Archival science]*. Ukrainian State Research Institute of Archival Affairs and Records Management [in Ukrainian].
- Bezdrabko, V. (2011). Do istorii formuvannia dokumentoznavstva v Rosiiskii imperii [To the history of the formation of document studies in the Russian Empire]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 19(1), 56–78. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2011_19_1_9 [in Ukrainian].
- Dovbyshchenko, M. (2001). Ukrainski tserkovni arkhivy lytovsko-polskoi doby: istorychna dolia ta perspektyvy rekonstruktsii [Ukrainian church archives of the Lithuanian-Polish era: historical fate and prospects for reconstruction]. *Archives of Ukraine*, 6(248), 10–23. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2001_6\(248\)_2](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2001_6(248)_2) [in Ukrainian].
- Kalakura, Ya. S., Voitsekhivska, I. N., Korolov, B. I., Pavlenko, S. F., & Paliienko, M. H. (2002). *Istoriychne dzhereloznavstvo*. Lybid [in Ukrainian].
- Muravtseva, L. M. (Comp.). (2002). *Kyivskiy tsentralnyi arkhiv davnikh aktiv. 1852-1943 [Kyiv Central Archive of Ancient Acts. 1852-1943]* (Vol.1: 1852-1921). Central State Historical Archives of Ukraine [in Ukrainian].
- Krainii, K. K. (2001). Kyivske Tserkovno-istorychne ta arkeolohichne tovarystvo, 1872–1920 [Kyiv Church-Historical and Archaeological Society, 1872–1920]. *Lavrskiy almanakh*, 4(1) [in Ukrainian].
- Kryzhanivskiy, O. (1993). Dzherela do sotsialno-ekonomichnoi istorii tserkvy na Pravoberezhnii Ukraini (XVIII – persha polovyna XIX stolittia) [Sources for the socio-economic history of the church in Right Bank Ukraine (18th - first half of the 19th century)]. *Archives of Ukraine*, 1–3, 72–79 [in Ukrainian].
- Kryzhanivskiy, O. P. (1991). *Tserkva u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku Pravoberezhnoi Ukrainy (XVIII – persha polovyna XIX st.) [Church in the socio-economic development of Right Bank Ukraine (18th – first half of the 19th century)]* [Monograph]. Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Lastovska, O. (2022). Knyzhky i knyzhkova sprava v Kyievi na pochatku XIX stolittia [Books and the book business in Kyiv at the beginning of the 19th century]. *Sofiiskiy chasopys*, 6, 217–221 [in Ukrainian].
- Lastovskiy, V. V. (2008). *Mizh suspilstvom i derzhavoiu. Pravoslavna tserkva v Ukraini naprykintsi XVII – u XVIII st. v istorii ta istoriografii [Between society and the state. The Orthodox Church in Ukraine at the end of the 17th - in the 18th century. in history and historiography]* [Monograph]. Feniks [in Ukrainian].
- Lastovskiy, V. (2002). *Pravoslavna tserkva u suspilno-politychnomu zhytti Ukrainy XVIII st. (Pereiaslavsko-Boryspilska yeparkhiia) [The Orthodox Church in the social and political life of Ukraine in the 18th century (Pereiaslav-Boryspil Diocese)]* [Monograph]. Cherkaskiy instytut upravlinnia [in Ukrainian].
- Liakhotskyi, V. (1996). Osnovni napriamy diialnosti Ukrainskoho derzhavnogo nauково-doslidnogo instytutu arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva [The main directions of activity of the Ukrainian State Research Institute of Archival Affairs and Records Management]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 1, 4–12 [in Ukrainian].
- N. V. (1891). K istorii tserkovnykh i monastyrskikh arkhivov [To the history of church and monastery archives]. *Kievskaya starina*, 34, 148–151 [in Ukrainian].
- Abrosymova, S. V., Bezdrabko, V. V., Boldyriev, V. V., Butych, I. L., Vasko, L. M., Voitsekhivska, I. N., Volkovynskiy, V. M., Histsova, L. Z., & Horin, S. M. (2002). *Narysy istorii arkhivnoi spravy v Ukraini [Essays on the history of archival affairs in Ukraine]* (I. B. Matiash & K. I. Klymovi, Eds.). KM Akademiia [in Ukrainian].
- Papakin, H. (2001). Tserkovni fondy khrystyianskykh konfesii u skladi Natsionalnogo arkhivnogo fondu Ukrainy: struktura, zmist, istoriia nadkhodzhennia [Church funds of Christian de-

- nominations as part of the National Archive Fund of Ukraine: structure, content, history of acquisition]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 7, 7–13 [in Ukrainian].
- P-ko, V. (1905). Neskolko slov o malorossiiskykh arkhivakh [A few words about the archives of Little Russia]. *Kievskaiia staryna*, 88, 136–138 [in Ukrainian].
- Ulianovskiy, V. (1994). *Istoriia tserkvy ta relihiinoi dumky v Ukraini [History of the church and religious thought in Ukraine]* (Book 1). Lybid [in Ukrainian].
- Fedorenko, P. (1929). Do istorii monastyrskykh arkhiviv [To the history of monastery archives]. *Arkhivna sprava*, 9–10, 102–104 [in Ukrainian].

UDC 001.891:002.1:[930.25:272-77(477.411)]

Olena Osiyevska,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: Helena1913@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3254-4008

SCIENTIFIC STUDY OF METROPOLITANATE OF KYIV DOCUMENTS IN THE SYNODAL PERIOD AS AN INFORMATION SOURCE

Nowadays, archival materials related to functioning of Metropolitanate of Kyiv form a significant part of the entire National Archival Fund of Ukraine. They contain information considering not only purely church life, but also matters of cultural, social, economic and political nature.

This article examines the process of implementing Metropolitanate of Kyiv documents into scientific circulation, as well as highlights hindrances faced by scientists in different periods – imperial, Soviet, modern.

The aim of the article is to reveal the process of scientists' research of Metropolitanate of Kyiv documents as an information source during the 19th and the early 21st cent.

The research methodology grounds on the application of general and special methods. Among the general methods, the most effective are dialectical and logical ones, which are used to clarify the connection between social processes and scientific studies. Among the special methods, the historical and comparative ones are chosen, which give the opportunity to track the process of studying Metropolitanate of Kyiv documents as an information source and achievements in this direction during different chronological periods.

The scientific novelty consists in the attempt to generalise and clarify conditions and peculiarities of researching the documents informational potential of Metropolitanate of Kyiv in the Synodal period.

Conclusions. There can be singled out three main periods during which, to one degree or another, researchers paid attention to and actualised the informational potential of mentioned above archival sources. The first period – from the end of the 18th cent. to the beginning of the 20th cent. – had the character of initial studying and implementing into scientific circulation some certain documents, to a lesser extent these were document complexes of Metropolitanate of Kyiv. The second period was already the time of the Soviet power system functioning in 1920–1991. The third period of studying these documents as an information source dates back to the times of Ukrainian Independence after the USSR collapse, since 1991.

Keywords: Metropolitanate of Kyiv, documents, archive, information, science.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2022 р.

**БІБЛІОТЕЧНО-
ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА**

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

УДК 378.016:004.774.6:[02+930.25
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269486

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА «ІНТЕРНЕТ-
ЖУРНАЛІСТИКА
ТА БЛОГІНГ»:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ
У ЗМІСТІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«ІНФОРМАЦІЙНА,
БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА
СПРАВА»**

*Надія Бачинська,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3912-7108*

Мета дослідження – виявлення і обґрунтування переліку компетентностей, необхідних фахівцю у межах міждисциплінарної спеціалізації «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Методологія дослідження базується на використанні сукупності загальнонаукових і спеціальних методів: аналізу та синтезу, методу порівняльного аналізу для зіставлення стандартів вищої освіти, які утворюють предметне поле діяльності майбутнього фахівця спеціалізації «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»; метод контент-аналізу при дослідженні текстів і документів; гіпотетичний метод при обґрунтуванні необхідності інтернет-журналістики у предметності діяльності інституцій та інфраструктури документно-інформаційної сфери.

Наукова новизна полягає у виявленні переліку компетентностей, необхідних фахівцю у межах міждисциплінарної спеціалізації «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та обґрунтуванні основного фокусу освітньої програми, який окреслено як формування та розвиток професійної компетентності у забезпеченні прес-стратегій у різних формах їх реалізації в цифровому соціально-інформаційному середовищі як інтегративної діяльності, що включає інформаційно(документно)-комунікативну та журналістську компоненти.

Висновки. Підвищення конкурентоспроможності сучасних фахівців унормується сьогодні введенням до освітнього процесу міждисциплінарних освітніх програм. Пропозиція освітньо-професійної програми «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» передбачає опанування знаннями, що належать до спеціальностей 061 Журналістика та 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, які визначають її предметну область та інтеграцію змісту освіти у цих галузях. Прогнозована діяльність майбутнього фахівця за освітньо-професійною програмою «Інтернет-журналістика та блогінг» перебуває у межах таких основних концептів, як «інформаційний ресурс» – «соціальні комунікації» – «інформаційний продукт» у їх взаємозв'язку і опосередкованості ви-

користанням цифрових технологій. Основний фокус освітньої програми і спеціалізації полягає у формуванні та розвитку професійної компетентності у забезпеченні прес-стратегій у різних формах їх реалізації в цифровому соціально-інформаційному середовищі як інтегративної діяльності, що включає інформаційно(документно)-комунікативну та журналістську компоненти.

Ключові слова: інтернет-журналістика, блогінг, бібліотечна журналістика, інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

ВСТУП

Підвищення конкурентоспроможності сучасних фахівців унормовується сьогодні введенням до освітнього процесу міждисциплінарних освітніх програм, вимоги до яких затверджено Міністерством освіти і науки України ("Про затвердження Вимог", 2021).

Запровадження таких програм спрямоване на формування результатів навчання, спільних для групи спеціальностей, що належать до однієї або двох галузей знань.

Пропозиція освітньо-професійної програми (ОПП) «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» передбачає опанування знаннями, що належать до спеціальностей 061 Журналістика та 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа (ІБАС), які визначають її предметну область та інтеграцію змісту освіти у цих галузях.

Зважаючи на те, що базові критерії функціонування зазначеної ОПП закладено поняттями «журналістика», «масові комунікації», «інформаційні ресурси», «цифрові технології», постає актуальність окреслення цих понять із компетентнісного огляду у їх міждисциплінарних зв'язках у межах спеціальності ІБАС.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Проблема дослідження міждисциплінарної освітньо-професійної програми потребує насамперед звернення до стандартів освіти за спеціальностями, які утворюють предметну область навчання та професійної діяльності майбутнього фахівця. Такими у нашому дослідженні обрано Стандарт вищої освіти (СВО) 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа ("Стандарт вищої освіти України", 2018) як такий, що визначає загальний профіль освіти, та Стандарт 061 Журналістика ("Стандарт вищої освіти України", 2019), який доповнює компетентнісну складову фахівця у пропонованій ОПП. Представлені у цих стандартах компетентності фахівців є основою для подальших міркувань.

Такими, що можуть бути основою обґрунтування доцільності пропонованої ОПП у межах ІБАС, є публікації, які окреслюють затребуваність інтернет-журналістики як напряму діяльності у одній із професійних компонент у назві спеціальності, а саме у бібліотечній справі.

Так, у Бібліотечній енциклопедії Харківщини (Косачова, 2016b) запропоновано таке визначення: «Бібліотечна журналістика – це:

1) вид діяльності бібліотек, спрямований на збір, обробку та розповсюдження актуальної інформації з видавничої, книготорговельної, бібліотечної справи та бібліографії через канали масової комунікації;

2) вид галузевої журналістики, предметом якої є актуальні новини у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності».

Основні тенденції бібліотечної журналістики висвітлено у публікації О. Косачової (2015). Дослідниця пропонує тлумачити бібліотечну журналістику як окрему галузь, предметною сферою якої є збір, обробка та передача актуальної інформації про діяльність книгозбірні, й виділяє чотири напрями такої діяльності: прес-посередництво; творча взаємодія зі ЗМІ; створення власного журналістського продукту та підвищення медіаграмотності. О. Косачова (2016а) також розглядає бібліотеку як медіаконвергентну редакцію. Дослідниця акцентує на тому, що медіаконвергентна редакція входить до розряду не ЗМІ, а саме мас-медіа (системи, що об'єднує традиційні засоби масової інформації, глобальні телекомунікаційні засоби (мережу) та суму технологій роботи з масовою аудиторією, що породжує віртуальні реальності інформаційних середовищ).

У публікації О. Кривецького (2019) окреслюються професійні комунікаційні компетенції бібліотекаря-журналіста. Дослідник наголошує, що перспективною сферою застосування бібліотечної журналістики є бібліотечна адвокація, лобювання інтересів сучасної бібліотеки в суспільстві. Журналістська діяльність бібліотекарів популяризує читання, залучає нових користувачів, налагоджує комунікацію з партнерами бібліотеки і, як наслідок, призводить до формування позитивного іміджу бібліотек у сучасному інформаційному світі.

Зважаючи на наявність нормативних документів, які дають змогу сформувати міждисциплінарну освітню програму «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю ІБАС, а також наукові напрацювання бібліотекознавців у напрямі дослідження проблем бібліотечної журналістики та початкового визначення компетентностей фахівця такого профілю, метою статті визначено виявлення і обґрунтування переліку компетентностей, необхідних фахівцю у межах пропонованої спеціалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Порівнюючи *об'єкти вивчення та діяльності* за двома спеціальностями, можемо бачити їх очевидну спорідненість та взаємну доповнюваність у сфері документно-інформаційних комунікацій у суспільстві:

029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа	061 Журналістика
інституції та інфраструктура, що забезпечують створення, розповсюдження, акумулювання, зберігання, архівування, доступ до інформації та знань у будь-яких форматах; теорії, процеси, технології і стандарти, що сприяють формуванню, підтримці та використанню інформаційних ресурсів установ, бібліотек та архівів.	соціальні комунікації в різних їхніх видах і формах; продукти соціального комунікування; аудиторія та інші споживачі (користувачі) цих продуктів.

Теоретичний зміст предметної області за обома стандартами охоплює сферу документно-інформаційних комунікацій, однак у різних її аспектах:

029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа	061 Журналістика
інформаційні та документні системи установ; технології управління інформаційними, архівними і бібліотечними ресурсами.	поняття про журналістику, рекламу та зв'язки із громадськістю, видавничу діяльність і редагування та інші види комунікаційної діяльності як соціально-комунікаційні інститути.

Зважаючи на те, що розширена освітня програма не передбачає досягнення у повному обсязі всіх результатів навчання, визначених стандартами вищої освіти за спеціальностями, що характеризують її предметну область, перелік компетентностей, які наявні у СВО 061 Журналістика, може бути представлений таким чином:

– здатність застосовувати знання зі сфери соціальних комунікацій у своїй професійній діяльності;

- здатність формувати інформаційний контент;
- здатність створювати медіапродукт;
- здатність організовувати і контролювати командну професійну діяльність;
- здатність ефективно просувати створений медійний продукт;
- здатність до провадження безпечної медіадіяльності.

Слід зазначити, що робоча група зі створення цього стандарту включила до нього тільки найбільш загальні компетентності журналіста як фахівця в галузі соціальних комунікацій, що об'єднує його з іншими фахівцями цієї галузі, а решту інших компетентностей у галузі соціальних комунікацій пропонує висвітлити у межах освітніх програм.

Не наводячи у повному обсязі спеціальні компетентності за СВО «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», зазначимо, що стандарт визначає семантично подібні, однак більш конкретизовані формулювання компетентностей, зокрема:

– здатність здійснювати відбір, аналіз, оцінку, систематизацію, моніторинг, організацію, зберігання, розповсюдження та надання в користування інформації і знань у будь-яких форматах;

– здатність використовувати сучасні прикладні комп'ютерні технології, програмне забезпечення, мережеві та мобільні технології для вирішення професійних завдань;

– здатність проектувати та створювати документно-інформаційні ресурси, продукти і послуги;

– здатність використовувати PR та інші прикладні соціокомунікаційні технології в умовах сучасної інформаційно-технологічної інфраструктури;

– здатність створювати, наповнювати та забезпечувати функціонування веб-сайтів і веб-спільнот у мережі інтернет.

Отже, прогнозована діяльність майбутнього фахівця за ОПП «Інтернет-журналістика та блогінг» перебуває у межах таких основних концептів, як «інформаційний ресурс» – «соціальні комунікації» – «інформаційний продукт» у їх взаємозв'язку і опосередкованості використанням цифрових технологій.

Специфіка ОПП у сфері «інтернет-журналістики» пов'язана із поняттям «конвергентна журналістика» (Convergence journalism), яке у загальному розумінні є процесом злиття, інтеграції інформаційних і комунікативних технологій в єдиний інформаційний ресурс.

Похідними та синонімічними до цього поняття вживаються мультимедійна, цифрова, інтернет-журналістика, до якої, у широкому розумінні, відносяться і блоги як тип мережевих медіа. У професійному середовищі з'ясовуються межі професії блогера (Потятиник, 2022), дискутується приналежність блогінгу до сфери журналістики, окреслюється типологія мережевих медіа. Висловлюються думки про те, що «...одна справа не зможе замінити іншу, але співробітництво блогерів та журналістів або їх часткове поєднання є досить реальним» (Заволока, 2021). Чинні дискусії у науковому та професійному середовищі щодо цього питання сприяють його подальшому вирішенню, однак наразі виокремлення блогінгу як особливого виду діяльності у сучасній інтернет-журналістиці бачиться обґрунтованим і доцільним, у тому числі, й з освітнього погляду.

Зазначимо, що питання конвергенції сучасних засобів масової інформації та комунікації активно досліджуються у працях науковців, а відповідні навчальні дисципліни вводяться до навчального плану підготовки фахівців.

Аналіз навчально-методичних ресурсів інтернету свідчить про значну кількість навчальних матеріалів (посібників, навчально-методичних комплексів) з інтернет-журналістики і блогінгу, у яких конкретизовано спеціальні компетентності, яких має набути майбутній фахівець.

Так, робоча програма «Цифрова журналістика» ОПП «Аудіовізуальні медіа та цифрова журналістика» ("Робоча програма", 2020) передбачає формування таких фахових компетентностей:

- володіння базовими знаннями в галузі сучасних інформаційних технологій, комунікативістики, концепцій інформаційного суспільства, основ аудіовізуальних медіа та цифрової журналістики, теорій медіа та уміння їх використовувати у професійній діяльності;
- володіння базовими знаннями теоретико-методологічних підходів до системного аналізу медіа та проектування комунікативних процесів у галузі аудіовізуальних медіа і цифрової журналістики, уміння їх використовувати у професійній діяльності;
- вміння створювати аудіовізуальний контент, розробляти стратегії медіа-проектування та аналізувати комунікативний простір аудіовізуальних медіа і цифрової журналістики;
- здатність до планування, організації та проведення інформаційно-комунікативних кампаній із використанням базових знань у галузі аудіовізуальних медіа та цифрової журналістики;
- використання інструментальних знань щодо управління інформаційними процесами в галузі аудіовізуальних медіа та цифрової журналістики;
- володіння специфікою різних видів аудіовізуального медіадискурсу з метою ефективного виконання професійних завдань;
- вміння створювати інноваційні медіапроекти в галузі аудіовізуальних медіа та цифрової журналістики;

– вміння подавати інформацію в різних мультимедійних форматах, поєднувати аудіальні, візуальні та текстуальні складові медіаповідомлення, володіння сучасними інструментами аудіовізуальної комунікації.

Навчальні дисципліни, пов'язані із вивченням сучасної блогосфери, широко представлені навчальними закладами, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю 061 Журналістика ("Блогінг" б.р.; "Робоча програма навчальної дисципліни «Блоги в медіа»" 2021; "Робоча програма навчальної дисципліни «Блогінг»", 2021; "Навчально-методичний комплекс", 2017).

Спеціалізація «Інтернет-журналістика та блогінг» у межах ІБАС спонукає звернутись до питання про застосовуваність інтернет-журналістики у предметності діяльності інституцій та інфраструктури, що забезпечують створення, розповсюдження, акумулювання, зберігання, архівування, доступ до інформації та знань, які є об'єктом вивчення та діяльності фахівця відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю ІБАС.

У зв'язку з цим виокремимо «бібліотечну журналістику», яку з розвитком цифрових можливостей бібліотек можна окреслити як «бібліотечну інтернет-журналістику» і яка сьогодні активно освоюється у практиці бібліотечної діяльності.

Так, Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка започатковано «Школу бібліотечного журналіста» і пропонувано дистанційний курс «Мультиплатформна бібліотечна журналістика. Інстаграм: базові навички» ("Школа бібліотечного журналіста", б.р.), у межах безперервної бібліотечної освіти відбуваються семінари «Бібліотечна журналістика» (2021).

Проблеми журналістики у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності порушуються на наукових форумах, зокрема, у Запорізькому національному університеті у рамках конференції «Молода наука-2021» виділено секцію «Журналістика та інформаційна бібліотечна архівна справа» (Дмитренко & Бондаренко, 2021).

У межах спеціальності ІБАС пропонуються навчальні курси «Бібліотечна журналістика» ("Робоча програма", 2018), розробляються практико-орієнтовані методики викладання дисципліни (Поліщук, 2019).

Очікуваними результатами навчання розробники програм визначають вміння ("Силабус навчальної дисципліни", 2021):

- визначати особливості впливу різних жанрів журналістики на цільову аудиторію;
- корегувати можливості використання різних жанрів у бібліотечній журналістиці;
- організовувати й розробляти журналістський продукт для бібліотеки;
- виявляти механізми впливу бібліотечної журналістики на підвищення іміджу бібліотек;
- встановлювати відповідність прийомів журналістської творчості в бібліотеці аудиторії ЗМІ.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що *основний фокус* освітньої програми «Інтернет-журналістика та блогінг» бачиться у формуванні та розвитку професійної компетентності у забезпеченні прес-стратегій та різних форм їх реалізації в цифровому соціально-інформаційному середовищі як інтеграційної діяльності, що включає інформаційно(документно)-комунікативну та журналістську компоненти.

За умови набуття необхідних компетентностей випускники, які освоїли ОПП «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», можуть працювати за професіями, які у Національному класифікаторі професій ДК 003:2010 визначено під кодом 2451.2 Журналіст.

ВИСНОВКИ

Підвищення конкурентоспроможності сучасних фахівців унормовується сьогдні введенням до освітнього процесу міждисциплінарних освітніх програм.

Пропозиція освітньо-професійної програми «Інтернет-журналістика та блогінг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» передбачає опанування знаннями, що належать до спеціальностей 061 Журналістика та 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, які визначають її предметну область та інтеграцію змісту освіти у цих галузях.

Прогнозована діяльність майбутнього фахівця за освітньо-професійною програмою «Інтернет-журналістика та блогінг» перебуває у межах таких основних концептів, як «інформаційний ресурс» – «соціальні комунікації» – «інформаційний продукт» у їх взаємозв'язку і опосередкованості використанням цифрових технологій.

Основний фокус освітньої програми «Інтернет-журналістика та блогінг» полягає у формуванні та розвитку професійної компетентності у забезпеченні прес-стратегій та різних форм їх реалізації в цифровому соціально-інформаційному середовищі як інтеграційної діяльності, що включає інформаційно(документно)-комунікативну та журналістську компоненти.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бібліотечна журналістика. *Житомирська ОУНБ ім. Олега Ольжича*. 2021. URL: <http://www.lib.zt.ua/ua/education/node/9612> (дата звернення: 20.11.2022).
- Блогінг : навч. дисципліна проф. підгот. *Національний університет «Одеська політехніка»*. URL: <https://op.edu.ua/education/programs/components/9714> (дата звернення: 20.11.2022).
- Дмитренко К., Бондаренко, Т. У ЗНУ відбулося засідання секції «Журналістика та інформаційна бібліотечна архівна справа» в рамках конференції «Молода наука-2021». *Запорізький національний університет*. 30.04.2021. URL: <https://bit.ly/3hAnWvT> (дата звернення: 20.11.2022).
- Заволока, А. Чи можна назвати блогінг журналістикою? *Press Association*. 25.02.2021. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/chi-mozhna-nazvati-bloging-zhurnalistikoyu/> (дата звернення: 03.09.2022).
- Косачова О. Бібліотека як медіаконвергентна редакція: перспективи інноваційних упродовжень. *Вісник Книжкової палати*. 2016а. № 10. С. 15–19.
- Косачова О. Бібліотечна журналістика. *Бібліотечна енциклопедія Харківщини*. 01.09.2016б. URL: <https://libenc.korolenko.kharkov.com/profesiina-bibliotechna-osvita-nakharkivshchyni-profesiinyi-rozvytok/bibliotechna-zhurnalistyka> (дата звернення: 20.11.2022)
- Косачова О. Основні тенденції становлення бібліотечної журналістики в Україні. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 5. С. 48–52.
- Кривецький О. П. Професійні комунікаційні компетенції бібліотекаря-журналіста. *Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху* : матеріали Міжнар.

- наук. конф., м. Київ, 8–10 жовт. 2019 р. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/867> (дата звернення: 20.11.2022).
- Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Інтернет-журналістика» / Чорномор. нац. ун-т ім. Петра Могили. 2017. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/04/Internet-zhurnalistika_NMK.pdf (дата звернення: 20.11.2022).
- Поліщук Т. Практико-орієнтований підхід у викладанні дисципліни «Бібліотечна журналістика» в Університеті Грінченка. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 5. С. 24–27.
- Половинчак Ю. Конвергентні процеси в сучасному інформосторі: трансформації текстів, практик, ієрархій. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 31–44.
- Потятиник Б. Інтернет-журналістика: межі професії. *Медіакритика*. 09.04.2010. URL: <https://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/internet-zhurnalistyka-mezhi-profesiyi.html> (дата звернення: 20.11.2022).
- Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм : Наказ М-ва освіти і науки України від 01.02.2021 № 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-21#Text> (дата звернення: 20.11.2022).
- Робоча програма навчальної дисципліни «Бібліотечна журналістика» : спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2018. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24768/1/T_Polishchuk_BJ.pdf (дата звернення: 20.11.2022).
- Робоча програма навчальної дисципліни «Блоги в медіа» : спец. 061 «Журналістика», освіт. програма «Стратегічні комунікації та нові медіа» / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2021. URL: <http://socio.karazin.ua/resources/9b9df6f9dfb080e520636553f4acb65d.pdf> (дата звернення: 20.11.2022).
- Робоча програма навчальної дисципліни «Блогінг» : спец. 061 «Журналістика», освіт.-проф. програма «Аудіовізуальні медіа та цифрова журналістика» / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2021. URL: <https://mediatoros.org/wp-content/uploads/2021/10/Robocha-programa-Bloging-2021-2022.pdf> (дата звернення: 20.11.2022).
- Робоча програма навчальної дисципліни «Цифрова журналістика» : спец. 061 «Журналістика», освіт.-проф. програма «Аудіовізуальні медіа та цифрова журналістика» / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2020. URL: <https://bit.ly/3v39IGQ> (дата звернення: 20.11.2022).
- Силабус навчальної дисципліни «Бібліотечна журналістика» : спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / Харків. держ. акад. культури. 2021. URL: <http://195.20.96.242:5028/khkdk-xmlui/bitstream/handle/> (дата звернення: 20.11.2022).
- Стандарт вищої освіти України : спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : затв. Наказом М-ва освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inforn.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 13.09.2021).
- Стандарт вищої освіти України : спец. 061 «Журналістика» : затв. Наказом М-ва освіти і науки України від 20.06.2019 р. № 864. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/061-Zhurnalistyka-bakalavr.28.07-1.pdf> (дата звернення: 03.09.2022).
- Тонких І. Ю. Інтернет-журналістика. Жанри в інтернеті : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2669/1/Tonkikh_Internet-Journalism.pdf (дата звернення: 03.09.2022).
- Школа бібліотечного журналіста / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. URL: <http://journalist-library.blogspot.com/> (дата звернення: 20.11.2022).

REFERERCES

- Zhytomyrska OUNB imeni Oleha Olzhycha. (2021). *Bibliotechna zhurnalistyka [Library journalism]*. <http://www.lib.zt.ua/ua/education/node/9612> [in Ukrainian].
- Odessa Polytechnic National University. (n.d.) *Blohinh: navchalna dystsyplina profesiinoi pidhotovky [Blogging: an educational discipline of professional training]*. Retrieved 2022, November 20 from <https://op.edu.ua/education/programs/components/9714> [in Ukrainian].
- Dmytrenko, K., & Bondarenko, T. (2021, April 30). *UZNU vidbulosia zasidannia seksii "Zhurnalistyka ta informatsiina bibliotechna arkhivna sprava" v ramkakh konferentsii "Moloda nauka-2021" [A meeting of the "Journalism and Information Library and Archive Affairs" section took place at ZNU as part of the "Young Science-2021" conference]*. Zaporizhzhia National University. <https://bit.ly/3hAnWvT> [in Ukrainian].
- Zavoloka, A. (2021, February 25). *Chy mozhna nazvaty blohinh zhurnalistykoiu? [Can blogging be called journalism?]*. Press Association. <https://pressassociation.org.ua/ua/chi-mozhna-nazvati-blogging-zhurnalistikoyu/> [in Ukrainian].
- Kosachova, O. (2016a). Biblioteka yak mediakonverhentna redaktsiia: perspektyvy innovatsiinykh uprovadzhen [The library as a media-convergent editorial office: perspectives of innovative implementations]. *Bulletin of the Book Chamber, 10*, 15–19 [in Ukrainian].
- Kosachova, O. (2016b, September 1). *Bibliotechna zhurnalistyka [Library Journalism]*. In *Bibliotechna entsyklopediia Kharkivshchyny [Library encyclopedia of Kharkiv region]*. <https://libenc.korolenko.kharkov.com/profesiina-bibliotechna-osvita-na-kharkivshchyni-profesiinyi-rozvytok/bibliotechna-zhurnalistyka> [in Ukrainian].
- Kosachova, O. (2015). Osnovni tendentsii stanovlennia bibliotechnoi zhurnalistyky v Ukraini [The main trends in the development of library journalism in Ukraine]. *Bulletin of the Book Chamber, 5*, 48–52 [in Ukrainian].
- Kryvetskyi, O. P. (2019, October 8–10). Profesiini komunikatsiini kompetentsii bibliotekaria-zhurnalista [Professional communication skills of a librarian-journalist]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: aktualni tendentsii u tsyfrovu epokhu [Library. Science. Communication: current trends in the digital age]*, Proceedings of the International Scientific Conference. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/867> [in Ukrainian].
- Petro Mohyla Black Sea National University. (2017). *Navchalno-metodychnyi kompleks z dystsypliny "Internet-zhurnalistyka" [Educational and methodological complex in the discipline "Internet Journalism"]*. https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/04/Internet-zhurnalistika_NMK.pdf [in Ukrainian].
- Polishchuk, T. (2019). Praktyko-oriientovanyi pidkhid u vykladanni dystsypliny "Bibliotechna zhurnalistyka" v Universyteti Hrinchenka [Practice-oriented approach in teaching the discipline "Library Journalism" at Grinchenko University]. *Bulletin of the Book Chamber, 5*, 24–27 [in Ukrainian].
- Polovynchak, Yu. (2017). Konverhentni protsesy v suchasnomu infoprostori: transformatsii tekstiv, praktyk, ierarkhii [Convergent processes in the modern infospace: transformations of texts, practices, hierarchies]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine, 46*, 31–44 [in Ukrainian].
- Potiatynyk, B. (2010, April 9). *Internet-zhurnalistyka: mezhi profesii [Internet journalism: boundaries of the profession]*. Mediakrytyka. <https://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/internet-zhurnalistyka-mezhi-profesiyi.html> [in Ukrainian].
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2021, February 1). *Pro zatverdzhennia Vymoh do mizhdystsyplinarynykh osvitnikh (naukovykh) prohram [On the approval of the Requirements for interdisciplinary educational (scientific) programs]* (Order No. 128). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-21#Text> [in Ukrainian].

- Borys Grinchenko Kyiv University. (2018). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny "Bibliotechna zhurnalistyka": spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" [Working program of the academic discipline "Library Journalism": specialty 029 "Information, library and archival work"]*. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24768/1/T_Polishchuk_BJ.pdf [in Ukrainian].
- V. N. Karazin Kharkiv National University. (2021). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny "Blohy v media": spetsialnist 061 "Zhurnalistyka", osvitalia prohrama "Stratehichni komunikatsii ta novi media" [Working program of the educational discipline "Blogs in the media": specialty 061 "Journalism", education-prof. program "Strategic communications and new media"]*. <http://socio.karazin.ua/resources/9b9df6f9dfb080e520636553f4acb65d.pdf> [in Ukrainian].
- V. N. Karazin Kharkiv National University. (2021). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny "Bloginh": spetsialnist 061 "Zhurnalistyka", osvitno-profesiina prohrama "Audiovizualni media ta tsyfrova zhurnalistyka" [Working program of the academic discipline "Blogging": specialty 061 "Journalism", educational and professional program "Audiovisual media and digital journalism"]*. <https://mediatopos.org/wp-content/uploads/2021/10/Robocha-programa-Blogging-2021-2022.pdf> [in Ukrainian].
- V. N. Karazin Kharkiv National University. (2020). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny "Tsyfrova zhurnalistyka": spetsialnist 061 "Zhurnalistyka", osvitno-profesiina prohrama "Audiovizualni media ta tsyfrova zhurnalistyka" [Work program of the educational discipline "Digital Journalism": specialty 061 "Journalism", educational and professional program "Audiovisual media and digital journalism"]*. <https://bit.ly/3v39IGQ> [in Ukrainian].
- Kharkiv State Academy of Culture. (2021). *Sylabus navchalnoi dystsypliny "Bibliotechna zhurnalistyka": spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" [Syllabus of the academic discipline "Library journalism": specialty 029 "Information, library and archival work"]*. <http://195.20.96.242:5028/khkdak-xmlui/bitstream/handle/> [in Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018, December 12). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" [Standard of higher education of Ukraine: specialty 029 "Information, library and archival work"]* (Order No. 1378). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019, June 20). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: spetsialnist 061 "Zhurnalistyka" [Standard of higher education of Ukraine: specialty 061 "Journalism"]* (Order No. 864). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/061-Zhurnalistyka-bakalavr.28.07-1.pdf> [in Ukrainian].
- Tonkikh, I. Yu. (2017). *Internet-zhurnalistyka. Zhanry v interneti [Internet journalism. Genres on the Internet]*. "Zaporizhzhia Polytechnic" National university [in Ukrainian].
- Shkola bibliotechnoho zhurnalista [School of Library Journalist]*. (n.d.). Kharkivska derzhavna naukova biblioteka imeni V. H. Korolenka. Retrieved November 20, 2022 from <http://journalist-library.blogspot.com/> [in Ukrainian].

UDC 378.016:004.774.6:[02+930.25

Nadiia Bachynska,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Information Technology Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3912-7108

EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAMME “ONLINE JOURNALISM AND BLOGGING”: INTERDISCIPLINARY CONTENT OF THE SPECIALITY “INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL MANAGEMENT”

The aim of the study is to identify and substantiate the list of competencies required by a specialist within the interdisciplinary major “Online Journalism and Blogging” in the field of study “Information, Library, and Archival Management”.

The research methodology is based on the use of a set of general scientific and special methods: analysis and synthesis, the method of comparative analysis for comparing the standards of higher education, which form the subject field of activity of a future specialist majoring in “Online Journalism and Blogging” in the field of study “Information, Library, and Archival Management”; the method of content analysis in the study of texts and documents; a hypothetical method for justifying the need for online journalism in the activities of institutions and the infrastructure of the document and information sphere.

The scientific novelty consists in identifying the list of competencies required by a specialist within the interdisciplinary major “Online Journalism and Blogging” in the field of study “Information, Library and Archival Management” and substantiating the main focus of the educational programme, which is outlined as the formation and development of professional competence in providing press strategies in various forms of their implementation in the digital social and information environment as an integrative activity that includes information (document)-communicative and journalistic components.

Conclusions. Increasing the competitiveness of modern specialists is normalised today by the introduction of interdisciplinary educational programmes into the educational process. The offer of the educational and professional programme “Online Journalism and Blogging” in the field of study “Information, Library and Archival Management” provides for mastering the knowledge related to the programme subject areas 061 Journalism and 029 Information, library and archival management, which determine its subject area, and the integration of educational content in these fields. The projected activity of the future specialist in the educational and professional programme “Online Journalism and Blogging” is within the framework of such basic concepts as “information resource” – “social communications” – “information product” in their interconnection and mediation by the use of digital technologies. The main focus of the educational programme and major is the formation and development of professional competence in providing press strategies in various forms of their implementation in the digital social and information environment as an integrative activity that includes information (document)-communicative and journalistic components.

Keywords: online journalism, blogging, library journalism, information, library and archival management.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2022 р.

УДК 02:001.102]:378(5)
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269488

ОСОБЛИВОСТІ РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ АЗІЇ

*Анатолій Гуменчук,
кандидат історичних наук, доцент,
Перший проректор
Національної академії
образотворчого мистецтва
і архітектури
(Київ, Україна)
e-mail: tora@ua.fm
ORCID: 0000-0001-8931-7474*

Метою дослідження є визначення сучасного стану та тенденцій розвитку моделей вищої бібліотечно-інформаційної освіти в країнах Азії, встановлення можливостей запозичення їх кращих освітніх практик в Україні. У статті визначено азійські країни-лідери модернізації національних систем вищої ступеневої бібліотечно-інформаційної освіти, серед яких як розвинуті країни світу (Японія), так і країни, що швидко розвиваються (Китай, Республіка Корея, Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Туреччина, Філіппіни).

Методологія дослідження базується на використанні евристичних можливостей соціокультурного та системного підходів, джерелознавчому та компаративному методах, контент-аналізі бакалаврських і магістерських освітніх програм бібліотекознавчого спрямування.

Наукова новизна дослідження полягає у доведенні спільного та відмінного в системах вищої бібліотечно-інформаційної освіти провідних азійських країн, уведенні до наукового обігу результатів аналізу змісту та структури бібліотекознавчих освітніх програм кращих університетів провідних країн Азії. Зазначено, що ці освітні заклади успішно імплементували в освітню практику всі базові принципи Болонського процесу, що сприяло підвищенню якості підготовки бібліотечних фахівців, їх конкурентоспроможності на світовому ринку праці.

Зроблено **висновки** щодо основних принципів, закладених в основу модернізації бібліотекознавчих освітніх програм, встановлено соціокультурні, економічні, географічні та політичні чинники, що зумовили різноманіття моделей підготовки інформаційних фахівців різних рівнів. Визначено специфіку ступеневої підготовки бакалаврів, магістрів і докторів філософії зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» у провідних азійських університетах, охарактеризовано профілі та зміст їх освітніх програм. Встановлено організаційні та когнітивні особливості підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів різних освітніх рівнів, охарактеризовано ключові компетентності, які набувають здобувачі освіти під час їх опанування. Наголошено на перспективних для України здобутках та інноваціях кращих моделей підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців у країнах Азії, які варто реалізувати в межах єдиної інтегрованої спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Ключові слова: вища бібліотечно-інформаційна освіта, країни Азії, бакалаврські, магістерські та докторські освітні програми, міждисциплінарний підхід, освітній напрям «Library and Information Management».

ВСТУП

Регіон азійських країн є найбільшим у світі за чисельністю населення та другим після Америки за розміром території. За даними ООН, до регіону Азії належать 47 суверенних держав, серед яких дві найбільші (Китай та Індія) та три карликові (Бахрейн, Мальдіви, Сінгапур). За рівнем економічного розвитку в Азії є усі типи держав – від високорозвинених (Японія, Ізраїль та Кіпр) до найменш розвинених, а також нових індустріальних країн, що швидко розвиваються (Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Туреччина, Філіппіни). Саме серед цих країн за останнє десятиріччя виокремилися держави-лідери щодо рівня розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти, провідні університети яких щорічно представлені у світовому рейтингу QS World University Rankings, який об'єднує 50 кращих університетів із 17 країн світу за освітнім напрямом «Library and Information Management» ("QS World University Rankings", 2022). Найвище серед азійських країн – 18 місце у світовому рейтингу посів Наньянський технологічний університет (Сінгапур), 20 місце – Уханьський університет (КНР), 26 місце – Нанкінський університет (КНР), 29 місце – Університет Сюнжунгван (Південна Корея), 32 місце – Малайський університет Куала-Лумпура (Малайзія), 35 місце – Пекінський університет (КНР), 40 місце – Університет Цукуба (Японія), 47 місце – Університет Фудань (КНР). Таким чином, до світового рейтингу увійшли університети 5 азійських країн, серед них Китай представлений 4 університетами, інші країни – Сінгапур, Малайзія, Республіка Корея та Японія – одним найпотужнішим університетом країни.

Варто зауважити, що серед групи нафтодобувних азійських країн із великими прибутками та високим ВВП на душу населення, до яких належать країни Перської затоки та Бруней, а також країн великого потенціалу розвитку (Індія, Пакистан, Ліван, Йорданія, Шрі-Ланка) немає країн із високим рівнем розвитку вищої освіти, зокрема й бібліотечно-інформаційної. Основна частка ВВП цих країн створюється за рахунок експорту нафти, тому їх уряди не бачать сенсу у розбудові суспільства знань та модернізації національних освітніх систем на принципах демократизації, фундаменталізації, універсалізації, цифровізації та студентоцентрованого навчання. У групі найменш розвинутих азійських країн (Афганістан, Бангладеш, Бутан, Ємен, Камбоджа, Лаос, М'янму, Непал, Східний Тимор) дуже низький рівень ВВП, частка писемного дорослого населення є меншою, ніж 20 %, тому створення конкурентоспроможної системи вищої освіти в цих країнах є наразі неможливим.

Серед країн із централізованою плановою економікою (Китайська Народна Республіка, В'єтнам та Корейська Народно-Демократична Республіка) винятком щодо успішної модернізації національної системи вищої освіти на кшталт кращих світових зразків є КНР. Тому не випадково, що з усіх азійських країн, які представлені в Світовому рейтингу університетів, заснованому на таких критеріях оцінки, як академічна репутація, репутація випускників серед роботодавців, результативність дослідницької діяльності, саме Китай представлений найбільшою кількістю університетів. Цей феномен зумовлює необхідність дослідження особливостей та тенденцій розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти у країнах із різними типами економічних і політичних систем, що визначають вектори та темпи модернізації національних освітніх моделей.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

У останнє десятиріччя зростає кількість публікацій, присвячених вивченню зарубіжного досвіду підготовки бібліотечних фахівців, але щодо азійських країн, то поки що детально досліджено лише особливості національної освітньої системи Китаю (Гуменчук, 2021b) та Азербайджану (Казімі & Кунанець, 2014). Загальні тенденції розвитку та вектори диверсифікації моделей підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців за кордоном висвітлювалися у працях О. Матвієнко, М. Цивіна (2021), А. Гуменчука (2021a), А. Соляник (2020) та ін. У працях М. Толмач (2022), Т. Новальської та В. Касьяна (2021) охарактеризовано зміст і напрямки цифровізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти як сучасний тренд її модернізації. Своєчасність та необхідність цифровізації вищої освіти підтверджують і праці зарубіжних науковців (Carretero et al., 2017). Підґрунтям для визначення сучасного стану національних систем підготовки бібліотечних кадрів у країнах Азії та порівняння змісту освітніх програм їх університетів є підготовлений ІФЛА «Всесвітній путівник із бібліотечної, архівної та інформаційної освіти» (*World Guide to Library*, 2007). Оригінальність підходів колег із провідних азійських університетів до розбудови ефективної системи вищої бібліотечної освіти та відсутність ґрунтовних досліджень, присвячених осмисленню історичних трансформацій та перспектив розвитку цієї системи в умовах цифровізації глобального комунікаційного простору, актуалізують наукові розвідки з означеної проблематики.

Мета статті – визначити специфіку розбудови системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти в країнах Азії.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реалізації мети сприяло застосування евристичних можливостей системного та соціокультурного підходів, які дозволили визначити особливості національних моделей вищої бібліотечної освіти в різних типах країн Азії – від найрозвинутіших до найменш розвинутих у світі. Цінним джерелом компаративного аналізу змісту сучасних освітніх програм підготовки бакалаврів та магістрів в університетах азійських країн є підготовлений за ініціативою ІФЛА «Всесвітній путівник із бібліотечної, архівної та інформаційної освіти» (*World Guide to Library*, 2007), а також контент офіційних сайтів профільних університетів провідних азійських країн, що готують фахівців у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук і висвітлюють особливості профілізації діючих освітніх програм.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найрозвинутіша на континенті та єдина азійська країна «Великої сімки» – Японія, яка не має природних ресурсів, але змогла реалізувати економічний прорив завдяки створенню однієї з найкращих систем вищої освіти у світі. Національна система вищої бібліотечно-інформаційної освіти Японії охоплює 10 університетів, які мають кафедри інформаційних ресурсів та/або управління знаннями, що пропонують освітні програми бакалавра, магістра, доктора філософії зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки». На бакалаврському рівні вищої освіти більшість університетів зберігає класичні профілі чотирирічних освітніх програм, наприклад, «Архівознавство», «Бібліотекознавство та управління інформацією», «Бібліотекознавство та управління знаннями». На

рівні магістратури міждисциплінарність дворічних освітніх програм посилюється, найпопулярнішими з них є «Інформація та медіадослідження», «ЗМІ та суспільство», «Управління інформацією та ЗМІ», «Культура та інформаційні ресурси». Доктора філософії в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук готують за три роки, окрім класичних ОП, також є міждисциплінарні на кшталт «Бібліотекознавство, інформація та медіадослідження».

Провідним університетом Японії, що має потужну наукову школу в галузі бібліотекознавства та інформатики, є Університет Цукуба, утворений у 1973 р. на базі найстарішого в країні Токійського педагогічного університету, заснованого у 1872 р. Цей університет посідає 8 місце в рейтингу університетів Японії, 55 місце в рейтингу університетів Азії, а щодо освітнього напрямку «Library and Information Management», то у світовому рейтингу QS World University Rankings, який об'єднує 50 кращих університетів із 17 країн світу, він посідає 40 місце. Важливо підкреслити, що у 2002 р. Університет Цукуба об'єднався з Університетом бібліотекознавства та інформатики, в результаті чого в структурі Університету Цукуба було утворено Школу бібліотекознавства та інформатики і Вищу школу бібліотечних та інформаційних досліджень у галузі медіа.

Нині назву Школи бібліотекознавства та інформатики змінено на Школу наук про знання та бібліотечні науки. На сайті Школи (<https://www.tsukuba.ac.jp/education/organization-ug-list-0160/>) підкреслено, що об'єктом досліджень цієї наукової галузі є процеси формування і розповсюдження знань та інформації в суспільстві, мета навчання – здобуття знань щодо планування та експлуатації механізмів обміну знаннями, таких як інтернет, бібліотеки та інформаційні системи, які їх підтримують. Предметна галузь вивчення – це всі інститути, системи, види діяльності та явища, які беруть участь у процесах створення, відбору, накопичення, аналізу, оцінки, використання інформації і знань, призначені для навчання та досліджень. Школа пропонує здобувачам три освітні програми бакалаврського рівня: «Наука про знання»; «Інформаційні системи знань»; «Управління інформаційними ресурсами».

Перші дві освітні програми спрямовані на підготовку фахівців, які володіють методами інтерактивного контекстно-орієнтованого пошуку інформації, вміють ідентифікувати наміри користувачів, розуміють їх інформаційні потреби та дослідницьку поведінку, принципи побудови нового типу бібліотеки – інтелектуальної. Напрями досліджень бакалаврських робіт здобувачів освіти демонструють широкий діапазон їх наукових вподобань, зокрема: доступ до інформації та розробка контенту, картування знань і аналіз мережевого співтовариства, пошук та інтелектуальний аналіз веб-даних, технології захисту від спаму, засоби використання інтернету нового покоління, моделі машинного навчання для великих даних.

Зміст освітньої програми «Управління інформаційними ресурсами» наближений до теоретико-методичних проблем бібліотекознавства та архівознавства, спрямований на надання здобувачам знань щодо виробництва сучасних продуктів і послуг університетських та публічних бібліотек, які спираються на технології розбудови цифрового суспільства.

Дворічна магістерська освітня програма Університету Цукуба є інтеграційною за змістом і має назву «Інформаційні науки та соціальна інженерія», її випускники отримують ступінь магістра інформаційних наук та інженера, який вміє про-

ектувати стійкість до ризиків. Аналогічна трирічна докторська програма дозволяє отримати аспірантам ступінь інформаційного інженера з управління ризиками, який вміє глибинно аналізувати ризики та використовувати їх для стійкого розвитку суспільства. Прогнозуючи ризик на основі моніторингу та обробки великих обсягів інформації, фахівець визначає його кількісно, контролює та зменшує, створюючи умови стійкості для гнучкого відновлення після надзвичайних ситуацій, спричинених дією ризику. Такі фахівці є затребуваними на посадах системних консультантів або інтеграторів, які керують групами системних інженерів та програмістів і створюють великомасштабні інформаційні системи, корпоративні продукти і технології працюють викладачами університетів та є співробітниками науково-дослідних інститутів ("School of Knowledge Science", б.р.).

Важливо, що в Університеті Цукуба створено умови для реалізації міжнародної мобільності здобувачів освіти, оскільки його випускова кафедра є членом Асоціації бібліотекознавчих науково-освітніх шкіл Азійсько-Тихоокеанського регіону. Важливо, що Університет уклав угоди про співпрацю з одним із найпрестижніших навчальних закладів Південної Кореї – Пусанським національним університетом, а також Піттсбурзьким університетом (США), Японським культурним центром у Торонто (Канада) та Шанхайською бібліотекою (КНР). У межах міжнародної програми стажувань кілька студентів щорічно відправляються на короткий термін у зарубіжні бібліотеки та інформаційні центри, а зарубіжні студенти відвідують Школу бібліотекознавства Університету Цукуба, щоб ознайомитися із сучасними тенденціями діяльності бібліотек Японії. Це суттєво підвищує якість підготовки інформаційних фахівців та їх конкурентоздатність на міжнародному ринку праці.

Таким чином, система вищої бібліотечно-інформаційної освіти Японії модернізується на кшталт кращих світових зразків, спираючись на принципи демократизації освітніх практик, універсальності змісту підготовки фахівців, гнучкості та диверсифікації профілів освітніх програм на основі поглиблення їх міждисциплінарності.

У Сінгапурі бібліотечно-інформаційні фахівці здобувають освіту у Школі комунікації і інформації Ві Кім Ві (WKWSC), яка є структурним підрозділом Коледжу гуманітарних, мистецьких та соціальних наук Наньянського технологічного університету. Школа готує бакалаврів комунікації з можливістю другої спеціальності у бізнесі або управлінні й міжнародних відносинах та бакалаврів мистецтв із можливістю вибору двох спеціалізацій: «Економіка та медіааналітика» або «Психологія та медіааналітика». Такий міждисциплінарний профіль освітніх програм дозволяє підготувати фахівця, здатного швидко адаптуватися у динамічному світі соціокомунікаційних змін цифрового суспільства. Змістовне ядро навчального плану зі спеціальності «Комунікація» утворюють такі базові дисципліни: «Запит і комунікація в міждисциплінарному світі», «Навігація цифровим світом», «Етика та громадянство в багатокультурному світі», «Кар'єра та підприємництво: розвиток для світу майбутнього», «Здоровий спосіб життя та благополуччя», «Наука і технології для людства», «Стійкість: суспільство, економіка та навколишнє середовище», «Основи написання медіа», «Цифрова грамотність», «Основи комунікації», «Закон, етика та політика щодо ЗМІ», «Виступ і аргументація», «Основи інформаційної аналітики».

З другого курсу передбачена можливість вибору студентами спеціалізації, зокрема «Рекламна комунікація», «Комунікаційні дослідження та інформаційна

аналітика», «Зв'язки із громадськістю», «Медіатрансляція та кінодослідження», «Журналістика», «Засоби мовлення та кінознавство», «Стратегічна комунікація для цифрової епохи» (вивчення інноваційних медіаформатів та цифрових перетворень медіаландшафту, що постійно змінюється), «Журналістика та медіаполітика», «Наука даних та медіадослідження». На третьому році навчання, на додаток до завершення обраних факультативів, студенти мають пройти 22-тижневий професійний стажування (PI) за профілем обраної спеціалізації. Так, вони можуть обрати зі списку партнерських компаній місце для проходження стажування або в організаціях державного сектору, або у великих медіакомпаніях, транснаціональних корпораціях Сінгапуру чи за кордоном. У кожного стажера є керівник, який допомагає студентам максимально проявити свої здібності, закріпити теоретичні знання та набути практичних навичок.

Четвертий рік навчання присвячений виконанню бакалаврського дослідницького проекту (Final-Year Project), за результатами реалізації якого випускник може отримати не лише національне, але й міжнародне визнання, демонструючи свої здібності та таланти, які набув протягом навчання у WKWSCI. Достатньо часто бакалаврські дослідницькі проекти випускників WKWSCI демонструються на міжнародних наукових конференціях та оприлюднюються в рецензованих академічних журналах. Випускні роботи студентів кінознавчих спеціалізацій виборюють нагороди на міжнародних фестивалях, праці майбутніх журналістів публікуються у провідних національних або зарубіжних ЗМІ ("Wee Kim Wee School", б.р.).

Базова концепція організації освітнього процесу в Наньянському технологічному університеті – це поєднання теоретичного навчання в аудиторії з набуттям цінного практичного досвіду поза університетом під час стажування на підприємствах-партнерах. Важливою перевагою цього освітнього закладу є також можливість міжнародної мобільності, оскільки Наньянський технологічний університет має зв'язки із понад 150 університетами по всьому світу, завдяки чому близько 70 % студентів їде на семестрову програму обміну як обов'язкову складову виконання своїх дипломних досліджень. За відгуками роботодавців, випускники університету є вже «готовими фахівцями», які вдало поєднують концептуальні знання із практичними навичками та досвідом стажування на провідних закордонних підприємствах галузі.

Школа комунікації і інформації Ві Кім Ві пропонує здобувачам дворічну магістерську освітню програму «Комунікаційні дослідження» та трирічну докторську освітню програму «Інформація і комунікація», зорієнтовані на такі напрями наукових досліджень: взаємодія людини із комп'ютером, ігри та гейміфікація, пошук та аналітика інформації, соціальні мережі, мобільні та всюдисущі обчислення, інформаційна поведінка, інформаційна грамотність, організація знань, додатки і методи управління знаннями; комунікація та інформація про здоров'я, маркетингова комунікація та зв'язки із громадськістю, медіамистецтво та культурні дослідження, комп'ютерна комунікація, журналістика, міжнародна/міжкультурна комунікація, комунікаційне право та політика, політична комунікація.

Ядром навчального плану обох програм є обов'язкові дисципліни першого року навчання, які передбачають вивчення майбутніми науковцями теоретико-методологічних засад функціонування комунікаційної галузі: «Теорія комунікації», «Філософія досліджень», «Концепції теорії інформації», «Кількісні та якісні методи досліджень у галузі комунікації та інформації». Серед вибіркових дисци-

плін здобувачам пропонуються такі: «Інтелектуальний пошук інформації», «Нові медіа та суспільство», «Інформаційна поведінка людини», «Розум та ЗМІ», «Мережевий аналіз: теорія та методи», «Теорія та практика статистичного аналізу», «Комунікаційна неврологія», «Моделювання структурними рівняннями в галузі комунікаційних та інформаційних досліджень», «Теорія реклами та психологія споживачів», «Академічне письмо та мовлення» ("Master of Communication Studies", б.р.; "Doctor of Philosophy", б.р.).

Проблематика магістерських і докторських дисертаційних досліджень свідчить про високий рівень концептуалізації сучасних проблем розвитку соціокомунікаційного простору в умовах цифровізації суспільства. Потужна теоретико-методологічна підготовка майбутніх дослідників відповідає складності завдань, які їм доводиться вирішувати, та дозволяє констатувати якісну підготовку кадрів у системі ступеневої інформаційної освіти Сінгапуру.

У невеликій за розмірами Південній Кореї підготовку бібліотечно-інформаційних фахівців здійснює 31 університет. Кафедри бібліотечних, архівних та інформаційних досліджень пропонують чотирирічні бакалаврські, дворічні магістерські та трирічні докторські освітні програми, зміст яких спрямований на підготовку універсального фахівця, який здатний вирішувати завдання організації ефективного функціонування бібліотеки, архіву та інформаційного підрозділу будь-якої установи. Ознайомлення зі змістом навчального плану підготовки бакалавра інформаційних наук Пусанського національного університету (Республіка Корея) дозволяє констатувати його подібність зі змістом підготовки бакалавра зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в Україні. Так, обов'язковими для вивчення навчальними дисциплінами є «Вступ до бібліотечної та інформаційної науки»; «Історія інформаційної та бібліотечної культури»; «Вступ до інформаційних технологій»; «Корейські класичні джерела інформації»; «Вступ до класифікації знань»; «Вступ до інформаційних ресурсів»; «Інформаційна поведінка»; «Управління бібліотечним фондом»; «Організація інформаційних ресурсів»; «Методи пошуку інформації»; «Довідково-інформаційні служби».

Цикл вибіркових дисциплін навчального плану містить близько 30 пропозицій, пов'язаних із майбутніми професійними спеціалізаціями фахівців. Зокрема, ті, хто планує працювати в галузі формування інформаційних ресурсів, обирають такі курси: «Принципи організації інформаційних систем», «Практика організації інформаційних ресурсів», «Управління електронними інформаційними ресурсами», «Теорії пошуку інформації», «Проектування інформаційних систем» та ін. Майбутні бакалаври в галузі бібліотекознавства мають можливість поглиблювати свої компетентності через вивчення таких варіативних дисциплін: «Етика інформаційної професії», «Теорії управління бібліотекою», «Управління шкільною бібліотекою», «Організація обслуговування користувача в бібліотеці», «Керівництво читанням», «Вступ до цифрових бібліотек», «Бібліотечна та інформаційна політика в Кореї», «Метод дослідження в бібліотечній та інформаційній науці», «Філософія та теоретики бібліотечної справи». Для майбутніх бібліографів передбачені такі вибіркові дисципліни, як «Корейська бібліографія», «Джерела інформації для дітей та молоді», «Джерела інформації для корейських досліджень», «Теорія та практика метаданих», «Джерела інформації з гуманітарних і соціальних наук», «Джерела інформації в галузі науки і техніки» та ін. Для тих здобувачів, які обра-

ли спеціалізацію в галузі архівознавства, цикл вибіркових дисциплін містить такі додаткові курси: «Вступ до архівознавства», «Джерела ділової інформації», «Організація корейських архівних матеріалів», «Польові дослідження в організації архівної інформації», «Управління записами та інформацією» ("Curriculum", 2021).

Таким чином, у корейській освітній традиції ще зберігаються галузевий та функціональний підходи щодо профілізації підготовки бакалаврів із бібліотечних, архівних та інформаційних досліджень, поряд із класичними теоретичними дисциплінами здобувачам пропонуються інноваційні, що розкривають особливості обслуговування користувачів у цифровому комунікаційному просторі.

Магістерські та докторські освітні програми Вищої школи бібліотечних та інформаційних наук Пусанського національного університету пропонують здобувачам прослухати цикли обов'язкових і вибіркових дисциплін загальним обсягом 21 кредит для магістра і 30 кредитів для доктора філософії та підготувати до захисту дисертаційне дослідження (обсягом відповідно 27 та 42 кредити). Серед обов'язкових навчальних дисциплін: «Передові дослідження в бібліотечному менеджменті», «Передові теорії класифікації», «Передові дослідження в галузі інформаційних послуг», «Передові дослідження в галузі пошуку інформації», «Порівняльні дослідження в бібліотекознавстві та інформатиці». Завдяки можливості вільного вибору певних дисциплін здобувачі поглиблюють свої знання щодо майбутнього наукового дослідження. Зокрема, в циклі вибіркових дисциплін їм пропонуються: «Поглиблені дослідження місцевих історичних колекцій», «Поглиблені дослідження корейської бібліографії», «Передові дослідження в галузі організації інформації», «Теорії та практики в оцінці інформаційних систем», «Галузеві інформаційні ресурси», «Дослідження філософської основи бібліотек», «Передові теорії організації цифрових бібліотек», «Передові дослідження в галузі управління інформаційними ресурсами», «Передові теорії інформаційної поведінки», «Методи дослідження в бібліотечних, архівних та інформаційних розвідках», «Семінар із метаданих», «Передові дослідження будівництва та планування бібліотек», «Передові дослідження культурного планування громади в бібліотеках». Майбутнім докторам філософії з бібліотечних та інформаційних наук пропонуються теоретичні семінари: «Докторський семінар із довідково-інформаційних служб», «Докторський семінар із бібліотечної політики», «Докторський семінар із конкурентної розвідки в місцевих громадах».

Мета інтегрованої магістерської програми «Бібліотечна освіта» – підготовка учителя-бібліотекаря для шкільних бібліотек, який виконує функції комунікаційного посередника в системі шкільних медіа, зокрема й електронних, та педагога. В умовах розширення доступу до інформації роль інформаційних фахівців, які кваліфіковано управляють освітніми інформаційними ресурсами та швидко реагують на потреби учнів в інформації і знаннях, суттєво зростає. Після закінчення магістратури випускники отримують ступінь магістра бібліотечної освіти та ліцензію бібліотекаря другого рівня. Навчальний план підготовки таких фахівців передбачає вивчення ними наступних навчальних дисциплін: «Носії освітньої інформації», «Теорії та методики керівництва читанням», «Методика надання інформаційних послуг», «Методи навчання пошуку інформації», «Інформаційна етика в галузі освіти», «Методи дослідження в бібліотечній освіті», «Передові дослідження в галузі організації інформації», «Оцінка інформаційної поведінки користувачів бібліотек», «Управління шкільними бібліотеками» та ін. ("Curriculum",

2021). Така ґрунтовна підготовка майбутніх шкільних бібліотекарів сприятиме суттєвому підвищенню інформаційної культури корейських школярів, що вельми важливо в умовах розбудови інформаційного суспільства та суспільства знань.

Вища школа управління документами Пусанського національного університету готує магістрів та докторів філософії в галузі архівознавства. Розподіл кредитів для підготовки здобувачів різних освітніх рівнів – магістра та доктора філософії такий, як і на бібліотечно-інформаційній спеціальності. Але зміст навчального плану віддзеркалює особливості діяльності майбутніх архівних менеджерів, які мають обов'язково прослухати такі навчальні дисципліни: «Вступ до архівознавства», «Історія управління корейськими архівами», «Теорії оцінки архівів», «Правила управління архівами», «Теорії управління архівними центрами», «Системи управління архівами». У циклі вибіркових дисциплін майбутні дослідники мають можливість поглибити свої загальні та фахові компетентності в таких напрямках: «Польова робота в архівних центрах», «Управління електронними документами», «Теорії організації документації в архіві», «Дослідження управління місцевими архівами», «Порівняльні архівознавчі дослідження», «Служби архівної інформації», «Управління усною історією», «Дослідження цифрового архівування», «Архівне збереження», «Спеціальні проблеми архівознавчих досліджень».

Таким чином, на другому та третьому рівнях системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти Корейської Республіки відбувається диверсифікація освітніх програм підготовки інформаційних фахівців на основі посилення міждисциплінарних зв'язків та поглиблення їх галузевої профілізації.

Малайський університет Куала-Лумпура, який посів 32 місце у світовому рейтингу QS World University Rankings за освітнім напрямом «Library and Information Management», теж демонструє розгорнуту структуру вищої інформаційної освіти: кафедра інформаційних досліджень пропонує здобувачам освітні програми бакалавра, магістра та доктора філософії в галузі інформаційних наук. Більш диверсифікований підхід до підготовки бібліотечних фахівців розвивають Філіппіни, де 37 університетів мають бакалаврські та магістерські освітні програми зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки». При цьому майже половина чотирирічних бакалаврських програм інтегрована з педагогічною освітою, коли на базі педагогічних коледжів університетів готують бакалавра початкової освіти – фахівця в галузі бібліотечної справи або бакалавра середньої освіти галузі бібліотекознавства та інформаційних наук, який може поєднувати педагогічну діяльність із виконанням обов'язків бібліотекаря шкільної бібліотеки. На базі вищих педагогічних шкіл університетів пропонуються також дворічні магістерські освітні програми, випускники яких отримують ступінь магістра педагогічних наук зі спеціалізацією «Бібліотекознавство та управління інформацією», що дозволяє їм будувати кар'єру викладача коледжу та бібліотекаря університетської бібліотеки. Водночас філіппінські університети зберігають і класичну підготовку бакалаврів та магістрів зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки», а також бакалаврів та магістрів мистецтв із цієї ж спеціальності.

У магістерських освітніх програмах також передбачена спеціалізація, наприклад, для тих, хто буде працювати у спеціальних бібліотеках або будувати викладацьку кар'єру. Так, найстаріша в країні Школа бібліотекознавства та інформаційних наук Філіппінського університету, яка, успадкувавши британську освітню

традицію, готує бібліотечних фахівців ще з 1916 р., пропонує магістерську освітню програму зі спеціалізації «Медичні та юридичні бібліотеки». Змісті цієї ОП становлять такі навчальні дисципліни: «Основи бібліотекознавства та інформатики», «Управління бібліотечними фондами», «Інформаційний аналіз», «Інформаційні ресурси та послуги», «Управління бібліотекою», «Автоматизована обробка інформації», «Інформаційні системи», «Статистичні методи в бібліотекознавстві та інформатиці», «Дослідницька робота в бібліотеці», «Юридична бібліографія та дослідження правової інформації», «Література із наук про здоров'я», «Методи медичної інформатики», «Бібліотечний маркетинг», «Основи архівознавства», «Архівна методологія і дослідження», «Теорія і практика організації архівного зберігання інформації» та ін. За рахунок вибіркового дисциплін і стажування майбутні магістри можуть поглиблювати обрану спеціалізацію та готувати себе до кар'єри або працівника спеціальної бібліотеки, або архівного менеджера.

Незважаючи на понад сторічний досвід підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців у Філіппінському університеті, єдина аспірантура зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» функціонує при Національному педагогічному коледжі в Манілі, її випускники одержують ступінь доктора педагогічних наук у галузі бібліотекознавства, що є дещо архаїчною освітньою традицією (*World Guide to Library*, 2007).

З інших азійських країн лише Туреччина має усі три ступені підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців: із 1990 р. 4 університети країни випускають бакалаврів, магістрів та докторів філософії в галузі управління інформацією. Їх освітні програми модернізовані під потреби цифрового суспільства, тому містять половину дисциплін, присвячених застосуванню бібліотеками та архівами новітніх інформаційних і мережевих технологій. У Пакистані та Саудівській Аравії лише по два університети готують бібліотечних фахівців, у Шрі-Ланці та Монголії – у одному педагогічному коледжі діє застаріла за назвою та змістом бакалаврська освітня програма «Бібліотечна справа та бібліографія».

Азійські країни, що входили колись до складу СРСР (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан) і у 1991 р. здобули незалежність, нині належать до країн із перехідною економікою. Щодо змісту та структури підготовки бібліотечних фахівців, вони здебільшого успадкували традиції колишньої радянської системи вищої бібліотечної освіти, яка наприкінці першого десятиріччя 2000-х років почала трансформуватися у ступеневу систему навчання: бакалаврат – 4 роки, магістратура – 2 роки, докторантура – 3 роки. Але триступеневу систему підготовки бібліотечних фахівців запровадили лише Азербайджан та Таджикистан, Вірменія та Киргизія підтримують бакалаврські та магістерські освітні програми, Туркменістан та Узбекистан готують лише бакалаврів із застарілої за змістом спеціальності «Бібліотекознавство і бібліографія». Аналіз когнітивної та інституціональної складових національних систем вищої бібліотечної освіти цих країн дозволяє констатувати архаїчність підходів до підготовки кадрів для інформаційної галузі. Зокрема, суттєвим недоліком навчальних планів університетів культури, які готують бібліотечних фахівців, є повна відсутність у них дисциплін, що висвітлюють теоретичні та техніко-технологічні засади формування цифрових бібліотек і архівів, технології оцифрування документів бібліотечних та архівних фондів, можливості застосування ін-

тернет-технологій в організації обслуговування користувачів бібліотек та архівів (*World Guide to Library*, 2007). Це свідчить про необхідність суттєвої модернізації змісту підготовки в цих країнах бібліотечно-інформаційних фахівців відповідно до сучасних тенденцій цифровізації глобального комунікаційного простору.

ВИСНОВКИ

Таким чином, із 47 азійських держав активні темпи модернізації системи ступеневої вищої бібліотечно-інформаційної освіти на кшталт кращих світових зразків демонструють країни прискороеного економічного розвитку, що піклуються про якісну підготовку інформаційних фахівців як запоруку розбудови цифрового суспільства та суспільства знань. Серед них – Китай, Малайзія, Південна Корея, Сінгапур, Японія, які розвивають прогресивні моделі вищої бібліотечно-інформаційної освіти, спираючись на принципи демократизації освітніх практик, універсалізації змісту підготовки фахівців, диверсифікації профілів освітніх програм на основі поглиблення їх гнучкості та міждисциплінарності. Найперспективнішими освітніми програмами профільних університетів цих країн є ті, що спрямовані на формування у здобувачів системи цифрових компетентностей, необхідних для управління знаннями та розбудови інтелектуальної бібліотеки, функціонування якої ґрунтується на технологіях штучного інтелекту. Українським університетам варто запозичити кращі здобутки азійських колег щодо модернізації змісту та структури освітніх програм зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Гуменчук А. В. Міжнародні вимоги до гармонізації освітніх програм підготовки фахівців у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2021а. Вип. 59. С. 33–43. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.031>
- Гуменчук А. В. Напрями модернізації вищої бібліотечної освіти в КНР. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2021б. Вип. 60. С. 89–98. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.081>
- Казимі П., Кунанець Н. Провідний центр бібліотечної освіти Азербайджанської Республіки. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 3. С. 26–31.
- Матвієнко О., Цивін М. «Цифрові» професії інформаційного фахівця: освітні перспективи і вимоги ринку праці. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. Вип. 7. С. 58–70. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233279>
- Новальська Т., Касьян В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. Вип. 7. С. 71–82. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297>
- Соляник А. А. Моделі сталого розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти: зарубіжний досвід. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф., 25–28 лют. 2020 р., смт. Славське Львів. обл. / ВГО Укр. бібл. асоц. Київ, 2020. С. 13–17.
- Толмач М. Цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації. *Український журнал з бібліотекознавства*

- та інформаційних наук. 2022. № 9. С. 57–69. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259152>
- Carretero S., Vuorikari R., Punie Y. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 48 p. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281> (дата звернення: 28.11.2022).
- Curriculum. *Pusan National University. Library, Archive and Information Studies*. 2021. URL: <https://lais.pusan.ac.kr/lais/62706/subview.do> (дата звернення: 26.11.2022).
- Doctor of Philosophy. Communication and Information : Curriculum. *Nanyang Technological University*. URL: <https://www.ntu.edu.sg/education/graduate-programme/doctor-of-philosophy#additionalInformation> (дата звернення: 28.11.2022).
- Master of Communication Studies (Research). Communication : Curriculum. *Nanyang Technological University*. URL: <https://www.ntu.edu.sg/education/graduate-programme/master-of-communication-studies#additionalInformation> (дата звернення: 27.11.2022).
- QS World University Rankings. *QS TOPUNIVERSITIES*. 2022. URL : <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/> (дата звернення: 27.11.2022).
- School of Knowledge Science and Library Science, School of Informatics. *University of Tsukuba*. URL: https://klis.tsukuba.ac.jp/goal_eng.html (дата звернення: 25.11.2022).
- Wee Kim Wee School of Communication and Information. College of Humanities, Arts, and Social Sciences : Communicate Change. *Nanyang Technological University*. URL : https://www.ntu.edu.sg/docs/librariesprovider143/undergraduate/wkwscl---undergraduate-programmes.pdf?sfvrsn=5304d0f4_1 (дата звернення: 27.11.2022).
- World Guide to Library, Archive and Information Science Education / ed. by A. Schniederjürge. 3rd new and completely revised ed. 2007. München : KG Saur, 561 p.

REFERENCES

- Humenchuk, A. V. (2021a). Mizhnarodni vymohy do harmonizatsii osvritnikh proqram pidhotovky fakhivtsiv u haluzi bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk [International requirements for harmonizing educational programs for training specialists in library and information science]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 59, 33–43. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.031> [in Ukrainian].
- Humenchuk, A. V. (2021b). Napriamy modernizatsii vyshchoi bibliotечноi osvity v KNR [Directions of higher library education modernization in China]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 60, 89–98. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.081> [in Ukrainian].
- Kazymi, P., & Kunanets, N. (2014). Providnyi tsentr bibliotечноi osvity Azerbaidzhanskoj Respubliki [Leading center of library education of the Republic of Azerbaijan]. *Bibliotечnyi visnyk*, 3, 26–31 [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021). "Tsyfrovi" profesii informatsiinoho fakhivtsia: osvritni perspektyvy i vymohy rynku pratsi ["Digital" Professions of the Information Specialist: Educational Prospects and Labor Market Requirements]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 58–70. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233279> [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Kasian, V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotечna ta arkhivna sprava" [Theoretical and Methodological Fundamentals of Internet Marketing Training in Specialty 029 "Information, Library and Archival Affairs"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297> [in Ukrainian].
- Solianyuk, A. A. (2020, February 25–28). Modeli staloho rozvytku vyshchoi bibliotечно-informatsiinoi osvity: zarubizhnyi dosvid [Models of sustainable development of higher library

- and information education: foreign experience]. In *Suchasna informatsiino-bibliotechna osvita: oriientyry spivtvorennia [Modern information and library education: orientations of co-creation]*, Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference (pp. 13–17). VHO Ukrainska bibliotechna asotsiatsiia [in Ukrainian].
- Tolmach, M. (2022). Tsyfrova kompetentnist biblioteknykh fakhivtsiv yak chynnyk diialnosti bibliotek v umovakh tsyvrovoi transformatsii [Digital Competence of Librarians as a Factor of Library Activity in the Context of Digital Transformation]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 57–69. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259152> [in Ukrainian].
- Carretero, S., Vuorikari, R., & Punie, Y. (2017). *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281> [in English].
- Curriculum*. (2021). Pusan National University. Library, Archive and Information Studies. <https://lais.pusan.ac.kr/lais/62706/subview.do> [in English].
- Doctor of Philosophy. Communication and Information: Curriculum*. (n.d.). Nanyang Technological University. Retrieved November 28, 2022 from <https://www.ntu.edu.sg/education/graduate-programme/doctor-of-philosophy#additionalInformation> [in English].
- Master of Communication Studies (Research). Communication: Curriculum*. (n.d.). Nanyang Technological University. Retrieved November 27, 2022 from <https://www.ntu.edu.sg/education/graduate-programme/master-of-communication-studies#additionalInformation> [in English].
- QS World University Rankings*. (2022). QS TOPUNIVERSITIES. <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/> [in English].
- School of Knowledge Science and Library Science, School of Informatics. (n.d.). *University of Tsukuba*. Retrieved November 25, 2022 from https://klis.tsukuba.ac.jp/goal_eng.html [in English].
- Wee Kim Wee School of Communication and Information. College of Humanities, Arts, and Social Sciences: Communicate Change*. (n.d.). Nanyang Technological University. Retrieved November 27, 2022 from https://www.ntu.edu.sg/docs/librariesprovider143/undergraduate/wkwsci---undergraduate-programmes.pdf?sfvrsn=5304d0f4_1 [in English].
- Schniederjürge, A. (Ed.). (2007). *World Guide to Library, Archive and Information Science Education* (3rd ed.). KG Saur [in English].

UDC 02:001.102]:378(5)

Anatolii Humenchuk,
PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
First Vice Rector,
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: topa@ua.fm
ORCID: 0000-0001-8931-7474

THE DEVELOPMENT FEATURES OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION IN ASIAN COUNTRIES

The aim of the study is to determine the current state and trends in the development of models of higher library and information education in Asian countries, establishing opportunities for borrowing their best educational practices in Ukraine. The article identifies Asian countries-leaders in the modernisation of national systems of higher library and information education, including both developed countries (Japan) and rapidly developing countries (China, the Republic of Korea, Singapore, Indonesia, Malaysia, Turkey, and the Philippines).

The research methodology is based on the use of heuristic possibilities of socio-cultural and systematic approaches, source studies and comparative methods, and content analysis of bachelor's and master's educational programmes in library science.

The scientific novelty of the research consists in proving the common and different in the systems of higher library and information education of the leading Asian countries, introducing into scientific circulation the results of the content and structure analysis of library science educational programmes of the best universities in the leading Asian countries. It is noted that these educational institutions have successfully implemented all the basic principles of the Bologna Process into educational practice, thus contributing to the quality improvement of the library specialists' training and their competitiveness on the global labour market.

The author of the article draws **conclusions** regarding the main principles underlying the modernisation of library science educational programmes and establishes the socio-cultural, economic, geographical, and political factors that led to the diversity of training models for information specialists at different levels. The special features of degree training of bachelors, masters, and doctors of philosophy in the "Library and Information Sciences" specialty in leading Asian universities are determined; the profiles and content of their educational programmes are characterised. The organisational and cognitive features of the library and information personnel training of various educational levels are established; the key competencies acquired by students during their mastering are characterised. Emphasis is placed on promising achievements and innovations of the best training models of library and information specialists in Asian countries, which should be implemented within the framework of a single integrated specialty 029 "Information, Library and Archival Science".

Keywords: higher library and information education, Asian countries, bachelor's, master's and doctoral educational programmes, interdisciplinary approach, "Library and Information Management" educational direction.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2022 р.

УДК 002.1:005]:004:[02+930.25
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269490

**«УПРАВЛІННЯ
ДОКУМЕНТАЦІЄЮ
У ЦИФРОВОМУ
СЕРЕДОВИЩІ» –
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА ЦИФРОВОГО
СПРЯМУВАННЯ**

Оксана Матвієнко,
професорка, докторка педагогічних наук,
кандидатка технічних наук, професорка
кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: oxtmix2017@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5772-848X

Михайло Цивін,
кандидат технічних наук, доцент,
професор кафедри дизайну
Міжрегіональної академії управління персоналом
(Київ, Україна)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-5805

Метою статті є окреслення ІТ-управлінської складової, яка визначає інноваційність освітньо-професійної програми документознавчого профілю «Управління документацією у цифровому середовищі».

Методи, застосовані у дослідженні: термінологічний аналіз – для обґрунтування термінів «управління документацією» та «цифрове середовище організації»; гіпотетико-дедуктивний – для виявлення трудових функцій, завдань та видів діяльності фахівця з управління документацією у цифровому середовищі.

Наукова новизна полягає у пропозиції освітньо-професійної програми документознавчого профілю «Управління документацією у цифровому середовищі» як актуальної спеціалізації в умовах цифрових трансформацій суспільства загалом та документно-інформаційної сфери зокрема, обґрунтуванні трудових функцій, завдань та видів діяльності фахівця. Запропоновано визначення «управління документацією у цифровому середовищі підприємства» як поліфункціональний напрям діяльності з організації документаційного забезпечення управління, здійснюваний шляхом стратегічного планування, керівництва побудовою і використання цифрової інфраструктури підприємства.

Висновки. Реалізація державних програм цифровізації всіх сфер суспільної практики потребує відповідного кадрового забезпечення – фахівцями документознавчого профілю за освітньо-професійною програмою з умовною назвою «Управління документацією у цифровому середовищі» із кваліфікацією «документознавець, менеджер з управління документацією у цифровому середовищі».

Узагальненим напрямом діяльності фахівця є стратегічне планування і керівництво впровадженням єдиної системи управління документами організації.

Сучасними техніко-технологічними вимогами щодо компетентностей у галузі управління документацією у цифровому середовищі є знання трендів цифрових технологій, стандартів та нормативних документів, які регулюють життєвий цикл ІТ-систем і продуктів, уміння вибудовувати технологічну політику організації тощо.

Інноваційність освітньо-професійної програми визначається складовою «ІТ-управління» у об'єкті вивчення та діяльності документознавця.

Конвергентність запропонованої освітньо-професійної програми потребує предметного розгляду змісту її ІТ-управлінської складової для формування навчальних планів підго-

товки, імперативом яких є базова документознавча освіта за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Ключові слова. документознавець, цифрова документація, цифрове середовище, ІТ-управління, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, освітньо-професійна програма.

ВСТУП

В умовах цифровізації усіх сфер соціальної практики суттєво важливим напрямом професійної документно-інформаційної діяльності є управління цифровими документами та цифровими трансформаціями документно-інформаційної діяльності.

Цифрові трансформації розширюють простір професійної діяльності документознавця-менеджера, актуалізують нові завдання, пов'язані із впровадженням та використанням сучасних цифрових технологій. Фахівці потребують нових компетентностей, які є у сфері управління ІТ-проектами, моделювання предметної галузі документно-інформаційної діяльності підприємства для його цифрових трансформацій, формування цифрової культури і готовності до цифрових змін.

Реалізація державних програм цифровізації у всіх сферах суспільної практики потребує відповідного кадрового забезпечення – зокрема, й фахівцями документознавчого профілю за освітньо-професійною програмою (ОПП) «Управління документацією у цифровому середовищі» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС) із кваліфікацією *«документознавець, менеджер з управління документацією у цифровому середовищі»*.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Теоретичні та методичні основи обґрунтування освітньо-професійних програм цифрового спрямування за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» перебувають сьогодні у полі уваги дослідників.

Обґрунтовано і доведено, що соціально-освітній ефект підготовки менеджерів цифрових трансформацій за спеціальністю ІБАС може бути одержаний у разі, якщо підготовка фахівців буде конвергентно-орієнтованою, реалізованою у міжпредметних зв'язках із теорією і практикою управління процесами створення цифрової інформаційної інфраструктури (Матвієнко & Цивін, 2021а).

Базовим положенням висловленої пропозиції є орієнтованість на управлінські процеси із цифрових трансформацій у предметній галузі бібліотечної та архівної справи. Доведено, що розробка освітніх програм цифрового спрямування є теоретично обґрунтованою та педагогічно доцільною для професійної підготовки фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (Матвієнко & Цивін, 2021b).

Зміст освіти, релевантний спеціальності ІБАС у межах ОПП цифрового спрямування, окреслюється у комплексі функціональної спеціалізації діяльності майбутнього фахівця за спеціальністю ІБАС: *документно-інформаційні ресурси – інформаційні технології – проєктний менеджмент – соціальні комунікації* (Матвієнко & Цивін, 2021c).

Предметні дослідження змісту діяльності та освіти за цифровою ОПП із підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю ІБАС представлено у наукових статтях Т. Новальської, Н. Бачинської, В. Касьяна (Новальська & Касьян, 2021; Новальська & Бачинська, 2022). У згаданих працях розкрито унікальність змісту освітньої

програми «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг» за спеціальністю ІБАС, визначено її предметну орієнтованість на цифрові засоби праці, конвергентність із освітніми програмами в галузі маркетингу і належність до предметного поля інформаційно-управлінської, інформаційно-аналітичної та соціально-комунікативної діяльності відповідно до теоретичного змісту предметної області діяльності фахівця за стандартом спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», цілісно розглянуто функції інтернет-маркетолога у конвергентних професійних практиках.

Здійснені напрацювання у галузі теорії і практики розвитку цифрових професій у межах спеціальності ІБАС дають змогу подальших досліджень у цьому предметному полі.

Метою статті є окреслення ІТ-управлінської складової, яка презентує інноваційність ОПП з управління документацією у цифровому середовищі і потребує предметного розгляду для формування навчальних планів підготовки, імперативом у подальших міркуваннях приймаючи базову документознавчу освіту за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні використано: метод термінологічного аналізу для обґрунтування термінів «управління документацією» та «цифрове середовище організації», «управління документацією у цифровому середовищі підприємства»; гіпотетико-дедуктивний метод для виявлення трудових функцій, завдань та видів діяльності фахівця з управління документацією у цифровому середовищі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формулювання назви пропонованої освітньо-професійної програми потребує певних термінологічних уточнень.

Представниками документознавчої науки термін «управління документацією» та його зміст наразі дискутується. У статті Л. Біловус, О. Гомотюк, Н. Ліщинської та І. Недошитко (2021) пропонується визначення терміна «управління документацією»: «...Під ним розуміють систему діловодства, в основу якої покладено принципи економічності, ефективності, широке використання нових інформаційних технологій, що забезпечують якісний менеджмент документації як ресурсу управління з урахуванням домінантних інтеграційних тенденцій у суспільному процесі» (с. 16). Застереження щодо використання терміна «управління документацією» як українського відповідника «records management» висловлювали у своїй статті С. Кулешов та І. Прокопенко (2003), зазначивши, що «...“records management”, по-перше, охоплює всю сферу документування управлінської (а іноді й не тільки цієї) інформації в установі, враховуючи, крім так званого загального, й усі можливі види спеціального діловодства, що здійснюється у цій установі (тобто з управління кадрами, бухгалтерського, матеріально-технічного забезпечення тощо), а, по-друге, включає значну частину теоретичних положень, що є підґрунтям реалізації діловодних процесів, які у нас традиційно вважають складовими наукової дисципліни з назвою “документознавство”» (с. 53).

Аналізуючи назви нормативних документів, С. Кулешов та В. Барабаш (Кулешов & Барабаш, 2020) вважають не досить коректними переклади назв стандартів

ISO у чинних ДСТУ (2017), зокрема, «система керування документами» та «система керування документацією», і пропонують термін «система керування документаційними процесами».

Дискусії у науковому середовищі щодо варіантів терміновживання з часом виявляють узгодженість підходів, однак на цьому етапі певна невизначеність не є завадою окресленню сутності діяльності документознавця-менеджера з управління документацією у цифровому середовищі, виявленню відповідних трудових функцій його діяльності, побудові компетентнісних характеристик і пропозиціям навчального плану підготовки фахівця. Про це, зокрема, свідчить запропонована Київським національним університетом імені Тараса Шевченка освітньо-професійна програма «Архівістика та управління документацією» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» ("Освітньо-професійна програма", 2018).

Стосовно складової «цифрове середовище» у назві ОПП слід зазначити, що діяльність менеджера з управління документацією нині не обмежується використанням систем електронного документообігу для документаційного забезпечення управління.

Брак унормованого визначення поняття «цифрове середовище» спонукає до формулювання на основі застосування термінологічного аналізу його вживання у різних предметних полях. Виявивши однорідне коло понять та прийнятих для їх позначення термінів, сформулюємо узагальнене поняття «цифрове середовище діяльності організації»:

Цифрове середовище діяльності організації – інтегроване інформаційно-комунікаційне середовище, у якому за допомогою цифрових технологій відбувається взаємодія та управління усім наявним контентом із метою вирішення професійних завдань для досягнення організаційних цілей.

Поліфункціональність діяльності сучасного фахівця описується поняттям «конвергентність», яке у професійно-компетентнісному та освітньому контекстах висвітлює та обґрунтовує мультидисциплінарність підготовки.

Очевидно, що до діяльності документознавця у предметному полі документно-інформаційних ресурсів додається складова, яку умовно назвемо «ІТ-управління».

Сучасний фахівець із документаційного забезпечення управління повинен реалізовувати документну політику (records policy) організації, виявляти реальні потреби організації у цифрових засобах здійснення документаційної діяльності, оцінювати можливості цифровізації, потенційні проблеми й ризики, які можуть виникнути у процесі впровадження і використання цифрових технологій.

У підготовці фахівця необхідні компетентності мають бути сформовані у межах спеціальних (фахових, предметних) компетентностей відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю ІБАС, поміж яких *здатність впроваджувати інноваційні технології виробництва інформаційних продуктів і послуг, участь у відповідних проєктах і наявність відповідних компетентностей*, здатність визначати специфіку предметної сфери діяльності для формулювання завдань автоматизації інформаційних процесів (магістр).

У межах спеціалізації у галузі управління документацією у цифровому середовищі мають сформуватись компетентності у *ІТ-сфері* та у сфері *теорії і практики проєктного ІТ-менеджменту*, який сьогодні визнається найбільш ефективним інструментом вирішення проблем, що постають перед організацією в умовах

цифровізації економіки. Обговорення змісту діяльності в галузі IT-менеджменту у фаховій літературі ще на початку 2000-х засвідчило виокремлення цього напрямку і відокремлення його від IT-діяльності у частині власне техніко-технологічної її складової¹: «...сьогодні мова йде про те, що IT-менеджери – це не тільки (і навіть не стільки) “технарі та програмісти”, а й управлінці, які відповідають за підтримку бізнес-процесів підприємства за допомогою інформаційних технологій і довготермінове планування інфраструктури корпоративної інформаційної системи». Також зазначалось, що IT-менеджери мають «...професійну позицію на ринку, якій у зарубіжній бізнес-практиці відповідає *chief information officer* (директор інформаційної служби)».

Освітньо-професійна програма підготовки менеджера з управління документацією у цифровому середовищі за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» за набором спеціальних компетентностей зближується з такими ОПП, як «Управління проектами в галузі інформаційних технологій» («Освітньо-наукова програма», 2022) та пропонуваною багатьма ЗВО освітньо-професійною програмою «Проектний менеджмент» («Освітньо-професійна програма», 2021), однак зберігає основний, документознавчий, профіль підготовки фахівця.

Узагальнені трудові функції документознавця, такі як документаційне забезпечення управління організацією, керівництво діяльністю з управління документами організації, організація документування та документообігу та інші, які презентують власне документаційно-управлінську складову діяльності, залишаються незмінними у межах пропонуваної освітньо-професійної програми підготовки фахівця.

Водночас до них додаються спеціальні трудові функції, знання і уміння, спрямовані на управління документацією у цифровому середовищі, розроблення та впровадження IT-стратегії та IT-політики компанії з урахуванням чинного законодавства, національних та міжнародних стандартів, нормативно-правового забезпечення розвитку різних видів економічної діяльності.

Узагальнено основну трудову функцію документознавця-менеджера у галузі IT-управління можна сформулювати як *стратегічне планування і керівництво впровадженням єдиної системи управління документами організації (управління проектом цифрової трансформації документаційної сфери діяльності організації та мінімізації ризиків у процесах цифровізації)*, у межах якого відбувається управління проектом створення наскрізної системи управління документами організації у цифровому середовищі.

Здійснюючи такий вид діяльності, фахівець повинен:

- визначати пріоритетні напрями розвитку системи управління документами організації у цифровому середовищі;
- розробляти політику і стратегії управління документами організації у цифровому середовищі;
- оцінювати ризики управління документами організації у цифровому середовищі та попереджувати їх або мінімізувати;
- управляти взаємодією структурних підрозділів організації у сфері управління документами у цифровому середовищі;
- розробляти заходи з підвищення ефективності управління документами організації у цифровому середовищі;

---

1 Поздняков В. IT-менеджеры, вооружайтесь! Компьютерное обозрение. 2002. № 16. С. 31.

– проводити моніторинг змін у нормативній базі, яка регламентує питання цифрової трансформації документаційної сфери діяльності організації.

Управління документацією у цифровому середовищі, окрім власне професії «документознавець», вкладається у межі професії, яка, за Національним класифікатором ("Класифікатор професій", 2010), відноситься до Групи КП 2447.2 «Професіонали з управління проектами та програмами».

У Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників (2007) наведено кваліфікаційні характеристики *Керівника проектів та програм у сфері матеріального (нематеріального) виробництва*. Представлений перелік завдань та обов'язків з управління проектом перебуває у межах компетентностей документознавця-менеджера з управління документацією у цифровому середовищі при здійсненні ним функцій *цифрового розвитку документаційного забезпечення управління*.

У працях дослідників розвитку професійно-класифікаційної сфери (Юров, 2015) наголошується, що професія «Керівник проектів та програм у сфері матеріального (нематеріального) виробництва» має міжгалузевий характер і застосовується у різних видах економічної діяльності, вимагає значних організаторських здібностей і високого рівня професіоналізму. До типових трудових функцій, завдань та обов'язків такого керівника, ідентичних для різних галузей, відносять:

- планування та проведення профільних досліджень (аудиту) відповідно до напрямку проекту (програми) власними силами або із залученням зовнішніх фахівців (розроблення нових або удосконалення наявних технологічних процесів, логістичного менеджменту, використання матеріалів, продуктів, товарів, знань тощо);
- розроблення концепції, структурної програми, інноваційної стратегії проекту, визначення зв'язків та взаємозалежності складових у проекті, критеріїв ефективності їх виконання;
- планування та виконання досліджень щодо програми розвитку організації (внесення змін до певного напрямку діяльності організації), розрахунок обсягу необхідних ресурсів (фінансових, кадрових, енергетичних тощо) відповідно до мети (завдання) проекту, оцінювання можливих негативних наслідків проекту та пошук рішень щодо їх нівелювання;
- організацію та планування роботи персоналу, здійснення управлінських функцій, визначення обов'язків та зони відповідальності учасників проекту, контроль за ступенем психічного напруження окремих працівників під час вирішення завдань різної складності;
- контроль за ефективним (раціональним) використанням різних видів ресурсів, визначення джерел можливих інвестицій;
- розроблення проектів організаційних, розпорядчих, правових, інформаційних документів щодо реалізації проекту;
- оперативне управління адміністративними процедурами у межах проекту, визначення часових параметрів проекту та його етапів, щотижневе (щомісячне) планування роботи з реалізації етапів (напрямів) проекту, здійснення корегуючих заходів (за потреби);
- відбір та оцінювання персоналу, контроль за продуктивністю праці;
- моніторинг стану виконання планових робіт, підготовку звітів щодо виконаної роботи, іншої статистичної та облікової документації.

Зважаючи на вищевикладене, окреслимо *управління документацією у цифровому середовищі підприємства як поліфункціональний напрям діяльності з організації документаційного забезпечення управління, здійснюваний шляхом стратегічного планування, керівництва побудовою і використанням цифрової інфраструктури підприємства.*

Сучасними техніко-технологічними вимогами до компетентностей у галузі IT-технологій є знання трендів цифрових технологій, стандартів та нормативних документів, які регулюють життєвий цикл IT-систем і продуктів, вміння вибудувати технологічну політику організації тощо.

Цифрові компетентності документознавця-менеджера мають бути у межах вимог:

- Рамки цифрових компетентностей для громадян України ("Опис Рамки цифрової компетентності для громадян", 2021);
- Рамки цифрових компетентностей для державних службовців (2021);
- Рамки цифрових компетентностей для підприємців ("Опис Рамки цифрової компетентності для підприємців", 2021);
- професійних цифрових компетентностей, окреслених у Стандарті професійної освіти за спеціальністю ІБАС ("Стандарт вищої освіти України", 2018) та освітньо-професійній програмі спеціалізації.

Для опису компетентностей документознавця-менеджера у галузі управління документацією у цифровому середовищі доцільно застосувати поняття *цифрова сприйнятливість* або *цифрова гнучкість* (digital agility).

Це компетентність, яка характеризує адаптивність фахівця до цифрової реальності і дає змогу виявити, чи здатен він стати цифровим лідером. У цій компетентності виділяють інтерес до нових цифрових технологій, здатність швидко їх опанувати і вбудувати їх у свою діяльність, бажання просувати нові технології у роботі поміж колег, споживачів (клієнтів) та професійних спільнот.

Аналіз інформаційних ресурсів свідчить, що цифрова гнучкість вважається основою діяльності організації, яка рухається до цифрових трансформацій ("Digital Agility", n.d.), а власне сам термін описує легкість, з якою організація може швидко оновити, змінити або адаптувати свої процеси (McGuire, 2020).

Наразі не сформульовані вимоги до цифрових компетентностей документознавця-менеджера з управління документацією у цифровому середовищі. У центрі уваги дослідників, в основному, питання формування фахової компетентності майбутніх документознавців у галузі електронного документообігу (Федорук, 2020). Такі компетентності є необхідними, однак недостатніми для підготовки документознавця до комплексної діяльності із цифрового розвитку систем управління документацією підприємств і організацій.

На часі побудова моделі професійних компетентностей (hard skills) у сфері цифрового розвитку документно-інформаційної діяльності, а також універсальних навичок (soft skills), поміж яких критичне мислення, лідерство, креативність, вміння дотримуватися deadline; відповідальність та дисциплінованість; комунікабельність, нетворкінг, здатність діяти в умовах форс-мажору, тайм-менеджмент, вміння працювати в команді та ін.

Принагідно звернімо увагу на визначення soft skills, наведене на сайті Платформи із профорієнтації та розвитку кар'єри Державної служби зайнятості (Дер-

жавна служба зайнятості, б.р.): «Непрофесійні базові соціальні навички (soft skills – з англ. «м'які навички») – це навички, яким зазвичай не навчають у школі та в університеті (курсив наш. – О. М., М. Ц.), але вони, за даними міжнародних досліджень, становлять до 80 % успішності людини. Це комунікабельність, лідерські навички, вміння працювати в команді, критичне мислення, тайм-менеджмент, стресостійкість та багато інших».

Стосовно наведеного формулювання soft skills зазначимо, що імперативом освітнього процесу у вищій школі є не тільки навчальне, а й навчально-виховне спрямування. Саме у його виховній складовій, у широкому її розумінні, відбувається формування soft skills. Значна кількість заходів та організаційних форм, які явно і опосередковано формують «м'які навички», наявні сьогодні в університетському середовищі – від студентського самоврядування до майстер-класів провідних фахівців, тренінгів, де у процесі спільної діяльності відбувається спілкування, самонавчання і саморозвиток майбутнього фахівця.

Розвиток hard skills та soft skills дає змогу утворити цілісність університетської освіти та забезпечити ефективну співпрацю зі стейкхолдерами та роботодавцями.

Передумови реалізації підготовки документознавця-менеджера з управління документацією у цифровому середовищі закладено педагогічним досвідом та освітньою практикою Київського національного університету культури і мистецтв. Наявність комплексу навчальних дисциплін для підготовки за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» свідчить про накопичений досвід для реалізації наступності у подальшій інноваційній педагогічній практиці в галузі вивчення ІТ- та управлінських технологій з огляду розвитку нової спеціалізації: «Електронний документообіг», «Цифрові архіви», «Електронні продукти і послуги», «Управління ІТ-проектами», «Системний аналіз інформаційної діяльності», «Стратегічне планування», «Управління інноваційними проектами в інформаційній сфері» та ін.

ВИСНОВКИ

Реалізація державних програм цифровізації всіх сфер суспільної практики потребує відповідного кадрового забезпечення – фахівцями документознавчого профілю за ОПП з умовною назвою «*документознавець, менеджер з управління документацією у цифровому середовищі*».

Узагальненим напрямом діяльності фахівця є стратегічне планування і керівництво впровадженням єдиної системи управління документами організації.

Сучасними техніко-технологічними вимогами щодо компетентностей у галузі управління документацією у цифровому середовищі є знання трендів цифрових технологій, стандартів та нормативних документів, які регулюють життєвий цикл ІТ-систем і продуктів, вміння вибудовувати технологічну політику організації тощо.

До діяльності документознавця у предметному полі документно-інформаційних ресурсів організації додається складова, яку умовно названо «ІТ-управління», і вона презентує інноваційність ОПП з управління документацією у цифровому середовищі.

Діяльність фахівця за пропонованою освітньо-професійною програмою має міжгалузевий характер і застосовується у різних видах економічної діяльності

власне професії документознавця і, відповідно до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, описується також кваліфікаційними характеристиками *Керівника проєктів та програм у сфері матеріального (нематеріального) виробництва*.

Конвергентність пропонованої ОПП потребує предметного розгляду змісту її ІТ-управлінської складової для формування навчальних планів підготовки, імперативом яких є базова документознавча освіта за спеціальністю ІБАС.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Біловус Л. І., Гомотюк О. Є., Ліщинська Н. М., Недошитко І. Р. Спеціальні лексеми у предметній області управління документацією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 14–22. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244712>
- Державна служба зайнятості. Soft Skills. URL: <http://profi.dcz.gov.ua/> (accessed: 01.09.2022).
- Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 1. Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності. Розділ 3. Діяльність органів управління підприємствами : затв. Наказом М-ва праці та соц. політики України від 29.10.2007 р. № 583. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0583203-07#Text> (дата звернення: 01.09.2022).
- ДСТУ ISO 30300:2015. Інформація та документація. Системи керування документами. Основні положення і словник термінів. Київ : УкрНДНЦ, 2017. 4 с.
- Кулешов С., Барабаш В. Документознавство як наукова і навчальна дисципліна в сучасній Україні: які шляхи розвитку? *Соціум. Документ. Комунікація. Серія «Історичні науки»*. 2020. № 9. С. 131–149.
- Кулешов С. Г., Прокопенко І. П. Управління документацією: підготовка фахівців у вищих школах за рубежом. *Архіви України*. 2003. № 1–3. 53–64. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-9-131-149>
- Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Менеджер цифрових трансформацій у сфері бібліотечно-інформаційної та архівної діяльності: галузева спеціалізація. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021а. № 2. С. 14–22. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2021.238774>
- Матвієнко О., Цивін М. «Цифрові» професії інформаційного фахівця: освітні перспективи і вимоги ринку праці. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021b. Вип. 7. С. 58–70. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233279>
- Матвієнко О., Цивін М. «Цифрові трансформації» спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2021с. 4 (2). С. 146–158. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247473>
- Класифікатор професій ДК 003:2010. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. 746 с. (Національний класифікатор України).
- Класифікатор управлінської документації НК 010:2021. Київ : Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства. 2021. (Національний класифікатор України). <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/klasifikator.pdf> (дата звернення: 01.09.2022).
- Новальська Т., Бачинська Н. Інтернет-маркетолог за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: функції та компетентності у конвергентних професійних практиках. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 125–136. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259187>
- Новальська Т., Касьян В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український*

- журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2021. № 7. С. 71–82. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297>
- Рамка цифрових компетентностей для державних службовців України : проєкт М-ва цифров. трансформації України. 21.11.2021. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2619-ramka_derzsluzbovc_i_3_compressed.pdf (дата звернення: 01.09.2022 р.).
- Опис Рамки цифрової компетентності для громадян України / М-во цифров. трансформації України. 2021. URL: <https://bit.ly/3FKOVN0> (дата звернення: 01.09.2022).
- Опис Рамки цифрової компетентності для підприємців України / М-во цифров. трансформації України. 2021. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2605-co_ramka_pidpriemca_11_2021_compressed.pdf (дата звернення: 01.09.2022).
- Освітньо-професійна програма «Архівістика та управління документацією» : спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», галузь знань 02 «Культура і мистецтво» / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 2018. URL: https://drive.google.com/file/d/1sr1gbTPuYFgQl_QyQXNP21bHkk5-HVZo/view (дата звернення: 01.09.2022 р.).
- Освітньо-професійна програма «Проектний менеджмент» : спец. 073 «Менеджмент», галузь знань 07 «Управління та адміністрування» / Нац. металург. акад. України. 2021. URL: https://nmetau.edu.ua/file/opp_proektniy_menedzhment.pdf (дата звернення: 01.09.2022).
- Освітньо-наукова програма «Управління проєктами в галузі інформаційних технологій» : спец. 122 «Комп'ютерні науки», галузь знань 12 «Інформаційні технології» / Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. 2022. URL: https://nure.ua/wp-content/uploads/Education_programs/2022/2022_mag_122_onp_upgit.pdf (дата звернення: 01.09.2022).
- Стандарт вищої освіти України : галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : затв. Наказом М-ва освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.sprbakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 01.09.2022).
- Федорук О. М. Формування фахової компетентності майбутніх документознавців в галузі електронного документообігу у професійної підготовки : дис. ... д-ра філософії : 011 «Освітні, педагогічні науки» / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2020. 369 с.
- Юров Ю. Керівник проєктів та програм у сфері матеріального (нематеріального) виробництва: діалектичний характер посади. *Кадровик-01*. 2015. № 12. URL: <https://ekadrovik.mcfu.ua/473720> (дата звернення: 01.09.2022).
- Digital Agility. Accelerate digital delivery and Improve your ability to react and innovate. *Chakray*. URL: <https://www.chakray.com/initiatives/digital-agility> (accessed: 01.09.2022).
- McGuire L. What Is Digital Agility? August 4, 2020. *Formstack*. URL: <https://www.formstack.com/resources/blog-what-is-digital-agility> (accessed: 01.09.2022).

REFERENCES

- Bilovus, L. I., Homotiuk O. Ye., Lishchynska, N. M., & Nedoshytko, I. R. (2021). Spetsialni leksemy u predmetnii oblasti upravlinnia dokumentatsiiei [Special lexical items in the domain area of records administration]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 14–22. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244712> [in Ukrainian].
- Derzhavna sluzhba zainiatosti. (n.d.). *Soft Skills*. Retrieved September 1, 2022 from <http://profi.dcz.gov.ua/> [in Ukrainian].
- Ministerstvo pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy. (2007, October 29). *Dovidnyk kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii pratsivnykiv. Vypusk 1. Profesii pratsivnykiv, shcho ye zahalnymy dlia vsikh vydiv ekonomichnoi diialnosti. Rozdil 3. Diialnist orhaniv upravlinnia pidpriemstvamy*

- [*Handbook of qualification characteristics of employees' professions. Issue 1. Professions of employees that are common to all types of economic activity. Section 3. Activities of management bodies of enterprises*] (Order No. 583). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0583203-07#Text> [in Ukrainian].
- Ukrainskyi derzhavnyi naukovo-doslidnyi instytut tekhnologii tovarno-hroshovoho obihu, finansovykh i fondovykh rynkiv. (2017). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Systemy keruvannia dokumentamy. Osnovni polozhennia i slovnyk terminiv [Information and documentation. Documentation management systems. Basic provisions and glossary of terms]* (DSTU ISO 30300:2015) [in Ukrainian].
- Kuleshov, S., & Barabash, V. (2020). Dokumentoznavstvo yak naukova i navchalna dystsyplina v suchasni Ukraini: yaki shliakhy rozvytku? [Documentation science as a scientific and educational discipline in modern Ukraine: what are the ways of development?]. *Society. Document. Communication. Series "Historical Sciences"*, 9, 131–149. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-9-131-149> [in Ukrainian].
- Kuleshov, S. H., & Prokopenko, I. P. (2005). Upravlinnia dokumentatsiieiu: pidhotovka fakhivtsiv u vyshchykh shkolakh za rubezhem [Administration through documentation: the training of specialists in institutions of higher learning abroad]. *Archives of Ukraine*, 1–3, 53–64 [in Ukrainian].
- Matviienko, O. V., & Tsyvin, M. N. (2021a). Menedzher tsyfrovyykh transformatsii u sferi bibliotечно-informatsiinoi ta arkhivnoi diialnosti: haluzeva spetsializatsiia [Manager of digital transformations in the field of library information and archival activity: industry specialization]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 14–22. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2021.238774> [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021b). "Tsyfrovi" profesii informatsiinoho fakhivtsia: osvithni perspektyvy i vymohy rynku pratsi ["Digital" professions of the information specialist: educational prospects and labor market requirements]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 58–70. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233279> [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021c). "Tsyfrovi transformatsii" spetsialnosti 029 "Informatsiina, bibliotечna ta arkhivna sprava" ["Digital Transformations" of Specialty 029 "Information, Library and Archival Affairs"]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 4(2), 146–158. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247473> [in Ukrainian].
- Derzhavnyi komitet Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky. (2010). *Klasyfikator profesii DK 003:2010 [Classifier of professions DK 003:2010]*. Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
- Klasyfikator upravlinskoj dokumentatsii NK 010:2021 [Classifier of management documentation NK 010:2021]*. (2021). Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Record Keeping. <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/klasifikator.pdf> [in Ukrainian].
- Noval'ska, T., & Bachyn'ska, N. (2022). Internet-marketoloh za spetsialnistiu "Informatsiina, bibliotечna ta arkhivna sprava": funktcii ta kompetentnosti u konverhentnykh profesiynykh praktykakh [Internet Marketing Specialist in Programme Subject Area "Information, Library and Archival Studies": Functions and Competences in Convergent Professional Practices]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 125–136. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259187> [in Ukrainian].
- Noval'ska, T., & Kasian, V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotечna ta arkhivna sprava" [Theoretical and Methodological Fundamentals of Internet Marketing Training in Specialty 029 "Information, Library and Archival Affairs"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297> [in Ukrainian].
- Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. (2021, November 21). *Ramka tsyfrovyykh kompetentnosti dlia derzhavnykh sluzhbovtsiv Ukrainy [Framework of digital competences for civil*

- servants of Ukraine*]. https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2619-ramka_derzsluzbovci_3_compressed.pdf [in Ukrainian].
- Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsii Ukrainy. (2021). *Opys Ramky tsyfrovoyi kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy [Description of the framework of digital competence for citizens of Ukraine]*. <https://bit.ly/3FKOVN0> [in Ukrainian].
- Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsii Ukrainy. (2021). *Opys Ramky tsyfrovoyi kompetentnosti dlia pidpriansiv Ukrainy [Description of the framework of digital competence for entrepreneurs of Ukraine]*. https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2605-co_ramka_pidpriemca_11_2021_compressed.pdf [in Ukrainian].
- Taras Shevchenko National University of Kyiv. (2018). *Osvitno-profesiina prohrama "Arkhivistyka ta upravlinnia dokumentatsiieiu": spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotchna ta arkhivna sprava", haluz znan 02 "Kultura i mystetstvo" [Educational and professional program "Archivistics and documentation management": specialty 029 "Information, library and archival affairs", branch of knowledge 02 "Culture and art"]*. https://drive.google.com/file/d/1sr1gbTPuYFgQI_QyQXNP21bHkk5-HVZo/view [in Ukrainian].
- Natsionalna metalurhiina akademiia Ukrainy. (2021). *Osvitno-profesiina prohrama "Proiektnyi menedzhment": spetsialnist 073 "Menedzhment", haluz znan 07 "Upravlinnia ta administruvannia" [Educational and professional program "Project Management": specialty 073 "Management", branch of knowledge 07 "Management and administration"]*. https://nmetau.edu.ua/file/opp_proektniy_menedzhment.pdf [in Ukrainian].
- Kharkiv National University of Radio Electronics. (2022). *Osvitno-naukova prohrama "Upravlinnia proektamy v haluzi informatsiinykh tekhnolohii": spetsialnist 122 "Kompiuterni nauky", haluz znan 12 "Informatsiini tekhnolohii" [Educational and scientific program "Project management in the field of information technologies": specialty 122 "Computer sciences", branch of knowledge 12 "Information technologies"]*. https://nure.ua/wp-content/uploads/Education_programs/2022/2022_mag_122_onp_upgit.pdf [in Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018, December 12). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy : haluz znan 02 "Kultura i mystetstvo", spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotchna ta arkhivna sprava" [Standard of higher education of Ukraine: field of knowledge 02 "Culture and art", specialty 029 "Information, library and archival work"]* (Order No. 1378). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inf-form.bibliot.ta.ar.kh.spr-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukrainian].
- Fedoruk, O. M. (2020). *Formuvannia fakhovoyi kompetentnosti maibutnikh dokumentoznavtsiv v haluzi elektronnoho dokumentoobihu u profesiinoyi pidhotovtsi [Formation of professional competence of future document experts in the field of electronic document circulation in professional training]* [Doctoral Dissertation, Rivne State University of the Humanities] [in Ukrainian].
- Yurov, Yu. (2015). *Kerivnyk proektiv ta program u sferi materialnoho (nematerialnoho) vyrobnytstva: dialektychnyi kharakter posady [Head of projects and programs in the field of material (non-material) production: the dialectical nature of the position]*. *Kadrovyyk-01, 12*. <https://ekadrovik.mcfrr.ua/473720> [in Ukrainian].
- Digital Agility. Accelerate digital delivery and Improve your ability to react and innovate*. (n.d.). Chakray. Retrieved September 1, 2022 from <https://www.chakray.com/initiatives/digital-agility> [in English].
- McGuire, L. (2020, August 4). *What Is Digital Agility?* Formstack. <https://www.formstack.com/resources/blog-what-is-digital-agility> [in English].

UDC 002.1:005]:004:[02+930.25

Oksana Matvienko,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
PhD in Technical Sciences, Professor
of Informational Technologies Department
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: oxmix2017@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5772-848X*

Mykhailo Tsyvin,

*PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Professor of Design Department
International Academy of Personnel Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-5805*

“DOCUMENTATION MANAGEMENT IN DIGITAL ENVIRONMENT” – EDUCATIONAL PROFESSIONAL PROGRAMME OF DIGITAL DIRECTION

The aim of the article is to outline the IT management component that determines the innovativeness of educational professional programme of the document studies profile “Documentation Management in Digital Environment”.

The research methodology: terminological analysis in order to found the terms “documentation management” and “organisation digital environment”; hypothetical and deductive in order to identify labour functions, tasks and types of activity of a certain documentation management specialist in digital environment.

The scientific novelty is based on the offer of educational professional programme of the document studies profile “Documentation Management in Digital Environment” as a relevant specialisation in conditions of society digital transformations in general, and the document and informational sphere in particular, as well as grounding the specialist’s labour functions, tasks and types of activity. The definition of “documentation management in enterprise digital environment” is suggested as a multifunctional activity direction in organising management documentation software, carried out through strategic planning, construction management, and the usage of the enterprise digital infrastructure.

Conclusions. The implementation of state programmes of digitalisation in all spheres of public practice requires an appropriate personnel providing – document studies profile specialists in educational professional programme with a code title “Documentation Management in Digital Environment”, and with the qualification “document studies specialist, manager of documentation management in digital environment”.

The generalised direction of the specialist’s activity is strategic planning and management in the implementation of a unified system in organisation document management.

Modern technical and technological requirements for competences in the field of document management in digital environment include knowledge of digital technology trends, standards and regulatory documents, that control the life cycle of IT systems and products, as well as the ability to ground the organisation technological policy, etc.

The innovativeness of educational professional programme is determined by the component “IT management” in the object of the document studies specialist’s research work and activity.

The convergence of the offered educational professional programme requires a substantive content consideration of its IT-management component for forming training plans, the imperative of which is a basic documentation education in speciality “Information, Library and Archive Act”.

Keywords: document studies specialist, digital documentation, digital environment, IT management, information, library and archive act, educational professional programme.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2022 р.

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

**THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS
OF THE FUNCTIONING
OF THE INFORMATION SPACE**

УДК 001.102-024.11:005.3]:[352/354].07(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269493

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ)

Сергій Палій,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
(Київ, Україна)
e-mail: palysergiy7777@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8685-2631

Мета статті – виявити особливості і тенденції розвитку інформаційно-аналітичних систем, що сприяють ефективній управлінській діяльності в органах влади України.

Методологія дослідження базується на застосуванні системного методу, методів аналізу та синтезу, логічного, системно-структурного та компаративістського аналізу, а також когнітивного аналізу, що дозволили виділити базові сутнісні характеристики управлінської діяльності та визначити напрями, принципи, форми і методи підвищення ефективності управлінської діяльності завдяки використанню сучасних інформаційно-аналітичних систем.

Наукова новизна. Досліджено особливості інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади України на початку третього десятиліття XXI ст.; розглянуто основні проблеми та визначено перспективи розвитку інформаційно-аналітичної діяльності на сучасному етапі; проаналізовано специфіку сучасних процесів інформатизації управління за допомогою інноваційних інформаційно-аналітичних технологій підтримки прийняття рішень.

Висновки. Будь-яка управлінська діяльність – це процес перероблення інформації про стан об'єкта управління та вироблення рішень про його збереження і поступальний розвиток в часі та просторі в умовах різноманітних обмежень та стримуючих факторів. Підвищенню ефективності управлінських рішень може посприяти лише систематизована, комплексна інформація, тобто така, що поєднує в собі різноманітні види та відомості, історично і логічно пов'язані, які надходять у чітко визначеному порядку і послідовності. Дотримання цієї вимоги дозволяє суб'єкту управління постійно переглядати соціальний об'єкт у всій його складності та багатоманітності, коригувати його функціонування і розвиток відповідно до кожної конкретної ситуації.

Інформаційно-аналітичні системи роблять значний внесок у процес прийняття управлінських рішень – їх впровадження позитивно вплинуло на це на різних рівнях державного управління, змінивши спосіб і швидкість надання інформації особам, які приймають рішення, надаючи актуальну, своєчасну та точну інформацію.

Ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів на сучасному етапі зумовлюють необхідність розробки різноманітних стратегій інформаційно-аналітичних систем для задоволення ор-

ганізаційних потреб органів державного управління; розробок стратегій успішного інтегрування нових технологій у власну діяльність, включно з відповідним фінансуванням та адекватним технічним обслуговуванням для забезпечення необхідного потоку інформації для прийняття рішень із короткострокового та довгострокового планування; надання співробітникам адекватної підготовки для забезпечення ефективного використання інформаційно-аналітичних систем.

Ключові слова: управлінська діяльність, інформаційно-аналітичне забезпечення, інформаційно-аналітичні системи, інноваційні технології, державне управління.

ВСТУП

Підвищення чинного рівня ефективності прийняття управлінських рішень на сучасному етапі залишається одним із найбільш актуальних питань, зважаючи на наростаючу конкуренцію в різноманітних галузях життєдіяльності суспільства, ускладнення соціально-політичної та економічної ситуації в країні. Кожне державне відомство та заклад несуть відповідальність за розробку і прийняття управлінських рішень. Ситуація в країні залежить від ефективного використання інтелектуальних ресурсів насамперед аналітичних працівників органів державної влади та управління. Практика засвідчує, що для супроводу управлінських рішень в умовах інформаційного суспільства необхідний спеціальний набір засобів і методів інформаційно-аналітичного забезпечення. Пошук інформації та її аналіз є прерогативою спеціальних відділів, інформаційно-аналітичних служб. У цьому контексті актуалізується дослідження діяльності вітчизняних інформаційно-аналітичних центрів.

Метою статті є виявлення особливостей і тенденцій розвитку інформаційно-аналітичних систем, що сприяють ефективній управлінській діяльності в органах влади України.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Проблематика інформаційно-аналітичної діяльності, у тому числі й у контексті особливостей ефективності державного і корпоративного управління, привертає увагу багатьох вітчизняних науковців (В. Варенко, А. Валюх, Д. Дубов, О. Дубас, Є. Курілов, О. Мандзюк, Л. Мельник, М. Паталог, О. Сидорчук, А. Пугач та ін.). На основі історіографічного аналізу можемо констатувати, що найбільш дослідженими є принципи, методи та методики застосування інформаційно-аналітичних технологій для прийняття ефективного управлінського рішення за період 2000–2010-х рр. Проте сучасний стан і тенденції інформаційно-аналітичного забезпечення, зважаючи на динамічний розвиток інформаційних технологій, під якими розуміємо сукупність процесів та методів пошуку, збирання, збереження, обробки, надання і поширення інформації, залишається недостатньо висвітленим. Окремі аспекти означеної проблематики аналізує Т. Лисенко (2022) в науковій публікації «Сучасний стан і провідні тенденції у роботі українських інформаційних центрів на основі аналізу контенту вебсайтів» – науковець досліджує вебсайти 50-ти, переважно неурядових, вітчизняних інформаційно-аналітичних служб, виявляючи проблемні напрямки аналітичної роботи; проблематиці соціальних інформаційних баз та служб інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. присвячено науковій праці В. Горового (2006);

специфіку інформаційно-аналітичного супроводу управлінських рішень із реалізації державної етнонаціональної політики аналізує Т. Гранчак (2009); ґрунтовне дослідження О. Коблева (2012) присвячено інформаційній аналітиці в структурі бібліотечної діяльності в Україні та ін.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження базується на застосуванні системного методу, методів аналізу та синтезу, логічного, системно-структурного та компаративістського аналізу, а також методу когнітивного аналізу, що дозволили проаналізувати інноваційні підходи до розвитку інформаційно-аналітичних технологій, виділити базові сутнісні характеристики управлінської діяльності та визначити напрями, принципи, форми і методи підвищення ефективності управлінської діяльності завдяки використанню сучасних інформаційно-аналітичних систем, а також посприяли з'ясуванню ролі та місця інформаційно-аналітичних систем у процесі державного управління та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Управлінське рішення – діяльність із переведення об'єкта керування в бажаний стан; одночасно процес і результат аналізу інформації, прогнозування, оптимізації та вибору альтернативи з багатьох можливих способів досягнення поставленої мети. Воно є елементом творчого процесу, пов'язане з вольовою дією керівника на основі отриманих знань, навичок, досвіду, інформації, розрахунків та запланованої ефективності від прийняття певного рішення, яке визначає подальший вибір мети на довготривалу або короткотривалу перспективу.

Управлінське рішення може розглядатися як рішення (явище) і як безпосередньо процес. Дослідження управлінського рішення як процесу дозволяє розглянути та осмислити інформацію про проведений аналіз отриманої інформації, її концентрації на певній темі або проблематиці, формуванні плану подальшої дії і безпосередньо результат процесу.

Процес прийняття рішення складається з ряду послідовних дій. До основних етапів прийняття рішення зазвичай відносять: осмислення потреби в ньому; діагностику та аналіз ситуації; напрацювання його варіантів; оцінку варіантів; вибір найкращої альтернативи; його реалізацію; зворотний зв'язок та оцінку результатів. Якість реалізації кожного з етапів здійснює безпосередній вплив на подальший процес і, зрештою, на якість та ефективність рішення.

Незважаючи на те, що в представленій класифікації відсутній окремий етап аналізу інформації, можна говорити, що робота з інформацією є важливою складовою кожного етапу прийняття рішення. Так, зокрема, осмислення потреби в рішенні може з'явитися при отриманні як зовнішньої, так і внутрішньої інформації. Розробка та оцінка варіантів рішення, вибір кращої альтернативи відбуваються на основі інформації, яка проаналізована раніше. Отримання та додатковий аналіз інформації в процесі реалізації рішення може за необхідності допомогти своєчасно скорегувати план дій, відстежувати динаміку та якість реалізації. Зворотний зв'язок є одним із видів інформації, що використовується для оцінки результатів прийняття та реалізації рішення (Dinah, 2020, с. 366).

Ефективність управлінського рішення можна виразити як здатність керівника використовувати всі наявні ресурси та привертати нові для досягнення поставле-

них цілей і завдань організації шляхом максимально можливої мінімізації витрат та здобування максимального прибутку.

Рівень ефективності управлінських рішень визначається:

– дотриманням вимог, що відповідають конкретній ситуації та сприяють забезпеченню загальної мети діяльності організації з найменшими витратами;

– ефективністю;

– економічністю;

– своєчасністю;

– обґрунтованістю;

реальністю (Василенко, 2003, с. 167).

Основними інформаційними функціями в управлінні є: збирання директивної інформації, перероблення отриманої інформації, прийняття управлінських рішень, передача інформації до об'єкта управління, забезпечення адекватного сприйняття інформації, організація зворотного зв'язку, коригування прийнятих рішень.

Завдяки процесу обміну інформацією між суб'єктом управління та його об'єктом здійснюється їх взаємодія, в результаті чого зберігається стійкість та цілісність всієї системи. Інформація, яка циркулює в системі управління, може бути класифікована за різноманітними ознаками: якістю, джерелами надходження, функціональним призначенням та ін.

Отже, в контексті діяльності інформаційно-аналітичного центру управлінська інформація є необхідною основою напрацювання, прийняття та реалізації управлінських рішень, що дозволяє впорядкувати взаємодію об'єкта та суб'єкта управління, сформулювати прямі та зворотні зв'язки.

Відповідно аналітика розуміється як основа процесу обробки інформації, методологія пізнання, форма мислення світовідчуття, засіб перетворення інтуїтивних уявлень, форма наукового знання, що застосовується в процесах управління. В контексті діяльності інформаційно-аналітичного центру базовими аналітичними процесами є: аналіз цілей управління, адаптивне управління збиранням інформації, побудова предметної області дослідження об'єкта управління, планування та проведення натурних або модельних експериментів, синтез нового знання та ін.

Отже, інформація та аналітика є основою, засобом і ресурсом здійснення інформаційно-аналітичної діяльності в управлінні.

Інформаційно-аналітичне забезпечення управлінської діяльності розглядаємо як вид роботи, орієнтованої на комплексний аналіз сфер, об'єктів діяльності суб'єкта управління, виявлення найважливіших тенденцій та закономірностей їх розвитку.

Функції інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності органів виконавської влади умовно можна поділити на дві групи: зовнішню та внутрішню, які передбачають інформаційно-аналітичний супровід прийняття управлінських рішень безпосередньо органом влади та інформаційно-аналітичне забезпечення управлінської діяльності органів влади зі зв'язків із громадськістю відповідно.

Найважливішою особливістю інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності є її міждисциплінарний характер, оскільки сам феномен перебуває на «межі» цілого ряду наукових дисциплін – соціології, політології, інформаціології, управлінської науки та ін.

Процес інституціоналізації, організаційно-правового оформлення інформаційно-аналітичної діяльності – формування системи спеціалізованих закладів,

служб, підрозділів у складі різноманітних організацій, фірм та відомств – було ініційовано на початку 1990-х рр., а його специфіка визначалася відповідно до особливостей вітчизняних політичних, економічних і соціальних реформ. На сучасному етапі можна виділити кілька рівнів інформаційно-аналітичних служб, що функціонують в Україні: організації провладних структур (президентської, урядової та парламентської); інформаційно-аналітичні організації фінансової та комерційної галузі; інформаційно-аналітичні центри/відділи вищих навчальних закладів; інформаційно-аналітичні служби недержавного сектору.

Сучасні інформаційно-аналітичні служби поєднують у собі функції збирання вихідних даних, інтеграції та аналізу інформації, візуалізації результатів моделювання і синтезу альтернативних сценаріїв (стратегій) поведінки.

Управлінська діяльність об'єктивно потребує регулярного підвищення власної ефективності в інтересах відповідності державним інтересам і стратегічним цілям, що встановлюються особами, які приймають рішення. Процес осмислення тенденцій суспільного розвитку, наукового пошуку потенцій, генерації управлінських новацій та удосконалення основ, методів і технологій організаційного управління діалектичний і як один із важливих аспектів коеволюційного співрозвитку науки, техніки і суспільства має незмінну значущість та актуальність.

Державна політика як системний об'єкт являє собою елемент управління системою «технології і техніка – суспільство і держава». Сучасні завдання управління, відображаючи специфіку об'єктів управління – великих стратифікованих цілеспрямованих організаційних систем, відрізняються особливою структурно-функціональною складністю, багатоаспектністю, багатокритеріальністю, що продукується зокрема розмаїттям перехресних прямих і зворотних зв'язків, які вимагають врахування при синтезі державної політики (Rubtcova & Pavenkov, 2019). Носіями специфічного політичного, економічного, суспільно-історичного, культурного та ін. досвіду попередніх поколінь є особи, які приймають рішення, або спеціалісти-професіонали – експертні організації та спільноти. У своїх рекомендаціях вони спираються на науковий підхід та науковий метод, що задають методологічну схему міждисциплінарних системних досліджень об'єктів управління, які базуються на глибокому комплексному розумінні світових суспільних процесів та науково-технічного розвитку.

На тлі зовнішньо- та внутрішньополітичних подій в Україні надзвичайно актуалізується необхідність підвищення ефективності держави і суспільства та їх інститутів, що виступають як елементи складної організаційної системи, які взаємодіють і протидіють одночасно. Зокрема, необхідним стає кардинальне підвищення ефективності державного та корпоративного управління, що технічно можливо досягнути за рахунок посилення рівня цифровізації, інформатизації та інтелектуалізації, широкого розвитку і впровадження в управлінську практику сучасних ІТ-технологій.

У час інформатизації професійна експертна думка, заснована на знанні діалектики суспільного розвитку, абсорбується інформаційно-аналітичними технологіями прийняття рішень, що використовують інтелект колективів професіоналів, які їх розробляють, та штучний інтелект із функцією самонавчання.

Таким чином, можемо визначити інформаційно-аналітичні технології прийняття управлінських рішень як високотехнологічний інструмент управлінської

діяльності, що дозволяє повною мірою і оперативно надавати інформацію про ситуацію, яка склалася, органам управління, прогнозувати можливі сценарії її розвитку, пропонувати можливі альтернативні варіанти управлінських рішень та оцінювати їх наслідки.

Серед інформаційних технологій, що прискорюють ситуаційний аналіз та прийняття управлінських рішень, дослідники виділяють: бази даних, інформаційні моделі, цифрові двійники реальних об'єктів – продуктів та процесів, віртуальні підприємства, інформаційно-аналітичні центри, ситуаційні центри, інтегроване інформаційне середовище, мережеві програмно-апаратні середовища, єдиний інформаційний простір, технології штучного інтелекту, а також великий спектр методів аналітичної математики, предикативної, прогнозної аналітики.

Важливу роль у прийнятті ефективних управлінських рішень в Україні відіграє сучасна глобальна інформаційно-аналітична система «СОТА», розроблена апаратом Ради національної безпеки і оборони України, презентована в 2021 р., яка містить вичерпну верифіковану інформацію відносно різноманітних галузей життєдіяльності країни та національної безпеки. Працюючи з Big Data, система забезпечує зберігання, об'єднання та аналіз даних із різноманітних джерел із метою підвищення достовірності, ефективного моніторингу стану національної безпеки у понад 20-ти напрямках (зокрема, внутрішньо- та зовнішньополітична безпека, соціальна безпека, поширення захворюваності на коронавірусну інфекцію в Україні та світі, просторова і функціональна трансформація, самоуправління в контексті децентралізації, місцеві бюджети та дієздатність громад, використання надр, економічна безпека, фінансові ринки та ін.) та підвищення ефективності координації діяльності державних органів ("В Україні презентували сучасну систему «СОТА»", 2021).

Системи підтримки прийняття рішень, розроблені шляхом системної інтеграції інформаційно-аналітичних технологій підтримки прийняття рішень, здійснюють суттєвий вплив на хроноструктуру процесу реагування на проблемну ситуацію, тим самим суттєво скорочуючи тривалість управлінського циклу, етап моніторингу та аналізу проблемної ситуації і етап підготовки управлінського рішення (Karim, 2011, с. 462).

Сучасні інформаційно-аналітичні технології підтримки прийняття рішень повинні базуватися виключно на достовірній елементній базі та мережевій інфраструктурі провідної світової та вітчизняної розробки, системної інтеграції і виробництва. Відповідно можемо прогнозувати посилення ролі вітчизняних спеціалістів з інформаційних технологій у контексті використання інноваційних підходів для підтримки державних органів влади актуальною, своєчасною та корисною інформацією.

ВИСНОВКИ

Будь-яка управлінська діяльність – це процес перероблення інформації про стан об'єкта управління та вироблення рішень про його збереження і поступальний розвиток у часі та просторі в умовах різноманітних обмежень і стримуючих факторів. Підвищенню ефективності управлінських рішень може посприяти лише систематизована, комплексна інформація, тобто така, що поєднує в собі різноманітні види та відомості, історично і логічно пов'язані, які надходять у чітко визначеному порядку

і послідовності. Дотримання цієї вимоги дозволяє суб'єкту управління постійно переглядати соціальний об'єкт у всій його складності та багатоманітності, коригувати його функціонування і розвиток відповідно до кожної конкретної ситуації.

Інформаційно-аналітичні системи роблять значний внесок у процес прийняття управлінських рішень – їх впровадження позитивно вплинуло на це на різних рівнях державного управління, змінивши спосіб і швидкість надання інформації особам, які приймають рішення, надаючи актуальну, своєчасну та точну інформацію.

Ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів на сучасному етапі зумовлюють необхідність: розробок різноманітних стратегій інформаційно-аналітичних систем для задоволення організаційних потреб органів державного управління; розробок стратегій успішного інтегрування нових технологій у власну діяльність, включно з відповідним фінансуванням та адекватним технічним обслуговуванням для забезпечення необхідного потоку інформації для прийняття рішень із короткострокового та довгострокового планування; надання співробітникам адекватної підготовки для забезпечення ефективного використання інформаційно-аналітичних систем.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- В Україні презентували сучасну систему «СОТА», яка містить вичерпну інформацію з різних сфер життєдіяльності країни, більшість даних буде публічною. *Президент України Володимир Зеленський* : офіц. інтернет-представництво. 5 жовт. 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-prezentuvali-suchasnu-sistemu-sota-yaka-mistit-vi-70933> (дата звернення: 12.09.2022).
- Василенко В. А. Теорія і практика розробки управлінських рішень : навч. посіб для студентів вищ. закл. освіти. Київ : ЦУЛ, 2003. 420 с.
- Горовий В. М. Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1992-2006): етапи становлення. *Архіви України*. 2006. № 1–6 (259). С. 71–78.
- Гранчак Т. Інформаційно-аналітичний супровід управлінських рішень з реалізації державної етнонаціональної політики. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 23. С. 139–155.
- Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія. Харків : Харків. держ. акад. культури, 2012. 245 с.
- Лисенко Т. Сучасний стан і провідні тенденції у роботі українських інформаційних центрів на основі аналізу контенту вебсайтів. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип. 9. С. 148–163. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259195>
- Karim A. J. The Significance of Management Information Systems for Enhancing Strategic and Tactical Planning. *Journal of Information Systems and Technology Management*. 2011. Vol. 8, No. 2. P. 459–470. DOI: <http://dx.doi.org/10.4301/s1807-17752011000200011>
- Dinah D. S. Management Information System and Managerial Decision Making of Business Organisations. *Bingham International Journal of Accounting and Finance (BIJAF)*. 2020. P. 365–371. URL: <http://35.188.205.12:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/412/6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.09.2022).
- Rubtcova M. V., Pavenkov O. V. Information Technology in Government Decision Making: Current Trends (April 23, 2019). *The IIER – 628th International Conference on Advances in Business*

Management and Information Technology (ICABMIT). CHENNAI, Tamil Nadu, India 23rd-24th April 2019. URL: <https://ssrn.com/abstract=3376957> (дата звернення: 12.09.2022).

REFERENCES

- V Ukraini prezentuvaly suchasnu systemu "SOTA", yaka mistyt vycherpnu informatsiiu z riznykh sfer zhyttiedialnosti krainy, bilshist danykh bude publichnoiu [In Ukraine, a modern system "SOTA" was presented, which contains comprehensive information on various spheres of the country's life, most of the data will be public]. (2021, October 5). President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy. <https://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-prezentuvali-suchasnu-sistemu-sota-yaka-mistit-vi-70933> [in Ukrainian].
- Vasylenko, V. A. (2003). *Teoriia i praktyka rozrobky upravlynskykh rishen* [Theory and practice of development of management solutions]. Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Horovyi, V. M. (2006). Sluzhba informatsiino-analitychnoho zabezpechennia orhaniv derzhavnoi vlady Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1992–2006): etapy stanovlennia [Service of information and analytical support of state authorities of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi (1992–2006): stages of formation]. *Archives of Ukraine*, 1–6(259), 71–78 [in Ukrainian].
- Hranchak, T. (2009). Informatsiino-analitychnyi suprovid upravlynskykh rishen z realizatsii derzhavnoi etnonatsionalnoi polityky [Informational and Analytical Support of Management Decisions on the Implementation of State Ethno-National Policy]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 23, 139–155 [in Ukrainian].
- Kobieliev, O. M. (2012). *Informatsiina analityka v strukturi biblioteknoi diialnosti v Ukraini* [Information analytics in the structure of library activity in Ukraine] [Monograph]. Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
- Lysenko, T. (2022). Suchasnyi stan i providni tendentsii u roboti ukrainskykh informatsiinykh tsentriv na osnovi analizu kontentu vebseitiv [Present Status and Leading Trends in the Work of Ukrainian Informative Centres Based on the Analysis of Websites Content]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 148–163. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259195> [in Ukrainian].
- Karim, A. J. (2011). The Significance of Management Information Systems for Enhancing Strategic and Tactical Planning. *Journal of Information Systems and Technology Management*, 8(2), 459–470. <http://dx.doi.org/10.4301/s1807-17752011000200011> [in English].
- Dinah, D. S. (2020). Management Information System and Managerial Decision Making of Business Organisations. *Bingham International Journal of Accounting and Finance (BIJAF)*, 365–371. <http://35.188.205.12:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/412/6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in English].
- Rubtcova, M. V., & Pavenkov, O. V. (2019, April 23–24). Information Technology in Government Decision Making: Current Trends. In *The IIER – 628th International Conference on Advances in Business Management and Information Technology (ICABMIT)*. CHENNAI, Tamil Nadu, India. <https://ssrn.com/abstract=3376957> [in English].

UDC 001.102-024.11:005.3]:[352/354].07(477)

Serhii Paliy,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: paliysergiy7777@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8685-2631

**CURRENT TENDENCIES OF INFORMATIONAL AND ANALYTICAL SOFTWARE
DEVELOPMENT IN THE CONTEXT
OF EFFECTIVE MANAGEMENT DECISION-MAKING
(ON THE EXAMPLE OF STATE AUTHORITIES OF UKRAINE)**

The aim of the article is to highlight peculiarities and tendencies of informational and analytical systems development that contribute to effective management activity of Ukrainian authorities.

The research methodology finds on the application of the systemic method, as well as methods of analysis and synthesis, also logical, systemic-structural, comparative and cognitive analysis, which made it possible to define basic essential characteristics of management activity and determine the directions, principles, forms and methods of improving the effectiveness of management activity thanks to the usage of modern informational and analytical systems.

The scientific novelty. Peculiarities of informational and analytical software for Ukrainian state authorities activity at the beginning of the third decade of the 21st cent. have been studied; the main problems have been considered, and the prospects for informational and analytical activity development at the current stage have been determined; the specifics of modern processes of management informatisation with the help of innovative informational and analytical technologies of decision-making software has been analysed.

Conclusions. Any management activity is a process of processing information causing the state of the management object, and making decisions causing its preservation and progressive development in time and space under conditions of various restrictions and restraining factors. Only systematised, complex information, just the information that combines various types and data, which are historically and logically related, and which are in a clearly defined order and sequence, can contribute to the improvement of management decisions effectiveness. The compliance with this requirement allows the management subject to constantly review the social object in all its complexity and diversity, as well as adjust its functioning and development in accordance with each specific situation.

Informational and analytical systems make a significant contribution to the process of management decision-making. Their implementation has made a positive effect on the methods of decision-making at various levels of state administration, changing the way and speed of providing information to decision-making individuals, providing relevant, timely and accurate information.

At the current stage, a number of objective and subjective factors necessitate the following: the development of various strategies of informational and analytical systems in order to meet the organisational needs of state administration structures; the elaboration of strategies for successful integration of new technologies into a certain activity, including appropriate funding and adequate technical support to ensure the necessary flow of information for short-term and long-term planning decisions making; the employees providing with adequate training to ensure effective usage of informational and analytical systems.

Keywords: management activity, informational and analytical software, informational and analytical systems, innovative technologies, state administration.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2022 р.

УДК 004.946.5.056:316.3(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269495

КІБЕРБЕЗПЕКА ТА КІБЕРЗАХИСТ: ПИТАННЯ ПОРЯДКУ ДЕННОГО В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Зоряна Свердлик,
кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: zsverdlyk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2104-0920

Метою статті є аналіз понять «кібергігієна», «кібербезпека», «кіберзахист» та з'ясування ролі тих процесів, що тлумачаться цими термінами у сучасному житті людини; визначення головних досягнень в українському законодавстві щодо правового регулювання кібернетичної сфери; виокремлення ключових правил дотримання кібергігієни.

Методологія дослідження реалізована застосуванням наукових методів термінологічного аналізу при зіставленні дефініцій відповідних термінів; статистичного методу – для узагальнення кількісних показників, що характеризують підвищення зацікавленості закладів вищої освіти у підготовці фахівців із кібербезпеки; порівняння і узагальнення, що дозволили всебічно розкрити порушену у дослідженні проблему

Наукова новизна дослідження полягає у: наголошенні на важливості та необхідності співпраці українських організацій із закордонними партнерами у сфері захисту інформації, що міститься у кіберпросторі; виявленні та простеженні тенденцій щодо підвищення кібербезпеки зі сторони науки, освіти, державного управління.

Висновки. Розгляд питання забезпечення в Україні кіберзахисту інформації, кібербезпеки при користуванні мережею інтернет, кібергігієни показав, що українські фахівці зробили значний крок уперед у цих питаннях, і це підтверджується міжнародними статистичними даними.

Аналіз прийнятих останнім часом на національному рівні законодавчих, нормативно-правових актів і нормативних документів підтвердив тезу про те, що поступово українське законодавство з питань кібербезпеки переорієнтовується на світові тенденції та запозичує позитивний іноземний досвід. Однак існують і невіршені досі нагальні питання, серед яких ключовим є зведення понятійного апарату кібербезпеки до закріплених на законодавчому рівні тлумачень.

Важливе також питання подальшого поглиблення міжнародного співробітництва у питаннях кіберзахисту та кібербезпеки, створення спільних міждержавних платформ для обміну інформацією.

Не менш важливим є розвиток і розширення освітніх програм спеціальності 125 «Кібербезпека» у закладах вищої освіти України. Як показали результати дослідження, зацікавлення цією професією серед молоді останнім часом зростає.

Ключові слова: кібергігієна, кіберзахист, кібербезпека, мережа інтернет, спеціальність «Кібербезпека», кіберзагроза, закон, рекомендація.

ВСТУП

В умовах глобалізаційних процесів та епідемічних криз, що останніми роками з'явилися і активно поширюються світом, актуалізувалося використання комп'ютерних технологій в усіх сферах суспільного та приватного життя. Важко сьогодні уявити будь-яку сферу діяльності, де не використовувалися б гаджети. Вони покликані спростити професійну діяльність сучасної людини та зробити інформацію доступною. Однак разом із розвитком технологій виникла проблема захисту певних видів інформаційних ресурсів, як-от персональні дані особи, різноманітна конфіденційна інформація, бізнес-інформація тощо.

Активно вживаються у повсякденному житті такі терміни, як «кібергігієна», «кібербезпека», «кіберзахист». При цьому якщо для двох останніх понять в українському законодавстві існує чітке тлумачення, то різні дослідники визначають «кібергігієну» дещо відмінними характеристиками. Тому необхідно дослідити походження термінів та показати, який зміст вкладають науковці у ці поняття, що намагаються пояснити з їхньою допомогою. Зауважимо, що ці поняття увійшли до нашого лексикону нещодавно, але за короткий час стали актуальними та незамінними.

Метою статті є аналіз понять «кібергігієна», «кібербезпека», «кіберзахист» та з'ясування ролі тих процесів, що тлумачаться цими термінами у сучасному житті людини; визначення головних досягнень в українському законодавстві щодо правового регулювання кібернетичної сфери; виокремлення ключових правил дотримання кібергігієни.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Актуальним сьогодні є аналіз праць дослідників, що стосуються не лише проблем походження термінів, але й торкаються аспектів захисту кібернетичного простору держави, його убезпечення від внутрішніх і зовнішніх атак, вироблення принципів і засобів підтримання особистої та суспільної кібергігієни тощо. Так, І. Кочан у своєму дослідженні звернулася до питання збору та тлумачення слів із компонентом «кібер-» та дійшла висновку, що такі слова позначають абстрактні поняття, поняття культури, поняття спорту, поняття права і криміналу, комп'ютерні програми, поняття медицини, соматичні, військової справи, поняття освіти, елементи одягу, іграшки та ін. Авторка зауважує, що частина слів із «кібер-» не мають чітких визначень, тому їх поки що можна відносити лише до протермінів (Кочан, 2016, с. 283).

А. Головка аналізує головні проблеми української системи протидії кіберзагрозам на основі окремих конкретних прикладів (Головка, 2016) та бачить вирішення існуючих питань кількома шляхами, головним з яких є залучення до державних розробок систем захисту кіберпростору якомога більшого числа спеціалістів із інститутів громадянського суспільства.

Ю. Лісовська розглянула усі аспекти поняття «кібербезпека» та запропонувала власне розуміння поняття адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки як комплексу превентивних дій економічного, політичного, юридичного, технологічного та організаційного характеру, спрямованих на попередження, виявлення і ліквідацію загроз інтересам особи, держави та суспільства в електронній сфері (Лісовська, 2019, с. 12).

О. Бакалінська та О. Бакалинський зосередили увагу на нормативно-правових аспектах організації та забезпечення кібернетичної безпеки держави і констатували, що сьогодні законодавче регулювання кіберзахисту в Україні перебуває на початку свого формування, проте найскладніший етап – визначення стратегії, меж та напрямів державної політики забезпечення кіберзахисту – пройдено (Бакалінська & Бакалинський, 2019, с. 100).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Останнім часом у пресі часто з'являються повідомлення про активізацію кібершахраїв, злам систем захисту не тільки відомих соціальних мереж чи окремих сторінок впливових світових діячів, але й офіційних онлайн-сервісів урядових органів, органів місцевого самоврядування тощо. Це підтверджує думку про те, що в Україні, як і в усьому світі, існує проблема захисту інформації та кіберпростору держави. З масовим розповсюдженням технології інтернету речей, переходом у хмарні сховища даних, формуванням обліку цифрових та криптовалют, криптобірж, електронних виборів і «розумних контрактів» для зниження небезпечних вразливостей треба ретельно захищати метадані від можливого викрадення унаслідок зловмисних атак. Сьогодні критично важливі інфраструктурні компанії відстають у підготовці своїх операційних можливостей для протистояння кібератакам. Це робить їх легкою здобиччю для політично мотивованих нападників. Такі рішення, як цифрові підписи та шифрування, доступні для надійних пристроїв ідентифікації, можуть допомогти вирішити цю проблему (Трофименко та ін., 2019, с. 155).

Ключовими інституціями, що відповідають за кібербезпеку в Україні, є Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифра) і Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації (Держспецзв'язку).

Міністерство цифрової трансформації України було створено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 02 вересня 2019 р. № 829 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади». Зокрема, пункт 5 Постанови затвердив утворення Мінцифри шляхом реорганізації Державного агентства з питань електронного урядування ("Деякі питання оптимізації", 2019). У прийнятій Кабінетом Міністрів України Постанові від 18 вересня 2019 р. № 856 ("Питання Міністерства", 2019), окрім іншого, на Мінцифри було покладено обов'язки щодо участі у формуванні державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, телекомунікацій, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, а також у сферах використання державних інформаційних ресурсів у частині захисту інформації, протидії технічним розвідкам, функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку.

Держспецзв'язку створена відповідно до Указу Президента України від 07 листопада 2005 р. № 1556/2005 «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» (2005). Згодом, у 2006 р. було прийнято Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» ("Про Державну службу", 2006), відповідно до положень якого основними завданнями Служби стали кіберзахист, захист державних інформаційних ресурсів та інформації, протидія технічним розвідкам тощо. Останнім часом Служба активізувала діяльність у напрямі підвищення рівня кіберзахисту об'єктів інфраструктури. Так,

при Державному центрі кіберзахисту та протидії кіберзагрозам, що є складовою загальної структури Держспецзв'язку, функціонує підрозділ Computer response team of Ukraine (CERT-UA) – команда реагування на надзвичайні комп'ютерні події в Україні, основною метою якого є забезпечення захисту інформаційних ресурсів та інформаційних і телекомунікаційних систем від несанкціонованого доступу, неправомірного використання, а також порушень їх конфіденційності, цілісності та доступності; організація і проведення практичних семінарів із питань кіберзахисту для суб'єктів національної системи кібербезпеки та власників об'єктів кіберзахисту; взаємодія із правоохоронними органами, забезпечення їх своєчасного інформування про кібератаки та ін. ("Про CERT-UA", б.р.). CERT-UA періодично публікує рекомендації, які стосуються безпеки поштового сервісу, із протидії загрози інсайдера, усунення вразливостей, пов'язаних із некоректним налаштуванням DNS-серверів, із самостійного пошуку та ліквідації веб-шеллів тощо (Бакалінська & Бакалінський, 2019, с. 103).

Відповідно до результатів досліджень, проведених естонською Академією електронного урядування та висвітлених у новій редакції Національного індексу кібербезпеки за 2020 р., Україна посіла 25 місце серед 160 аналізованих країн. До уваги бралися такі параметри, як законодавство та освіта у сфері кібербезпеки, захист персональних даних та електронних послуг, реагування на кібератаки та кіберінциденти, боротьба із кіберзлочинністю ("Україна посіла 25 місце", 2020). Незважаючи на такий добрий результат, у нашій країні сьогодні ще є проблеми, вирішення яких стоїть на порядку денному. Насамперед мова йде про підсумки реалізації Стратегії кібербезпеки України періоду 2016–2021 рр., аналіз яких дозволив виокремити актуальні аспекти, що потребують вирішення. Це – недостатня чіткість визначених пріоритетів та напрямів забезпечення кібербезпеки України, значна частина яких не мала зрозумілої кінцевої мети та була неконкретною, заплановані заходи не завжди корелювалися із визначеними завданнями. Реалізація зазначеної Стратегії була ускладнена відсутністю цілісного бачення (програми) розвитку спроможностей основних суб'єктів національної системи кібербезпеки, обмеженістю ресурсного забезпечення функціонування цієї системи, відсутністю належної державної підтримки розвитку її інституційного забезпечення; не сформовано перелік об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, не створено модель державно-приватного партнерства; розвиток цифрової грамотності здійснювався без чіткої програми, кібернавчання проводились епізодично ("Про рішення Ради", 2021). Важливо також звернути увагу на наявну проблему розбіжностей у тлумаченні таких ключових понять, як «кібербезпека», «кібергігієна», «кіберзахист».

Кібергігієна – це термін, який використовується для захисних процедур вашої особистої та фінансової інформації під час використання комп'ютера чи мобільного пристрою. Хороша кібергігієна означає дотримання розумних щоденних практик щодо здоров'я та безпеки вашої інформації в інтернеті. Вона включає, але не обмежується цим, регулярне оновлення програмного забезпечення браузеру, встановлення та підтримку програмного забезпечення для захисту, вибір надійних паролів, якими ніколи не ділиться, а також уникає загальнодоступного Wi-Fi для онлайн-банкінгу та інших фінансових операцій. Ідея полягає в тому, щоб заблокувати шахраїв і злодіїв ("Кібергігієна... Що це?" 2021). Натомість спеціалісти ESET (компанії-лідера із розробки програмного забезпечення захисту інформації

та робочих станцій) під кібергігієною розуміють «заходи безпеки, розроблені для захисту пристроїв користувача від інфікування шкідливим програмним забезпеченням та можливого викрадення конфіденційної інформації» (Основні правила захисту даних). Зі свого боку, фахівці ITech (компанії, що займається комп'ютерним обладнанням та програмами) розглядають кібергігієну як термін, «який використовується для захисних процедур вашої особистої та фінансової інформації під час використання комп'ютера чи мобільного пристрою», коли «хороша кібергігієна означає дотримання розумних щоденних практик щодо здоров'я та безпеки вашої інформації в інтернеті» і серед іншого включає регулярне оновлення програмного забезпечення браузера, встановлення та підтримку програмного забезпечення для захисту, вибір надійних паролів, заборону ділитися паролями, а також уникнення загальнодоступного Wi-Fi для онлайн-банкінгу та інших фінансових операцій», що, зрештою, зменшить вірогідність контакту із кібершахраями та кіберзлочинами (Скибун, 2021, с. 42).

Кібергігієна – це передусім самооцінка своїх ризиків, тому важливо дотримуватись певних правил при користуванні гаджетами, і основними з них є такі: не підключатись до публічного Wi-Fi; не переходити за підозрілими посиланнями, які надсилають; не додавати незнайомих людей у друзі в соціальних мережах; змінювати паролі кожні 2–3 місяці, використовуючи різні складні комбінації, які важко вирахувати, та двофакторну аутентифікацію не через смс, а через додаток; встановлювати автоматичні оновлення версій програмного забезпечення; хоча б раз на кілька років відвідувати тренінги з кібербезпеки (Аушев, 2020).

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», прийнятим 07 жовтня 2017 р., кібербезпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі ("Про основні засади", 2017). Тобто поняття кібербезпеки тлумачиться насамперед як убезпечення інформаційного простору держави і громадянина від можливих віртуальних загроз. Водночас наукове співтовариство має власні погляди на те, як саме тлумачити поняття кібербезпеки. Б. Кормич зазначає, що кібербезпека – це захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави. В. Остроухов пропонує наступне авторське визначення кібербезпеки – це стан захищеності особи, держави і суспільства, при якому досягається інформаційний розвиток (технічний, інтелектуальний, соціально-політичний, морально-етичний), за якого сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди (Лісовська, 2019, с. 8–9). Таким чином, можна констатувати, що, попри наявне офіційне тлумачення поняття «кібербезпека», сьогодні існує чимало варіацій змістового наповнення і визначення цього терміна.

Натомість аналіз доступної літератури показав, що науковці сходяться на єдиному тлумаченні поняття «кіберзахист», закріпленому Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який пояснює його як сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів

криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем ("Про основні засади", 2017). У жовтні 2021 р. адміністрацією Держспецзв'язку було розроблено Методичні рекомендації щодо підвищення рівня кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури ("Про затвердження Методичних рекомендацій", 2021), де визначено мету, складові рекомендацій, прописано систему заходів кіберзахисту, яка складається з чотирьох елементів: клас заходів кіберзахисту (організовує заходи кіберзахисту на системному рівні та визначає зміст циклу управління кібербезпекою); категорія заходів кіберзахисту (складові елементи класу заходів кіберзахисту, упорядковані за групою цільових результатів забезпечення кібербезпеки та тісно пов'язані із завданнями забезпечення кібербезпеки та конкретними групами заходів кіберзахисту); підкатегорія заходів кіберзахисту (складовий елемент категорії заходів кіберзахисту; містить сукупність конкретних заходів кіберзахисту, які сформульовані у вигляді конкретного результату, що має бути досягнутий під час упровадження заходів кіберзахисту); інформаційні посилання (елемент системи заходів кіберзахисту, який містить посилання на стандарти, нормативні документи, рекомендації та загальноприйняті практики, поширені у галузях (секторах) критичної інфраструктури для забезпечення безпеки) ("Про затвердження Методичних рекомендацій", 2021). Також варто наголосити, що Україна активно залучає американський та європейський досвід, міжнародні стандарти у сфері кіберзахисту. Фахівці із Держспецзв'язку, наприклад, розробили Загальні правила обміну інформацією про кіберінциденти (Протокол TLP) ("Загальні правила обміну", 2021), що відповідають рекомендації Європейської агенції з кібербезпеки (ENISA Considerations on the Traffic Light Protocol) та документу Форуму команд реагування та безпеки (FIRST Standards Definitions and Usage Guidance – версії 1.0 «Traffic Light Protocol»). Загальні правила визначають спосіб маркування повідомлень про кіберінциденти з метою обмеження кола осіб-сторін інформаційного обміну, які можуть мати доступ до повідомлення. Їх розроблено для сприяння правильному поширенню інформації.

Прийняття цього та подібних документів є надзвичайно актуальним, адже, згідно з дослідженнями, відсоток комп'ютерів, заражених шкідливими програмами, в Україні один із найвищих у світі і становить 28,7 %, тобто кожний третій комп'ютер інфікований шкідливими програмами. За таких умов вкрай важливим є обов'язкове використання комплексу програмних і апаратних засобів, які б дозволили забезпечити прийнятний рівень захищеності інфраструктури, а саме: ефективне надійне антивірусне програмне забезпечення, системи запобігання вторгнень, міжмережеві екрани, модулі контролю пристроїв і доступу до інтернету, системи шифрування даних, керування роботою мобільних пристроїв, засоби для захисту поштових серверів і систем колективної роботи тощо. Регулярне тестування на проникнення і перевірка конфігурацій дозволять виявити помилки до того, як хакери віднайдуть доступ до управління сервером або комп'ютером користувача (Трофименко та ін., 2019, с. 155).

Мінцифри та Держспецзв'язку продовжують ініціювати реформування у законодавстві, яке стосується кібербезпеки. Крім цього, нарощуються потужності

Державного центру кіберзахисту та працює урядова команда реагування на кіберінциденти CERT-UA. В Україні також діє один із найпотужніших у Європі кіберполігонів, що дозволяє відпрацьовувати сценарії реагування на кіберінциденти у режимі реального часу ("Україна посіла 25 місце", 2020). Позитивним кроком стало затвердження Указом Президента України № 447 від 26 серпня 2021 р. нової Стратегії кібербезпеки України на період до 2025 р. ("Про рішення Ради", 2021). У документі зазначається, що кіберпростір разом з іншими фізичними просторами визнано одним із можливих театрів воєнних дій. Набирає сили тенденція зі створення кібервійськ, до завдань яких належить забезпечення захисту критичної інформаційної інфраструктури від кібератак, проведення превентивних наступальних операцій у кіберпросторі тощо. Останнім часом спостерігається використання кіберпростору терористичними організаціями – кібертерористами, мішенями яких залишаються об'єкти атомної енергетики, електро- та водопостачання, сфери електронних комунікацій, фінансової та банківської сфери, авіа- та залізничного транспорту, сховищ стратегічних видів сировини, хімічні й біологічні об'єкти тощо. Все це вимагає від українських спеціалістів вдосконалення системи кібернетичного захисту, реорганізації та оновлення стратегії боротьби із кіберзлочинцями. Крім того, нова стратегія пріоритетами при забезпеченні кібербезпеки визначає забезпечення кіберпростору задля захисту суверенітету держави та розвитку суспільства; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України у кіберпросторі; європейську і євроатлантичну інтеграцію у сфері кібербезпеки ("Про рішення Ради", 2021). Стратегія передбачає також утворення у системі Міністерства оборони України кібервійськ і забезпечення їх належними фінансовими, кадровими та технічними ресурсами; запровадження у системах військово-патріотичного виховання та територіальної оборони навчальних програм підготовки і проведення практичних навчань у сфері кібербезпеки; завершення імплементації в законодавство України положень Конвенції про кіберзлочинність; врегулювання на законодавчому рівні питання щодо всебічного залучення приватного сектору та громадянського суспільства до здійснення заходів зі стримування деструктивної діяльності в кіберпросторі та ін.

На думку О. Трофименко, з метою посилення стійкості критичної національної інфраструктури з кібербезпеки український уряд регулярно бере участь у міжнародному співробітництві з реагування на кіберінциденти, маючи доступ до передового міжнародного досвіду та сучасних алгоритмів реагування на кіберінциденти. Саме розвиток міжнародного співробітництва у сфері забезпечення кібербезпеки, участь у заходах зі зміцнення довіри у кіберпросторі, які проводяться під егідою ОБСЄ, та поглиблення співпраці України з ЄС і НАТО посилюють спроможності нашої держави у сфері кібербезпеки і відповідають національним інтересам (Трофименко та ін., 2019, с. 153).

Важливим кроком вперед стало започаткування українськими закладами вищої освіти спеціальності 125 «Кібербезпека» (далі – «Кібербезпека»), що розвивається швидкими темпами та у кожному конкретному закладі має певну змістову градацію. Аналіз відкритих даних вступних кампаній закладів вищої освіти міста Києва за 2018–2022 роки у Єдиній державній електронній базі з питань освіти ("Вступна кампанія 2022", б.р.) продемонстрував, що з 2018 року кількість університетів, які пропонували вступ на спеціальність «Кібербезпека», упродовж остан-

ніх п'яти років зростає (рис. 1). До уваги бралися дані за небюджетними та відкритими конкурсними пропозиціями для вступу на денну і заочну форму навчання освітнього ступеня «бакалавр».

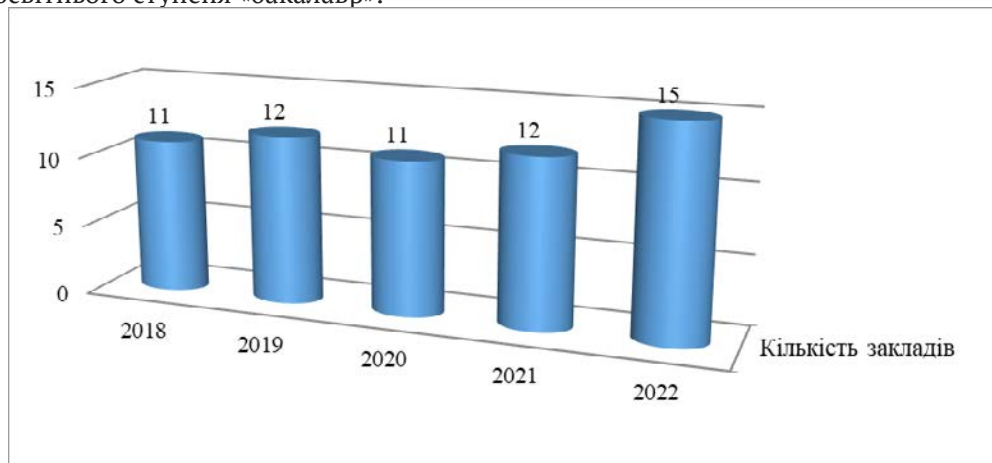

Рис. 1. Кількість закладів вищої освіти (м. Київ) із пропозиціями спеціальності «Кібербезпека»

Із 2021 року деякі заклади вищої освіти відкрили набір студентів на кілька окремих освітніх програм, які до цього часу були складовою частиною спеціальності «Кібербезпека». Станом на вересень 2022 року абітурієнти могли обрати освітню програму з такою ж назвою, як і спеціальність («Кібербезпека»), або обрати для себе більш вузький напрям підготовки (табл. 1).

Таблиця 1

Освітні програми спеціальності «Кібербезпека»
закладів вищої освіти (м. Київ)

Назва освітньої програми	Заклад вищої освіти
Кібербезпека	Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Київський національний університет імені Тараса Шевченка Маріупольський державний університет Національний університет біоресурсів і природокористування України Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом»» Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Продовження табл. 1

Безпека інформаційних і комунікаційних систем; Безпека інформаційних і комунікаційних систем в економіці	Національний авіаційний університет Київський національний торговельно-економічний університет Київський національний університет будівництва і архітектури Київський університет імені Бориса Грінченка
Управління інформаційною безпекою; Управління інформаційною та кібернетичною безпекою	Державний університет телекомунікацій Національний авіаційний університет
Інформаційна та кібернетична безпека; Технічні системи інформаційного та кібернетичного захисту	Державний університет телекомунікацій
Системи технічного захисту інформації, автоматизація її обробки; Системи та технології кібербезпеки	Національний авіаційний університет
Інженерія кібербезпеки	Київський національний університет технологій та дизайну
Системи технічного захисту інформації; Системи, технології та математичні методи кібербезпеки	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Управління системами захисту інформації та кібернетичної безпеки	Київський університет інтелектуальної власності та права національного університету «Одеська юридична академія»

Порівнюючи кількість заяв, поданих у 2018–2022 роках до закладів вищої освіти м. Києва для вступу на денну і заочну форму навчання освітнього ступеня «бакалавр», також спостерігалася тенденція зростання. Так, у 2021 році, порівняно із 2020 роком, у всіх закладах вищої освіти кількість заяв зросла майже вдвічі. Таке ж збільшення попиту очікувалося у 2022 році, про що свідчить збільшення кількості як університетів, так і конкурсних пропозицій на спеціальність «Кібербезпека» (рис. 2).

Однак воєнна агресія росії проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, істотно вплинула на очікування університетів щодо збільшення кількості абітурієнтів, охочих здобути освіту за спеціальністю «Кібербезпека». У зв'язку з масовим виїздом українців за кордон, серед яких і школярі випускних класів, показники вступної кампанії у 2022 році опинилися на рівні 2018–2020 років, коли спеціальність лише набувала популярності в Україні, а подекуди стали ще нижчими (табл. 2).

Попри невтішні кількісні показники цьогорічної вступної кампанії, що спричинені війною, широкий вибір освітніх програм у межах спеціальності «Кібербезпека» свідчить про те, що українські заклади вищої освіти не стоять осторонь змін та інновацій і активно реагують на виклики сьогодення. Відкриття та подальший розвиток окремих кафедр, що готують фахівців із кіберзахисту, кібербезпеки, відбуваються на високому професійному рівні, підтвердженням чого може слугувати факт, що українські випускники працюють у відомих світових ІТ-компаніях і будують там перспективну кар'єру.

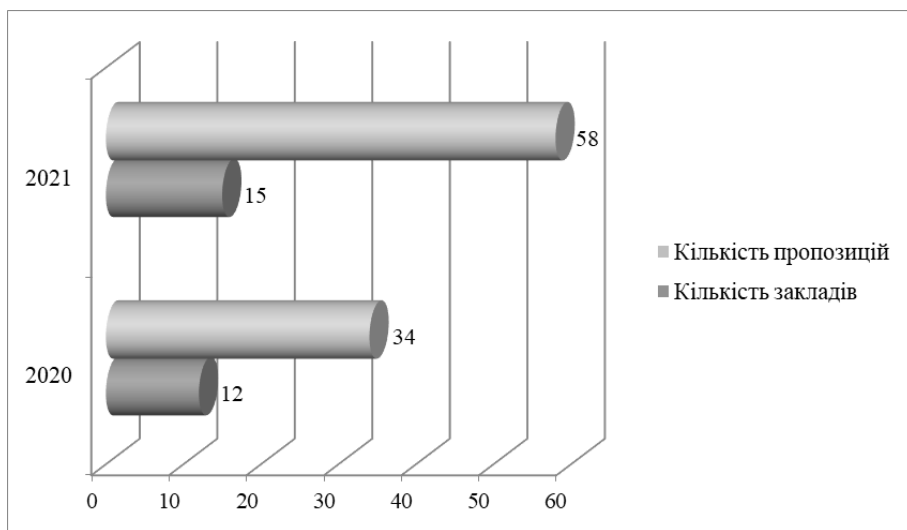

Рис. 2. Конкурсні пропозиції закладів вищої освіти (м. Київ) у 2020–2021 роках

Таблиця 2

Показники вступної кампанії за спеціальністю «Кібербезпека» (за даними закладів вищої освіти м. Києва) у 2018–2022 роках

Назва університету	Кількість поданих заяв				
	2018	2019	2020	2021	2022
Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»	417	453	529	1083	521
Державний університет телекомунікацій	762	912	904	1706	934
Київський національний торговельно-економічний університет	288	468	794	1108	502
Київський національний університет будівництва і архітектури	259	253	338	638	289
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	703	856	751	1376	820
Київський університет імені Бориса Грінченка	245	347	399	689	361
Маріупольський державний університет	83	88	100	134	33
Національний авіаційний університет	1665	1370	1529	3885	2133
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	1655	1787	1864	2856	1638
Національний університет біоресурсів і природокористування України	–	278	343	604	338
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»	49	42	113	290	227

ВИСНОВКИ

Детально розглянувши питання забезпечення в Україні кіберзахисту інформації, кібербезпеки при користуванні мережею інтернет, кібергігієни, можемо сказати, що українські фахівці зробили значний крок уперед у цих питаннях, що засвідчують міжнародні статистичні дані. Поступово українське законодавство з питань кібербезпеки переорієнтовується на світові тенденції та запозичує позитивний іноземний досвід. Однак існують і невирішені досі нагальні питання, і одне з ключових – це зведення понятійного апарату кібербезпеки до закріплених на законодавчому рівні тлумачень. Важливим є також питання подальшого поглиблення міжнародного співробітництва у питаннях кіберзахисту та кібербезпеки, створення спільних міждержавних платформ для обміну інформацією. Варто, на нашу думку, залучати до державних програм із розробки стратегій, рекомендацій кібернетичної безпеки також і спеціалістів із приватних організацій або фірм, адже такий крок консолідує суспільство та сприятиме виробленню максимально ефективного продукту. Необхідно зробити загальнодоступною, поширювати у соціальних мережах та на офіційних сайтах інформацію щодо дотримання кібергігієни, правил та рекомендацій, яким чином цього досягати і для чого це потрібно. Ефективне розповсюдження подібної інформації забезпечить зниження ризиків при перебуванні людини у кіберпросторі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Аушев Є. Безпека в інтернеті: найпростіші правила захисту даних. *BBC News Україна* : офіц. вебсайт. 11 лют. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-51444737> (дата звернення 28.08.2022).
- Бакалінська О., Бакалинський О. Правове забезпечення кібербезпеки в Україні. *Підприємство, господарство і право*. № 9. 2019. С. 100–107. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.17>
- Вступна кампанія 2022. *Єдина державна електронна база з питань освіти*. URL: <https://vstup.edbo.gov.ua/offers/> (дата звернення: 30.09.2022).
- Головка А. Захист кіберпростору як складова інформаційної безпеки України в умовах гібридної війни. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 333–336.
- Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 верес. 2019 р. № 829. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829> (дата звернення: 23.08.2022).
- Загальні правила обміну інформацією про кіберінциденти. Протокол TLP. *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України* : офіц. вебсайт. 26.10.2021. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/zagalni-pravila-obminu-informaciyeyu-pro-kiberincidenti-protokol-tlp> (дата звернення: 23.08.2022).
- Кібергігієна... Що це? І 5 речей, які слід знати про це. *Itech*. 18.03.2021. URL: <https://itech.co.ua/novynu/kiberhihiiena-shcho-tse-i-5-rechej-iaki-slid-znaty-pro-tse/> (дата звернення: 23.08.2022).
- Кочан І. Слова з компонентом кібер- у сучасній українській мові. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2016. Вип. 63. С. 277–285.
- Лісовська Ю. Кібербезпека: ризики та заходи : навч. посіб. Київ : Кондор, 2019. 272 с.

- Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 верес. 2019 р. № 856. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.08.2022).
- Про CERT-UA. *CERT-UA* : офіц. вебсайт. URL: <https://cert.gov.ua/about-us> (дата звернення: 23.08.2022).
- Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3475-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> (дата звернення: 23.08.2022).
- Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів : Указ Президента України від 7 листоп. 2005 р. № 1556/2005. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556/2005#Text> (дата звернення: 23.08.2022).
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підвищення рівня кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури : Наказ Адмін. Держспецзв'язку від 6 жовт. 2021 р. № 601. URL: <https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=48543> (дата звернення: 23.08.2022).
- Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 23.08.2022).
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення: 23.08.2022).
- Скибун О. Ж. Кібергігієна як складова формування цифрової держави. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління»*. 2021. № 2 (101). С. 39–46.
- Трофименко О., Прокоп Ю., Логінова Н., Задерейко О. Кібербезпека України: аналіз сучасного стану. *Захист інформації*. 2019. Т. 21, № 3. С. 150–157. DOI: <https://doi.org/10.18372/2410-7840.21.13951>
- Україна посіла 25 місце у міжнародному рейтингу з кібербезпеки. *Урядовий портал* : офіц. вебсайт. 10 груд. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-posila-25-misce-u-mizhnarodnomu-rejtingu-z-kiberbezpeki> (дата звернення: 23.08.2022).

REFERENCES

- Aushev, Ye. (2020, February 11). *Bezpeka v interneti: naiprostishi pravyla zakhystu danykh [Security on the Internet: the simplest rules of data protection]*. BBC News Ukraina. <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-51444737> [in Ukrainian].
- Bakalinska, O., & Bakalynskiy, O. (2019). Pravove zabezpechennia kiberbezpeky v Ukraini [Legal provision of cyber security in Ukraine]. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 9, 100–107. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.17> [in Ukrainian].
- Vstupna kampaniia 2022 [Admission campaign 2022]*. (n.d.). Yedyna derzhavna elektronna baza z pytan osvity. Retrieved September 30, 2022 from <https://vstup.edbo.gov.ua/offers/> [in Ukrainian].
- Holovka, A. (2016). Zakhyst kiberprostoru yak skladova informatsiinoi bezpeky Ukrainy v umovakh hibrydnoi viiny [Cyberspace protection as a component of Ukraine's information security in conditions of hybrid warfare]. *Young Scientist*, 4(31) 333–336 [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019, September 2). *Deiaki pytannia optymizatsii systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady [Some issues of optimization of the system of central executive bodies]* (Resolution No. 829). Government portal. <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829> [in Ukrainian].

- State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (2021, October 26). *Zahalni pravyla obminu informatsiieiu pro kiberintsydeny. Protokol TLP [General rules for exchanging information about cyber incidents. TLP protocol]*. Retrieved August 23, 2022 from <https://cip.gov.ua/ua/news/zagalni-pravila-obminu-informaciyeyu-pro-kiberincidenti-protokol-tlp> [in Ukrainian].
- Kiberhiihiena... Shcho tse? I 5 rechei, yaki slid znaty pro tse [Cyber hygiene... What is it? And 5 things to know about it]. (2021, March 18). Itech. <https://itech.co.ua/novyny/kiberhiihiena-shcho-tse-i-5-rechej-iaki-slid-znaty-pro-tse/> [in Ukrainian].
- Kochan, I. (2016). Slova z komponentom kiber- u suchasni ukraïnskii movi [The words with component cyber- in modern ukrainian language]. *Visnyk of the Lviv University. Series Philology*, 63, 277–285 [in Ukrainian].
- Lisovska, Yu. (2019). *Kiberbezpeka: ryzyky ta zakhody [Cyber security: risks and measures]*. Kondor [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019, September 18). *Pytannia Ministerstva tsyfrovoy transformatsii [Issues of the Ministry of Digital Transformation]* (Resolution No. 856). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
- Pro CERT-UA [About CERT-UA]. (n.d.). CERT-UA. Retrieved August 23, 2022 from <https://cert.gov.ua/about-us> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2006, February 23). *Pro Derzhavnu sluzhbu spetsialnoho zviazku ta zakhystu informatsii Ukrainy [On the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine]* (Law No. 3475-IV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> [in Ukrainian].
- President of Ukraine. (2005, November 7). *Pro doderzhannia prav liudyny pid chas provedennia operatyvno-tekhnychnykh zakhodiv [On the observance of human rights during operational and technical measures]* (Decree No. 1556/2005). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556/2005#Text> [in Ukrainian].
- State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (2021, October 6). *Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo pidvyshchennia rivnia kiberzakhystu krytychnoi informatsiinoi infrastruktury [On the approval of Methodological recommendations for increasing the level of cyber protection of critical information infrastructure]* (Order No. 601). <https://cip.gov.ua/services/cm/api/attachment/download?id=48543> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2017, October 5). *Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy [On the Basic Principles of Cybersecurity in Ukraine]* (Law No. 2163-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> [in Ukrainian].
- President of Ukraine. (2021, August 26). *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku "Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy" [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 14, 2021 "On the Cybersecurity Strategy of Ukraine"]* (Decree No. 447/2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> [in Ukrainian].
- Skybun, O. Zh. (2021). Kiberhiihiena yak skladova formuvannia tsyfrovoy derzhavy [Cybergigiena as a component of the formation of a digital state]. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series "Public Administration"*, 2(101), 39–46 [in Ukrainian].
- Trofymenko, O., Prokop, Yu., Lohinova, N., & Zadereiko, O. (2019). Kiberbezpeka Ukrainy: analiz suchasnoho stanu [Cybersecurity of Ukraine: Analysis of the current situation]. *Ukrainian Information Security Research Journal*, 21(3), 150–157. <https://doi.org/10.18372/2410-7840.21.13951> [in Ukrainian].
- Ukraina posila 25 mistse u mizhnarodnomu reytynhu z kiberbezpeky [Ukraine ranked 25th in the National Cyber Security Index]. (2020, December 10). Government portal. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-posila-25-misce-u-mizhnarodnomu-rejtingu-z-kiberbezpeki> [in Ukrainian].

UDC 004.946.5.056:316.3(477)

Zoriana Sverdlyk,
*PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Informational
Technologies Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: zsverdlyk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2104-0920*

CYBER SECURITY AND CYBER PROTECTION: TOPICS ON THE AGENDA IN UKRAINIAN SOCIETY

The aim of the article is to analyse the concepts of «cyber hygiene», «cyber security», «cyber protection», and clarify the role of those processes which are interpreted by these terms in modern human life; to identify the main achievements in Ukrainian law system regarding the legal cybernetic sphere regulation; to highlight key rules for observing cyber hygiene.

The research methodology has been implemented using scientific methods of terminological analysis when comparing the definitions of relevant terms. Statistical method has been used in order to generalise quantitative indicators characterising the increase in the interest of higher education establishments in cyber security specialists training. Comparison and generalisation have made it possible to comprehensively reveal the raised problem in this study.

The scientific novelty of this research consists in the following: emphasising the cooperation importance and necessity of Ukrainian organisations with foreign partners in the sphere of information protection contained in cyber space; identifying and tracking tendencies in improving cyber security in the context of science, education and state administration.

Conclusions. The issue studying of ensuring information cyber protection, as well as cyber security when using Internet and cyber hygiene in Ukraine, has highlighted the vision that Ukrainian specialists have made a significant step forward in these matters. This is confirmed by international statistical data.

The analysis of recently adopted legislative, normative legal acts and regulatory documents at the national level has confirmed the thesis that Ukrainian legislation in cyber security issues is gradually reorienting itself to global tendencies, and borrowing positive foreign experience. However, there still exist urgent unresolved problems, the basis of which is the reduction of the conceptual cyber security apparatus to fixed at the legislative level interpretations.

The issues of further international cooperation intensification in matters of cyber protection and cyber security, additionally, creation of common interstate platforms for information exchange, are necessary as well.

No less important is the development and expansion of educational programmes in speciality 125 «Cyber Security» in higher education establishments of Ukraine. According to the obtained results of this study, the interest in this profession among youth has been growing recently.

Keywords: cyber hygiene, cyber protection, cyber security, Internet network, speciality “Cyber security”, cyber threat, law, recommendation.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2022 р.

БІБЛІОТЕЧНА БІОГРАФІКА

LIBRARY BIOGRAPHY

УДК 002.2:02-051
DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269498

ЗНАНИЙ КНИГОЗНАВЕЦЬ, БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ, ПЕДАГОГ ТА ІСТОРИК – ТАЇСІЯ ІВАНІВНА КІВШАР

*Тетяна Новальська,
професорка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка історичних наук, професорка
(Київ, Україна)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID: 0000-0003-3093-3998*

Мета статті – на основі критичного аналізу фахових публікацій узагальнити, оцінити та висвітлити внесок професорки Таїсії Іванівни Ківшар у розвиток бібліологічної науки, освіти України, її педагогічну та громадську діяльність.

Методологія дослідження базується на використанні дослідницького інструментарію соціокомунікативного, системного та історико-генетичного підходів, що дало змогу визначити комплекс чинників, які впливали на формування наукового світогляду та професійних якостей професорки. Також були використані такі методи, як історіографічний, джерелознавчий, аналітичний, компаративний, бібліометричний.

Наукова новизна полягає у виявленні основних періодів становлення професійного світогляду Т. І. Ківшар, об'єктивній оцінці її внеску у розвиток бібліологічної науки і освіти в Україні, уведено до наукового обігу факти і джерела біографічної та наукової спадщини професорки, науково обґрунтовано її внесок у книгознавство, бібліотекознавство, історію української бібліології, розвиток сучасної бібліотечної справи та української бібліотечної біографіки.

Висновки. Близько 250 наукових публікацій Ківшар із проблем історії української бібліології, історії бібліотечної і книжкової справи, бібліотечної біографіки, біографій фундаторів наукової думки, а також соціальних функцій бібліотек, взаємозв'язків між бібліотечною та книжковою справою тощо є помітним доробком професорки. Їй вдалося обґрунтувати окремі тенденції книговидавничої справи України післявоєнного періоду, ввести до наукового обігу численні важливі факти з історії книжкової та бібліотечної справи, поповнити джерельну базу української бібліології документами, сформованими як на етнічних землях, так і поза їх межами, оприлюднити вилучені радянською цензурою імена вчених та наукові праці, а також спробувати визначити внесок кожної особистості у розвиток окремих складових бібліології, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, бібліографознавства й поширити ці знання серед професійної спільноти.

Певним досягненням професорки можна вважати виявлення та обґрунтування бібліотечної біографіки як самостійного напрямку у складі спеціальної біографіки та бібліотекознавства, визначення її завдань й умотивування тенденцій розвитку в історії бібліотечної справи ХХ – початку ХХІ століття, поповнення персонологічного ряду діячів книги. Становлять інтерес і висвітлення сторінок життєпису українських жінок поза межами України, визначення їх ролі у збереженні національної ідентичності в іншомовному середовищі, їх патріотизму та інтелігентності.

Значну частину життя Т. І. Ківшар присвятила педагогічній праці, навчаючи студентів, аспірантів і пошукувачів основам організації й управління бібліотечною справою, заохочуючи до вивчення історії українського книговидання та бібліотечної справи, ознайомлення із основними віхами історії вітчизняної книжкової культури, аналізу української бібліології з урахуванням досягнень вітчизняної гуманітаристики.

Ключові слова: Таїсія Іванівна Ківшар, професорка, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, бібліологія, бібліотечно-інформаційна освіта, підготовка наукових кадрів, бібліотечна біографіка.

ВСТУП

Статтею про Таїсію Іванівну Ківшар – знану книгознавицю, бібліотекознавицю, бібліографку, педагогиню, докторку історичних наук, професорку, заслужену працівницю культури України, Почесну професорку Київського національного університету культури і мистецтв, дійсну членкиню Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Канаді, членкиню Союзу Українок Канади – відкриваємо в Українському журналі з бібліотекознавства та інформаційних наук рубрику «Бібліотечна біографіка». Адже саме Таїсія Іванівна започаткувала українську бібліотечну біографіку як новий напрям наукових досліджень, що входить до складу спеціальної біографіки та бібліотекознавства, обґрунтувала основні тенденції та етапи її розвитку, визначила завдання, серед яких «...виявлення й аналіз різних видів історико-біографічних джерел та біографічної інформації, вивчення особливостей біографічного письма, отримання біографічних знань, відтворення біографій діячів бібліотечної справи, бібліотекознавців, бібліографів й бібліографознавців, а також осіб, пов'язаних із бібліотечною діяльністю» (Ківшар, 2011а). Вивчення наукової спадщини, педагогічної, громадської діяльності талановитої вченої, організаторки сприятиме суттєвому збагаченню історіографічної, джерелознавчої бази наукової думки, інституціалізації бібліотечної біографіки, розбудові української бібліотечної науки, освіти і практики. Самовіддана праця Т. І. Ківшар, її внесок у розвиток бібліологічної науки та освіти є прикладом для наслідування сучасним дослідникам, аспірантам та студентській молоді, має невичерпне виховне значення.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Слід зауважити, що визначення основних періодів наукового, педагогічного та громадського життя Т. І. Ківшар, її внесок у розвиток бібліотечної справи, аналіз наукової спадщини комплексно не здійснювалися. Переважна більшість дослідників висвітлювали факти біографії, наукову, громадську діяльність у зв'язку з ювілейними датами у житті професорки. Різні аспекти діяльності Т. І. Ківшар у своїх працях аналізували О. В. Волкова (2011), С. М. Ляшко (2008), Т. В. Новальська (2013), І. В. Тимошенко (2013). Аналізуючи розвідки вчених, слід зазначити, що в них простежується певна фрагментарність, адже досі немає праці, у якій би висвітлювалися основні періоди життєвого та творчого шляху Т. І. Ківшар. При підготовці статті використовувалися вибрані друковані праці професорки та біобібліографічні покажчики, в яких наведено основні дати і події життя, хронологічний покажчик друкованих праць Т. І. Ківшар (2011b; 2013), література про її життя і діяльність тощо.

Мета статті – на основі критичного аналізу фахових публікацій та наукового й педагогічного доробку узагальнити, оцінити та висвітлити внесок професорки Таїсії Іванівни Ківшар у розвиток бібліологічної науки, освіти України, її педагогічну та громадську діяльність.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Таїсія Іванівна Ківшар народилась 30 жовтня 1947 року в селищі міського типу Якимівка Запорізької області. Після отримання середньої освіти у Якимівській загальноосвітній школі вступила до Харківського державного інституту культури, єдиного на той час в Україні закладу вищої освіти (ЗВО), що забезпечував сферу

культури кваліфікованими фахівцями і був фундатором вітчизняної бібліотекознавчої та книгознавчої освіти. Трудову діяльність розпочала на посаді товарознавця-книгознавця Запорізької обласної контори книжкової торгівлі (1969). Для продовження навчання Державний комітет у справах видавництва, поліграфії та книжкової торгівлі України (Держкомвидав України) направив молодого фахівця до цільової стаціонарної аспірантури Московського поліграфічного інституту (МПІ) за спеціальністю «Книгознавство» (1973).

Перебуваючи на навчанні у Москві, Т. І. Ківшар вивчала історію книговидавничої справи України після закінчення Другої світової війни. Публікації, виступи на наукових конференціях, а також кандидатська дисертація «Розвиток книговидавничої справи Української РСР (1946–1970 рр.)», успішно захищена в МПІ, були побудовані на ґрунтовній джерельній базі, архівних документах, більша частина яких вводилась вперше до наукового обігу. Дослідниці вдалося реконструювати історію матеріально-технічної бази післявоєнного українського книговидання, виявити особливості розвитку вітчизняного книговидавництва, провести статистичний, тематичний та типологічний аналізи окремих сегментів книговидавничого репертуару досліджуваного періоду.

Після закінчення аспірантури Таїсія Іванівна повернулася до Держкомвидаву України, коли й розпочався київський період наукового, педагогічного і громадського життя. Її було призначено в один із підрозділів Держкомвидаву України – Українське об'єднання книжкової торгівлі «Укркнига» (1976–1980) інспектором відділу організації книжкової торгівлі. Поряд із практичною роботою Таїсія Іванівна вивчала організацію і управління вітчизняного книговидання, книгорозповсюдження, книгоживання та інші особливості книжкової галузі.

Від 1980 року починається науково-педагогічна діяльність Т. І. Ківшар, коли за конкурсом її було обрано на посаду викладача кафедри бібліотекознавства Київського державного інституту культури, де впродовж майже чверті століття вона пройшла шлях від викладачки до провідної професорки, завідувачки цієї кафедри, сформувавшись як досконала педагогиня і наполеглива дослідниця. У ЗВО вона читала студентам різноманітні за тематикою бібліологічні навчальні курси: «Бібліотекознавство», «Організація та управління бібліотечною справою», «Історія бібліотечної справи світу», «Історія бібліотечної справи України», «Бібліотечне джерелознавство», «Книга в структурі соціальних комунікацій», розробляла навчальні, тематичні та робочі програми, методичні матеріали цих курсів, оновлюючи їх відповідно до розвитку історичної та бібліотекознавчої думки з урахуванням власних концептуальних засад. Керувала курсовими, дипломними й магістерськими роботами студентів, студентськими науковими гуртками, виступала з доповідями на українських та міжнародних наукових конференціях, круглих столах, публікувала статті бібліологічної й педагогічної проблематики. Свій книгознавчий потенціал вона реалізовувала при викладанні дисципліни книгознавчого циклу, працюючи за сумісництвом доцентом, згодом професором кафедри організації видавничої справи, поліграфії та книгорозповсюдження Національного технічного університету «КПІ». У 1988 році отримала вчене звання доцентки кафедри бібліотекознавства, а у 1996-му – професорки цієї ж кафедри і тривалий час була єдиною професоркою на факультеті бібліотечно-інформаційних систем зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія».

Наприкінці 1990-х років, коли усвідомлювалась необхідність організації спеціальної підготовки фахівців книжкової справи, Т. І. Ківшар була однією з ініціаторів утворення кафедри книгознавства та видавничої діяльності в КНУКіМ і розробників першого навчального плану для підготовки книгознавців, складеного з урахуванням міжнародного досвіду, в якому передбачалось надання фундаментальної гуманітарної освіти у поєднанні з освоєнням новітніх інформаційних технологій у галузі книговидавництва та книгорозповсюдження.

У цей час Таїсія Іванівна вивчала історію книжкової справи Української революції 1917–1921 років, виявляла джерела й аналізувала причини появи нових видавництв і видавничих осередків, загальні тенденції українського книгодрукування, засоби поширення творів друку. Вона досліджувала державний характер організації книгорозповсюдження, проаналізувавши діяльність створеного Українською Центральною Радою першого державного органу керівництва бібліотечною справою в Україні – Бібліотечно-архівного відділу Міністерства народної освіти УНР, підготовлених ним законопроектів про заснування Національної бібліотеки Української держави, про обов'язковий примірник творів друку, а також висвітлила роль Олександра Грушевського у розробці цих документів. Багаторічне вивчення різних аспектів української книжкової справи дозволило Т. І. Ківшар здійснити комплексне монографічне дослідження *«Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.)»* (1996), ґрунтовну джерельну базу якого становили переважно архівні документи та літературні джерела, доступні після відкриття радянських спецхранів архівів і бібліотек в Україні, а також матеріали приватних і державних архівів й інформаційних установ Чехії. Реконструкція історії українського книжкового руху в період Української національно-демократичної революції та національного державотворення сприяла розробці нової історико-книгознавчої концепції вивчення книговидавництва та книгорозповсюдження як цілісного соціокультурного явища, що формує духовну культуру засобом створення національного інформаційного середовища на етнічних землях та поза їх межами (Ківшар, 1996). У монографії, що мала позитивні відгуки, та докторській дисертації, захищеній у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (1996), визначено методологічні засади дослідження книжкового руху на основі загальнонаукових підходів до пізнання, виявлено його зміст, проаналізовано структуру цього соціального явища. Введення до наукового обігу значного комплексу архівних документів, спеціальної періодики та літературних джерел сприяло активізації вивчення історії української бібліології цього періоду. Поряд з історичними аспектами Т. І. Ківшар у своїх дослідженнях аналізувала питання сучасної бібліотечної справи, торкаючись проблем взаємовідносин між органами законодавчої та виконавчої влади і бібліотеками, розглядаючи бібліотечне законодавство в Україні, продовжувала вивчення соціальних функцій бібліотеки, підкреслюючи необхідність активізації функцій, викликаних особливостями суспільного розвитку для збереження стабільного функціонування та якісного удосконалення бібліотеки в системі закладів соціальної комунікації. Як досвідчений науковець вона здійснювала наукове редагування монографічних досліджень із різних аспектів книжкової справи: української дитячої книжки в Галичині, видавничої та бібліотечної справи української еміграції в Чехо-Словаччині, матеріалів до книговидавничого репертуару Поділля.

У 1993–1996 роках Т. І. Ківшар була ініціатором спільного проекту кафедри бібліотекознавства та Відділу української книги Слов'янської бібліотеки при Національній бібліотеці Чеської Республіки із вивчення особистих бібліотек українських бібліотекознавців у Чехії, куди вона виїжджала для стажування, а також ініціювала співпрацю кафедри бібліотекознавства з Українською Бібліотекою імені Симона Петлюри в Парижі з метою вивчення документів, пов'язаних із родиною Степана Сірополка. За заслуги у науковій діяльності, підготовці фахівців інформаційно-бібліотечної галузі різного рівня кваліфікації, організації міжнародної співпраці кафедри бібліотекознавства Т. І. Ківшар отримала Подяку Міністерства культури і мистецтв України, їй було нагороджено медаллю «Ветеран праці», а Головна вчена рада КНУКіМ у 1999 році присвоїла їй звання Почесної професорки Київського національного університету культури і мистецтв.

На початку ХХІ століття виникли зміни у змісті та організації підготовки фахівців бібліотек, зумовлені підвищенням ролі бібліотек у забезпеченні доступу до світових інформаційних ресурсів, інформатизації українського суспільства, відбувалась перебудова навчального процесу у КНУКіМ. Для забезпечення конкурентоспроможності фахівців у нових умовах кафедрою бібліотекознавства, яку очолювала Т. І. Ківшар у 2000–2003 рр., було розроблено новий навчальний план за спеціальністю «Бібліотекознавець – менеджер інформаційних систем і технологій», який щороку удосконалювався. Документ спрямовувався на фундаментальну підготовку фахівців, обізнаних із менеджерською і маркетинговою діяльністю, технологічними процесами, особливостями комплектування і збереження бібліотечних фондів, каталогізації в автоматизованому режимі. Кафедра досліджувала комплексну наукову тему «Бібліотечна Україна», залучаючи до участі науковців провідних бібліотек для вивчення напрямів і тенденцій розвитку вітчизняної бібліотечної справи та бібліотекознавства, актуалізуючи замовчувані в радянську добу сторінки історії, а також наукові праці діячів книги, викреслених на десятиліття із наукового вжитку в Україні. Провідні професори й доценти працювали над підготовкою підручників, навчальних посібників та хрестоматій із профільних бібліотекознавчих дисциплін. Кафедра бібліотекознавства через аспірантуру й докторантуру КНУКіМ здійснювала підготовку кандидатів та докторів наук відповідного профілю. Високий науковий рівень кафедри дозволив Вищій Атестаційній Комісії України (ВАК України) визнати її однією із провідних наукових установ країни для рецензування дисертаційних досліджень у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства (Новацька & Тимошенко, 2013).

Колективом кафедри було вперше проведено науково-практичну конференцію, що зібрала вихованців факультету за весь період його існування, які працювали не лише в бібліотечно-інформаційних закладах України, але й поза її межами, також були присутні директори провідних бібліотек Києва та науковці (червень, 2002). Захід було присвячено тридцятиліттю підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної галузі у КНУКіМ.

Кафедра бібліотекознавства організувала і провела міжнародну науково-практичну конференцію «Степан Сірополко – визначний український вчений, політичний, громадський і культурно-освітній діяч (1872–1959)» (вересень, 2002), на якій Т. Ківшар привернула увагу до вивчення багатогранної наукової спадщини вчено-

го, особливо наголошуючи на дослідженні його бібліологічного спадку. Також захід об'єднав науковців, праці яких сприяли формуванню сірополкознавства.

У 2002 р. Українська бібліотечна асоціація визнала Т. І. Ківшар переможницею в галузі бібліотечної освіти й нагородила її Почесною відзнакою «За визначні заслуги у розвитку бібліотечної освіти».

Необхідність розширення підготовки фахівців для галузевих бібліотек, зокрема освітянських і шкільних, спонукала Т. І. Ківшар стати однією з ініціаторів відкриття у 2003 р. у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова спеціальності «Учитель української мови і літератури – бібліотекар», взяти участь у розробці навчального плану, навчально-методичного забезпечення і кількарічному викладанні курсу «Бібліотекознавство» для студентів цього закладу.

З метою удосконалення бібліотечно-інформаційної освіти Міністерство освіти і науки України створило при КНУКіМ робочу групу із провідних книгознавців, бібліотекознавців та бібліографознавців, до якої було включено і Таїсію Іванівну, яка розробила Державний стандарт вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за спеціальністю 6.020100 «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографознавство» напряму підготовки 0201 «Культура» (2005), спрямованого на інтеграційний напрямок підготовки фахівців у галузі інформаційної діяльності.

У науково-педагогічній діяльності Т. І. Ківшар одночасно з навчанням студентів, організацією їх самостійної і наукової роботи готувала кадри вищої кваліфікації в галузі книгознавства і бібліотекознавства, докторантів, аспірантів, пошукувачів, виступала офіційним опонентом при захисті кандидатських і докторських дисертацій, рецензентом профільних монографій і хрестоматій, наукових досліджень молодих вчених. Вона брала участь у розробці Програми-мінімуму для складання кандидатських іспитів аспірантами КНУКіМ за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», а також в атестації наукових кадрів вищої кваліфікації як заступниця голови Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій у КНУКіМ, як вчена секретарка Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських (кандидатських) дисертацій у КНУКіМ, а також як членкиня Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських (кандидатських) дисертацій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, як членкиня Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій у Центрі пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Важливою складовою наукової та науково-педагогічної діяльності Ківшар була робота у Експертній раді з історичних наук Вищої Атестаційної Комісії України (2002–2007), що здійснювала державну політику в галузі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, присудження наукових ступенів кандидата й доктора наук, контроль за науковим рівнем дисертацій, їх практичною цінністю, роботою спеціалізованих учених рад. Як членкиня цієї ради вона сприяла визначенню наукової і практичної цінності дисертаційних досліджень у галузі історичних наук, а також розробці паспорта та введенню до Переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань нової спеціальності «Музезнавство. Пам'яткознавство», відкриттю спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій відповідного

профілю у Центрі пам'ятокознавства НАН України й Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Таїсія Іванівна працювала над розробкою та удосконаленням паспортів наукових спеціальностей «Теорія та історія культури», «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», сприяла їх затвердженню та впровадженню у роботу спеціалізованих вчених рад профільних ЗВО України.

Активну громадську діяльність здійснювала Т. І. Ківшар як експертка Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України. Цьому значною мірою сприяла її участь у виконанні державної програми України «Повернуті імена». Зокрема, у безоплатній передачі з Праги до Києва великого приватного архіву унікальних документів з історії України та української культури кінця XIX – першої половини XX століття, рукописів праць й особистої бібліотеки педагога, бібліолога, історика, журналіста, музеєзнавця, краєзнавця, культуролога, освітянина, журналіста-публіциста, біографіста, перекладача та редактора, політичного, громадського й культурно-освітнього діяча Степана Онисимовича Сірополка для постійного їх зберігання в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України та Національній парламентській бібліотеці України, де вони стали доступними вітчизняним науковцям. Документи і матеріали цієї колекції сприяли вивченню, доповненню та уточненню наукових біографій багатьох діячів національної науки і культури, визначних українців, дослідженню їх епістолярної спадщини, серед яких значна роль належить і українській поетесі Лесі Петлюрі. Життєписи, а також творчий та епістолярний спадок визначної українки було введено Т. І. Ківшар до наукового обігу в Україні та поза її межами (Петлюра, 2009).

В Українській бібліотечній асоціації (УБА) Таїсія Іванівна певний час очолювала секцію «Історія книжкової і бібліотечної справи», організовувала проведення науково-практичних конференцій із вивчення історії вітчизняних бібліотек, що активізувало регіональні дослідження історії окремих книгозбірень, а також круглих столів, присвячених співпраці українських і зарубіжних бібліотек. Разом з іншими членами УБА сприяла удосконаленню бібліотечного законодавства, зокрема, брала участь у підготовці матеріалів до слухань у Комітеті з питань культури та духовності Верховної Ради України щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995), які було враховано Верховною Радою України при підготовці Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (2000).

Співпраця з Міжнародним фондом «Відродження» в Україні дозволила Т. І. Ківшар отримати грант для участі у роботі 64-ї Генеральної конференції Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) у Амстердамі (серпень, 1998) у складі української делегації. Вона була одним із розробників українсько-німецького проекту Бібліотеки Гете-інституту у Києві та Державної бібліотеки для дітей України із вивчення організації роботи дитячих бібліотек Німеччини, зокрема, у складі учасників проекту досліджувала діяльність Міжнародної дитячої бібліотеки у Мюнхені.

Т. І. Ківшар входила до редакційних колегій часопису «Бібліотечна планета», наукових збірників «Українська біографістика» (головний редактор у 2009–2012 рр.), «Вісник КНУКіМ» (серія «Історичні науки»), «Культура і мистецтво у су-

часному світі», «Наукові записки КНУКіМ», «Питання культурології», «Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки», «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету» (серія «Бібліотекознавство. Книгознавство»), видань УБА «Бібліотека. Інформація. Суспільство», «Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища» та ін.

За вагомих особистих внесок у розвиток культури України та досягнення у професійній діяльності, багаторічну сумлінну працю Указом Президента України у травні 2004 року Т. І. Ківшар було присвоєно Почесне звання «Заслужений працівник культури України», її нагороджено Грамотами та Подяками Міністерства культури і мистецтв, Київського міського Голови.

З 2004 року Т. І. Ківшар розпочала роботу в Інституті біографічних досліджень НБУВ на посаді старшого наукового співробітника, викладаючи у КНУКіМ за сумісництвом, продовжувала розробку методологічних проблем історії бібліотечної справи України, регіонального аспекту її вивчення в роки Другої світової війни (Ківшар, 2007), була співавторкою методичних матеріалів, робочих програм, тематичних планів із курсів «Бібліотекознавство» та «Історія бібліотечної справи України», Головою Державної комісії з прийому державних іспитів на факультеті культурології.

Починаючи із 90-х років ХХ ст., коли особливо усвідомлювалась потреба українського суспільства в концептуальних ідеях, теоріях, які б гармонійно увійшли у контекст пошуків методології вітчизняного бібліотекознавства, а також з'явилась необхідність визначення цінності наукового доробку бібліологів в Україні та поза її межами для розвитку наукової думки, Т. І. Ківшар розпочала вивчення наукової спадщини діячів бібліотечної справи, а також визначних особистостей, вчених, які у своїх працях розглядали й бібліологічну проблематику, проте в радянську добу ці роботи з ідеологічних причин радянською цензурою були вилучені з наукового обігу, а імена їх авторів були свідомо замовчувані. Дослідниця на основі виявлених нею документів і матеріалів написала низку змістовних статей щодо бібліологічного доробку відомих бібліотекознавців і книгознавців, визначних українських діячів Олександра Грушевського, Івана Огієнка, Івана Стешенка, Ярослава Стешенка, Степана Сірополка, Лева Биковського (Ківшар, 2008b), Петра Зленка, Іллі Вугмана (Ківшар, 2012a), Павла Ярковського, Івана Франка (Ківшар & Одинока, 2008), Юрія Меженка, Софії Русової, Василя Короліва-Старого, проаналізувала книгозбірні окремих особистостей.

Особливу увагу було приділено науковому аналізу особистого книжкового зібрання Т. Шевченка (1814–1861), реконструкції його складу і змісту, вивченню історіографії Шевченкової бібліотеки, джерел її комплектування, тематико-типологічного спрямування та долі книгозбірні після відходу Т. Шевченка у вічність. Їй вдалося розкрити історію «Тарасової книгарні» й довести, що її слід вважати першою українською громадською бібліотекою на території Російської імперії (Ківшар, 2009). Дослідниця висвітлила історію ювілейного видання «Кобзаря» Т. Шевченка. 1840–1940 (Прага, 1941), виданого українською еміграцією у роки Другої світової війни з нагоди 100-ліття від виходу першого видання, щоб актуалізувати творчість пророка української нації у часи фашистської навали. Професорка розкрила особливості підготовки до друку цього унікального видання, зосередила увагу на персоналіях, зокрема, використавши документи з Особового архіву родини Степана Онисимовича Сірополка, довела, що Степан Степанович Сіропол-

ко (молодший, 1908–1982), а не Степан Онисимович Сірополко (1872–1959), його батько, як вважалося раніше, брав найактивнішу участь у підготовці тексту творів Тараса Шевченка, упорядкуванні, написанні та редагуванні коментарів, приміток, історіографії шевченкіани. Саме він готував рукопис до друку, збирав пожертви, обліковував їх із зазначенням поіменно жертводавців та контролював видавничо-поліграфічний процес в умовах війни (Ківшар, 2014).

Багаторічною була праця Т. І. Ківшар із реконструкції наукової біографії, бібліологічного доробку й укладання біобібліографії визначного вченого Степана Онисимовича Сірополка, ім'я якого після тривалого замовчування в радянську добу було повернуто дослідницею в українську бібліологію у праці «Видатний просвітянин» (1992). Він був автором першого україномовного монографічного дослідження в галузі бібліотекознавства «Короткий курс бібліотекознавства. Історія, теорія та практика бібліотечної справи» (Львів, 1924). У цій праці С. Сірополком закладено теоретико-методологічні підвалини вітчизняного бібліотекознавства як науки, викладено його історію, визначено об'єкт, завдання, методи та структуру, розкрито зв'язки в системі наук, подано понятійно-категоріальний апарат, виділено основні елементи системи «бібліотека» і означено зв'язки між ними. У серії статей за авторством Т. І. Ківшар, а також у її монографії «Бібліологічна спадщина Степана Сірополка» (2015а), своєрідній бібліологічній біографії, досліджено роль ученого у формуванні теоретико-методологічних засад вітчизняної бібліології, проаналізовано його бібліологічні праці, охарактеризовано внесок вченого у розбудову української книжкової та бібліотечної справи на етнічних землях та еміграції в Європі, висвітлено вплив ідей Сірополка на розвиток книгознавства та бібліотекознавства в Україні та зарубіжжі. Дослідниця довела, що Степан Сірополко сформулював нові в історії вітчизняної бібліології погляди, виявивши тяглість української національної книжності, починаючи з часів Київської Русі, та наголосивши, що лише періоди української державності відзначаються поступом духовної культури, а втрата України самостійності неухильно веде до занепаду духовної культури, він першим з'ясував, що українська бібліологія розвивається в Україні та поза її межами як цілісне явище, інтегруючи до світової науки про книжку. Новаторськими були думки Сірополка про тоталіризацію радянської книжкової сфери та русифікацію української радянської бібліології, своїми дослідженнями учений привертав увагу світової спільноти до так званих «ідеологічних ухилів», «класової боротьби» у радянській бібліології України (Ківшар, 2012b). Монографію можна вважати першою науковою біографією одного з основоположників української бібліології, певним внеском у розвиток сірополкознавства. Сукупність наукових праць Т. І. Ківшар, присвячених Степану Сірополку, опублікованих в Україні та за кордоном, її ініціатива проведення наукових конференцій і круглих столів в Україні та виступи, участь у міжнародних наукових зібраннях впродовж 1992–2014 років, у поверненні з Праги до Києва його архіву й особистої унікальної бібліотеки (1997) стали вагомим внеском у визнання Степана Сірополка визначним українцем. До урочистого відзначення на державному рівні 150-річчя від дня народження видатного громадського діяча, педагога, публіциста, бібліотекознавця висунуено пропозицію Національному банку виготовити і ввести в обіг ювілейну монету, а «Укрпошт» – поштові конверти й поштові

марки (Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках» (17.12.2021).

Помітним є внесок Ківшар у вивчення бібліологічної спадщини Лева Биковського (1895–1992), книгознавця, бібліографа, бібліотекознавця, історика, журналіста-мемуариста, визначення його ролі у висвітленні початкового періоду історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розробці періодизації українського книгознавства. Досліджено авторську концепцію книгознавства, яке Л. Биковський розглядав як комплексну науку про книжку і книжкову справу. Виявлено, що для аналізу структури й функцій книгознавства він першим запровадив системний підхід у вітчизняній науці про книжку. Введено до наукового обігу одну з останніх праць Л. Биковського «Матеріали для майбутньої енциклопедії книгознавства» (Денвер, шт. Колорадо, США, 1978), що Таїсія Іванівна віднайшла в особистому архіві Л. Биковського в Архіві-музеї Всеукраїнської академії наук у Нью-Йорку (США). У цій праці Л. Биковський ще у 70-х роках ХХ ст. вперше в українській бібліології порушив проблему створення енциклопедії книгознавства. Т. І. Ківшар доводить, що за хронологічними (1809–1978) і географічними межами систематизованих публікацій учених, виявлених Л. Биковським, які проводили бібліологічні дослідження у різних країнах і на різних континентах, широтою охоплення тематики й проблематики «Матеріали для майбутньої енциклопедії книгознавства» (Денвер, США, 1978) становлять унікальне джерело для реконструкції історії української бібліології у світі у XVIII–XX століттях (Ківшар, 2020b). Вивчення біографічної інформації та бібліологічної спадщини Іллі Вугмана (1890–1962), бібліолога, математика, педагога, організатора і теоретика бібліотечної справи, одного із засновників бібліотечно-бібліографічної школи Причорноморського регіону, дозволило оприлюднити незнані сторінки діяльності в одеський період його життя, виявити складність і протиріччя при перетворенні української бібліології на радянську бібліологію України в 20-х роках ХХ ст., коли період українського ренесансу змінювався періодом наближення великого терору. Простежено вплив його ідей на розвиток історії бібліотечної справи, бібліотечне фондознавство, каталогознавство, читачезнавство, бібліотечної професіології і бібліотечної біографіки. Висвітлено засоби та методи протидії І. Вугманом комуністичній перебудові бібліотечної справи, перетворенню наукових бібліотек на активних пропагандистів більшовизму, досліджено причини його звільнення з посади директора Одеської державної наукової публічної бібліотеки та від'їзду з України (Ківшар, 2012а).

На основі вивчення архівних джерел та аналізу наукової спадщини Петра Зленка (1891–1954), українського публіциста, редактора, педагога, громадського діяча, талановитого бібліолога українського зарубіжжя, який загинув в одному з радянських концтаборів, Т. Ківшар здійснила реконструкцію його життєвого шляху та зробила спробу визначити внесок Зленка у розвиток української бібліології. Вона ввела до наукового обігу його концептуальні ідеї в галузі бібліології, що були менш відомі фахівцям, оскільки значна частина його праць публікувалась в українській зарубіжній періодиці, окремі видання мали обмежений наклад, а частина його праць зберігається в рукописах. Це дозволило актуалізувати науковий доробок одного з діячів українського еміграційного книжкового руху, розширити його іменний ряд (Ківшар, 2013).

Систематизація й аналіз біографічної інформації про бібліотекознавців та діячів бібліотечної справи України ХХ – початку ХХІ століття, їх науковий доробок дозволили дослідниці виявити й обґрунтувати основні тенденції та етапи розвитку української бібліотечної біографіки, зазначити, що вона розвивалась із різним ступенем інтенсивності – від поодиноких популярних біографічних нарисів до вилучення багатьох із них із наукового вжитку на початку 30-х років ХХ ст. разом з іменами їх авторів, так званих «буржуазних націоналістів», від запровадження радянської політичної цензури у відтворенні повного персонологічного ряду імен українських науковців до «олюднення» бібліотечної справи й бібліотекознавства в період незалежності України, переосмислення наукової спадщини визначних бібліологів, прагнення представити з необхідною й достатньою повнотою перелік імен людей, пов'язаних професією, та прихильників бібліотечної сфери. Вивчення бібліотекознавчого доробку діячів бібліотечної справи та бібліотекознавців дозволило Т. І. Ківшар додати до складу спеціальної біографіки та бібліотекознавства бібліотечну біографіку, завданнями якої слід вважати: виявлення й аналіз різних видів біографічних джерел, систематизацію бібліотекознавчих публікацій, укладання біобібліографії, вивчення особливостей біографічного письма, специфічних особливостей та властивостей життя і діяльність бібліотекознавців, а також осіб, пов'язаних із бібліотечною справою, які репрезентують специфіку людського буття в конкретний історичний період, отримання нових біографічних знань. У контексті бібліотечної біографіки розглянуто значення біобібліографії бібліотечної справи як напряму наукової і практичної діяльності, спрямованої на створення розгалуженої системи персонологічних видань, в яких розкрито книгознавчу, бібліотекознавчу та бібліографічну спадщину як окремих особистостей, так і груп бібліологів (Ківшар, 2011а). У контексті бібліотечної біографіки Т. І. Ківшар працювала над укладанням довідника українських бібліотекознавців, про що йшлося у її доповіді «Довідник українських бібліотекознавців: концепція формування словника» (2005), було визначено мету, хронологічні межі довідкового видання, принципи формування реєстру імен для словника, критерії відбору персоналій. У жовтні 2015 року Т. І. Ківшар у межах Інституту біографічних досліджень НБУВ розробила концепцію біобібліографічного довідника і план його підготовки до століття книгозбірні «Співробітники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–2018 рр.)».

Історичний напрям досліджень Т. Ківшар характеризується висвітленням маловідомих сторінок життєвого шляху українського історика Михайла Антоновича (1910–1955) із залученням архівних документів щодо його перебування у радянських концентраційних таборах, а також листування з його молодшим братом відомим істориком й організатором науки в українському зарубіжжі Марком Антоновичем (1916–2005) (Ківшар, 2008а); упорядкуванням збірника документів і матеріалів про життєвий та творчий шлях С. З. Заремби (1947–2003) з написанням вступної статті та укладанням бібліографії талановитого ученого, який обґрунтував пам'яткознавство як науку, що активно розвивається в сучасній Україні (Ківшар, 2007). Т. І. Ківшар є автором біографічного нарису про українського історика та археолога С. М. Ляшка (1947).

Біографічний напрям досліджень Ківшар виявився у реалізації спільного наукового міжнародного дослідницького проекту НАН України та Російського гума-

нітарного наукового фонду «Російсько-українські культурні зв'язки: біографічний аспект», де вона була керівницею української частини. В його межах здійснювався аналіз досвіду сучасної біографістики та особливостей світоглядного підходу російських дослідників до відображення у російських біографічних виданнях біографічної інформації українців чи вихідців з України, а також вивчалось значення цих та інших підходів для розвитку сучасної біографіки. Другим був державний культурно-просвітницький проєкт «Українці у світі» Всеукраїнського об'єднання «За Помісну Україну», присвячений виявленню та введенню до наукового обігу імен визначних зарубіжних українців, вивченню їх внеску у розвиток світової цивілізації, в якому Ківшар була науковим редактором. Вона сприяла налагодженню міжнародного співробітництва між Інститутом біографічних досліджень НБУВ та Канадським дослідно-документаційним центром, працюючи над сумісним проєктом довідкового видання «Канадські українські науковці в Канаді».

За результатами праці в Інституті біографічних досліджень НБУВ Таїсію Іванівну Ківшар нагороджено Почесною грамотою Президії НАН України (2007) і Відзнакою Президії НАН України «За професійні здобутки» (2012).

У 2015 році Ківшар за сімейними обставинами переїхала до Канади, де у Торонто вона продовжує вивчати проблеми української бібліології та історії зарубіжної української культури. У дослідженні «Книговидавнича справа канадських українців початку піонерської доби» вона проаналізувала початковий період історії книговидавничої справи канадських українців, зокрема, її дослідження поглибило знання про початковий етап історії книговидавничої справи канадських українців, особливості її формування й розвитку. Проаналізовані віднайдені нею канадські українські першодруки «Християнський Катехизм для ужитку шкільних дітей і молоді» (1904) та навчальне видання для вивчення англійської мови «Ruthenian-English Glossary or Dictionary or English Manual for Ruthenians» («Рутенно-Англійський Глосарій або Словник або Англійський посібник для Рутенців» авторства І. Бодруга та М. Щербініна (1905), подано характеристику тематичної й типологічної спрямованості, читацького призначення перших канадських українських книгодруків, їх поліграфічного виконання, підкреслено, що художнє оформлення книжок відбувалось зі збереженням традицій українського друкарства, впроваджуваних при формуванні канадського українського книговидання. З метою уточнення фактологічного аспекту канадського українського книговидання початкового етапу піонерської доби реконструйовано біографії організаторів книговидавничої справи, редакторів і друкарів, української інтелігенції, зокрема освітян Кирила Ґеника, Івана Бодруга, Івана Негрича, відомих як «Березівська Трійця», Теодора Стефаніка, Йосифа Дима, Михайла Щербініна, яким належала провідна роль в українській громаді Канади, а також друкарів Йосипа Косового та Олекси Антоноука, зусиллями яких було започатковане українське книгодрукування в цій країні, почалося формування етнічного інформаційного середовища в поліетнічному інформаційному просторі Канади. Авторка наголошувала, що заснування книговидавничої справи канадських українців відіграло ключову роль у прискоренні формування української етнічної групи у Канаді, включення її до канадської культури і збагачення мультикультури Канади (Ківшар, 2020а).

Дослідження Т. І. Ківшар дозволило поглибити знання про внесок відомого канадського дослідника української імміграції в Канаді, бібліолога, педагога, редак-

тора, громадського діяча, дійсного члена НТШ в Канаді, президента УВАН у Канаді (1983–1986) Михайла Марунчака (1914–2004) у вивчення історії бібліології канадських українців. Аналізується оцінка М. Марунчаком канадських українських першодруків, а також роль «Канадської північно-західної видавничої спілки» та «Канадського Фармара» у становленні україномовного книгодрукування у Канаді.

Привернула увагу Ківшар біографічна діяльність Наукового товариства імені Т. Шевченка в Канаді (НТШ Канади), вивчення якої довело, що осередок став об'єднуючим центром біографіки зарубіжного українства, де проводились збирання, зберігання та аналіз без ідеологічних нашарувань біографічної інформації про визначних українських учених, письменників, громадських й політичних діячів як минушини, так і новітньої історії. Підкреслено помітний внесок НТШ Канади у персонологічне вивчення наукового українського зарубіжжя, інтеграцію імен видатних українців до канадського культурного середовища. У біографічному нарисі Таїсії Іванівни про довголітню Голову дирекції НТШ у Канаді Дарію Даревич (1939), професорку історії мистецтва, докторку історії мистецтва, педагогиню, мисткиню, редакторку, організаторку мистецького життя, громадську діячку, колекціонерку українського мистецтва, розкрито основні напрями наукових досліджень і діяльності в галузі вивчення творчості українських мистців неконформістів, подолання ізоляції їх від мистецької еліти, інтеграції їх мистецької спадщини до світового культурно-мистецького простору. У біографічному нарисі йдеться про роль Д. Даревич у духовному збагаченні українців діаспори, поглибленні знання про здобутки канадських українських мистців, розвитку канадського мультикультуралізму. Наголошено, що Д. Даревич першою оприлюднила поза межами України образотворчу спадщину українських мистців на тему зображення Голодомору, що сприяло розголосу української трагедії на цілий світ.

Вивчення біографії дійсного члена НТШ Канади Лідії Палій (1924), мисткині, письменниці й громадської діячки, дозволило окреслити її внесок у розвиток українсько-канадських культурних зв'язків, у тому числі і книжкової справи, виявити їх напрями, форми і методи, проаналізувати засоби співпраці між українською та канадською інтелігенцією, виявити вплив відомих особистостей на розвиток творчої співпраці між письменниками Канади й України.

Дослідження життєпису Доріс Янди (1924–2005), канадської українки, поетеси, журналістки, художниці, мисткині, редакторки і громадської діячки, активної учасниці жіночого руху в Канаді, розкрило її провідну роль у створенні та розвитку Союзу Українок Канади, жіночого товариства при українській православної катедрі Св. Івана, Українського канадського музею Союзу Українок Канади. Вона входила до складу багатьох українських організацій. У післявоєнні роки зустрічалася з Ольгою Петлюрою у Парижі в справі допомоги імміграції до Канади багатьом українцям, які перебували у таборах біженців та переміщених осіб у Європі після закінчення Другої світової війни, сприяла їх переїзду до країни кленового листа, опікувалась працевлаштуванням та адаптацією новоприбулих іммігрантів.

Аналіз біографії Ольги Петлюри (1884–1959), педагогині й громадської діячки, виявив, що вона відігравала важливу роль в утвердженні глибокого патріотизму, ідейності та гідності українського жіноцтва. Життєпис О. Петлюри, реконструйований Т. І. Ківшар (2017), дозволив визначити її участь в українському національно-визвольному, громадсько-політичному й жіночому рухах першої половини

XX ст., культурному й соціально-побутовому житті української політичної імміграції в Європі у 20–40-х роках XX ст..

Помітною є участь Таїсії Іванівни Ківшар (2015b) у житті української громади Торонто, вона співпрацює з Науковим товариством імені Т. Шевченка в Канаді, виступає з доповідями на засіданнях Союзу Українок Канади (відділення Софії Русової, Торонто), українського дому для старших людей у Пансіоні імені Івана Франка (Missisaga), друкує у пресі статті, присвячені визначним українкам, проблемам шкільництва й окремим українським громадським осередкам у Канаді (Kivshar, 2016).

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, варто зазначити, що близько 250 наукових публікацій професорки Т. І. Ківшар із проблем історії української бібліології, її методологічних аспектів джерельної бази, історії бібліотечної і книжкової справи, бібліотечної біографіки, біографій фундаторів наукової думки, а також соціальних функцій бібліотек, взаємозв'язків бібліотечної та книжкової справи тощо є помітним доробком вченої. Їй вдалося обґрунтувати окремі тенденції книговидавничої справи України післявоєнного періоду, повернути до наукового обігу численні важливі факти з історії книжкової та бібліотечної справи, поповнити джерельну базу української бібліології документами, сформованими як на етнічних землях, так і поза їх межами, оприлюднити безпідставно вилучені радянською владою імена вчених та наукові праці, а також спробувати визначити внесок кожної особистості у розвиток окремих складових бібліології, книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, бібліографознавства й поширити ці знання серед професійної спільноти.

Певним досягненням професорки можна вважати виявлення та обґрунтування бібліотечної біографіки як самостійного напрямку у складі спеціальної біографіки та бібліотекознавства, визначення її завдань й умотивування тенденцій розвитку в історії бібліотечної справи XX – початку XXI століття. Становлять інтерес і висвітлення сторінок життєпису українських жінок поза межами України, визначення їх ролі у збереженні національної ідентичності в іншомовному середовищі, їх патріотизму та інтелігентності.

Персоналогічні дослідження українських бібліологів в Україні та поза її межами були й залишаються важливим напрямом наукових інтересів Т. І. Ківшар. Повернення до наукового обігу вилучених радянською владою з українській історіографії з ідеологічних міркувань імен визначних українських діячів книги, «олюднення» вітчизняної бібліології, створення з необхідною і достатньою повнотою іменного ряду книгознавців, бібліотекознавців і бібліографів, написання їх життєпису й оприлюднення наукового доробку, визначення головних здобутків у галузі бібліології, а також поширення знання про науковий доробок кожної професійної особистості стали найважливішими напрямками досліджень професорки. Значну частину життя Т. І. Ківшар присвятила педагогічній праці, навчаючи студентів, аспірантів, магістрів і пошукувачів основам організації й управління бібліотечною справою, заохочуючи до вивчення історії українського книговидання та бібліотечної справи, ознайомлення із основними віхами історії вітчизняної книжкової культури, аналізу української бібліології з урахуванням досягнень вітчизняної гуманітаристики. Лекції прослухали тисячі студентів, а випускники

КНУКіМ і НТУ «КПІ», у підготовці яких брала участь Т. І. Ківшар, працюють у багатьох бібліотеках і видавництвах України та за її межами, а також у закладах вищої і середньої спеціальної освіти, деякі з них отримали наукові ступені, вчені та почесні звання й поглиблюють дослідження української бібліології, репрезентують її досягнення світовій науковій спільноті.

Небайдужою була Ківшар щодо громадської роботи, яка спрямовувалась на розвиток книжкової сфери й української культури в Україні та українському зарубіжжі.

30 жовтня 2022 року Т. І. Ківшар відсвяткувала ювілейний день народження, з нагоди якого від колективу кафедри інформаційних технологій, професорсько-викладацького складу КНУКіМ, себе особисто щиросердечно вітаємо Таїсію Іванівну та бажаємо їй міцного здоров'я, невичерпної енергії, оптимізму, натхнення на нові відкриття та цікаві наукові дослідження у галузі української бібліології та біографістики, родинного тепла і благополуччя, щасливих років! МНОГАЯ БЛАГАЯ ЛІТА!!!

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Волкова О. В. 65 років (1947) Т. І. Ківшар, українському бібліотекознавцю і книгознавцю, доктору історичних наук, професору, старшому науковому співробітнику Інституту біографічних досліджень НБУ ім. В. Вернадського, уроженці смт. Якимівка. *Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя 2012 рік* : календар і короткі довідки з бібліогр. списками / уклад.: І. Шершньова, Н. Романів, Г. Нагорна, І. Макеєва. Запоріжжя : Тан-дем, 2011. С. 161–164.
- Ківшар Т. И. Региональный аспект изучения истории библиотечного дела Украины в годы Второй мировой войны. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки*. 2007. Вип. 4. С. 61–69.
- Ківшар Т. І. Автобіографія Михайла Антоновича як складова його наукової біографії. *Українська біографістика*. 2008а. Вип. 4. С. 137–153.
- Ківшар Т. І. Бібліологічна спадщина Степана Сірополка (1872–1959) : монографія. Київ : НБУВ, 2015а. 532 с.
- Ківшар Т. І. Бібліотечна біографіка в контексті становлення радянського бібліотекознавства в Україні: діяльність Іллі Вугмана (1890–1929 рр.). *Українська біографістика*. 2012а. Вип. 9. С. 25–64.
- Ківшар Т. І. Внесок української еміграції у розвиток бібліотекознавства, книгознавства й бібліографії: діяльність Петра Зленка. *Українська біографістика*. 2013. Вип. 10. С. 241–281.
- Ківшар Т. І. Книговидавнича справа канадських українців початку «піонерської доби». *Західноканадський збірник*. Едмонтон ; Острог : Вид-во Нац. Ун-ту «Острозька академія», 2020а. Т. 48, ч. 8. С. 153–178.
- Ківшар Т. І. Книгознавча концепція Левка Биковського подебрадського періоду (1922–1923). *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2008b. Вип. 3. С. 145–156.
- Ківшар Т. І. Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Канаді: біографічний напрям діяльності. *Українська біографістика*. 2015b. Вип. 12. С. 118–147.
- Ківшар Т. І. Ольга Петлюра в політичному і культурному русі української еміграції в Європі (20–40-і роки ХХ ст.). *Ucraina Magna*. 2017. Vol. 2. С. 159–189.

- Ківшар Т. І. Особисте книжкове зібрання Т. Г. Шевченка. *Українська біографістика*. 2009. Вип. 5. С. 102–129.
- Ківшар Т. І. Українська бібліотечна біографіка ХХ – початку ХХІ ст.: етапи й тенденції розвитку. *Українська біографістика*. 2011а. Вип. 8. С. 192–249.
- Ківшар Т. І. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.) : монографія. Київ : Логос, 1996. 340 с.
- Ківшар Т. Невідомі «Матеріали для майбутньої енциклопедії книгознавства» Л. Биковського (до 125-х роковин від дня народження). *Життя в науці. Студії на пошану Любові Дубровиній* / ред. О. Онищенко. Київ : НБУВ, 2020b. С. 422–440.
- Ківшар Т., Одинока Л. Бібліотекознавчі погляди Івана Франка. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2008. Вип. 22. С. 357–362.
- Ківшар Т. І. Ювілейний празький «Кобзарь» 1840–1940 Т. Шевченка: до історії видання. *Українська біографістика*. 2014. Вип. 11. С. 134–159.
- Ківшар Таїсія Іванівна. *Українські бібліографи : біогр. відомості, проф. діяльність, бібліогр.* / авт.-уклад. Н. І. Абдуллаєва. Київ : Нац. парлам. б-ка України, 2011b. Вип. 3. С. 60–63.
- Ляшко С. М. Таїсія Іванівна Ківшар – український бібліотекознавець і книгознавець. *Музейний вісник*. 2008. Вип. 8. С. 179–182.
- Новальська Т. В., Тимошенко І. В. Кафедра бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв в іменах (1968–2003). *Бібліотечна планета*. 2013. № 2. С. 21–24.
- Петлюра Л. Народе мій улюблений... Київ : НБУВ, 2009. 668 с.
- Степан Онисимович Сірополко (1872–1959) : біобібліогр. покажч. / уклад. Т. І. Ківшар. Київ, 2012b. 197 с.
- Таїсія Іванівна Ківшар (до 40-річчя науково-педагогічної діяльності) : біобібліогр. покажч. / упоряд.: Л. І. Самчук, А. В. Січкар, Н. І. Моїсеєнко. Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2013. 104 с.
- Український історик Сергій Заремба : документи та матеріали до біографії / упоряд. Т. І. Ківшар. Київ, 2007. 204 с.
- Kivshar T. Sophia Rusova, Venerable Ukrainian Educator (1856–1940). *Promin*. 2016. Vol. 56. Pp. 10–13.

REFERENCES

- Volkova, O. V. (2011). 65 rokiv (1947) T. I. Kivshar, ukrainskomu bibliotekoznavtsiu i knyhoznavtsiu, doktoru istorychnykh nauk, profesoru, starshomu naukovomu spivrobotnyku Instytutu biohrafichnykh doslidzhen NBU imeni V. Vernadskoho, urozhentsi smt. Yakymivka [65 years old (1947) T. I. Kivshar, Ukrainian librarian and bibliographer, doctor of historical sciences, professor, senior researcher at the Institute of Biographical Research of the NBU named after V. Vernadskyi, natives of the village of Yakymivka]. In I. Shershynova, N. Romaniv, H. Nahorna & I. Makieieva (Comps.), *Znamenni ta pamiatni daty Zaporizhzhia 2012 rik: kalendar i korotki dovidky z bibliohrafichnymy spyskamy* [Significant and memorable dates of Zaporizhzhia 2012: calendar and brief references with bibliographic lists] (pp. 161–164). Tan-dem [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2007). Regional'nyi aspekt izucheniya istorii bibliotechnogo dela Ukrainy v gody Vtoroi mirovoi voiny [Regional aspect of studying the history of librarianship in Ukraine during the Second World War]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series Historical sciences*, 4, 61–69 [in Russian].
- Kivshar, T. I. (2008a). Avtobiohrafiiia Mykhaila Antonovycha yak skladova yoho naukovoi biohrafii [Mykhailo Antonovych's autobiography as a component of his scientific biography]. *Biographistica Ukrainica*, 4, 137–153 [in Ukrainian].

- Kivshar, T. I. (2015a). *Bibliolohichna spadshchyna Stepana Siropolka (1872–1959)* [Bibliographic heritage of Stepan Siropolk (1872–1959)] [Monograph]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2012a). Bibliotekna biohrafika v konteksti stanovlennia radianskoho bibliotekoznavstva v Ukraini: diialnist Illi Vuhmana (1890–1929 rr.) [Library biography in the context of the formation of Soviet librarianship in Ukraine: the activities of Ilya Vugman (1890–1929)]. *Biographistica Ukrainica*, 9, 25–64 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2013). Vnesok ukraïnskoi emihratsii u rozvytok bibliotekoznavstva, knyhoznavstva y bibliohrafii: diialnist Petra Zlenka [The contribution of Ukrainian emigration to the development of librarianship, bibliography and bibliography: the activity of Petro Zlenko]. *Biographistica Ukrainica*, 10, 241–281 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2020a). Knyhovydavnycha sprava kanadskykh ukraïntsviv pochatku "pionerskoi doby" [Book publishing business of Canadian Ukrainians at the beginning of the "pioneer era"]. In *Zakhidnokanadskyi zbirnyk* [Collected papers on Ukrainian life in Western Canada] (Vol. 48, Pt. 8, pp. 153–178). Ostroh Academy National University Press [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2008b). Knyhoznavcha kontseptsiia Levka Bykovskoho podebradskoho periodu (1922–1923) [The bibliographic concept of Levko Bykovsky during the Podbrad period (1922–1923)]. *Visnyk of the Lviv University Series "Bibliology, Library Studies and Information Technologies"*, 3, 145–156 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2015b). Naukove tovarystvo imeni T. Shevchenka v Kanadi biohrafichni napriam diialnosti [Scientific Society named after T. Shevchenko in Canada: biographical direction of activity]. *Biographistica Ukrainica*, 12, 118–147 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2017). Olha Petliura v politychnomu i kulturnomu rusi ukraïnskoi emihratsii v Yevropi (20–40-i roky XX st.) [Olga Petlyura in the political and cultural movement of Ukrainian emigration in Europe (20s–40s of the XX century)]. *Ucraina Magna*, 2, 159–189 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2009). Osobyste knyzhkove zibrannia T. H. Shevchenka [Personal book collection of T. G. Shevchenko]. *Biographistica Ukrainica*, 5, 102–129 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2011a). Ukraïnska bibliotekna biohrafika XX – pochatku XXI st.: etapy y tendentsii rozvytku [Ukrainian library biography of the 20th – early 21st centuries: stages and trends of development]. *Biographistica Ukrainica*, 8, 192–249 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (1996). *Ukraïnskyi knyzhkovyi rukh yak istorychne yavyshe (1917–1923 rr.)* [The Ukrainian book movement as a historical phenomenon (1917–1923)] [Monograph]. Lohos [in Ukrainian].
- Kivshar, T. (2020b). Nevidomi "Materialy dlia maibutnoi entsyklopedii knyhoznavstva" L. Bykovskoho (do 125-kh rokovyn vid dnia narodzhennia) [Unknown "Materials for the future encyclopedia of bibliography" by L. Bykovsky (to the 125th anniversary of his birth)]. In O. Onyshchenko (Ed.), *Zhyttia v nauksi. Studii na poshanu Liubovi Dubroviniï* [Life in science. Studios in honor of Lyubov Dubrovina] (pp. 422–440). Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T., & Odynoka, L. (2008). Bibliotekoznavchi pohliady Ivana Franka [Librarian views of Ivan Franko]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 22, 357–362 [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (2014). Yuvileinyi prazkyi "Kobzar" 1840–1940 T. Shevchenka: do istorii vydannia [Jubilee Prague "Kobzar" 1840–1940 T. Shevchenko: to the history of the publication]. *Biographistica Ukrainica*, 11, 134–159 [in Ukrainian].
- Abdullaieva, N. I. (Comp.). (2011b). Kivshar Taisiia Ivanivna. In *Ukraïnski bibliohrafy: biohrafichni vidomosti, profesiina diialnist, bibliohrafia* [Ukrainian bibliographers: biographical information, professional activity, bibliography] (Vol. 3, pp. 60–63). Natsionalna parlamentska biblioteka Ukraïny [in Ukrainian].

- Liashko, S. M. (2008). Taisiia Ivanivna Kivshar – ukrainnyi bibliotekoznavets i knyhoznavets [Taisia Ivanivna Kivshar is a Ukrainian librarian and bibliophile]. *Muzeinyi visnyk*, 8, 179–182 [in Ukrainian].
- Novalska, T. V., & Tymoshenko, I. V. (2013). Kafedra bibliotekoznavstva Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv v imenakh (1968–2003) [Department of Library Science of Kyiv National University of Culture and Arts in names (1968–2003)]. *Bibliotechna planeta*, 2, 21–24 [in Ukrainian].
- Petliura, L. (2009). *Narode mii uliublenyi...* [My beloved people...]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (Comp.). (2012b). *Stepan Onysymovych Siropolko (1872–1959) [Stepan Onisymovych Siropolko (1872–1959)]* [Biobibliographic index]. Kyiv [in Ukrainian].
- Samchuk, L. I., Sichkar, A. V., & Moiseienko, N. I. (Comps). (2013). *Taisiia Ivanivna Kivshar (do 40-richchia naukovo-pedahohichnoi diialnosti)* [Taisia Ivanivna Kivshar (for the 40th anniversary of scientific and pedagogical activity)] [Biobibliographic index]. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Kivshar, T. I. (Comp.). (2007). *Ukrainskyi istoryk Serhii Zaremba: dokumenty ta materialy do biohrafii* [Ukrainian historian Serhii Zaremba: documents and materials for biography]. Kyiv [in Ukrainian].
- Kivshar, T. (2016). *Sophia Rusova, Venerable Ukrainian Educator (1856–1940)* (Vol. 56, pp. 10–13). Promin [in Ukrainian].

UDC 002.2:02-051

Tetiana Novalska,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of Information Technologies Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID: 0000-0003-3093-3998

A WELL-KNOWN BIBLIOGRAPHER, LIBRARIAN, TEACHER AND HISTORIAN – TAIISIA KIVSHAR

The aim of the article is to highlight, summarise and evaluate the contribution of Professor Taisiia Kivshar to the development of bibliological science and education in Ukraine, her pedagogical and social activities, based on a critical analysis of professional publications.

The research methodology involves the use of research tools of socio-communicative, systematic, and historical-genetic approaches, which made it possible to determine a complex of factors that influenced the formation of the scientific outlook and professional qualities of the professor. The author of the article also applies historiographical, source studies, analytical, comparative, and bibliometric methods.

The scientific novelty consists in identifying the main periods of the formation of Kivshar's professional worldview, an objective assessment of her contribution to the development of bibliological science and education in Ukraine, the facts and sources of the professor's biographical and scientific heritage are introduced into scientific circulation, her contribution to bibliography, library science, the history of Ukrainian bibliography, the development of modern librarianship and Ukrainian library biography is scientifically substantiated.

Conclusions. About 250 scientific publications of Kivshar on the issues of the history of Ukrainian bibliography, the history of library and book science, library biography, biographies of the founders of scientific thought, as well as the social functions of libraries, the relationship

between library and book studies, etc. are a notable achievement of the professor. She succeeded in substantiating certain trends in the book publishing business of Ukraine in the post-war period, introducing into scientific circulation numerous important facts from the history of book and library studies, replenishing the source base of Ukrainian bibliography with documents created both on ethnic lands and outside their borders, and publishing the names of scientists and scientific works banned by the Soviet censorship, as well as trying to determine the contribution of each individual to the development of individual components of bibliology, book studies, library studies, bibliography and spread this knowledge among the professional community.

A certain achievement of the professor can be considered the identification and substantiation of library biography as an independent direction in the composition of special biography and library science, the definition of its tasks and substantiation of the development trend in the history of librarianship in the 20th–early 21st centuries. The coverage of the pages of the biography of Ukrainian women outside the borders of Ukraine, the definition of their role in preserving national identity in a foreign language environment, their patriotism and intelligence are also of interest.

T. Kivshar devoted a significant part of her life to pedagogical work, teaching students, postgraduates, and researchers the basics of organising and managing librarianship, encouraging them to study the history of Ukrainian book publishing and librarianship, to familiarise themselves with the main milestones in the history of domestic book culture, the analysis of Ukrainian bibliology, taking into account the achievements of domestic humanities.

Keywords: Taisiia Kivshar, professor, book studies, library studies, bibliographic studies, bibliology, library and information education, training of scientific personnel, library biography.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2022 р.

Наукове видання

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

Випуск 10

Відповідальний редактор

Т. Новальська

Літературний редактор

К. Спрогіс

Редактор-перекладач

англійського тексту

С. Гурбанська

Бібліографічний редактор

І. Стригун

Дизайн обкладинки

Є. Дорошенко

Технічне редагування

В. Лук'яненко

Комп'ютерна верстка

О. Щербина

Scientific publication

Ukrainian Journal on Library and Information Science

Scientific Journal

ISSUE 10

Responsible editor
T. Novalska

Literary editor
K. Sprogis

English text editor
S. Hurbanska

Bibliographic editor
I. Stryhun

Cover design
Ye. Doroshenko

Technical editing
V. Lukianenko

Computer layout
O. Shcherbyna

Підписано до друку: 12.12.2022. Формат 70x100 ¹/₁₆
Ум. др. арк. 17,06. Обл. др. арк. 15,62.
Наклад 100 примірників
Замовлення № 4926

Видавничий центр КНУКіМ
Видавець Київський національний університет культури і мистецтв

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4776 від 09.10.2014